

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Minder og Udsigter

fra

40 Aars Skoleliv

af

Morten Skelsen.

Odense.

Forlagt af den Witlofske Boghandel.

Trykt i Chr. Milos Officin.

1881.

Forord.

„Erfaren Mand er god at gjæste“, siger det gamle Visdomsord. Og „Erfaring“ vinde vi ved at leve, hvorfor ogsaa et andet Visdomsord siger: „De gamle til Raad, de unge til Daad!“ Mine 40 Aar i Skolens Tjeneste har givet mig Svar paa adskillige Spørgsmaal med Hensyn til Børnelivets Tarv og Trang, og jeg tænkte da, om ikke en kort og sammenhængende Fremstilling af, hvorledes jeg gjeennem disse Aar naaede frem til mit nuværende Staa, kunde tjene til Oplysning for fler, hvem Børnets og Menneskets sunde Udvikling ligger alvorlig paa Hjærte.

Det var i min første Ungdom, det kom til at staa for mig, at Banens Vej ikke altid er det samme som Sandhedens Vej, og den er det dog frem for alt, det gjælder for os at gaa, ogsaa i Børneopdragelsen, naar vi med den skal naa det bedste Maal. Og hvem der elsker deres Børn, vil dog ikke finde det bedste for godt. Sid sandhedskjærlige Ægtefolk, som Gud har givet Børn, maatte lære noget ogsaa af mine 40 Aar, som jeg her i korte Træk har søgt at framlægge for dem — ja just for dem, og jeg tror, de ved dem vil kunde finde gavnlige Vink til deres Børns Tarv. De vil da nok undskyldte, om de hist og her skulde finde Fremstillingen

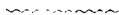
IV

lidt for bred, eller, at jeg ikke altid skulle have skilnet skarpt imellem det „private“ og det som er af almen Gynlighed.

Jeg ved tilfulde, at Verden for alt det gode i dette Skoleliv tilkommer den evige, alhærlige Gud, Lyseens Fader, hos hvem der ikke er Skjæbte af Dristelse, og lad da ham først og fremst have Takken for alt godt. Men ogsaa de, som trofast har arbejdet med mig og støttet mig, baade mens jeg var „løs og ledig“ og siden, da jeg var bleven Ægteemand og Husfader, da Kvinden hos mig blev Livet i Huset, vilde jeg gjerne hde min og mines Tak. Og Børnene maa ikke glemmes; ti af dem har vi altid haft lige saa megen Oplivelse, som de af os, og vi har lært lige saa meget af dem, som de af os, hvilket er af de Ting, der er selvsølgelig, hvor „Livet er i Ordet og i Livet Menneskets Lyk!“

Odense, den 10de Desember 1880.

Morten Skæsen.

I.

Indledning.

Idet jeg herved tager mig for at meddele adskilligt af det, jeg har oplevet under min 40aarige Skolevirksomhed i det Haab, at det kan være til nogen Oplysning for den yngre Slægt, som ikke har haft Lejlighed til at leve under de Forhold, under hvilke jeg har levet og virket, kan jeg ikke godt lade være med at give nogen indledende Meddelelse om, hvordan Livet og Skolen tog sig ud i min Barndom, i mit Hjem og paa min Hjemegn.

Mit Fødefogn er Lyne i Nørre-Horne Herred, som hører til Ringkjøbing Amt, medens de tilstødende Vester- og Øster-Horne Herreder hører til Ribe Amt. Min Fødeby er Ulbæk, hvor Sagnet gik i min Barndom, at ude i Mosen brænder der ved Nattetid Blaalys over en Sten, som selvsølgelig maatte gjøre sin Finder til en lykkelig Mand. Og i Tinghøjene oppe i Nord og Øst for Kirken maatte der vel ogsaa findes gamle Statte, som det gjaldt om at faa „Bjærgmanden“ ud med. Og ude sydvest for Kirken havde Kong Maw og hans Dronning hver sin vældige Høj, Mawhøj og Dronninghøj, hvilke vi altid nærmede os med Ærbødighed. Det var os som om de Henfarnes Aander særlig dvælede paa saadanne Steder, ligesom det ogsaa var med en underlig Ærefrygt, vi nærmede os Kirkegaarden eller traadte ind paa samme, hvor

Folk vilde have set Lys brænde ved Nattetid eller set de Henfarnes Skygger og Skikkelser gaa frem af Graven, dog især deres, som paa Grund af lønlig Brøde ikke kunde faa Fred i Graven. Billederne i Kirken bleve levende, og der var et underligt Liv i Klokkelangen, et Liv, der løftede og drog til sig. En Gang, jeg og mine Brødre gik hjem fra Skolen, der laa som en Del af Kirkegaardshegnet ved Siden af „Stætten“ eller æ Stett', opstod der en uimodstaaelig Lyst til at stige op i Taarnet, hvortil Døren kun var lukket med en Krampe uden at være aflaaet, og prøve, om jeg kunde ringe den store Klokke. Mine Brødre skulde da staa ude paa Kirkebakkens og høre, hvorledes det klang, naar jeg ringede. Som tænkt, saa sagt, og som sagt, saa gjort, og da mine Brødre hørte Klokken, opstod samme Lyst hos dem, de maatte ogsaa op og prøve, hvilket altsammen kom mig dyrt at staa Dagen efter i Skolen, hvor jeg som Ophavsmanden fik med Mester Erik at gjøre, noget jeg desværre var alt for kjendt med; thi Mester Erik havde meget at sige der i Skolen, naar vi ikke kunde vore Stykker udenad paa vore Fingre.

Der var kun liden Gammen derinde i Skolen baade for Skolemester og Skolebørn. Der var nok ikke mange, der følte sig tiltalt af den Kristendom, som der raadede. Jeg ved, at jeg for mit Bedkommende vistnok gjentagne Gange overvejede, om der ikke var mere Sandhed i at være Jøde end Kristen; ved at tænke tilbage derpaa, finder jeg det slet ikke saa underligt, at sli en Tanke kunde opstaa, da vi dog mærkede mer til Lovens Torden end til Glædesbudskabets milde Luftning. Folkets Kjærlighed var ikke dette Skolevæsens Styrke, det var Synd at sige. Der blev af Godtfolk baade let og grædt over det, især den indbyrdes Undervisning med sine Tabeller, „Nummere“, Pegestofte, Skilter, Pibe og øvrige Kjedsommeligheder. Udenadslæsningen var ikke noget nyt, og Balles

Værebog samt Birchs Bibelhistorie havde Folk allerede vænnet sig til med de „gale Navne“ og de lange Anmærkninger. „Forældrene skal nu gjøres umyndige“, hed det, „det maa ikke mer regnes for noget, hvad vi lærer dem hjemme, for om de har aldrig lært saa meget, saa skal de endda danse rundt om Bordet efter Biben hen til Tabellerne for at tørste dem igjennem for fra“.

Det var ikke Søren Degn selv, der holdt Skole. Han havde været paa Borris Seminarium og var efter den almindelige Mening godt lært. Men han var Kromand og Gaardejer i Lyne og Ejer af Papirmøllen i Lem, saa han havde andet at tage Vare paa end at holde Skole. Desuden var det kommet dertil, at Flaasken stundom fristede ham over hans Formue. Det sidste Aar, han levede, maatte han holde Seminarist, tidligere gik det med en Bondemand der fra Sognet, som ogsaa gjaldt for at være godt lært. Seminaristen Haahr var en Spasmager, der tidt skaffede os lidt Morfskab i Skolen og havde langt fra saa meget som Forgjængeren med Mester Erik at gjøre. Jeg hørte til hans Yndlinger i Skolen, ja han havde saa stor Tillid til mig, at han satte mig til at holde Skole en Gang, han var bortrejst til sin Broders Forbesærd. Men en Gang voldte han mig ogsaa en slem Tort. Det havde i forrige Tider, da der kun holdtes Skole fra Mortens Dag til Peders Dag, været Skik at „drikke Skolen op“ Fastelavns Mandag. Det var en Slags „Karneval“, der nok havde været fejret med adskillige Lejer, som at slaa Potten i Stykker o. lign., og saa vankede der godt Æl og Mjød at drikke, ja Brændevinen var desværre ikke heller udeluftet. Denne gamle Skik mente Haahr maatte dog kaldes tillive. Vi fik af vore Forældre hver et Par Skilling, og „mange Bække smaa gjør en Na“. Det gik med Leg og Hystighed. Men nu var der et Par Knægte, som lumske havde et Horn i Siden paa mig, fordi de mente sig tilsidefatte for min

Skuld. Forrige Sommer havde de, da vi var ovre i Kvong til Bispe-Estersyn af gamle Tage Müller, gaaet og gjort mig fløv ved til de fremmede Børn at raabe mig ud som „Studenten fra Lyne“ og „Morten Bispe i Ribe Stift“; men nu skulde jeg drikkes under Bordet. Jeg havde tænkt at vilde holde mig til Mjoden og ikke bryde mig om, at de skødte mig med, at jeg drak med Pigerne. Omfider lod jeg mig dog overtale til at drikke en Snaps, og da Knægtene ikke kunde overtale mig til mere, heldte de det med Vold i mig, uagtet jeg gif og færtegnede dem og bad saa mindelig om at være fri. Haahr var gaaet ned i Kroen, da dette gif for sig, og da han kom op til Skolen, var jeg døddrukken. Jeg husker nok, hvor den arime Mand jamrede sig, medens han fyldte mig Sne i Munden og fik mig fort hen i et lille Hus hos en enlig gammel Pige, hvor jeg sov Ruken ud, og hvor jeg blev Vidne til, hvordan den gode gamle Margethe bad for mig, medens min Fader truede mig med en meget alvorlig Røvelse. Jeg glemmer aldrig den gamle Piges indtrængende Forbøn for mig og heller ikke det, at min Fader holdt, hvad han lovede hende, hvilket jeg sikkert ogsaa havde bødre af end, om han havde iffænknet mig den Skaal, han havde tiltænkt mig, og som jo ogsaa til sin Tid kan være et godt Middel.

Haahr maatte bede om godt Vejr hos min Fader, som i øvrigt godt led den lystige Spasmager, der var Søn af min Farmoders Herffab paa Lindberggaard, hvorfra Fader gennem hende havde adskillige Historier, som blev opfriskede nu, naar Farmoders lille Niels Severin saa ind til os og bragte os en Aftens Underholdning baade med Alvor og Gammen. En af hans Historier gjorde et stærkt Indtryk paa mig. Den var om en Mand, som havde vundet stor Ry der paa Egnen, var bleven regnet for at være en rig Mand og var bleven stort givt; men paa hans Bryllupsdag var der paa Kirkegulvet bleven

set en Mus, og ved dette Syn var der gaaet en tung Aenselse gjennem Bryllupsfolket; men den stormodige Brudgom, som i Nyffens Dage stak Narsen i Sky, maatte dale saa dybt, at han efter et uhykkeligt og opløst Egtekab endte i den sorteste Armod, ja om jeg husker ret ligefrem i Fattighuset. Saa fortalte han om Nyden og Tydsferen, der kom i Tratte, fordi Tydsferen sagde: „Das es wahr“, da Nyden sagde: „Nu kan vi se Ribe!“ og mente, at Tydsferen vilde paastaa, det var Varde (Waahr); og om Nyden, der i Haab om Ros og Binding sagde til Kongen: „A er aa en Samsøer“. I Skolen hjalp han stundom i Fritiden Børnene at lege, og naar Ruderne vare frosne, aandede han paa sit Signet og viste, hvorledes han saa kunde trykke det af paa den frosne Rude, narrede os April, slog Navne paa Bordet med sin Hue, gjorde ved sine Vittigheder Legene rigere, naar vi slog Blindslag, puttede i Bælte, legede: Hvor boer Maria? Sol og Maane, gjorde kunstige Træk paa Tavlen, legede „Trip, Trap, Træsk“ op for Ruffet hend' Dør“, trak Tavt o. desl.

En Vinterdag i en rygende Sneestorm var jeg og mine Brødre ikke til at styre hjemme fra Skolen. Fader sagde nej i det mindste to Gange, men endelig gav han os Lov, efter at vi havde lovet ham at gaa om ad Kirkevejen og ikke ad den meget kortere men ogsaa meget vildsommere Kirkesti. Vi naaede ogsaa lykkelig op til Skoledøren; men den var lukket, og nu maatte jeg ned til Kroen for at hente Mester Haahr, der havde indrettet sig paa en Hviledag den Dag, saa det var ikke den allerblideste Modtagelse jeg fik, og hvad det ikke blev bedre af, var, at Skolenøglen var bleven borte for ham. Efter en Del forgjæves Roden i Tørvefrogen gif han alligevel med op til Skolehuset, og da han ikke saa anden Udvej til at komme ind, hjalp han mig op paa Kirkegaardsdigen og jeg ham op paa Husets Tag, hvorfra han lod sig dumpe ned igjennem Skorstenen, saa han saa værre

ud end en Skorstensfejer, da han havde stude Slaaen fra og fik Døren luffet op. Lidt efter kom Fader for at se, hvordan det var gaaet os, og undrede sig ikke lidet ved at se, hvordan Haahr saa ud. „Ja sikken en Kvoldm det gav, sagde Haahr, da jeg dumpede ned i Afsedynngen!“

Nævnte gamle Margrethe havde plejet Søren Degns Fader, den gamle Kristen Andersen (1746—1836), paa hans gamle Dage. Denne gamle Mand, efter Sagnet af svensk Slægt, var en stor Regnemester og skrev en hyppelig Skrift. Min Fader havde nydt Undervisning hos ham i disse Færdigheder et Par Vintre, efter at han var „afhort“, saa det var intet Under, at Fader ogsaa kunde hjælpe os til rette i disse Ting. Han lærte mig ogsaa at læse, saa den Færdighed gjaldt jeg som færm i, inden jeg kom i Skole, hvor jeg ikke vaudt meget. Vædre hjalp det, da jeg 10 Aar gammel var kommen op til Kroen for at vogte Faar i Heden; ti Krofonden, Søren Degns Kone satte mig i min Fritid til at læse Ulger Danskes Krønike for sig, foruden nogle andre lignende Krøniker fra Middelalderen. Dette gav mig baade Læsehjst og Færdighed. Hos den nævnte gamle Margrethe var jeg ogsaa en velkommen Gæst i Fritiden, og det var ikke mig alene men flere Børn, der samlede hos hende især ud paa Efteraaret, naar hun sad og syede ved Spinderoffen eller med Naal eller Strikkepinde, mens Ryseklynnen blinkede i den aabne Kattelovn eller Kamin, og da fortalte hun Eventyr for os og hvad hun ellers havde set og hørt eller mødt paa sin Vej. Og naar Margrethe rigtig var i det muntre Hjørne, tog hun sine Spørgsmaalsskort, Lærninger og Spaabogen frem, hvor vi havde megen Morfskab af Spaadommene, som vi jo ikke tog for andet end, hvad de var.

Med Søren Degn stod jeg ogsaa paa den allerbædste Fod og ikke mindst, naar han havde sig en „Letter“; ti da var han munter og morsom, medens han ellers tidt

gif og grublede og saa noget mørkt ud. Fuld Mund taler af Hjærtens Grund, siger det gamle Ord, og vist er det, at naar Degnen havde sin „Letter“ gjorde han ingen Røverkule af sit Hjærte, men talte rent ud af Posen, og da han i øvrigt var en ædel Sjæl, lærte jeg ikke saa lidt af ham, naar han var i den Tilstand; da kom han gjerne frem med, hvad han havde oplevet, og han havde en skønne Del Ordsprog til sin Tjeneste. Jeg horte ogsaa først af ham om Valles Blad: „Bibelen forsværer sig selv“. En Dag blev han ved at gjentage:

„Verdens Ære, Guds og Magt,
Verdens Lykke, Fryd og Pragt,
alt er Ubestandighed,
hjælper ej til Salighed“.

Han havde ogsaa sit Billedsprog. Saaledes sagde han tidt: Da jeg var ung, mente jeg, det var Frøerne, der kvækkede i Kjæret om Aftenen, men nu har jeg opdaget, at det er Tubserne.

En Gang var han oppe i Skolen, og da talte han saa yndigt barnligt for os om Guds Værk i Græs og Urter, Korn og Blomster, Træer og Buske, Dyr, Fugle og Fiske og allehaande Kryb, om Sol og Skyer. — Men tilsidst gif desværre Drikken ham helt paa. Da han laa paa sit sidste Sygeleje, vilde han have mig til at vaage hos sig hver Nat. Jeg var den Gang 12 Aar og var lykkelig ved, at jeg kunde tjene ham i hans Svaghed, lette ham lidt og række ham en Lædsfedrik, mens han laa der og talte saa venlig til mig og varlede mig en god Fremtid. En Morgen, da jeg just var gaaet fra ham, siger en af Karlene inde ved Dærebordet: „Var Du ovre i Skjæreløen i Aftes?“ Da jeg sagde nej, siger Karlen: „Ja saa lever Degnen ikke længe. Vi horte Dig saa tydelig komme springende over Gaarden og gaa ind i Skjæreløen ved Siden af Karlekammeret, og vi var ude

at søge efter Dig, for vi troede, Du havde skjult Dig i Bingen (Haffelsegjæmmet)". Tre Dage senere, det var nok Majdag 1838, kom hans eneste Datter Sidsel ind for at løse mig af. Jeg gik som sædvanlig ind til Dvorbordet, som Karlene just rejste sig fra, og gik ud i Karlekammeret for derefter at gaa paa Markarbejde. Mens jeg nu sidder ved Bordet, kommer Datteren Sidsel ind og siger grædende: „Nu er Fader død; han vendte sig om mod Væggen, strakte sig ud og sagde: Gud vær mig Synder naadig!“ Jeg blev saa glad ved dette sidste, at jeg ilede over i Karlekammeret med denne Tidende som en Glædes-Tidende. „Nu er Degnen død“, sagde Karlene, der havde talt derom 3 Dage forud. „Saadan var det, vi horte Dig komme den anden Aften“.

Søren Degn ligger jordet indenfor Stættten (Kirkegaardsporten) tæt ved, hvor den gamle Skole stod. Den sagde Folk om, at den stod i Forbrand; men den brændte ikke. Ikke længe efter Søren Degns Død blev den nedbrudt. Vi fik en ny Degn og en ny Degnebolig omtrent midt i Sognet, naar undtages Østergaard og Knude, som vi siden skal faa med at gjøre. Den nye Degn var Niels Petersen, som nu er den gamle Degn derhjemme, medens hans Søn er den unge Degn. Ham kom jeg ogsaa til at holde af i de halvandet Aar, han blev min Lærer. Jeg skal blot her nævne et Par Smaa-træk. Det var henimod Høst 1838 vi fik ham, og fri var det ikke, at der blev hørt nogle saftige Vittigheder over hans fornemme Væsen og Gang baade paa Kirkegulvet og ellers, og jeg kan ikke sige mig fri for at have givet dette Medhold. Men da vi naaede ind under Jul, bød han, den sidste Dag vi var i Skole for Julefreden, mig tillige med nogle flere Drengene, som vare Kordrengene i Kirken, om til sig Juleaftens Dag, saa vilde han hjælpe os til at faa Julepsalmernes Melodier rigtig indøvede. Vi kom, og han spillede for os paa sit enstrængede

Instrument, medens han sang for, og vi fulgte med. Allerede dette glædede os; men da vi saa vare færdige og skulde til at gaa, gif han hen og luffede sin rundlaagede Klædeskifte op og fræmtog deraf en rigtig god Zulekringle til hver af os. Jeg husker nu ikke, hvorlænge jeg gjærnte Kringle, for jeg naante at spise den; men denne Zulegave har jeg aldrig glemt, og det vidner om, at der var mere end Kringle, at der var noget bag ved. Og aldrig mindes jeg at være bleven tiltalt med et strengt Ord af denne Degn. Dog husker jeg nok, det var en Gang, jeg kom til at sidde fast i et Regnestykke, som jeg bad Degnens Broder om at hjælpe mig ud af; men da denne heller ikke kunde finde Rede i det, gif han til Degnen, som da gav det for mig lidet tilfredsstillende Svar: „Lad ham kun selv lægge sin Hjærding i Blod!“ Jeg kunde i Øjeblikket ikke rigtig skønne paa, at Degnen var fuldt optaget af andre, som trængte haardere til hans Hjælp, men siden har Livet lært mig det.

Da jeg siden selv skulde være Lærer, vilde han give mig et Raad, som han maaske selv havde taget for gode Børn, men som jeg ikke kunde faa min Samvittighed til at billige. „Naar Børnene“, sagde han, „spørger Dig om Ting, Du i Øjeblikket ikke ved Rede paa, saa skal Du ikke lade Dig mærke dermed for Børnene, at de ikke skal tabe Afgtelsen for Dig, men se at lede Børnets Tanke hen paa noget andet!“ Nej, sagde jeg, det Raad kan jeg ikke følge, Børnene tabe ikke Afgtelsen for mig, fordi de faar at vide, at min Viden har sine Grændser; jeg ønsker blot at være deres Lærer og ikke deres alvidende Gud. Og Børn lader sig desuden ikke saa let daare, de mærke nok, naar man stiller noget op, som ikke er virkelig, og ved at gjøre dette, taber man netop Afgtelsen hos dem.

Hvad der har stor Indflydelse paa os som Børn er Sangen, og Selfabsfangene var i de Tider ikke de heldigste. Daarlige Fjæresteviser, Drifkeviser og Nidviser

bredte sig, medens den gode gamle Folkevisse og Kæmpevisse trængtes mer og mer tilbage. „Det var en Torsdag Aften“ og „Kong Kristian stod ved højen Mast“ var de bedste Viser, jeg hørte. En Kartemager fra Ringhøbing, Mogens Kristian Holm, var især en Mester til at digte Ridviser og Spotteviser, og da han var vittig og kunde være morsom, ligesom han ogsaa nok kunde røre ved de sømmere Følelser og skrive Klagesange for ullykkelige Elskere og Elskinder, saa fik hans Viser med en hel Del Raahed og Gudløshed desværre alt for stor Fremgang. Jeg saa ham et Par Gange i Kroen, hvor han digtede og sang lystig paa staaende Fod. Og saadan en Sangrøst han havde! Hans fleste Sange gik med Toner: „Velkommen i Din Ungdomslund“. Somme Tider brugte han ogsaa: „Hvo ved hvor nær mig er min Ende“. Men hans mest omtalte Sang var den:

„Ringhøbing i Jylland der er jeg opfødt,
 der saa jeg først Solen fræmskinne,
 rundt om paa vor Klode jeg søger mit Brød,
 indtil at jeg Døden skal finde.
 Men hvor jeg i Verden er her eller der,
 min Tanke til Kjærlighed bliver og er,
 og naar jeg fra Verden skal drage,
 mig Flaften og Pigen ledsage!“

Og saaledes bliver det ved. Folk sagde, han kom i Tugthuset for denne Visse, og nogle saa i ham en Martyr, fordi han havde vovet at sige de store Sandheden, nogle lo ad ham og andre, deriblandt min Moder, harmedes. Driffældig og liderlig havde han Ord for at være, og tilsidst hed det sig, at han var død, og at man havde fundet hans Lig i Vejgrøften et Steds nede i Thy, hvor han skulde have faaet sin Grav paa Ydby Kirkegaard. Jeg fik Andrykket af, at han var en Mand med ikke ringe Evner, og der blev sagt, at han havde sunget smukt for Frederik den fjette, en Gang Kongen var ude ved Nyminde-

gab, og at han ogsaa i sine sidste Dage havde digtet for Frederik den syvende som Kronprins, en Gang han gjæstede Vestjylland, hvor Kartemageren Mogens Kristian Holm havde sin Lumleplads, Vestflesvig, Thy, Mors og Salling medregnet, og jeg kan huske, han i en af sine Ridviser truede med, at den skulde blive sunget blandt andre Steder „i Salling, i Mors og i Thy“.

En bødre Sang havde vi i Kirken, hvor Kingos Salmebog havde holdt sig, og hvor især Kingos egne Salmer og blandt disse atter især Passionsalmerne var velgjørende, og af og til læste Fader ogsaa Aftenbønnen med Kingos Aftensuk samt sang en eller anden Salme, og det er den bedste Arv af Sang jeg har fra Barndoms-Hjemmet og fra Barndoms-Narene. Min Fader sang liflig og hjærtelig, han havde en god Stemme og han mente, hvad han sang, mens han sang; men hedensf Overtro og Vantro blandede sig hos os med vor Gnist af Kristentro, og derfor var Frygt for Hexe, Spøgelse, Gjengangere og Trolde saa stærk hos mig, at jeg knap turde gaa udenfor vor Dør i Mørke, ligesom raa Eder og anden Raahed godt kunde blande sig ind imellem Salmesangen. Ved Julebordet havde Hedensfabet sit Udtryk i Spinehovedet (Julegalten), som var det første, der nodes med Sigtebrød og Grønkaal, og slukkede nogen Julehøst, efterat det var bragt paa Bordet, skulde han ikke leve Naret rundt. Det samme gjaldt ogsaa om Høst paa Bordet Nyaaarsaften. Der maatte ikke slibes i Juleu, for saa skulde der flaaes i Fasten, og saaledes var der mangfoldige Julemærker. I Julestuerne gjaldt det om at faa Legen holdt vedlige ikke blot med de nedarvede Julelege men ogsaa med Samtale, Fortælling og Sang, og naar da en af de gamle meddelte om sine Barndoms- og Ungdoms-Hændelser, da var det noget, der tildrog sig min hele Opmærksomhed.

Min sidste Vinter i Barndomshjemmet var den, da

jeg gif til Præsten. Denne Vinter holdt min Fader sammen med Naboerne Præsten C. L. Borresens: „Den danske Bondeven, et Ugeblad til Nytte og Fornøjelse“, og det havde vi ikke ringe Udbytte af. Der læste vi Blichers „Hjorterytteren“, som morede os særdeles og det østerlandske Eventyr Aladdin's Lampe med indflettede Vers af Ohlenschlägers Aladdin, siden ogsaa Sangene ved Frederik den fjettes Død af Holst, Jugemann og Grundtvig. Især følte jeg mig stærkt tiltalt af Inge-
manns: „Paa sin Ligfeng ligger Kong Frederik hvid“ og Grundtvigs: „Kong Frederik den fjette henflumred i Fred“. Det var en ny og stor Verden, der nu aabnede sig for mig og inde i min Sjæl, idet jeg hilfedes af disse vore store Skjalde uden at vide, at dette endda kun var lidt af det hele. Denne Vinter gif Klokkerne hele Landet over fra 10—12 Form., og fra 4—6 Aften hele Juletiden, hvilket ogsaa tjente til at udmærke denne Vinter fra de øvrige. Denne Ringning bragte mig en Aftenstund ved Solhvervstid et lille Eventyr. Klokkerne ringedes paa Omgang af Sognets Mænd, idet Ringefæden, skreven paa Pergament gif omkring fra Hus til Hus, saa hver Familie i de almindelige Tider havde hver sin Sondag eller Helligdag at ringe, medens hver Familie selv lod ringe over sine Grave. Men nu, mens Kongen laa lig, maatte der to Mænd til daglig: Formiddag og Eftermiddag. En Dag, da Kongeringningen tilfaldt Fader og en af Naboerne, bad jeg saa mindelig om Eftermiddagen, jeg var kommen hjem fra Præsten, om jeg ikke maatte have Lov at være med. Dette blev mig nægtet. Men da det var bleven mørkt, gav jeg mig alligevel paa Vej op til Kirken, listede mig over Kirkegaarden og op ad Taarntrappen, hvor jeg stillede mig saaledes, at jeg kunde se Mændene, der med en Lygte stod oppe paa Taarnloftet og skiftedes til at ringe. Fader blev just afløst, han kastede et Blik hen mod mit Skjulested, jeg rørte mig lydøst,

og han vakler først over mod Taarnmuren og vender sig derpaa frygtfom til Naboen. Jeg skjønnede da, at han havde taget mig for et Spøgelse, traadte frem for at hjælpe ham ud af den Bildfarelse, og paa Grund af Stedets Hellighed slap jeg for de Ulemper, jeg ellers var bleven Gjenstand for, ja jeg fik tilmed nok Lov til at ringe for Frederik den sjette, om hvis Død jeg først havde hørt af Præstens Mund, en Dag vi vare hos ham.

Gamle Kong Frederik var elsket af Almuen; men derfor kaldte man det dog ikke godt, alt hvad han gjorde. Han var Landets Fader og havde sørget faderligt for sit Folk, ikke mindst for sin danske Bonde; men Falitten af 1813, Afstaaelsen af Norge 1814, samt Skoleloven af samme Aar fik han ingen Tak for. I Afstaaelsen af Norge fandt man sig dog, da man havde talt med norske Søfolk ude ved Nymindegab, og de havde sagt, at Svenskerne var gode ved dem og lod dem have deres Frihed, og saa var det ogsaa kommen ud iblandt Folk, at Kongen paa Kongressen i Wien havde reddet Danmark fra at blive udstykket mellem fremmede Herrer, og at han ved sin Færd der havde vundet alles Hjerter. Om Falitten og Pengenøden hørte jeg oppe i Kroen en Nordmand bande paa, at Kong Frederik var ikke bedre værd, end, at han skulde trækkes udenfor og skydes. „Han har“, sagde Nordmanden „skilt mig, som var en velhavende Mand, ved hele min Formue“. Et Par Aar før Kongens Død var jeg en Søndag, vi sad ved Middagsbordet, tror jeg næsten, kommen til at tale om, hvad jeg i Birchs Læsebog havde læst om Kongen, og min Fader nikkede glad til min Fortælling, indtil jeg kom til at tale om Skolen. Men da foer han op, slog i Bordet, saa det knagede og sagde: „Ja hans Skole maatte han gjerne havt for sig selv, den har han ingen Tjeneste gjort os med; thi her er vi nu nødt til at holde Ter i Skole hele Aaret, og saa lærer I ikke nær saa godt, som

vi lærte for!" — Her maa vi ikke glemme Faders frivillige Skolegang to Vintre, efter at han havde gaaet til Præsten, og min Fader var ikke ene med sin Mening om Skoletvungen. Den samme Mening gjorde sig gjældende fra danske Bønder i Stændersalene baade i Viborg og i Slesvig.

Hos Præsten Frederik Christian Bloch havde jeg mine kronesede Dage. Det var altid med milde Dine han saa hen til det Hjørne, hvor jeg som den øverste Dreng sad ved Siden af den øverste Pige, som jeg fik Tid til i mit stille Sind, uden dog at lade hende mærke noget, saavidt jeg vidste, at tænke mig som Prinsessen lig Aladdin's Gulnare i mit Livs Uventyr. Mine Lærebøger havde jeg efter megen Møje faaet lært saaledes, at jeg kunde dem paa mine Fingre, og det kunde Præsten godt lide; men hvad der nok ikke mindst huede ham, var altid at kunde finde Svar paa sine Spørgsmaal oppe i vort Hjørne, hvilket vel voldte, at han i min Studsmaalsbog gav mig Vidnesbyrd for „særdeles god Religionskundskab". Præsten kunde nok i sin Undervisning af og til vække Munterhed med en eller anden lille skjælnst Vittighed, som naar han for at klare Davids Udraab: Du store, Du vældige Gud! sagde: I har jo nok hørt Tale om „en hvælle Raahl?" og dermed var Ordet vældig fuldstændig oplyst for vi vesterjydske Børn. — Den 26de April var det Konfirmations-Søndag i det Aar 1840, og det var min den store Dag, som det var Anton Knudsens i „Landsbybørnene." „Nu har jeg holdt Dig i Ære og i Lære", sagde min Fader, nu gjælder det, om Du vil stikke Dig efter det!" Og i Kirken indsfjærpede Præsten for os Ordene af Herrens Tale ved Nadverbordet: „Bliver i mig, saa bliver og jeg i Eder!" og af Bjærgprædiken: „Himmel og Jord skulle forgaa, men mine Ord skulle ikke forgaa!" Ved Overhøringen talede han med mig om Guds Ord. „Efter at Gud fordem

havde talet til Fædrene ved Profeterne, haver han i de sidste Dage talet til os ved Sønnen" og „hvorved skal en ung holde sin Sti ren? Derved at han holder sig, Herre efter Dit Ord! Jeg glemte Dit Ord i mit Hjærte, at jeg ikke skal synde imod Dig!“ Efter Haandpaalæggelsen fremsagde han gjerne et Vers, han havde digtet til hver af os, og mit handlede just om at gjæmme og fastholde Guds Ord. Jeg lovede i mit Hjærte, at det skulde ske. Ved Altergangen kan jeg huske, at han i Skriftetalen advarede os imod at sammenligne os med dem, der vare ringere end os men hellere med dem, der var forud for os. Raadet var vel ment og det er ogsaa godt, naar det fattes ret; ti det er virkelig bedre, at være vendt til Lyset end til Mørket, helst til Ham, som er „Verdens Lys, Vejen, Sandheden og Livet!“

Forrige Sommer havde jeg tjent som Hyrbedreng i Sognefogden Simon Pedersens Gaard, som han isvrigt havde afstaaet til sin Svigersøn; men det var især de to gamle Simon og Anna, jeg lærte noget af, som kunde komme mig til gode under mit Livs Virksomhed. Gamle Simon Pedersen havde været med i Krigen 1807—14, havde set sig om i Verden og tænkt ved, hvad han saa. Og han kunde fortælle morsomt; som naar han fortalte om Vorherre og St. Peder, der drog omkring og delte Gaver ud, saaledes at Tydsken fik Kunst og Videnskab, Franskmænden Stads og Bral, Engelskmænden Sølv og Guld, Dansken Flæsk og Rugbrød og Svensken Lagn og Bedrageri. Vi ser nok, hvor den Historie har sine Rilder, det saa gamle Simon maaske ikke; men han fortalte den morsomt og gav den alligevel ikke ud for andet, end hvad den er. Jeg saa og ser endnu i ham en sandhedskjærlig Mand, der ikke holdt af, at Ord eller Lov tolkedes, „som Fanden tolker Bibelen!“ som han sagde. Gamle Anna havde gode Minder at opriske med sine Fortællinger og det var ret hendes Lyst at høre mig

synge „Kong Kristian!“ som ret havde gaaet i hendes unge Dage, men siden „var gaaet af Mode.“

Der var fire gamle Anna'r som jeg, min egen Moder ufortalt, havde Forkjærlighed for: Gamle Anna Simons, Anna Jørgens, Anna Peders og Anna paa Østergaard. Alle fire tog de sig af mig med moderlig Omhu, især den førstnævnte og den sidstnævnte, som fik særlig Lejlighed dertil som gamle i Gaarde, hvor jeg tjente. Anna Jørgens havde Minder fra Biskop H. A. Brorsons Hus, hvor hun, en Skolelærerbatter fra Ribe, havde tjent. Hun var en god og from Anne for sine Børnebørn, især hendes ældste Sønesøn Jørgen Vad Thjellefen, som hun gjorde fortrolig med Bibelen, Brorsons Salmer og andre gode Sange baade gudelige og folkelige, saa han siden som Lærer og Student nød godt deraf og kunde for sine Sanges Skyld være en velkommen Gæst hos A. P. Berggren, som efter hans Død 1852 blev ved at mindes ham med Kjærlighed. Vor Nabokone Anne Peders var ogsaa en from Koue af den gamle Skole, og i hendes sidste Suf lod Kingosalmen.

II.

Østergaard (1840—42).

I Sommeren 1840 var jeg Hyrde paa Østergaard, det vil sige paa den vestligste af de tre Gaarde, som var framstaaet af den forrige Herregaard af samme Navn og hvor der endnu gik Sagn om den strange Herremand Knud Galts Drab. Her vogtede jeg altsaa endnu i denne Sommer og den næste Faar og Ungkvæg i Hebe og Mark,

og efter Høst over hele Herligheden. Der stod den ene af Anna-Firkloberet, jeg har nævnet, endnu for Styret inden Dørre. Hjemme paa min Fødegaard var vi Børn vant til at se op til Tjenestepigen og Karlen som til ældre Sødsfende, og det var vist det almindelige Forhold i de Dage der hjemme i min Fødeegn; men neppe noget Sted skjønnere end her paa Østergaard, hvor Niels Kristian Nielsen var „vor Fader“ og Anna Frands-Datter „vor Moder“. Gudelige Talemaader havde man ikke sin Styrke i; men der var en mærkelig gammeldags Fynd i al deres Tale og Færd, og gudsfrygtige Folk var de ogsaa efter den Tids Lejlighed. Eder og raa Tale, Sladder og Bagvaskelse kom sjældn indensfor Porten der; ti hvem der kom med slikt, var slet ikke velkomne Gæster, og Stads og Fjas havde Husbonden en mærkelig Evne til med tør Lune at gjøre latterlig. Selv gif han om Vinteren paa gammel nordisk Vis klædt i Skind, og det samme var til Dels ogsaa Tilfælde med Sønerne, og om Sommeren var det Badmel, Linned og i det hele taget hjemmegjorte Klæder. Gamle Simon havde lært mig Visen: „Jeg er saa fro, jeg er saa glad, jeg er min egen Herre.“ Den kaldes norst Bondewise men kunde lige saa godt, naar vi satte Lyngen for Klippen, være vestindst. Hjemmegjort var Mændenes, og hjemmegjort var Kvindernes Klæder.

„Badmel og Læder
skal være mine Klæder,
Klæde og Kallemanke
kommer aldrig i min Tanke“

var Moders Mundheld, og her hørte jeg først Ordet: „Hvem, der klæder sig paa Franssk, skal fryse sig paa Dansk!“ Fødemidlerne vare saa godt som udelukkende af Landets egne Frembringelser, som „vor Fader“ mente maatte være de sundeste for Landets Folk, og „vor Moder“ var

enig med ham og vidste ved Flid og Omhu at skaffe god og velsmagende Mad paa Bordet. Gaarden var i de trange Aar efter 1807 kommen i Forfald baade paa Jord, Bygninger og Kvæghold; men nu var Bygningerne bygget om, Jord og Kvæghold i god Stand, og der var god Skik allevegne baade ude og inde. Om det saa var Møddingen, saa blev den plejet og klappet omhyggelig. Det maatte jeg sørge for, naar jeg om Morgenen før Døvetid gjorde rent paa Stalden med Hjulbor, Greb, Skovl og Bidjekost, ligesom det ogsaa hørte med til min Syssel at bjærge Kosteris, Bidjer til Staldkoste, der ogsaa tjente som Gaardkoste, og Røvelingris (Røvelhug) til Lyngkoste, brugelige til at feje Stuegulvene. Desuden maatte Hyrdebrenge ogsaa hjælpe til med Højbjergningen og saa smaat tillige med Kornhøsten.

Alle tre Gaarde ligger paa den nordlige Hævning af et Dalstrøg, paa hvis Bund en Aa slynger sig i de grønne Enge ned til Skjerna eller Lønborg Aa. Længst ude i vest indsnævrer Dalen sig, just hvor Aaen slynger sig imod Nord ned efter Brosboll Kro. Der bærer Dalen endnu Navn efter Landsbyen Nærild, som i sin Tid var bleven til Herregaarden Østergaard. Her ude i Nærilddal med sine temmelig stejle Skraaninger, hvor Femmilspælen fra Ringkjøbing stod paa Vejen til Varde, og hvor man rigtig kan være og føle sig ensom, var efter Sagnet en Kvæghandler eller Hestepranger bleven myrdet, da han vendte tilbage fra et af Markederne i Husum eller Læk. Morderen havde ventet at gjøre en god Fangst i den myrdedes Vadsæk; men hele Byttet blev kun 7 Gylde. Kvæghandleren savnedes; men ingen vidste, hvor han var bleven af, indtil en Gang en Rejsende maaske tynget af en Kus saavel som af sin onde Samvittighed sad og faldt i Søvn ved Bordet i Krostuen. Da sagde han i Drømme:

„Jeg stjød en Gang en Køl i Nærild Dale,
han havde syv Gylde under sin Halse!“

De Tilstedeværende blev opmærksomme og fik Sæundheden klæmt ud af Morderen, som nu fræmviste Hullet, hvor han havde skjult den myrdedes Lig.

Paa Strænten ned til Aaen findes Strækninger af Egekrat, som var det eneste, der i Miles Omfreds havde nogen Lighed med Skov. Det var mig en stor Højtid, naar jeg efter Høst fik Niels Kristians Krat ind under mit Omraade. Vel vidste jeg, at Hugormen havde sin Gang her lige saa vel som Ræv og Hare og de andre vilde Dyr „udi Skoven“; men de ængstede mig ikke, men jeg var paa Færde i Eventyrets Rige. En Dag, jeg sad lidt ovenfor Krattet, saa jeg en kjoleklædt Ungersvend komme strygende op ad Markvejen. Jeg saa nok, hvem det var; det var Jørgen Wad Tjelleesen, min 7 Aar ældre Barndomsven, som just var kommet hjem fra Sneedsted Lærerskole (Seminarium). Hjærtet hoppede mig i Brystet, idet jeg saa ham og end mere, da han vinkede ad mig ved at svinge med sin Stok. Jeg sprang op til ham. Vi havde allerede tidligere talt om, at jeg skulde gaa samme Vej, som han var slaaet ind paa, og nu var det allerede afgjort, at jeg til 1ste November skulde holde Skole paa Østergaard. Han opmuntrede mig til at udvide mine Kundskaaber efter Evne og Lejlighed, og det var netop det, der var min Øst. Og min gamle Veninde Margrethe, som havde taget sig saa moderlig af mig, da jeg var kommet galt af Sted ved Skolegildet og mange Gange ellers, hun havde sagt mig, at hun havde en rig Broder nede i Thy, ikke langt fra Sneedsted, og han havde sagt til hende, eller maaske skrevet, at han havde ikke glemt, hvad gamle Jørgen Wad og Morten Roust havde gjort mod ham, da han var en fattig Karl. Nu havde han støttet den forstnævntes Sønnesøn paa Seminariet, og naar Tiden kom, agtede han ogsaa at støtte mig, Morten Rousts Sønnesøn, hvis jeg agtede at gaa den Vej. Her stod da vi to og talte om vore Fræmtids-Veje. Jørgen

Wad var vendt hjem med det bedste Bidnesblyd, Lærer-
skolen giver, og han skulde nu være Huslærer hos Provst
Daugaard i Thorstrup. Hvilken Lykke! Jeg var 7 Aar
bag efter!

Gamle Niels Kristian var ikke fri for at gjøre Løjer
med den ny Seminarists fine Sæder og fine Klæder.
Aaret forud havde Jørgen Wad været hjemme og da endnu
talt sit gamle Vesterjydske, og det var Folk der hjemme
da saare lykkelige ved, især da det spurgtes, at han, der
hadde været til Spot, da han kom til Seminariet, hvor
de andre Seminarister kaldte ham „en Lyneborger med
et Par røde (eller røgede) Støvler“, havde gjort Spotterne
til Skamme ved den aarlige Kundskabsprøve. En Sorg
havde han gjort sine Venner i Hjemmet, og det ved at
brænde den store skrevne Bisebog, han havde efterladt sig
til manges Morskab. Sagen var den, at Morskaben,
der kunde vindes ved denne Bisebog, var ikke altid af
den reneeste og ufyldigste Slags. Der var en Del Kaa-
hed og Smuds iblandt. Det havde Jørgen Wad nu
faaet Djnene op for, og den Slags Morskab tillod hans
Samvittighed ham nu ikke at fremme. Folk, som ikke
var saa fint følende, undrede sig over denne Udfærd med
Bisebogen men lagde ham den dog ikke videre til Last.
At han nu derimod kom hjem og sagde „Jeg“ til sig selv
(og ikke A) det varede det længere, inden man kunde finde
sig i. Lidt Skaberi har der maaske nok været, og det
var mod slikt Niels Kristian gjerne havde Biddets Pile
skærpede. Vist er det, at Forholdet mellem den gamle
Fadersbønde og den unge flinke Seminarist en Tid lang
var noget spændt, et Forhold, der ikke helt undlod at volde
mig Vanskeligheder.

J. W. Thjellefen fortalte mig, at Skolelærerne paa
Mors nøjedes nu ikke blot med at holde Skole men at
de ogsaa gav sig af med at prædike, og det kunde jeg
lige saa lidt som Thjellefen skønne at være rigtig. Han

nævne mig ikke Navnene paa de prædikende Skolelærere, og det var først 6—7 Aar efter, mens jeg var paa Lærerskolen i Snebsted, jeg hørte Kolds Navn nævne og saa et Glimt af ham, da han var vendt tilbage fra Smyrna.

Det var Allehelgens Dag, (1ste November) 1840, jeg første Gang mødte som Lærer i Østergaards Skole, hvor nuværende Gaardejer Palle Peder Nielsen havde været min Formand. Han var Søn af Skolens nærmeste Nabo Niels Pallefen, og nu da den yngste af hans Sødsfænde var „afhørt“ tilligemed mig, trak han sig tilbage og lod mig komme til. 4 Piger var der at holde Skole for, og af disse var de to ældste ikke meget yngre end deres Lærer; men alligevel kunde jeg ikke klage over Nærvished eller Ulemper, som jeg før havde hørt Tale om, at saa mange Skolebestyrere havde været Gjenstand for. Præstens gode Vidnesbyrd hjalp mig selvfølgelig meget hos Forældrene, og disses Velvillie havde sin gode Indflydelse paa Børnene. Niels Kristians Datter Karen gik til Præsten, der var saa god at sige til hendes Fader, han nok kunde mærke, „hun havde faaet Gavn af Mortens Lærdom“. Dette kunde Niels Kristian ikke bare sig for at sige, da han sad en Aftenstund i Husfader=Sædet for Bordenden og som sædvanlig underholdt os under Udøvelse af den i enhver Bondegaard sædvanlige Husflid, da Husmoderen og Døtrene spandt, og stundom Pigen med, naar hun ikke hjalp Karlene at karte. Karlene dels kartede, dels snoede Simer (Halmreb til Tækning), dels snoede Reb af Fæhaar, Svinehaar, Kævelhug, o. desl., bandt Koste, Vikuber eller Halmkurve, og under alt dette sad „vor Fader“ og holdt en baade munter og sømmelig Samtale i Gang; der krævedes kun Stilhed den korte Stund, da Karen stille sad og tænkte sig ind i de Stykker, hun havde for næste Dag i Skolen eller hos Præsten. Husets Dygge stammedes ikke af den uhyggelige Ramsen, som

paa mange Steder var en aandsfortærende Plage. Før Kvældsarbejdet tog fat, havde vi ogsaa gjerne en lille hyggelig Stund med Fortælling og Samtale, og det var sandelig en god Skole, hvor vi kunde lære, som vi levede, og nyde, som vi næmmede.

Oplæsning gav vi os ikke meget af med i disse Vinteraftener. En Gang havde jeg dog faaet laant oppe hos Thjelles: „Jesper Hansens Historie.“ Og denne Jesper Hansen var en Mand Niels Kristian kunde lide. Vor Fader lod sig om Foraaret mure en Slags Cisterne, hvor Møddingvandet kunde opsamles, at han derfra kunde føre det jævnt ud over Græshaven, hvor der sloges Græs til Hestene Foraar og Sommer. Saaledes gjorde han Brug af „Jesper Hansens Kaffe.“

Niels Kristians Bogsamling var ikke stor: Morsksalæsnung som Robertus von Algermaal og Svend Tomling havde vi Lov at gotte os ved, og stundum kunde vi ogsaa gotte os ved den gamle „Bondepraktika“. Tidsots Lægebog var ogsaa til Stede i Huset; men da vi kun kjendte lidt til Sygdom og Upasselighed, saa læstes der kun lidt i Lægebogen. Henrik Harpestrængs Hovedmidler: Malurt, Hnd og Buffleblade var snart de eneste Lægemedler vi saa.

Bibelen var vel nok i Huset; men i al Fald brugtes den ikke meget, og Kingos Salmebog, Luthers Katekismus, den i Skolen brugelige Lærebog og Bibelhistorie var noget nær paa den Tid Husets Herlighed af gudelig Læsning, med mindre „Befkjæden“ ogsaa skulde have været der. Siden saa jeg nok, at gamle Niels Kristian, da han var gaaet paa Aftægt, havde skaffet sig Birkebalds Brædkener: „Synd og Raade“ var det vistnok, jeg saa ham sidde og læse i, da jeg, saa vidt muligt, gjæstede ham paa hans Aftægt, saa længe jeg var „løs og ledig.“

Kl. 9 gif vi til Sengs om Aftenen og Kl. 5 om Morgenen stod vi op om Vinteren, om Sommeren i

Seng Kl. 10 og op Kl. 3, og saa vantede der en Middagssovn. Om Morgenens kom Niels Kristian hen og linnede Døren, hvor den mandlige Ungdom sov, og sagde: „Godmorgen!“ og snart var vi da alle paa Benene, i et Kuf i Klæderne og hver ved sit Arbejde. Samtidig hørte vi vor Moder paa samme Vis kalde paa den kvindelige Ungdom, som havde sit Soverum paa den modsatte Side af Dagligstuen ved Siden af Kjøkkenet. Den unge Skolemester tog med Fornøjelse Del i Husfliden om Aftenen og havde den samme Morgenshøvel som Hyrden om Sommeren, saa han gik ikke i Skolen, før Stalden var rensket og Møddingen klappet. Naar dette var sket, kunde man vaske sig, gaa til Bords, nyde et sundt og kraftigt Maaltid og saa gaa i Skolen. Der gik det med Læsning, Skrivning, Regning og Forklaring 3 Timer før Middag og 2 efter Middag, da vi rastede en Time, og Pigerne havde deres Lege og jeg mine, saa tegnede jeg, præntede og lavede Bers, fyrede i Bilæggerovnen og skar Penne, ti Staalpennene var endnu ikke komne i Brug hos os, og det var en ikke ringe Del af min Skolegjerning at holde Børnene vedlige med gode Fjærpenne, og det havde jeg virkelig mange Gange min Nød med. Saa spruttede Pennen, saa var den for grov, saa for blød, og saa vilde den ikke give Blæk af sig, eller den vilde lægge Klatter, altsammen Skjær, som maatte undgaaes, om vi vilde have en smuk Skrift, og det vilde vi jo da gjøre vort bedste for at faa. Saa følger det af sig selv, at jeg maatte tænke mig ind i det, vi skulde have for om Eftermiddagen, at jeg ikke skulde staa som en „Mjæg“ og ikke kunde hjælpe mine Lærlinger til Rette, for de skulde hjælpes fremad. Det var en stor Tillid, der var vist mig, og den maatte ikke skuffes.

I Julestuerne aredes jeg som Skolemester; men den samme Ære voldte vistnok, at jeg knap kunde røre mig med den Frihed, jeg ellers vilde have kunnet. Det hørte

med til Juleløjerne, i godmodig Skjæmt at revse Folks Særheder og Unoder, især alt paataget Væsen. Jeg mindes kun en Gang, at jeg var Gjenstand for en saadan Revselse; men jeg følte den og blev meget skamfuld. Det var en Gang i Efteraaret, før jeg blev Skolemester, at jeg gik oppe vest for Amhøjene syd for Nærilddal og vogtede Faar. Jeg anede ikke, der var nogen i Nærheden, steg op paa en stor Sten, der laa i Heden, og som om nu Stenen var en Talerstol og Faareflokken en Menighed eller Folkforsamling, gav jeg mig til at holde en Tale. Da saa jeg til min Skrak to af Byens Ungersvende stryge hen ad Hebevejen noget derfra. Jeg sluttede straks min Tale og trostede mig med, at de maaske var saa langt borte, at de ikke havde mærket, hvad jeg tog mig for. De lod sig heller ikke mærke med noget før nu i Julestuen; da gjentog netop en af dem de samme Ord, jeg huskede, jeg havde sagt, og i samme Præketone. Den Gang kunde jeg ikke le med, og jeg var ikke fri for at blive lidt stødt paa Gjærningsmanden, som der aldeles ikke var nogen Grund til, snarere til at være ham taknemlig for hans venlige Paamindelse, som uindviede dog ikke vidste, hvor han vilde hen med.

I Julestuen hos Hans Præst lagde jeg i mit stille Sind meget Mærke til hans to Broderdøtre, af hvilke den ene forekom mig at være en lille Bidskat, medens den anden gjorde et særdeles godt Indtryk paa mig. Grunden til, at jeg lagde saa meget Mærke til dem, var dog ikke ubelukkende den samme, hvorfor man vel ellers i den Alder kan lægge Mærke til unge Piger. Deres Fader, en mærkelig livsfrisk Mand, havde jeg et Par Gange set hjemme i min Faders Hus, og en Gang hørte jeg ham med en mærkelig Frejdighed sige til min Moder, der tidt var tungsinndig, ja sindssyg: „Nøjes med det I have, ti Herren har selv sagt, jeg vil ikke slaa Haanden af Dig, og ingenlunde forlade Dig, saa vi kunne sige med

frit Mod, Herren er min Hjælper, jeg vil ikke frygte!" Kort efter spurgte vi, at Peder Præst var død efter en kort Sygdom, og mine Forældre var da omme i Strelev Kirke, den Dag han blev jordet. Min Moder havde da ved denne Lejlighed faaet godt af gamle Jakobs Ord: „Se jeg doer; men Gud skal være med Eder!“ hvilke Ord Præsten i Vigprædiken havde draget frem til Trøst for den Hedengangnes Enke og Børn. Her mødtes jeg nu med de Børn, som saaledes vare overgivne i Guds Varetagt, og det var det, der gjorde det dybe Indtryk paa mig, som vedvarer endnu. Den, jeg syntes bedst om, gjæstede jeg nogle Aar senere som gift Kone i sit Barndoms Hjem og hørte da første Gang af hende Poul Verhardts dejlige Salme: „Befal Du Dine Beje og al Din Hjærtesjorg til hans trofaste Pleje, som bor i Himlens Borg“. Vi var da begge i en modnere Alder bleven alvorlig greben af Guds Kjarlighed. Det var efter min Hjemkomst fra Snebsted Seminarium.

Den sidste Vinter, jeg var paa Østergaard, skedte der Landet over en Indsamling til en grundig Fornyelse af Ribe Domkirke i sin oprindelige Skikkelse. Ved denne Lejlighed fik jeg bødre Tanker om en Mand, som jeg hidtil havde hørt omtale som en Guier og stundesløs Træl. Gamle Søren Knude, eller, som Folk sporvis kaldte ham, Søren Behs (af Ordet „behs“ — bisje), sad paa Aftægt oppe i Knude, et Boelsted, som ogsaa hørte til Østergaards Skolefogn. Da jeg nu skulde ud med „Kollekten“ for Ribe Domkirke, Vestjyllands stolteste Bygning, det prægtige Mindesmærke fra Middealderen, maatte jeg da ikke gaa Aftægtsfolkernes Dor forbi paa Knude, da jeg var oppe hos Eske Knude, hvis Datter var en af mine Folk i Skolen. Men ingen Steds fik jeg en mildere Modtagelse end hos de gamle Folk, som jeg jo nok stadigt havde mødt ved Kirken, da de vare flittige Kirkegjængere, ligesom Østergaardsfolkene og i det hele

taget Sognets Folk, ikke mindst de, der, som Knudefolkene, havde længst Vej. Søren Knude gav til Domkirken en Mark dansk, dersom det ikke var en Mark lnhst, altsaa i det mindste 50 Ore om ikke rigelig en Krone, hvilket ikke var ringe for en Aftægtsmand paa den Egn paa en Tid, da man kunde kjøbe en Gaard for et Par Tusende Kroner, en Tønde Byg for en 3—4 Kroner og et Pund Smør for en 15—20 Ore, naar det skal regnes ud med vor Tids Mont, og det var endda stort inod, hvad det havde været for en 15—20 Aar siden. Dagleje og Folkeløn var selvfølgelig ogsaa derefter; hvis jeg ikke husker fejl, fik jeg i rede Penge ikke mer end, hvad vi nu vil kalde 16 Kroner, for hele Aaret, foruden Uld til Strømper og hjemmegjort Løj til Klæder.

Stænderforsamlingerne og de ved denne Tid oprettede Sogneforstanderskaber gav Mænd som Niels Kristian og Niels Pallesen mer at tænke paa, end det, der laa dem allernærmest. Egnens Stænderdeputerede, Peder Jakobsen fra Billum, kom for at raadføre sig med „vor Fader“, og der var da ogsaa Tale om at hindre det opstulte Skolevæsen i at tage Overhaand. Vi saa af Aviser kun den lille „Ribe Stiftstidende“, udgivet af Chr. sal. Høphoff, redigeret af E. Høphoff, og det var endnu kun lidt vi ansede det Slesvigholstenske Væsen eller var oppe i den ny Vækkelse i Danmark. En Gang hørte jeg en lidet trostelig Tale af „vor Fader“ om hvor udsatte vi var til alle Sider, og at vore Naboer bare ikke kunde enes om at dele os. Slesvig vilde jo ind i det nyeste Forbund, og hvor kunde vi hindre det. „Fyns Stiftstidende“ og „Berlingske“ kunde vi træffe til at lige i oppe i Kroen, hvor de blev lagt af til Præsten. „Den danske Bondeven“ vandt nogen Indgang og var baade underholdende og oplysende. Af Trykkefrihedsselskabets Skrifter havde vi faaet fat paa Tordenstjolds Levnet af H. Bohr. Det gik meget smaat; men det gryede dog. En

lille Jordrystelse mærkedes dette Foraar op igjennem
 Inland, ligesom et lille Forbud for, hvad der forestod.

III.

Gjellerup, Tårde Landsogn (1842—44).

Paa Østergaard blev jeg i to Aar. I de 6 Vintermaaneder havde vi daglig Skolegang, men i Sommermaanederne kun 5 Timer om Ugen, nemlig en Formiddag fra 7 til 12. I Sommeren mellem de to Vintre (altsaa 1841) var jeg endnu Hyrde som forrige Sommer; og den næste Sommer hjemme hos Fader at hjælpe ham med Gaardens Drift. Men min Hu stod til en mere udvidet Skolegjærning, og jeg havde allerede om Vinteren i al Stilhed skrevet til Præsten i Lønborg, Lic. Viktor Bloch, om jeg ikke kunde komme ned til Foersom; men da jeg havde faaet til Svar, at det var uvist om Foersom blev ledig, søgte jeg min Ven Tjellefen paa Haand om at høre sig for hos Provsten i Thorstrup, om der ikke i hans Provesti skulde findes en Plads til mig, og det gjorde jeg saa meget dristigere, som vor egen Præst, der var bleven vidende om Brevet, jeg havde skrevet til hans Fætter i Lønborg, noget skjælnst havde talt til mig om den Sag ved sidste Foraarsprøve, og havde tydelig nok ladet sig mærke med, at han nok vilde give mig et Vidnesbyrd, som vel maatte hjælpe. Et særdeles godt Vidnesbyrd fik jeg, og med det i Kommen indstillede jeg mig en Dag i Sommeren 1842 hos Provst Daugaard, der havde stævnet mig ind til at prøves sammen med nogle flere. Provsten tog meget gjæstfrit imod os, gav os en

god Middagsmad, Risgrød og andre gode Sager, vistnok finere end de fleste af os vare vant. Prøven stod vel af, og nu skulde Provsten til at uddele „Penene“ mellem os. Der var et Sted, hvor vi alle, saa vidt jeg husker, ønskede os fritagne for at komme, og jeg grød som et Barn, da det netop blev dette Sted, der faldt i min Lod. Det var Gjellerup i Varde Landsogn, hvor Kjøbstadens Nærhed, som vi mente, vilde gjøre det vanskeligt for saadanne Bondeskolde at tjene til Takke. Og saa sagde man tilmed, at Sognepræsten, den gamle Provst Nees, var meget vanskelig at komme ud af det med. Det saa noget strængt ud for mig, som endnu kun var i mit syttende Aar; men da den gode Provst Daugaard trøstede mig med, at han skulde støtte mig af al Magt, ifald der skulde møde mig Vanskeligheder, saa hjalp det paa mig, og jeg fattede godt Haab.

Den sidste Dag i Oktober 1842 pakkede jeg da mit Tøj i mit lille røde Skrin, som har fulgt mig fra Sted til Sted lige siden, jeg som Tiaars-Dreng første Gang kom ud at tjene, og Fader hjørte da med mig til Gjellerup, syd for Varde Aa. Det blev mørkt, før vi naaede der hen; men vi blev venlig modtagne hos Gaardejer Niels Uhd, hvor jeg for det første skulde bo. Jeg skulde bo paa Omgang hos de 6 Gaardmænd der i Byen, blandt hvilke ogsaa var Provstens Søn, Fuldmægtig Nees paa Gjellerupholm. Min Fader har ikke rejst ret langt i sine Dage; men han er en livlig Mand, og han vandt strax de gode Folks Yndest, hvilket ikke blev til Skade for hans Søn. Min Formand var den gamle Kristen Sand fra Blaksmark. Han var godt lidt som en dygtig Skolemester, men han havde nu paa Grund af Alderdom maattet trække sig tilbage. Børnene var maaske heller ikke alle og altid slinke mod den gamle Mand med de rystende Hænder. Jeg havde da ikke min Skade i at være for gammel, og da jeg nogle Dage efter mit Komme skulde fræmstille mig

i Varde Skole, hvor Provst Daugaard var paa Eftersyn, kunde Provst Nees ikke lade være med at saare mig ved i de tilstedeværende Herrers, og maasse endog i Børnenes, Narvarelse at skjæmte lidt med den langt fra opløbne Bondedreng i de grove Badmelsklæder, meget fjærnt fra at være syede efter nyeste Pariser-Mode. Og saa paa lagde han mig at møde i Kirken med Ungdommen til Overhøring, noget jeg dog ikke gjorde mere end en Gang, da jeg mærkede, at Ungdommen gjorde sig lystig over „den Gjellerup Skolemester“, og Bønderne i Gjellerup desuden ikke vilde vide af at sige, at deres Børns Lærer saaledes skulde fræmstilles for „Gadedrengene“. At der var Gadedrengene i Varde følger af sig selv, og „røde Toste“, Byens eneste Politibetjent, vrængede de kun ad og suod ham paa alle optænkelige Maader, saa ham skulde jeg ikke vente mig megen Hjælp af, naar Drengene paa af-sides Steder tillod sig adskillige Raaheder, som jeg dog omfider lærte at lade være uansede, og med dette Folke-færd er det som med de smaa Hunde, at jo mere man lægger Mærke til dem, desvære bjæffe de. Dem fik jeg altfaa omfider Fred for; men jeg kan ikke blive fri for den Tante, at den gamle Provst ved sin Adfærd imod mig ikke var hel uskyldig i de Ulemper, jeg fra først af havde med Bildbaserne, skjøndt det vel næppe var det, han vilde. Men skjøndt han havde stød mig, hørte jeg dog til hans flittigste Kirkegjængere, ihvorvel jeg næppe fik meget ud af hans Prædikener. Jeg havde Erbødighed for hans graa Haar og hans høje Alderdom; han var langt oppe imod de 80 og bar i øvrigt sin Alder godt.

Bønderne i Gjellerup stod paa en noget spændt Fod med den gamle, og da det var dem, jeg daglig levede iblandt, fik det ikke ringe Indflydelse paa mit Forhold til ham, saameget mere, som jeg var saa lykkelig at vinde Børnenes Kjærlighed og deres Forældres Tillid. Her i Gjellerup dæmrede det for mig, at skulde det blive til

noget med mit Skolehold, maatte jeg ikke indskrænke mig til at eftergjøre, hvad jeg saa andre gjøre; men der maatte aabnes nye Veier i mig selv, om jeg end vel vidste, at jeg ikke havde noget af mig selv. Den første Vinter, jeg var der, havde vi Skolen i Niels Wads Storstue. Niels Wad havde nok selv været Skolemester, før han blev gift, om jeg husker ret. Imidlertid var han en Mand, jeg kunde saa mange gode Raad hos, og dem var jeg altid taknemlig for at modtage af Forældrene, ja det er vel egentlig det bedste af det ny, jeg har været med at lægge ind i Skoleholdet, at jeg altid i Forældrene har set mine bedste Raadgivere og mine nærmeste Foresatte, lige som jeg altid har stræbt at læmpe mig efter Forholdene i Hjemmet. Her i Gjellerup havde jeg hjemme hos alle Gaardmands-Familierne, og hos Husmanden Jens Hø var jeg en velkommen og ikke nogen sjælden Gæst. Det kan jo nok have sine Ulemper saaledes at bo paa Omgang, men jeg mærkede dog ikke stort til dem; blandt andet faar man da lært at holde Tungen lige i Munden, at man ikke skal komme til at bære ond Ild iblandt Folk. Hvor mange Børn, der var i Skolen, husker jeg ikke; men der var vist ikke over 20, og jeg havde min store Glæde af dem, baade i Skolen og i Hjemmene.

Jeg husker ikke, om det ikke først var Hans Hark, der sagde mig, at Skolemesteren var vant til at bære Skolens Dagbog ud til Provsten en Gang om Maaneden. Han saa da efter med Skolegangen og skrev sit Navn under. Dette syntes Bønderne ikke om; de mente, at Provsten nok kunde være saa god, som Loven bød, at komme i Skolen om ikke to saa dog en Gang om Maaneden. Jeg var tilbøjelig til at bære over med den gamle Provst; men paa den anden Side stødte det mig ogsaa, at han ved sin Underskrift fik det til at se ud, som han havde været i Skolen, uden dog alligevel at have været der, og jeg lod da være at gaa ud til ham med

Bogen. Men saa var det en Søndag, jeg gif fra Kirke; han indhentede mig paa Torvet og bad mig følge med sig hjem, hvilket jeg selvfølgelig ogsaa gjorde, skjøndt det bares mig for, at der var Uvejr i Luften, og ganske rigtig! da vi vel var kommen ind i hans Værelse, fik jeg først det paa min Tallerken, at jeg ikke mødte til Overhoringen; men da jeg saa svarede ham, om end høfligt saa dog saaledes, at han mærkede, der var ikke noget at stille op, saa lod han dette falde, da han vel kom til at indse det urimelige deri. Men saa kom han til Skole-dagbogen; hvorfor jeg ikke bragte ham den? Hertil svarede jeg, at jeg var vant til at se Præsten i Skolen og ikke at bringe ham Dagbogen. Imidlertid var det ingenlunde min Mening, at jeg vilde nøde den gamle Mand til at rejse ud til Skolen (hvad skulde det gavne den?) men jeg syntes jo nok, han kunde give mig et venligt Ord for at bringe ham Bogen, og andet ønskede jeg ikke. Provsten var imidlertid vant til at høre og ikke til at bede Folk som mig om Tjenester, saa det kneb med at saa et godt Ord af ham, som jeg dog mener, jeg fik til sidst, og saa holdt vi Fred med hinanden til ud paa Foraaret.

Saa var det en Dag, det var nok en Søndag, Hans Hart og Niels Wad spurgte mig om, hvor naar jeg vilde tage imod mit Byg. „Mit Byg?“ sagde jeg, „jeg skal ingen Byg have“. „Da har Provsten ladet paaligne Byg til Dig“, sagde de; „men skal Du have Din Løn i Penge, saa staa Du paa Din Ret; det er ikke første Gang, han laver os saadan noget, den gamle“. Jeg skrev til J. W. Tjellefen og bad ham spørge Provst Daugaard, om jeg skulde have mine 6 Edr. Byg in natura eller efter Kapitelstaxt. „Han skal“, sagde Provsten, „have dem efter Kapitelstaxt, og vil de ikke give ham det, skal vi nok staffe ham det; ti det har vi rene Ord for!“ Dette skrev Tjellefen til mig og fik mig til at mælde Provsten skrift-

ligt, hvad der var slet, for at han derefter kunde faa Leilighed til at give mig Sort paa Hvidt for det. Dette skete. Provstens Svar gik ud paa, at ifølge Rancelli-skrivelse af 2den Juni 1842 skulde Lønnen udredes efter det foregaaende Aars Kapitelstagt. Med Provst Daugaards Skrivelse gik jeg nu ud til den gamle, og da han fik ledt efter, fandt han det ganske rigtigt og skrev dette under Provstiets Skrivelse. Bønderne i Gjellerup frydede sig over, at deres Skolemester var ingen Rastekjær; men da jeg kom til Skolepatronen, Forvalter Blauborg paa Lunderup, fandt han, at det var ikke noget for saadan en Dreng at gjøre Ophævelser over. — Det var i øvrigt nok omtrent paa samme Tid, at jeg Konfirmations-Søndag 1843 havde en ikke ringe Ulempe med Gadedrengene, som i Flok satte efter mig, da jeg gik hjem fra Kirke.

Bed Vaarprøven i Skolen var baade Provsten og Hr. Blauborg til Stede; men der var ogsaa Hans Hart og, om jeg ikke husker fejl, flere af Mændene. Vi klarede os vel, og Provsten skrev i Bogen: „Ret godt begyndt!“

Men saa om Sommeren, mens jeg var hjemme hos min Fader, indstillede der sig et ungt Menneske hos Provst Daugaard og bad om at blive prøvet, om han kunde blive Skolelærer, og da Provsten spørger ham, hvor han tænker paa at blive Skolelærer, svarer han, at han skal til Gjellerup. „Til Gjellerup!“ siger Provsten, „der har de jo en“. — „Ja, men han skal ikke være der længer, for de hnder ham ikke“. — „Ja saa maa de klage, hvis der er noget at klage over!“ — Fyren kommer hjem til den gamle Provst i Varde; det var vel sagtens ham og Skolepatronen, der var Mester for dette; men saasnart Børnens Forældre kom til Rundsab om dette, rejste et Par af dem paa alles Begne over til Provst Daugaard for at sige, at de vilde nødig miste den Lærer, de havde.

Vi var da atter sammen næste Vinter og byggede videre paa samme Grund som sidst. Om Sommeren

havde gamle Tage Müller, Bispen i Ribe, været i Barde og set efter i Kirke og Skole. Landsfognets Skolebørn havde da ogsaa været med, og de Forældre, der havde været til Stede, sagde, at medens Bispen var misfornøjet med Skolen i Barde, roste han Børnene fra Landsfognet, og særlig havde han fundet vore være vel oplærte. Det gav Mod. Denne Vinter var Skolestuen ude hos Jens Kristian; men jeg boede som sædvanlig paa Umgang. Hos Bonderne fandt jeg mig vel tilpas, mindre vel paa Gjellerupholm, hvor Herfskabet holdt sig for sig selv, medens det gik lidt vildt til i Borgestuen. Hos Kristen Iversens kom jeg af og til denne Vinter for af Sønnen Iver at lære at spille Violin, og jeg fik da ogsaa faa meget lært, at min gamle Farfader paa sit Dødsleje kunde glæde sig ved min Musik, da jeg i Paasken firdste Gang saa ham, saa Dage før han døde.

Aret i Forvejen havde jeg haft anden Gammen, da jeg ligeledes ad Ringkjøbingvejen var vandret hjem i Paasken. Da spillede jeg de Barde Toldere et Puds. Det var blevet saa indgroet i os, at det var der ingen Synd i. Det var især den urimelige Toldgrændse ved Kongeaen og Tolden, der skulde ydes ved Kjøbstædernes Porte, der gjorde saa mange til Smuglere, og gjorde, at Visjekræmmerne fik nogen Medhold, skjønt det vilde være Synd at sige, det var af Kristentjærlighed, og jeg kunde slet ikke lide dette omstreffende Kræmmervæsen; men dog kunde jeg ikke bare mig for, som sagt, at spille Tolderne et Puds og derved redde en Kræmmer. I Skjul bag en Kjøppehøj holdt en 3—4 „Pøsefiggere“, omtrent et Pøsefeskud sgd for Sæksat Kro. De spurgte mig, om jeg vilde ind i Kroen, og da det ikke var min Hensigt, fulgte jeg kun Sandheden ved at sige Nej. Inden jeg naaede Kroen, faldt det mig ind at gaa ind og drikke et Glas Mjød og da lade et Ord falde om, hvilke fræmmede, der var i Vente. Af Travlheden, der blev, saa jeg ogsaa

not, at der var Fangst; om „Posefiggerne“ siden fik den, skal jeg lade være usagt; men at Tolderne havde bidt Mærke i mig, fik jeg at vide, da jeg nogen Tid efter havde Grinde til dem, og de truede mig med at kalde mig for Retten, hvad de imidlertid ikke havde faaet noget ud af; ti jeg vidste ikke noget, hverken om Bispekræmmeren eller hans Krampose. Jeg pralede ikke af mit Skjælsstykke; men der var mange, der gjorde sig til af at have gjort lignende Streger. Det var ikke nogen misundelsesværdig Stilling at være Toldbetjent, da hans Haand næsten var mod alle og alles mod ham, indtil Bommene faldt ved Kongeaen og ved Kjøbstædernes Porte, og dermed en af Skillerumsmurene mellem Kjøbstadfolk og Landboere.

Der var kun et Hus i Varde, hvor jeg frit gik ind og ud og følte mig som hjemme, og det var hos Stadsmusikanten Anders Bloch i Skovbogade. Han havde Bærtshus, og der tog min Fader ind, naar han var til Marked og ellers havde Grinde i Varde. Det var gode jævne Borgerfolk, flinke og tjenstvillige. Naar det ret skulde blive til noget med Musikken, skulde man gjerne have lært hos Anders Bloch i Varde. Imidlertid sjød jeg Gjenvej ved at lære hos hans Lærling, Iver Kristensen i Gjellerup, og skjønt jeg aldrig har drevet det til stort, kom jeg dog snart saa vidt, at jeg kunde lade mine egne Følelser og Fatafier lege paa Strengene. Min første Melodi blev til ved Thorvaldsens Død til en af Mindefangene: „Nu vandrer Rygtet forklart bort fra nord og bringer Bud til Tiberflodens Bølger“, og fra den Stund af var min Deltagelse vaft for Thorvaldsen og hans Kunst, som jeg siden, lidt efter lidt, har faaet nogen Forstand paa og Glæde af.

Orla Lehmanns Navn var ogsaa naaet ud til os; men hvad det var, han vilde og blev fængslet for, det stod i en Taage for os. Vi saa hans Billede paa Rager,

Bibehoveder og allevegne og hørte hans Navn nævne ved enhver Leilighed; saa det var da klart, at han var paa Møden. Vi hørte ogsaa tale om, at Studenterne, da Kristian den ottende blev udraabt til Konge, havde raabt: Leve Konstitutionen! Leve Friheden! men der blev ogsaa sagt, at det hele var noget Bidskab. Kongens Søn, Kronprinsen, var ikke altid Gjenstand for den venligste Omtale, og det var da gjerne hans Husliv, der var Gjenstand for Rygtet. Han skyldtes for at være en Samson i sit Forhold til Kvinden, at det var ikke noget godt Tegn. Der blev ogsaa sagt, at naar han en Gang blev Konge, vilde der blive en gruelig Krig, for han vilde føre Krig med Alverden. Men der var dog alligevel meget godt ved ham. Saaledes da han forleden Aar var her ude paa Jagt, saa han oppe paa Blaabjerg, at Tordenen slog ned og tændte i en Gaard ude i Øster-Horne Herred, strax greb han i Lommen og gav Herredsfogden en god Skilling til de Brandlidte. Saa var det ogsaa en Gang, mens han var „fangen“ i Frederits, fordi han ikke havde været, som han burde, at han hørte om en Herremand der i Eggen, som var altid saa lækker, naar Prinsen og hans Folk kom, at han var et Stærk imod de fattige. Det vilde Prinsen dog nok vide, hvordan det hængte sammen. Han klædte sig da i Tiggerklæder, fik et Par gamle Træsko og en gammel rød Lue paa, og saa gik han med Bøse og Kjæp ud til den omtalte Mandes Gaard, kom ind i Kjøkkenet og bad om lidt i Guds Navn. Men Kjøkkenpigen sagde, at hun maatte ikke give noget hen til Vandstrygere. Hun kunde ikke komme af med denne her Tigger og maatte da ind og hente Manden, som kom ud og talte Tiggeren gruelig til, og da han ikke var til at slippe af med men blev ved at trygle, saa lod Manden spænde for en Markdogn, lægge et Halmknippe deri og bød Tiggeren sætte sig derop for at føres til Frederits og straffes som Løsgjænger. Tiggeren

kom med Nøje op i Bognen. Da skød han Ham, Tiggerdragten faldt, og der stod Prinsen. Manden bad meget bøn om Forladelse, men Prinsen bad ham gjænime noget af al den Godhed, han ødslede paa fornemme Folk, for at der ogsaa kunde blive noget til overens til de fattige. Rhytet har en stor Mund og mange Tunger i Munden! Eller som Engelfmanden siger: Rhytet er Folkets Aande, stundom ilde lugtende.

En Ildbrand i et af Nabosognene var der megen Tale om denne Vinter. Det var en stor Bondegaard, der brændte Dagen efter, at den var bleven ualmindelig godt sikret i Brandkassen. Folk troede Manden til, at han selv havde sat Ild paa Gaarden, for at han af Brandkassen kunde faa Hjælp til at faa sin Gaard flyttet ud midt i Markerne. Men man lod ham ikke have nogen ting Glæde deraf. Ud paa Aftenen var der Folk, som havde set en sort Hund med gloende Øjne og Tunge skride fra Stedet, hvor den gamle Gaard havde ligget, op til den nu, hvor den skred ind ad Porten. Man vidste ogsaa, at samme Hund gik i Seng med Manden hver Aften.

Byens muntreste Eventyrfortæller var vistnok Niels Uhds Tjenestekarl, Soren fra Øse. Han fortalte til stor Gavn for Børnene, som der var mange af i Huset, om Starke Hans, Præstens Bædstemoder, „der døde af Hølseterst“ osv., og Børnene fortalte som fuld Sandhed om Junkeren fra Krogsgaard, der ved „Røverkjælder“ red mod et Lov, saa der ringede en Klokke nede hos Røverne, som da øjeblikkelig var paa Færde for at fange Bytte. Junkeren svang sit Bærg og red alt hvad Remmer og Løj kunde holde over til Gjellerup, som da laa et godt Stykke oven for Naen ude i Heden, hvor Agerrenene endnu ses. Junkeren bad i en af Bondegaardene om at blive; men da Konen kom ud med Nygten, udbød den lille Pige, som fulgte hende: „Der sidder Faders Haand i Hestens Hale!“ Junkeren af Sted ad Barde

til; men her havde Vesterhavet trængt sig op i Adalen, som det kan det med Sydvest Storm. „Gud frelse mig og min Hest“, bad Junkeren, „saa skal jeg ved den lille Kirke i Varde bygge en Bygning, som skal staa, mens Verden staar!“ Han blev frelst og holdt sit Løfte, som han kunde, og det holdt ogsaa haardt at faa denne Kor-runding ned, da Kirken blev nedbrudt og den store Kirke udvidet.

IV.

Vejers (1844—46).

Omtrent paa samme Tid, som Avisen bragte os Tidende om Albert Thorvaldsens Død, bragte den os ogsaa Tidende om et Skibbrud ude i Nærheden af Blaabands Huk. Det var et engelsk Handelskib, ladet med Raasukker, der strandede ud for Vejers i Dyb Sog. 27 Fiskere og Sømand fra Dyb og Blaaband var sat ud i 5 Fiskerbaade for at komme de engelske Sofolk til Hjælp, og om muligt faa Skibet bragt i Havn paa Fano. Dette mislykkedes, de 4 af Baadene kæntrøde og 22 giste Mand og Ungersvende fandt deres Grav i Bølgerne. Budskabet om denne Ulykke optog Sindene stærkt der paa Egnen og rimeligvis over hele Landet, og der var megen Deltagelse for de mange Enfer og Faderløse derude i Klitbyerne, og Talen derom var længe levende hos de gode Klitboer, hvilke jeg ikke i Øjeblikket tænkte at komme i saa nært Forhold til, som det dog snart skiftede sig. Da jeg om Sommeren opholdt mig hos Degnen i Næsborg, Chr. Øderik, og hjalp ham med at drive hans lille Fæstegaard i Stonager, medens han skulde hjælpe mig at dyrte

den Forbund, jeg havde i mig, mine Eoner, at jeg des bedre kunde blive stiftet til at løse min Livsopgave, fik jeg en Dag Brev fra J. W. Tjellesen om at komme over til Provsten, da han havde en vigtig Sag at tale med mig om. Da jeg kom derover, kaldte Provsten mig ind i sit Konfession, hvor han sagde, at han mente, jeg nu nok kunde overtage en større Skole end den, jeg havde. Han havde, sagde han, tiltænkt mig Vinterfakolen i Vejers i Orbh Sogn, og, skjønt jeg gjerne var bleven, hvor jeg var, vilde jeg selvfølgelig ogsaa gjerne tage imod den mere fremrykkede Stilling, Provsten saa velvillig havde tiltænkt mig. Jeg kunde nok trænge til den større Løn (8 Ldr. Bvg), og da Provsten desuden lod sig mærke med, at jeg bedre vilde kunde komme til Rette med Sognepræsten i Ho og Orbh, hvem han roste som en flink og rimelig Mand, saa tog jeg med Tak imod Tilbudet, og P. S. P. Gejel fra Glibstrup blev nu min Eftermand i Gjellerup.

Hos Yderik kunde jeg saa Svar paa nogle af de Spørgsmaal, der efterhaanden vare opstaaede hos mig, og min Synskreds udvidede sig noget. „Hindringer“, sagde han, hvor han nu havde det fra, „langtfra nedtrykker store Sjæle, der som Havets Bølger rejse sig des kraftigere for at bryde frem mod deres Maal!“ Hos ham saa jeg først Mallings „Store og gode Handlinger“ og glædede mig ved Læsningen af denne i sin Tid ypperlige Bog. Han gjorde mig ogsaa opmærksom paa Grundtvigs Dverfættelse af Saksens Danmarks Kronike og morede sig af at fortælle mig om Amleth og om Vermund og Uffe. Det er rimelig nok, at det store Møde, der samme Aar holdtes paa Skamlings Banke og hvor Grundtvig just brugte Uffesagnet, har havt sin Del i denne Degnens Livlighed til at fortælle; og hvor det gottede ham, naar han gjentog gamle Kong Vermunds Ord: „Der hørte jeg Skræp!“ og „Der

hørte jeg Stræp igjen!" saa vel som Svaret, han fik Den unge sønderjydske Bonde Lavrids Skou kom i Ry med P. H. Lorentsen og Nis Lorentsen, der i Stændersalen havde kaldt paa Holger Danske. Folket kom ogsaa mer med i Kampen for Danstheden mod den fræmtrængende Tjydsfthed. Hidtil havde det været en temmelig almindelig Mening, at vi burde se op til Tjydsf-erne, og at det var sydfra alt godt kom, medens det hed sig, at „Svensten var aldrig Dansten god“, og vi ikke kunde glemme Engellstmanden, hvad han havde gjort imod os 1807. Nu gif der en Aneelse igjennem Folket om en blodig Kamp med Slesvigholstenerne, hvilket bl. A. fandt sit Udtryk i Rngtet om, at Bægteren i Tønder, da han en Nat (Nytaarsnat?) havde raabt: „Kloffen er slagen Tolv!“ havde hørt en Røst raabe: „Atten hundrede og sex og fyrrer!“ medens han syntes at vade i Blod op til Halsen. Hvorledes Kongen lod sig putte Blaar i Djnene af sine slesvigholstenske Raadgivere til Dansthedens Skade, og hvorledes han igjen fik Djnene op, det laa uden for vor Synskreds; men da Kongen denne Sommer drog gjennem Ribe til Føhr for at bade, blev jeg underlig rørt ved at læse i Avisen om, at „Danebrog“, som jeg i øvrigt aldrig havde set og kjendte kun af Dmtale, vejede Kongen i Møde fra Domkirkens Taarn, medens Kongen bødes velkommen med et Digt i Avisen af gamle Rektor Thørup:

„Baj Danebroge højt fra Taarnets Lind
til frods for Døgnets selvopfundne Faner,
vis Danekongen drager nu herind
i Ribe, hvor han hylbes end af Damer.
— — — — Den gamle Holger Danske
har samlet Kræfter, han har sovet ud,
til Barbarosses kaster han sin Handste,
som slebster for hans gjæve unge Brud!

— — — — —

Foruden Ohlenschlägers, Grundtvigs, Ingemanns og Blichers Sange mærkede vi nu ogsaa efter Haanden lidt til Jens Kristrup (E. Hofstrup) og Poul Rytter (Carl Bloug), dels ved Afsløringen af Frederik den sjattes Billedstøtte paa Skanderborg Slotsbakke og dels fra det nordiske Studentermøde og fra Folkefesterne. Men det var i al Fald hos mig endnu kun i Dæmring. Jeg skrev selv moralske, dydige Sange, der mer lignede Præfener end Digte; det var matte Maanestjinstykker, hvilket jeg ogsaa godt nok selv følte, hvor megen Ros jeg end fik for mit Versmageri, og hvor let en Sag dette end var mig. Da var det noget andet, syntes mig, det jeg 1845 læste i Ribe Avis efter Vejle Avis af den 4. Mar ældre Bondeskarl Christen Andersen Thhregod, da han var i Færd med at gaa til Kjøbenhavn, indkaldt til „Kongens Tjeneste“, og hvori fandtes det for mig blivende dejlige Vers:

„Vel Gudenaasens Bredder
 jeg skjønnede finder dem;
 men Vesteregnsens Heber —
 der er mit Fædrehjem;
 der over sorte Høje
 sig hvælver Himlen blaa,
 og blaa er Pigens Øje
 og Engens Blomster smaa.“

Dette mærkede jeg der var Skjaldfskab i og glædede mig som et Barn ved, at Sangens Gave saaledes var givet til den vestjydske Bondesøn, som jeg og mange med mig siden har havt mere Glæde af.

Stednavnernes Oprindelse og Tydning havde Yderik en Del med at gjøre og henlede derved min Opmærksomhed paa; men han var ikke altid lige heldig i sin Stræben. Jeg fandt det ikke urimeligt, at Næsberg egentlig skulde hedde Næsberg, som Yderik skrev det, fordi Byen var nærmeste By ved den fremragende frit-

liggende Bakke Møgelbjerg, sydøst for Kirken; men naar han vilde aflede Navnet Stonager af det tydske schön, saa vilde min danske Følelse ikke finde sig deri. Degnen gav mig ogsaa nogen Undervisning i Bogbinderiet, hvortil jeg har Forskrifterne optegnet allerforrest i mine „Abstillige nyttige Forskrifter og Erfaringer“, som jeg allerede medens jeg var i Gjellerup tog fat paa at skrive (1ste Marts 1844). Derefter har jeg Optegnelser af „Den oprigtige Almanakmand“, hvorefter jeg om Vinteraftenerne i Bejers gav mig af med at regne Almanakker ud, saa jeg saa mig i Stand til at forshne hvert Hus i Byen med skrevne Almanakker. Den oprigtige Almanakmand, som Yderik havde en vis Forhjarlighed for, blev virkelig en Morstabsbog for mig, skjønt jeg er vis paa, at de allerfleste vilde finde den meget kjedelig.

En Gang jeg var i Thorstrup Præstegaard, maaste for at tale med J. W. Thjellefen, maaste ogsaa for at saa min Beskikkelse til Bejers, var Thjellefen nebe paa Nørholm, hvor han i Borgestuen morede Folkene med at læse op af Holbergs Komedier, Blichers „E Bindstouv“, o. s. v. Jeg blev vist derved og morede mig med Herregaardsfolkene ved Thjellefens morsomme Oplæsning. Den Gang morede jeg mig, men siden har jeg glædet mig ved den Omforg for Tyndet, som deri aabenbares. Besidderinden af Stamhuset Nørholm var den Gang Frøken Ingeborg Christiane Rosenørn=Theilmann, der var meget yndet af Gudssets Bønder. Paa Egnen gif der en Del Sagn om den dngtige Andre's Charles Theilmann, Stamhusets Stifter, der gav den Lov for Arvesølgen, at Stamhuset skulde fortrinnsvis gaa i Arv paa Spindefiden. Før jeg kom til Nørholm havde jeg ikke set andet, der kunde tjene til at give Forestilling om en Skov, end Østergaards og Brosbøll Præt; men her ved Nørholm var der en Lund, hvor Træerne vare mange Gange saa

høje som i Krattet. Paa Vejen fra Skonager til Thorstrup kom jeg over Naen ved Karlsgaard, hvor jeg maatte tænke paa Verset, jeg saa tidt havde hørt i Lege-stuerne:

„Gammel-Efte i Kaalsgaard,
han kom hjem fra Brøllup,
han flow bægge hans Laar i Staar
o han forvinder et aaller“,

og dette skjælske Vers, som havde saa mangen en Jævn-
lige, kan endnu hver Gang jeg fra Jærnvejen mellem
Barde og Sig ved Thorstrup ser Karlsgaarden der ude
i Heden til Højre, lokke et Smil fram hos mig.

Yderik var en Bondesøn fra Thorstrup Sogn,
Seminarist fra Lyngby, hvis Forstander, Plesner, han
havde megen Verbødighed for, ligesom ogsaa for Synge-
læreren Bohe. Selv sang Yderik smukt, skjønt han ikke
havde nogen gjennemtrængende Røst. Paa Seminariet
havde han ogsaa set og hørt Syngemesteren K. Bah,
Fader til Tonen: „Vist stolt paa Godans Bølge“, som
J. W. Thjellefen havde sat i Omløb. Ham havde jeg
ogsaa hørt i Thorstrup Præstegaard synge ved Klaveret:
„Och det var liten Karin“, som var det første Svenske
jeg hørte, og følte mig særdeles tiltalt af, saa vel som
„Danser Majen skøn i Møde“, „Der danser en Pige
for hver Mands Dør“, „Mas a Las de ginge paa Raad“,
o. s. v. Hos Yderik lærte jeg Ingemanns dejlige Morgen-
sang: „Morgenstund har Guld i Mund“ med den dej-
lige Melodi af J. E. C. Weyse. Jeg kom en Gang
syngende den hjem til Thjellefens Barndoms-Hjem, og
hans Moder blev da ogsaa greben af de liflige Toner.
„De har Deres Styrke i Sangen!“ sagde Kald en Gang
siden til mig, og Thjellefens gode Moder sagde noget
lignende. Det var maasse ogsaa for min Sangs Skyld,
at de blev opmærksom paa mig paa Østergaard. De
fortalte mig, at en Gang, de en Søndag Formiddag gif

til Kirke, følgende Landevejen, traf der et Tordenvejr op over, og, at de havde set mig under Uvejret staa paa en Bakke eller maaste en Kæmpehøj og hørt mig synge med klar Røst. I de stille Sommeraftener sang vi Hedehyrder om Kap, saa hele Egnen vel stundom ligesom bølgede af Sang. Vi sang det bedste, vi kunde og vidste, men det var som efter Haanden flere og flere Sangfugle kom til Mæle i mit Bryst, og som det er gaaet med mig, er det gaaet med mange. Det var en dejlig Tid, da det blev Foraar i Danmark, da kom med Solen Træffuglene tilbage.

Det var iøvrigt hverken Oldtidens eller Middeltalderens eller den lutherske Tidsalders store Sangfugle, der klart var kommet til Mæle hos Yderik; i kirkelig Henseende fandt han „den evangeliske Salmebog“ ypperlig, det var ikke, sagde han, i dens Salmer som i de gamle, hvor man havde Fanden og Helvede til at kysse Folk med, og samme Forskjel var der paa Prædikerne i gamle Dage og saa paa dem nu. Saadaanne Udtalelser stødte mig dog; ti jeg havde virkelig Forkjærlighed for de kinglyse Salmer, og det var maaste dem, der siden gjorde, at jeg ogsaa fik Kjærlighed til Kæmpeviserne. En lignende Ubilse folte jeg, da en af de unge Karle der i Skonager vilde lære mig i den treenige Guds Navn at sætte Aldebrand hen, hvor Bygninger stod i Forbrand. „Nej, sagde jeg, det vil jeg ikke lære“, og da han saa alligevel sagde mig det, kunde jeg næsten ikke siden lide ham, som jeg før havde været saa glad ved, og det gjør mig virkelig ondt endnu at tænke paa det.

Det var da i de samme Dage, som Rødding Højskole blev aabnet: ved Allehelgens Tid (1844), da jeg rejste fra Næsberg til Vejers. Vi vare to Barndomsvenner i Følge en Del af Vejen, i det S. W. Thjellesens Broder Johannes Thjellesen som tidligere havde været Huslærer paa Store Hebo for Raptajn

Theilmann's Børn, nu var bleven Lærer i Moscovraa, ogsaa i Ørby Sogn. Vi var omtrent lige i Alder, lige i Udvikling og ligesindede, saa vi havde Glæde af vort Naboskab. Rejsen gik ad Landevejen, der gaar fra Varde til Blaavand, Vejers o. s. v. igjennem Zanderup, Billum og Aal Sogne. Da vi kom til Billum, følte jeg noget af det, jeg kan tænke mig Pilegrimmene følte, naar de drog ind i Rom; ti her i Kroen boede vor Stændermand Peder Jakobsen, og i Degnehøiligen den ene af de to Brødre Therkildsen, der havde forfattet den Regnebog, som Peteresen havde indført i Lyne Skole og jeg havde lært Børnene paa Østergaard og i Gjellerup at regne efter, ligesom jeg agtede at bruge den samme ved Undervisningen af Børnene i Vejers, som jeg endnu ikke havde set. I Moscovraa var vi inde hos en Husmand eller Boelsmand, som boede længst om efter Skjodstrup i Aal Sogn, der hvor Vejen stifter lige fræm i vest til Vejers, medens Vejen om efter Moscovraa, Bordreup, Ho og Ørby drejer i Syd. Hos den Mand, hvis Navn jeg har glemt, fik jeg til godt Kjøb adskillige af Trykkesfriheds-Selskabets Skrifter, deriblandt Peder Tordenstjold af H. Bohr og Niels Juul af Garde, samt adskillige Hefter af Magazin for Natur- og Menneskekundskab, blandt hvilke fandtes en Skildring af Vinieskibet „Prins Kristians“ Kamp og Undergang, hvilken Skildring i Særdeleshed tiltraf mig. Deri læste jeg ogsaa om „Alphonse de Lamartine“, saa ogsaa hans Billede, og hvad jeg saaledes havde set og læst, var næsten alt, hvad jeg kjendte til ham, da denne Skjalb i 1848 ved Februar-Umvaltningen dukkede op som den franske Republiks Præsident. D. G. Monrads „Gjengangeren“ fik jeg ogsaa læst; men jeg fik vist nok mere Udbytte af J. A. Worsaaes „Danmarks Oldtid oplyst ved Oldsager og Gravhøje“. Til historisk Oplysning fik jeg ogsaa siden fat i Munthes Danmarks-Historie og Hersøls

Bibelhistorie. Af selve Bibelen fik jeg kun last det ny Testaments historiske Bøger. Johannes Aabenbaring turde jeg aldeles ikke røre ved; ti det hørte med til min Børnelærdom, at i den havde mange last sig fra Sands og Samling, saa den var det bødst at blive fra.

Vejers er omgivet af Klitter til alle Sider, dog ikke anderledes i Nord, end at vi nok kunde se over til Grærup, Nabohylen ovre i Aal Sogn, og de højeste Klitter var i vest ud mod Havet, hvortil der vel er fra en Fjerdingvej til en halv Mil. Bestervovov er en urolig Nabo, vi kunde nok sidde inde i Husene og høre den tumle, dog ikke især i Stormvejr, ti da var det selve Luften, der larmede, men i Stille efter Stormen. Det er vel næsten daglig, at der driver et eller andet op af Havet, og Klitboerne mente, at saadant herreløst Guds „kunde Ravnene lige saa godt have som Kragerne“, det vil sige, den første FINDER, den bødste. Men andet sagde Landsloven, den sagde, at Værdien af slikt herreløst Guds maatte gaa ind i Kongens Kasse, og derfor var der sat Strandfogder til at paase at dette skete, de havde edelig lovet at tage som Thy eller Ransmand enhver, som saaledes forgreb sig paa Kongens og Landets Ejendom. Det opdrevne, som ikke med Lethed kunde føres bort, blev hentet hjem til Strandfogdernes Oplagssted, og var det først kommen der, laa det ogsaa lige saa sikkert, som under Raas og Luffe; ti tyvagtige er Klitboerne ikke; de havde kun i det Stykke deres eget Syn paa, hvad der var Ret og Uret.

Gaardene vare vel byggede; men Tommeret, der var hentet hjem fra Kjøbstaden, var vist snart talt. Det var drevet op af Havet enten som Skibsvrag eller som Dele af forliste Tommerladninger. Bostab, Panel, Dørre og desl. var kjendelig nok tidt Kahytsforkladninger, Kahytsdørre, o. s. v. Ja man kunde finde buede Egebjælker, som nu vare Husbjælker, men tidligere havde været

Skibsbjælker, og Skibets Planter var der selvfølgelig ogsaa god Brug for.

Mændene i Vejers vare enten Søfolk eller Fiskere men tillige Agerdyrkere. Søvante vare de i det mindste alle, og det skulde de være, da de i Krig skulde gjøre Tjeneste til Orlogs. Manden, jeg kom til at bo hos, var egentlig ingen Klitbo af Fødsel. Han var Sønesøn af en af Præsterne i Aal, saa medens ellers Hyens Mand havde redet Plankehesten til Orlogs, havde han været Rytter blandt de Randers Dragoner. Han og hans Kone, som ogsaa var fra Aal Sogn, en rig Gaardmands Datter fra Skjødstrup, vare „blyklædte“, det vil sige klædte nogenlunde efter Kjøbstadskik eller Moden fra Paris; men Klitboerne havde deres egne Dragter, væsentlig den samme, som bruges paa Fano. De vare af hjemmegjort Tøj og mer indrettede paa Gaard end paa Stads. Hvad der ikke var hjemmegjort, som Vaand, Tørklæder og Knapper, var vel i Almindelighed af Søfolkene bragt hjem fra Hamborg, Holland eller England. Det var ikke almindeligt, at vore Søfolk tog Hyre til længere Fart; men se kunde det jo nok, at de kunde ogsaa gaa til den spanske Sø, til Middelhavet og selv til Amerika.

Gaardene i Vejers laa i fire Rhynger eller Rækker; længst i Nord over mod Grærup har vi Nørre-Grandelaget, 3 Gaarde. Sydøst derfra ligger Øster-Nørreby, 4 Gaarde. Sydvest derfra ligger igjen Sønderbyen, 5 Gaarde, og langt ude i sydvest Vestergaardene, 2 Gaarde, og saa var der desuden en Del Huse. Skolestuen havde vi i det østligste Hus i Sønderbyen hos Johan Martin Hansen, der selv tidligere havde holdt Skole. Skolen var ikke meget stor, ikke en Gang tyve Børn; men de gik sammen, store og smaa hele Vinteren, medens de, ligesom i Gjellerup og paa Østergaard som i det hele taget, ikke var i Skole om Sommeren mere end

en halv Dag om Ugen, og da var det Degnen i Orby, der havde Skolen. Børnene vare vante til at omgaaes deres Lærer med megen Ærbødighed. Naar de kom i Skolen, og ligeledes naar de gik, kysede de Haanden og gav Læreren, og det samme iagttog de, naar de mødte Læreren enten i Hjemmet eller anden steds. Jeg brød mig ikke om dette; men Forældrene ønskede, at denne gamle Skik skulde vedligeholdes, og saa højede jeg mig for deres Ønske. Gæstfri var disse gode Folk i stort Maal. Jeg blev meget ofte bedt hjem til dem, og det var mig en Glæde at tilbringe en Aftenstund hos dem i Samtale om, hvad der laa for, og som jeg da havde af at høre, havde de deres Glæde af at tale om deres Rejseeventyr og øvrige Hændelser. Det var unge Folk, jeg boede hos, og Byens Ungdom holdt meget af at samles hos os, noget hvori min Smule Violinspil havde ikke en ringe Del. Tidt traadte de da ogsaa en Dands, en Sejre, en Kontra, en Skotsk, Hamborger, Peru-Bals, Wiener-Balts og lignende. Det var nu saa meget dejligt det, fandt den livsglade Ungdom; men der var en Unger-svend, der ikke fandt det saa morsomt, og det var vor Nabos Søn Peder Terkelsen, som hos Byens gamle muntre, skikkelige Spillemand, Strandfoged Boj Peder-sen havde lært at stryge paa en Violin til en Polstbands. Han blev helt fornærmet over, at jeg, som han syntes, tog Næringen fra ham, skjønt jeg ikke gjorde det for Fortjenestens Skyld men for Morskabens – og meget sjælden lod mig overtale til at tage imod Spillemandspenge, da jeg ikke fandt det sømmeligt at drive min Musik som en Næringsvej, jeg vilde nemlig ikke dybere ind i dette, end at jeg kunde sige nej, naar jeg vilde, i Fald det skulde udarte til Bildskab, hvilket jeg dog ikke kan sige, det gjorde. Skjæmten kunde jo nok stundum falde noget drøjt, og da Ungdommen fandt det latterligt, at Peder vilde paapræke den sin Musik, gik det tidt ud over ham, som

da de en Gang i Sønderbyen i Julestuen holdt Auktion over ham og folgte ham Stykke for Stykke, Indvoldene ikke undtagne, som endog bleve udstykkede i mange Dele. Dette var vel noget, jeg ømmede mig ved; ti jeg følte godt, at det slet ikke havde været rart at være i Peders Sted; men jeg kunde dog ikke bære mig for at le ad dette dog i Grunden, fra Ungdommens Side, ganske godmodige Pudseri, medens min Vært var en Mester til at holde det i Gang, for han undte „Baglurere“ en god Revselse.

Han skyldte nemlig det unge Meenneske for at være Baglurer, at han stod uden for vore Binduer og lurede om Aftenen, naar Ungdommen var samlet hos os; men jeg havde Mistanke om, at der var noget imellem dem, som jeg ikke vidste og ikke maatte vide. Det forekom mig nemlig, at min Værts Vittigheder ikke var saa uskylde, som jeg ønskede, fra hans Side, saaledes naar han gav ham Tegenavnet „Lucifer“. Jeg kan just heller ikke sige, at jeg følte mig opbygget ved de mange Fortællinger, han var en Mester i at varte op med om Spøgeri og Gjen-gangere, han selv i mørke Aftener havde modt paa sin Vej. Saaledes havde han en Gang modt en Hund, vel selve Helvedshunden Garm med den gloende Tunge og de gloende Øjne. „Hvad F. . . . vil Du?“ tænkte han, og skjønt han ikke sagde det, var han dog øjeblikkelig kastet til Jords, blev ilde rasket til og syg bag efter. Tidt lo jeg ad disse Historier; men en Aften var jeg med ham oppe hos Anders Zepfens i Sønderbyen, hvor nogle Rejsende morede Folk med et Duffetheater, og hvor jeg havde paataget mig at gjøre Musik mellem „Akterne“, skjønt min Medvejer, Peter, var den unge Husmoders Broder, og efter endt Forestilling vankede der en lille Svingom efter min Violin. Jeg morede mig da blandt andet over de vide Skjorter, der fløj omkring, saa jeg havde min Nød ved at have min Bue i Fred, at den ikke blev revet mig

ud af Hænderne. Det var en munter Aften, og den fik ikke Ende før ved Midnatstid.

Det var dejligt klart stjærnelyst, og vi kunde tydelig se hjem til Øster Nørby, hvor jeg havde min Rede paa den vestligste Gaard. Jeg husker ikke, hvordan det var, at min Vært og jeg kom til at gaa ene to. Men lidt nord for Sønderbyen var der en lille Sænkning, hvor igjennem gik et lille Vandløb, vel sagtens fra Søen henne under den østlige Klitterand, ud til Havet. Over Vandløbet var lagt en ganske simpel Bjælkebro med Tørvdække for Øverhørsøens Skjold, og det var kanske ogsaa bredere, end gaaende Folk vel kunde springe derover. Men lidt før vi naaede Broen, blev det usædvanligt mørkt, og jeg ved ikke, hvordan det gik til, at vi blev dragen omkuld og laa i nogle Minutter og famlede efter hinanden, hvor vi laa ved Siden af Vejen. Omfjæder kom vi da paa Benene, og da var det ligesaa klart igjen, som før et Øjeblik siden. Min Vært forekom mig at være bleven noget underlig og talte om, at det var om at gjøre, om vi nu ikke blev syge, naar vi kom hjem. „Åa, hvorfor skulde vi blive syge“, mente jeg. „Ja, ja“, sagde han, „se nu ad!“ Og da vi saa kom hjem, mente han, det var ikke værd at tænde Lys. Det kunde jeg ikke vide, hvorfor vi ikke skulde have Lys tændt, og saa fik vi tændt; men han stirrede paa mig, som Skoven var fuld af Røvere, og sagde: „Bliver Du ikke syg?“ Nej, jeg blev ikke syg, og jeg tog, mærkelig nok, det hele med fuld Sindsro.

Nogle Dage efter kom Kristen Andreasen og sagde: „Nu kan jeg sige Dig, hvad det var, vi var i den anden Aften. Før lidt siden kom de med Liget af en af de, der druknede i Foraaret“ (han nævnede hans Navn). Liget var drevet i Land omme nord paa paa Hennegaards Forstrand.

Det Hus, jeg allerhelst gjæstede, var Therkel Bakkensens i Nørre Grandelaget. Fra dette Hus

havde jeg tre af de flinkeste og dygtigste Børn i Skolen. Den ældste af dem, Karen, var allerede forlovet med min Ven Hans Jensen, eneste Søn af Jens Hansen i Øster Nørby, hvis Hus ogsaa var et af de Steder, hvor jeg med Glæde dvælede, naar jeg var budt, som jeg ofte blev, og havde Lejlighed. Hvad der drog mig til Therkel Bakkensens var dog ikke alene Børnene men det, at Therkel havde oplevet en Del i sine Dage, da han i sin Ungdom havde faret som Styrmand, især oppe i de nordlige Have, og han havde Evne til at skildre Livet og Naturen saaledes, som han havde mødt begge Dele, dels oppe mellem Nordhavets Is, hvor Isen lagde sig i Lag om Hænderne, dels inde paa de norske Kyster, hvor man kan sejle ind under Fjældet, hvor Folk har den lange Kirkevej og ikke Prædiken hver Søndag, og hvor de spise „tor Fisk til vaad Fisk“.

„Naa, hvordan gaar det med Knægtene“, jagde Therkel en Aften, jeg sad ved hans Bord; men da jeg sagde min Hjertens Mening og roste Drengene, mærkede jeg snart, at der havde jeg ikke været suild nok. Jeg skulde have været hemmelighedsfuld og ladet Børnene være i Uvisshed om, hvad jeg egentlig mente, dog saaledes, at Faderen nok kunde mærke, hvad der var Meningen. Det var en Maade at være paa, som var meget almindelig hos de gode Klitboer. To kunde i en stor Forsamling sidde og føre en livlig Samtale og det baade højrestet og paa godt Dansk, uden at dog det øvrige Selskab skulde løbe med, hvad der egentlig var Tale om imellem dem. Da jeg gik og Therkel fulgte mig ud, sagde han, saasnart han havde saaet Døren lukket: „Jeg er glad ved, at Du synes om mine Knægter; men det kan de ikke taale at vide saadan rent ud“. Det var altid en slem Hage, naar man sagde om nogen, at de enten var gode eller fjønne og man saa føjede til: men han eller hun ved ogsaa nok af det selv.

„Bakken tegner ikke til at blive nogen Sømand“, sagde Therkel en anden Gang, vi sad og talte om Drengene, „da er der mere Mod i Hans (Bakken var den Gang i sit 13de og Hans 10 Aar). Det fik jeg at se den anden Aften. De bad mig om at gaa ud at strande (lede efter opdrevne Sager paa Strandbredden). Jeg holdt længe igjen; men da de blev ved at tigge for det, gav jeg omfjeder efter. De gik, og vi gik til Sengs; men det varede ikke længe, inden de kom farende igjen, som der var Ild i Hælene paa dem, og som de skulde tabe Bejret. „„Hvad er der paa Færde?““ spurgte jeg. „„Na““, sagde de, „„der kom en død Mand op af Havet og rakte efter os!““ „„Du er I da ulykkelige; det maa have været en forløst Sømands Lig, som er kastet op; skynd Eder ud igjen, inden Floden atter drager det ud og faa ham hjulpen op ovenfor Vandfjeldet og givet en Pude af Tang; ti ellers faar I aldrig en Nat Fred for hans Gjenfærd““. Det kneb for Knægtene at komme af Sted; men der var ikke andet for, og de gav sig da ogsaa paa Vej, skjøndt det ikke gik saa lystigt som første Gang. Men derud kom de, og jeg var bag efter og holdt Dje med dem oppe fra Klitterne. De stod længe og summede sig. Hans var den, der først fik Mod til at gaa hen og drage i Liget. „„Kom nu Bakken!““ sagde han; men det kneb for Bakken“.

Sømandens Lig blev da trukken op og fik oppe ved Klitterne Tang under Hovedet. Siden maatte det være Strandfogbernes Knud Pedersens og Boj Pedersens Sag at faa det lagt i Kiste og stædt til Borde ude i „æ Kappel“, Sofolkenes Kirkegaard inde mellem Klitterne, dog uden Jordspaakastelse af Præsten; man vidste jo ikke, om dette ikke var sket eller hvad Tro, den døde havde været af. Sagn om, hvor ilde det gik Folk, der havde undladt at høre de opdrevne Sømands Lig tjene eller naar de endog havde mishandlet og lemlæstet Liget ved at udplyndre det,

som at skjære en Finger af for at faa fat i Guldringen, gik der en Del af imellem Folk.

I Julestuerne gik det til omtrent som hvor jeg tidligere havde været. Der var sørget tilstrækkelig for god Levemaade, Julecol og Sigtetage-Kundtenomer med gode Sager som Paalæg. En Ejendommelighed var „Krimsen“, en Rage i Skikkelse som en stor Hønningfage; men den havde sin Godhed af ganske andre gode Sager, som gjorde den saa skjor, at der maatte agtes vel paa, at den ikke smuldrede i Utide. Krimsen hørte i øvrigt ikke blot Julen til; men der opbartedes ogsaa med den baade ved Bryllupper og andre huslige Højtider. Ja, det var endogsaa Skif, at man førte den og andre gode Sager med sig fra Højtidsgaardene og til Kirken, hvor der da blev øvet storartet Gjæstfrihed lige uden for Kirkegaardsporten, hvor Bognen holdt med Mad og Drikke, baade Øl og Brændevin. Jeg blev noget sær ved det, da jeg første Gang, i al Fald en af de første Gange, jeg var i Dxbj Kirke, blev taget under Armen af en ungdommelig munter Mand, som jeg aldrig havde set, ført ud til Bognen og med stor Venlighed budt Krimis og en Taar paa Brudeparrets Velgaaende. Det var oppe i Dxbj eller paa Blaavand, der da var „Højtid“, og hvilken Sorg var der ikke blandt de gode Mennesker, da der en anden Gang ved en saadan Lejlighed var haandt det store Uheld, at Ankeret var falden i Staver undervejs under Kjørselen og Drikken saaledes gaaet til Spilde; jeg husker godt, at han, der gjorde Gibet, var meget nedslaaet af Stamsfuldhed.

Der blev paastaet, at man stundom drev det vel vidt paa Kirkevejen, der var lang og trang, og ved Kirkegaardsporten med Legen og Lystigheden; men det kan jeg ikke tale med om, da jeg ikke har set noget til det, og jeg har ingen Grund til at tro, at de smuglede med de Ting; et enkelt enestaaende Tilfælde vil jeg ikke tale om. Der er braadne Kar i alle Lande og paa alle Egne. Sandt

er det, at deres Ord og Løjer stundom kunde falde noget i det raa; men det er jeg ikke saa bange for, det er værre med det raadne, som skjuler sig under en tynd glinsende Skæl, der let brister og røber Raadensskabet. Det var ikke fint gjort af Manden fra Orby eller Blaavand, der en Gang fik det Indfald at ofre Klørknægt til en Præst, de havde, der var meget hengiven til Kortspil; men var det egentlig ilde gjort? Det var heller ikke fint, naar de havde ofret og havde vendt Præsten Nyggen, naar de da strakte sig og hug Næven op i Kirkeloftet; men jeg opdagede ikke nogen Ondskab deri men snarere en ungdommelig, overstrømmende Livsfriskhed.

Første Gang, jeg skulde til Orby Kirke, stødte jeg, ved Indgangen til Kalles Mærsk, sammen med Gaardejer Jens Hansen fra den yderste Gaard i Øster Nørby og den østligste Gaard i Vejers nord for Søen eller Kjarret, hvad vi skal kalde det. Kalles Mærsk er en meget vid Slette inde imellem Klitterne, syd for Vejers og nord for Orby og Blaavand. Den svarer nu ikke til sit Navn af Mærsk, hvad den saa tidligere har; ti det er kun „Filske“, der bjærges derude. Men igjennem Kalles Mærsk snover sig Kirkestien fra Vejers til Orby Kirke en hel Mil, medens Kjørevejen om efter Mosevraa er endnu langt længer, om ikke det dobbelte. Men Bejen er ikke lang, naar man har en saa munter og livlig Vedsager, som den da Haarige Jens Hansen var. Da vi skulde til at stige op ad en temmelig stejl Sandklit, spurgte jeg min Vedsager, om vi endnu havde langt til Kirken. „Ja, meget langt“, sagde han og lo; men da vi naaede Sandklittens Top, laa Kirken med Straatag lige under vore Fødder. Af en Kirke at være er det en temmelig lav grundmuret Bygning, som den da maa være lav, naar den ungdommelige Somand skal naa at sætte Næven i Loftet derinde, hvilket vi har hørt, han kan; men den har dog baade Højkirke og Kor, og midt i Højkirken (Skibet) er Loftet

saaledes hvælvet op, at der kan hænge et Skib. Udskaarne Billeder findes der i Kirken; men alt er smaat, skjønt derfor ikke saa ilde. Den udskaarne Prædikestol, som jeg havde faaet mit Stæde tæt ved, mindede næsten om en stor Bilaggerovn, og det var underligt at sidde der og se Præsten næsten lige ind i Ansigtet. Men der var dejligt at komme i Kirke; ti baade havde vi Kingos Salmebog og en Præst, der talte i samme Aand og Tone, det var Jens Peter Georg Jensen, Sognepræsten til Ho og Oxbj. Det var her i Kirken med Straatag, at jeg først horte Vidnesbyrdet af en Præst, der hørte til Grundtvigs Bennesfreds. Det var denne Præst, som Provsten, den senere Biskop J. B. Daugaard, havde lovet mig, at jeg skulde faa det godt med, hvilket maasse rækkede noget længer, end den hære Mand tænkte.

Jensen var jo vistnok ikke en Mand med glimrende Talegaver. Nej, det var langt fra; „men“, sagde gamle Niels Simonsen i Vejers en Søndag, han kom fra Kirke, „det kan nok være, han sagde os det i Dag: „„Farer ikke vild, Gud lader sig ikke spotte; som Mennesket saar, saa høster det, hvem der saar i Kjødets, høster Forfrænkelse (Tomhed) af Kjødets; men hvem der saar i Aanden, høster det evige Liv““!“ Denne Formåning af Pavlus var ved Præstens Prædiken falden gamle Niels Simonsen paa Sinde, og nu faldt det ogsaa mig paa Sinde. Værdst fandt jeg det i Fasten, naar Præsten gik paa Kirkegulvet og talte saa jævnt med Ungdommen om Guds Kjærlighed aabenbaret ved Sønnen Jesus Kristus. En Dag talte han om, hvorfra det kom, at der baade i Jødeland og alle vegne var Folk, der ikke kunde lide Jesus og ikke vilde have med ham at gøre, og da slog han fast dette Herrens Ord: „Verden hader mig, fordi jeg siger Sandhed og vidner om den, at dens Gjærninger ere onde“. Da gik der for mig et Lys op over, hvad han mente, da

han sagde til Pilatus: „Den, der er af Sandhed, hører min Røst!“

En Gang var jeg i en ikke ringe Klemme her ved Kirken og kom endda i en større siden, som vi skal høre. En af Gaardmændene i Bejers, Nabo til Jens Hansen, hed Bernt Kristensen og hans Hustru Mariane Klaus-Datter. Deres Hus var ogsaa et dejligt Sted at gjæste, og de havde 3 yndige Smaapiger. En Dag, jeg havde været et lille Svip omme hos Jens Hansens, saa jeg, da jeg vendte tilbage, Bernt og Mariane staa ude i Løen ved hinandens Side og svinge Plejlen. Det er et Syn, som er ikke saa sjældent i Klitterne, og det var maaske ikke blevet nævnt her, naar jeg ikke Dagen efter havde spurgt, at Mariane var syg, og et Par Dage senere, at hun var død. Hun havde ved at hente Løv ind faaet „Edder“ ved en Finger, som om hun var bleven bidt af en Slange, og det blev den herlige, livsfriske Kvindes Død. Jeg følte meget levende Savnet af denne Husmoder og kunde sjonne, hvor tungt det maatte være for Familien, der maatte savne hende. Men den Dag, hun blev begravet, var det, jeg kom i en elendig Stilling. Præsten havde om Søndagen ladt sin Kjole hænge oppe i Kirken, uden at tænke paa, at der var Mus; men det var der, og de havde givet sig i Lag med Rynkerne over Niggen og under Kraven. Jeg var saa uheldig at komme til at staa bag ved Præsten, mens han holdt Talen over Graven, og netop fordi Djeblicket var saa alvorligt, fik jeg en meget uvelkommen Datter at kæmpe med, idet jeg fik at se, hvor Præstekjolen grinede og vrængede, alt som Præsten rørte Armene.

Næret efter laa jeg en Somniernat paa en frisk Grav i Nærheden af Marianes. Det var den unge Spillemand fra Bejers, der havde taget sig sin forladte Stilling saa nær, at han i Banvid havde lagt Haand paa sig selv; man havde fundet ham kvalt i en Haresnare. Dette faldt

mig brat meget tungt paa Sinde, og da jeg havde arvet en Del Overtro, blev det værre, da jeg hørte, at Forældrene havde ladet hente en Hex omme fra Lunde Sogn og af hende faaet et Ord for, at Peter var salig, medens alle de, der havde krænkhet hans Sind, var Helvede vis. Jeg var den Gang kommen over til Ho Præstegaard, hvor jeg skulde være og forberedes til Optagelse paa Lærerskolen i Suedsted, medens jeg saa til Gjengæld skulde læse med Præstens Børn, som han havde en stor Flok af. Der gik jeg og havde gode Dage, indtil hine sorgelige Tidender kom fra Bejers og ramte min Sjæl som et Tordenslag. Jeg havde vist aldrig i mine Dage bedt mit Fadervor, som jeg hin Sommer nat bad det der paa Peters Grav, med særlig Bægt paa: „Forlad os vor Skyld, som vi og forlade vore Skyldnere!“ men det varede dog et helt Aar, inden jeg ret kunde tilegne mig den fulde Trøst deraf, skjønt det lettede i Øjeblikket. Det var en tung Sky, der saaledes lagde sig over min Sjæl; men det blev mig til saare megen Velsignelse, og det skal nu ikke hindre mig i at se med Glæde paa de velsignede Dage og de elskelige Folk i Bejers. Vi vilde dog ikke myrde nogen, men var unge, muntre Mennesker, der trængte til at slaa Gjækken løs, og det tror jeg for mit Bedkommende at kunne sige med Sandhed, at havde Peter virkelig været min Overmand til at spille, havde jeg med Glæde gaaet i Være hos ham. Dette skylder jeg Sandheden at sige, uden derfor at ville frikende hverken mig selv eller de kjære Folk i Bejers for Overdrivelser og Udskjelser. Jeg har ikke levet blandt sædeligere og skikkeligere Folk, efter hvad jeg kan skjønne; men hvor vidt kommer vi med vor Sædelighed og Skikkelighed? Hvem, der er af Sandhed, hører Frelserens Røst!

V.

Lærerskolen i Snedsted (1846—48).

To Vintre var jeg i Vejers og den mellemliggende Sommer atter hos Yderik; men nu folte jeg nok det maatte blive til Alvor for mig med at komme paa Lærerskolen. Jeg mærkede nok, der laa Kræfter bundne hos mig, som trængte til at løses, og det var det, der var i Færd med at ske, da jeg kom i den haarde Sjælenød. „Bliv hos os“, sagde min Hjærtens=Ven, Hans Jensen i Vejers, „tag ikke paa Seminariet, for saa miste vi Dig!“ Men jeg skulde bort fra Vejers, derfor skulde det komme, som det kom, og jeg skulde op af Dvalen, jeg gik i, trods al Rivligheden, Munterheden og Elfskærdigheden, man syntes at finde hos mig. I Ho Præstegaard blev jeg gjennem den hjære Jensen kjendt med Mænd som Grundvig og Lindberg, saa jeg fik Forkjærlighed for dem som ærlige Redskaber i Guds Haand. Præsten underviste mig imidlertid i Religion efter J. Victor Blochs Lærebog og Herslebs Bibelhistorie. Han underviste mig i Jordkundskab og Historie, og især havde jeg godt af de skriftlige Arbejder; han gav mig Umner grebne ud af det Liv og de Forestillinger, jeg hidtil havde levet i, saaledes „Om Ho= og Kornhesten“. De skriftlige Arbejder fik jeg saadan Lyst til, at jeg endog gav mig i Færd med efter Apostelsagaen at skrive Pavli Levnetsløb.

Hvad jeg havde særdeles godt af var, at Præsten gav mig lidt Hævearbejde at udføre og gik selv og hjalp til med, mens vi saa havde Lejlighed til at samtale baade om det ene og det andet som forelaa, ligeledes, at han tog mig med ud paa sine Vandringer. Ved saadanne

Lejligheder blev der gjerne lidt at tale om. En Gang var vi oppe i Vejers for at fiske i Søen der; men der fik jeg at se, at min gode Zensen var ikke nogen meget stor Felt. Vi lagde nemlig i en meget skrøbelig Baad ud paa Søen, der næppe nogen Steds er dnh nok til, at man kan drukne i den, naar man da staar paa Benene; men saadan han dog tiggede og bad og paakaldte mit Navn, da den lille bitte Baad truede med at kænre, og saadan han dog sprang, da vi naaede saa vidt, at han kunde springe i Land! En anden Gang vi gik ud, krøb der paa Veskanten en Hugorm, som stræbte at skjule sig for os. Jeg trak min Stok for at gjøre det af med det giftige Kryb, som jeg var vant til det fra min Hyrdetid. Men han bad for Ormen: „Na lad den gaa!“ Og jeg lod den gaa, men fandt dog, at denne Skaan- somhed var ikke paa rette Sted. „Hvad om et af Børnene nu siden blev bidt af den?“ sagde jeg, og grundede paa dette her. En Dag fortalte Præsten, at et stakkels Menneske der i Sognet, som efter Sigende var af Riber- lighed blevet et elendigt værktbrudent Menneske, nu var død. „Da vardet da godt“, sagde jeg efter den gjængse Tanke, „al Ting jævnes, naar vi dør“. „Er det saa vist?“ sagde Præsten, og det slog mig, at der kunde dog være Spørgsmaal om, hvorvidt han, som jeg mente, nu havde det godt.

Ud paa Sommeren var jeg i Thh til Optagelses- prøve. Det var en lang Rejse, den længste jeg endnu havde gjort. Vi kom igjennem Hølstebro, over Oddefund, over Thhholm og Udbh, og da vi kom saa vidt, at jeg kunde se Snedsted Kirke med sit røde Spidstag paa Taarnet, lo alt i mig og omkring mig, det var som det var et stort Maal, jeg nu var i Færd med at naa. Men da jeg kom til gamle Margrethes Broder, som havde talt om at holde mig paa Seminariet, og derved vaft et Haab hos mig, saa brast nu dette, da han sagde

det at være umuligt, for han havde gjort Skifte med sine Børn. Jeg græd bitterlig; men fattede mig dog og deltog alligevel i Optagelsesprøven. Da jeg kom ind til Ludvig Chr. Müller paa hans Bærelse og han havde spurgt mig ud, maalt mig med Vinene og set mine Papirer, mærkede jeg nok paa hans hjertelige Latter, at han ikke syntes ilde om mine Ejendommeligheder. Han spurgte mig blandt andet om, hvad jeg havde læst, og da jeg netop nys havde læst Valdemar Sejer, nævnedes jeg den. Da han spurgte mig, om jeg kunde Luthers Katekismus, sagde jeg nej; ti jeg kunde den jo nok udenad; men saa vidt var jeg da kommen, at jeg kunde skønne, der skulde mere til for at kunne denne Bog, som jeg ikke endnu vil give mig ud for at kunne tilbunds.

Hvilke Pligter have vi mod Fædrelandet? var Spørgsmaalet, som jeg skriftlig skulde svare paa, og jeg hørte ymte om, at det skulde være dette mit skriftlige Arbejde, der især overtydede Müller og hans Medlærere om, at der kunde blive noget ud af det med mig. Da jeg hørte, hvad de andre kunde i Geografi og Verdenshistorie, fandt jeg det rigtigst at sige, jeg kunde ingen Ting af de Dele. Men dertil svarede Müller: „Det gjør heller ikke noget, for det kan Du lære herude hos os“. Jeg undrede mig imidlertid over at være blandt de Optagne, da der ikke var saa, der maatte gaa tilbage. Men nu kneb det. Paa en af de sorte Bægtavler fandtes en Forskrift, som vi skulde affrive og møde med den underskrevne af en vederhæftig Mand, som vilde gaa i Borgen for den Sum, Undervisningen paa Skolen kom til at koste os. Hvem skulde det være? Det var med tungt Hjærte, jeg rejste hjem, og da min Fader hørte, at Margrethes Broder ikke kunde gjøre noget for mig, saa sagde han rent ud, at det blev der saa ikke noget af. Han brød sig egentlig slet ikke om, at jeg blev Seminarist.

Dermed kunde mit Haab dog nu ikke nedslaaes. Jeg

gik op til den gamle Sognefoged Simon Pedersen, der blev meget ilde ved det, da han hørte, at den Støtte, jeg havde bygget mit Haab paa om at faa Pengemidler til Skolegangen, var falden. Han glædede sig imidlertid over, at jeg alligevel var optagen, „og“, sagde han, „Din Fader skaffer nok Pengene til Vej.“ „Det mener han, at han kan ikke“, siger jeg. „Han skal!“ sagde Simon, klædte sig paa og gik med mig ned til min Fader. Men han var stiv, han turde ikke sætte sig i mere Gjæld, han skulde ogsaa have sørget for de yngre Born, som endnu var smaa. Men det kunde ikke hjælpe, hvad han sagde. „Saa skulde Du ikke ladet ham gaa saalænge paa den Vej“, sagde Simon. „Har man sagt A, maa man ogsaa sige B. Jeg vover halvt med Dig, og jeg skal nok skrive under og gaa i Vorgen“.

Dermed var den Sag afgjort, og jeg rejste om til Ho for at optage Arbejdet der. Kort efter saa jeg første Gang Sønderjylland, idet jeg fik det Ordre paa Ho Sogns Vegne at rejse ud til „Kolsnapmanden“, og se til en syg, som paa Sognets Regning laa der i Kur. Jeg kom da med det samme første Gang til Ribe, hvor jeg lod mig vise omkring i Domkirken og fik i dejligt Vejr den vide Udsigt fra Taarnet. Jeg kom igjennem Gram, og Kolsnapmanden var meget flink ellers, men jeg syntes ikke om, at han lastede Laurids Skau. Jeg var atter i Ribe paa Tilbagevejen. Her var Daugaard nu bleven Stiftsprovst, og jeg hørte ham prædike over 2. Tim. 4, 2—5: „Prædike Ordet, hold ved i Tide og i Utide o. s. v.“ J. B. Thjellesen fulgte mig et Stykke paa Vej ud mod Vilslev, hvor han skaffede mig Gæstfrihed hos en af sine Venner, Lærer Fog. Thjellesen glædede sig over, at jeg nu skulde til Snedsted, selv lærte han til at blive Præst, og ønskede mig saa hjærtelig Gud i Bødd, som jeg aldrig havde hørt før. Det blev sidste Gang, jeg saa denne min kjære Ven, som virkelig blev

Student, men maatte for sit Underhold arbejde strengt, bl. A. underviste han Finanzminister Grev Spønnecks Børn. Han døde 1852 og blev jordet fra Vartov Kirke, hvor Grundtvig talte ved hans Kiste.

Den 1ste Oktober 1846 traadte vi ny optagne altsaa ind paa Lærerskolen. Det første Aar kom jeg til at bo hos Phillip Pfaff, Læreren i Sang og Musik, Jordlære, Skjønfrift og Legemsøvelser, og der kom jeg til at bo sammen med en Vendelbo, J. P. Jensen, som allerede havde været et Aar paa Skolen og var endog den næstøverste (Vice-Dux) i øverste Klasse. Det var nu ikke heldigt; der var alt for stor Afstand imellem os i alle Maader til at vi kunne følges ad, og skjønt han var fræmmelig i sit Hold, kunde der efter det Syn han havde, være nok for ham at tage vare paa, saa der blev ikke nogen Tale om, at han kunde hjælpe mig ved min første Stil; han jagede til at skrive Stilen for mig, saa kunde jeg blot skrive den af; men den Hjælp skjonnede jeg dog nok, jeg ikke kunde være tjent med, og maatte altsaa se at hjælpe mig selv. Jeg gik om Aftenen op til Elsted for at læse sammen med Folk, jeg bødre kunde hamle op med, og jeg lærte, saa jeg var færdig at daane, og sad oppe om Natten til langt hen mod Morgenstunden. Jeg havde alligevel Jensen at se paa, hvor han kunde, og dette vakte tidt mere end sundt var Kundskabstørsten hos mig, saa selv Pfaff advarede mod „Læsegjerrighed“. Jeg higede og higede, lærte og lærte, glemte at pleje mit Legeme, saa det vilde have set sort ud for mig, dersom ikke kære Menneſter havde hjulpen mig til rette. Noget bødre blev det, da jeg kom til at bo ene paa Pfaffs Embedsbørelse ovenpaa Seminariet, med Vinduer ud i den østre Gavl. Pfaff var i mine Døje en flink halvgammel Mand, der med sand Deltagelse tog sig af vort Belfærd, det bødste han vidste, og det samme var Tilfælde med hans langt yngre Hustru, Broderdatter af Søhelten

Peter Willemoes, fra hvem Pfaff ejede et Brev, saavidt jeg husker skrevet til Broderen ombord paa „Prins Kristian“, fort for han faldt ombord paa denne „vor sidste Orlogsmand“ 22de Marts 1808. Du boede jeg vel paa Seminariet men spiste alligevel ved Pfaffs Bordovre i hans egen Lejlighed, ikke langt borte fra Seminariet, nordøst for det's Havc. Jeg nævner dette, fordi Pfaff var meget fornøjelig at sidde til Bords med og havde gjerne et eller andet at meddele. Der var for mig at se til noget uhyggeligt, hvileløst i Bønsens Læsning, noget der en Tid tog mig med Magt, saa jeg kom ogsaa ud i det vilde Jag men grebes af det mørkeste Mismod, der ligefræm grænsede til Fortvivlelse, og det håndte sig mer end en Gang, naar jeg ved Aftenstid gik ene fra Seminariet over til Pfaffs, at jeg gik om ved Dammen, som om jeg med uimodstaaelig Magt droges derud for at finde min Død. Den gamle Historie med Spillemanden i Vejers blandede sig ind i, og tidt stod Spillemandens Skygge truende for mig. Det var som Guds Himmel var lukket for mig, og som om al Skabningen sukede, sørgede og harmedes over mig. Saa jeg nogen gaa og sukke og sørge, troede jeg, det var mig, der voldte det.

Ludvig Müllers Prædikener var som Lyn og Torden over mig arme Synder. Jeg vilde skyde det hele til Side; men det mældte sig paa ny. Jeg husker ikke et Ord af Müllers Prædiken St. Stephans Dag 1846; men den, med hele Stephans Historie, gjorde et saa stærkt Indtryk paa mig, som aldrig nogen Sinde før nogen Gudstjeneste, og fra nu af var det ikke mer Storm og Tordenbrag, jeg hørte, naar Müller prædikede, men den milde sagte Susen. Vel blev jeg endnu siden overfalden af stærk Vængstelse og Tvivl; men nu var jeg kommen saa vidt, at jeg kunde tale med Folk derom, først med et Par af „de stærke Synder“, vi havde paa Skolen og som jeg syntes og synes endnu talte for meget om

Djævelen. „Kjære Morten! vogt Dig for Djævelen!“ var det første af et Brev, jeg modtog fra den ene af dem; men jeg kom ogsaa til at oplade mig lidt for U. A. Th. Kruse, som var Lærer for Müllers Børn, og, da Tvilstedgaard flyttede til Lyngby, blev hans Eftermand som Lærer paa Lærerskolen. Men Kruse viste mig hen til Müller, og jeg fik virkelig Mod til at gaa til ham i hans Vokammer og aabenbare ham min Nød. Da jeg skriftede for ham, hvordan vi unge lystige Bejersfolk var kommen af Sted med Spillemanden, og hvilken sørgelig Ende det derfor havde taget med ham, vældede der en Vatter op i ham, saa overvældende, at den, idet han udbrød: „Det havde han jo ikke nødig at hænge sig for!“ bortskullede det hele Stræmsel, og jeg gjorde det vel ikke men kunde gjerne udbrudt som Palmestokke i hans Dødsstund: „Taf, Bue, Taf! der svandt den røde Skygge!“ og siden den Tid har jeg aldrig set den lille Peter Spillemand staa for mit Syn som min Sjæls Anklager. Men dermed var jeg endnu ikke fri for Anklage. „Vogt Dig for Djævelen!“ skrev den stærke Thde, og med denne gamle Anklager havde jeg min Nød endnu. Den samme, som skrev, fortalte mig, hvordan Fanden var kommen saa til den og saa til den; og i den Tilstand jeg endnu var, fangede jeg Grillen af det. Jeg mærkede idelig den slemme gaa og lufte efter mig, især naar jeg gik ude om Aftenen, og allerværst var det, naar jeg gik i Nærheden af Dammen i Haven. Jeg gik atter ind til Müller, og han spurgte som sædvanligt: „Hvad ligger der Dig paa Sinde?“ Jeg sagde ham da, hvordan det stod til, og da jeg havde udøst min Angst for ham, sagde han: „Hvad var det Kong Hissia sagde til sine Tjenere, da de truedes af den store Ashrerksonge?“ Det kunde jeg ikke komme i Tanker om for Øjeblikket. „Du skal ikke svare ham!“ sagde Müller. Og med dette Ord var det som Morgensoolen med et steg op i

min Sjæl og jeg alle Midnattens grimme Spøgelser paa Flugt. Det blev mig klart, at Anklageren ikke havde noget med os at skaffe og vi ikke med ham, naar vi høre Guds Søns Røst. Da komme vi „ikke til Dommen men ere overgaaede fra Doden til Livet“.

To Sønderjyder, vi havde paa Skolen, Markus Buch fra Skjorbæk, og Thomas Knudsen fra Vester-Bedsted, havde jeg megen Glæde af at omgaaes med. „Bed og arbejde!“ sagde Markus Buch, og vist er det, at Bøn og Arbejde er de bedste Poler, hvorom vort Liv kan dreje sig. Det var Markus Buch, som Müller gav det Vidnesbyrd, da han afgik fra Lærerskolen: „Han ved, hvad han vil, og han vil det gode!“ Han var en af mine kjæreste Gæster oppe i mit Munketo paa Lærerskolens Loft.

Det var en Gang i Foraaret eller Forsonneren, at Müller gjæstede mig deroppe og spurgte mig, om jeg ikke havde Lust til at gaa med ham ud i Marken. Jeg sad og havde boret mig ind i Læsningen, og havde det været en anden, havde jeg maaske sagt nej; men Müller kunde jeg ikke sige nej til. Da vi kom ned i Haven, gjorde han mig opmærksom paa Lovetanden, der groede der omkring ved Buskene, og raadede mig til at lave en Drif af den for mit Helbreds Skyld. Han var Son af en Læge og havde arvet noget af Lægekundigheden efter sin Fader. Ude paa Marken talte han først med mig om Grøden og spurgte mig saa ud om, hvordan jeg havde det? Det var endnu, som det var. Jeg klagede min Nød over, at jeg ingen Begne kom i noget, hverken i Liv eller i Lærdom. Præsten hjemme havde jo den første Gang, vi vare til Alters, raadet os til at sammenligne os ikke med de ringeste, men med de bedste, og ved at følge det Raad var jeg nu kommen til det Udslag, at jeg stod saa uhyre tilbage. Naar jeg sammenlignede min Dplysning med Müllers, hvad blev der saa af min?

Naar jeg faa endda kunde fastholde noget af alt det, her blev os tilbudt? men dermed var det faa uhyre smaat. „Bed Du, hvad der er Din Fejl?“ sagde Müller. „Det er den, at det, Du skal voxe Dig til i et helt Liv, det vil Du opnaa paa en Gang som ved et Trykkeslag.“ Vi maa lære mens vi leve og leve mens vi lære! det var Meningen af hans Tale. Og da jeg sagde, at den Tanke opstod tidt hos mig, at jeg vist næppe dueede til at blive Lærer og vel aldrig havde duet til det, spurgte han mig, om jeg da aldrig havde troet, jeg dueede til det? Dertil svarede jeg jo; men det kunde jo være en Fejltagelse. Men dertil svarede Müller afgjort, at det var det ikke. Det blev nok godt igjen. Denne Samtale havde en uhyre Virkning paa mig. Vel følte jeg mig lille og ringe; men jeg glædede mig ved, at „Guds Naade vilde fuldbyrde sin Kraft i min Støbelighed.“ Om Aftenen, jeg bad min Aftenbou deroppe i mit enlige Kammer, var det som jeg paa en Gang blev fri for et Mareridt, der hidtil havde tynget paa mig. Jeg følte en salig Fred i min Sjæl og en stille Glæde. Mine Medelever fandt det vel underligt, faa stille jeg nu gif, og en Dag sagde nogle af dem til mig: „Du gaar nu altid og forger, hvi gjør Du det?“ „Nej“, svarede jeg, „det tager I fejl i, jeg forger ikke, jeg er inderlig glad!“

Paa Oland, Jens Globs gamle Herresæde, boede Forpagter Jens Dahl, der med sin Hustru Sophie Steen hørte til „de opvakte“. Der var jeg nu gjerne en velkommen Gæst tilligemed de „opvakte“ fra Seminariet. Jeg huffer nok, hvad det kostede mig den første Gang, jeg gif derind, inden jeg fik banket paa Døren; jeg gif flere Gange frem og tilbage, havde Haanden paa Haandtaget og slap det igjen. Endelig fik jeg Mod og bankede paa. Kom ind! løb det med mild Røst, og det var godt, jeg fik banket paa; ti det var en stor Bedrøvelsel, naar vi sad der og Glædestaarerne trillede ned

ad Husbaderens Kinder, idet han sang: „O, Du min
Immanuel“. —

„Op min Sjæl med Sang og Fryd,
flyde Blødestaare,
hvor en Puls med Harpelyd
klinge til min Baare.
Du, som for mig Kalken drak,
Jesús, Jesús, evig Tak!
O, Du min Immanuel!“

Jeg blev nu ogsaa indført hos „de opvakte“ paa Mors, navnlig i Østerjølby, hvor vi samlede i Kirken og hvor Roed var Præst. Nu var jeg altsaa naaet at komme til Mors, hvor Skolelærerne havde prædiket, som min Ven J. W. Thjelleesen havde talt om, da han kom hjem fra Seminariet. Nu fik jeg mere at vide, og nu havde jeg faaet et nyt Syn paa de Ting. Fra Menigheden i Østerjølby tonede det længe i min Sjæl af Kingos Paaskepsalm:

„Spøde Jesús, giv mig Raade
ved Din gode Helligaand,
at jeg saa min Gang kan raade
og vejledes ved Din Haand,
at jeg ej stal falde hen
udi Dødens Svælg igjen,
hvoraf Du en Gang mig rykte,
da Du Døden undertrykte.“

Og nu blev Arbejdet, der laa for mig paa Lærer-
skolen, ret en Vælsignelse for mig. Min gamle Ven og
Belgjører Simon Pedersen havde skrevet mig til om at vare
mig for ikke at sprænge mig ved at nægte mig selv den
nødvendige Sovn, som han kaldte en god Engel, og nu
kunde jeg saa godt faa Ro til Arbejde, naar Tid var til
det, og til Hvile, naar Hvilens Tid kom. Derfor blev
de 5 sidste Fjerdingaar af mit Skoleliv i Snedsted en
af de lifligste Tider, jeg har oplevet. Der var virkelig

dejligt at være paa Snedsted Lærerskole. Der var Forbundsforhold mellem Lærervæmnerne og god Forståelse mellem Lærerne; ti vel var gamle Pfaff ikke af Grundtvigs Skole, saaledes som Müller og Kruse; men han var esjagod, en flink Lærer i sine Fag og vidste i al Stikfærdighed at frende sin Undervisning med lidt Skjælmeri, og hans Undervisning gav ogsaa glæde noget af sig, der just ikke gik bort som Runer. Som Syngelærer indøvede han os i vore bedste Sange, Kæmpeviserne ikke at glemme, og i Kjempeviser hjalp Müller og Kruse godt til, især efter at vi havde faaet Grundtvigs „Kjempeviser til Skolebrug“. Pfaffs Undervisning i Fordragsforhold var ligeisram underholdende, især naar han rejste rundt med os. En Gang fandt han paa at lade os hver synge sit Vers paa Dmgang af den Bise, hver af os holdt mest af, og det var da ikke noget daarligt Middel til Sjælekundskab. Jeg sang:

Dr. Dønne han rider ud fra Alsø,
han kaster ej Spyd med Læmpe,
og enten det er til Lands eller Bands,
han er saa bold en Kjempe.
Raader I vel de Runer?

Kruse var, da han afløste Tvilstedgaard, nok kun tyve Aar. Veldste Klasse var ikke fri for at gjøre ham nogle Vanskeligheder: men hos os var der ikke noget i Veien. Saa vidt jeg husker var det hans Vedtegninger i Skolebøgerne, man ikke vilde finde sig i, og min Maffter Jensen var nok en af Høddingerne i Oprøret. Brammers „Pædagogik“ var tidligere bleven dyrket temmelig omhyggelig; men vi havde ikke noget imod, at Kruse gif lidt lettelig over det, saa der blev nogen Tid tilovers til Kjempevisesang, Oplæsning af „Baldemar den store og hans Mænd“, „Udforskning til Danmark med det danske Dommehoved og den danske Højskole“ og des lige. Hans

Regneundervisning fandt jeg meget tiltalende og tankevækkende, det var ikke den gammelbogs tankeløse Regning efter døde Regler. Retsfrivningen tog han ogsaa forstandigt, idet han gjerne tog „høvelige“ Gæmner ud af det virkelige Liv og ikke ved vore Stile lærte os at bygge Kasteller i Luften. At det var Gæmner, der laa for mig særlig, kan det være et Vidnesbyrd om, at mine skriftlige Arbejder et Par Gange oplæstes som Monstearbejder.

Müller var Forstanderen, og han var Mesteren. Han havde især sin Styrke i at fortælle; det kunde han, saa man vanskelig blev træt deraf. Naar han fortalte, flyttede han hele vor Tanke og vort Syn, ja vort hele indre Jeg hen til det Land eller det Folk, Fortællingen gjaldt, eller rettere, han flyttede Gæmnet ind i vor Sjæl. „Begraber Du det?“ kunde han saa sige, og af Sted igjen. I Vinteren 1847—48 skrev han sin bibelske Historie 1. Bind, det gamle Testamente, som vi fik Ark efter Ark; men Müller var ikke af de Folk, hvis Fortælling eller Tale tager sig bødre ud paa Papiret end i Munden. Vel er baade Danmarkshistorien, Bibelhistorien, den lille Oversigt over Verdenshistorien og de øvrige historiske Fortællinger, vi har efter ham, godt skrevne; men det er kun som Skygge mod Regeme, som Maane mod Sol imod hans Fortælling, saa jævnt, saa indlysende, saa oplivende. Det var ikke „Snak om en Ting“, som saa meget ellers, der giver sig ud for historisk Undervisning; han gav os selv Tingene og lod hvem, der havde Øyst, snakke om den.

Hans Undervisning i Moderemaal var lige saa hyppelig, men desværre alt for ringe paastjønnet. Paa Timesleden, opslaaet paa Skolens Dør, stod der for Torsdag Aften 6—7 Danst, og det var ogsaa Danst, han i denne Time underviste os i; men det var gammel Danst eller hvad Snorre Sturlesøn kalder den danske Tunge, som ogsaa er Oldislandst eller, om vi vil, Oldnordist. Müller kjendte hvilket hyppeligt Middel Dyrkningen af det

gamle Skriftsprog paa Runestenene, i Sagabøgerne og i Edda'erne er til Oplysning af Modersmaalet; men der var mange af hans kjæreste Værlinge, som gjorde ham den Sorg at vrage den gode Tjeneste, han i det Stykke kunde tilbyde. Ingen af os skal endnu rose os af, at vi overgaar ham i Indsigt i Modersmaalet, skjønt det nu er lige ved 30 Aar siden, han nedlagde sin Vandringsstav. Jeg har havt særdeles megen Glæde af, at jeg troede ham paa hans Ord, indtil Erfaringen lærte mig Sandheden deraf.

Müller var ogsaa en udmærket Oplæser, og han havde derved et Middel til at give os Smag paa vore Hovedsfigalde og andre dristige Mænds Værker. Dels af ham og dels af Kruse fik vi saaledes læst: Jeppe paa Hjerget, Erasmus Montanus, Gert Vestfaler og flere af Holbergs Komedier; Alladins Lampe, Frejas Alter, Hakon Karl osv. af Ohlenschläger; Optrin af Nordens Kjempe-
tiv o. fl. af Grundtvig. Ogsaa Poul Møllers Himmelsbrev blev læst med meget mere. Skjønt han ikke selv var Matematiker, talte han dog med os om dens Nytte og gav os ogsaa en lille Mundsmag af den, hjulpen af en Elev fra Als, vi kaldte ham lille Petersen, en lille dygtig Fyr, som var Dux i vor Klasse. Ham og en anden Alsing, Jørgensen, holdt Dronning Karoline Amalie paa Skolen.

Vort Svømmested havde vi nede i Bilsund, hvor jeg i Sommeren 1847 tog meget ivrig Del i Svømningen og sporede gode Følger deraf for mit Helbred. Det næste Aar kom jeg der ikke saa meget, som jeg gjerne vilde, fordi jeg da maatte være i Børneskolen, hvor vi for Dvælsens Skyld skulde hjælpe til ved Undervisningen under Degnen Nørgaards Vejledning. Nørgaard stod højt hos Müller, der morede sig hjærtelig over Degnens Fortælling for Børnene paa „ram Thybomaal“, og Müllers gode Tanker om ham var ikke ugrundede. I øvrigt

fom der ud af det — at jeg var en øvet Skolelærer i Forvejen, at Degnen kunde sætte mig i sit Sted, naar han havde Forsald. Det var i mange Maader gavnligt for mig, at jeg var prøvet i Skolegjærningen, før jeg kom paa Lærerskolen, jeg havde derfor mere Sikkerhed i Balget mellem, hvad der af det, der bødtes os paa Lærerskolen, havde større eller mindre Værd til Brug i Børneskolen. Jeg lagde Mærke til Udskillige, der ikke havde haft stort med Skolehold at gjøre, før de kom paa Lærerskolen, som gif og overlæse sig med Ting, de aldrig fik gavnligt Brug for, og som snarere maatte gjøre dem uduelige til deres Gjærning. I det mindste saa det saaledes ud for mig. Især var der en, et skikkeligt Menneske, der struttede vældigt af Værdom, hvoraf han rimeligvis blev nødt til at lade det meste gaa ufjordet fra sig, til liden Opbyggelse for de Børn, han skulde hjælpe med deres Evners og Kræfters Udvikling.

Müller skrev 1837 et Stykke i „Dansk Folkeblad“ om „Danmark og Island“ og hvori han blandt andet ogsaa fortæller om, hvorledes de ingen Børneskole havde paa Island, men hvor Børnene undervistes hjemme af Husfaderen, og at Islænderne desuagtet den Gang hørte til de mest oplyste og dannede Folk i Evropa. Dette fortalte han ogsaa paa Lærerskolen, og jeg blev derved end mere styrket i, at Forældrene bør selv undervise deres Børn hjemme, saa længe de kan, og siden, naar de ikke længer kan, selv sørge for at skaffe den nødvendige Hjælp, mens de kan, og kun i Nødsfald ty til Sognet, lige som enhver bør nøre sig af sit Arbejde, mens han kan, og først gaa paa Sognet, naar han er ude af Stand dertil.

Min Ven Herluf Dalhoff, som jeg var Makker med det sidste Aar, hørte til de stærke Byder, og skjønt vi i adskilligt gif hver vore Veie, som naar han sov om Aftenen, mens jeg arbejdede mig ind i Sagerne, og gif oppe og sang Salmer, mens jeg skulde sove, saa havde

jeg dog adskilligt at takke ham for og deriblandt for Op-
 lysningen om, hvordan det var de stærke Byder en Sam-
 vittigheds Sag at faa deres Børn oplyste i den rette Tro
 efter deres Skjøn, samt hvorledes disse Gudtfolk ikke vilde
 lade sig fravriste eller fraliste Kingos Salmer for at faa
 de „evangeliske“ i Steden, og jeg fandt, at de stærke
 Anders Tankegang havde ikke lidt til fælles med Islander-
 nes Færd og min Faders Tale, da han nær havde slaaet
 sit Bord i Stykker af Harme over Skoletvungen. Saa-
 ledes kan man, lige som den fattige Dreng og Kongesou-
 nen i Andersens Eventyr „Kloffen“, stille til fælles Maal
 ad forskjellige Veje.

Det var en Gang jeg, ved at høre om Hans
 Egede og Grønlanderne, fik det Indfald, om jeg
 ikke skulde gaa til Grønland i Hans Egedes Spor; men
 saa kom 1848, og saa blev der andet at tænke paa.
 Kristian den ottende døde, Frederik den syvende læste ham
 af, og hvordan da Folket rejste sig, det ved hvert Børn
 nu næsten. Vi fik Levins Krigsbreve og Grundtvigs
 „Dansturen“ at læse, og de blev læste højt af Müller
 og Kruse. Der blev holdt Møder paa Seminariet med
 os Lærere og Omegnens Folk. Der blev sunget,
 Müller holdt Tale og der var stærkt Røre. Marie Be-
 bindelses Søndag stod Slaget ved Bov, og Søndagen
 efter, Palmesøndag, indlebede Müller sin Prædiken med
 de Ord: „Sidste Søndag, mens vi vare samlede her,
 tordnede Kanonerne og Bøsserne kvaldede over den blodige
 Mark, hvor mangen Ungerboend gav sit Liv hen for Fædre-
 landet . . .“. Saaledes omtrent var det; saa optagne
 var vi af Fædrelandets Ve og Vel, at en from Præst
 som Müller ikke kunde prædike Palmesøndag uden at tale,
 som han gjorde. Jeg vidste imidlertid godt, at hvis jeg
 havde spurgt mine Forældre eller gamle Simon om Til-
 labelse til at gaa med som Frivillig, vilde de afflaet
 mig det og sagt: Lad dem gaa i Krigen, som Kongen

falder paa; bliv Du i Dit Kald og gjør der Din Skyldighed. Imidlertid lod jeg mig indskrive som den 22de, da 21 andre af de unge Mænd paa Skolen, med Kruse i Spidsen, enedes om at mælde sig hos Krigsministeren som Frivillige. Det gjorde vi da, og der blev skreven baade til Jellinge og Lhngby om ogsaa at gaa med. Hvordan det nu gik til, at Ungdommen fra Lhngby og Jellinge virkelig kom med og vi ikke, kan jeg ikke klare, men jeg ved ikke rettere, end at vi fik Tilhold fra Krigsministeriet om at blive, hvor vi var, indtil vi fik Tilfigelse, og en saadan fik vi ikke siden. Men vi øvede os i Vaabenbrug med vore gamle Flinte, som vi tumlede os med, og skød til Skive ude paa en Mark syd for Kirken. En Prøjsler, Koop, som var Konditor i Thisted, men som efter Sigende havde staaet i prøjsisk Krigstjeneste og havde maattet rømme herved paa Grund af, at han havde fældet sin Modstander i en Tvekamp, var vor Fører, skjønt det tog sig noget mærkelig ud, at vi, som agtede at gaa i Kamp med Tydskerne paa Liv og Død, lod os trække om af en Tydsker, som knap kunde tale det danske Sprog, et Forhold, som ogsaa gav Stof til en Del Løjer.

Krigen kom vi ikke med i saaledes; men en Gang rykkede vi dog ud i sluttet Klynge, vandrende ad Landevejen ned mod Bilsund med Geværet ladet og Bajonetten paa, idet vi sang: „Danmark, dejligt Bang og Bænge“, mens Kvinderne, sagde man, fældte Taarer over det Ungdomsblod, som nu kunde blive udgydt. Der var nemlig kommen Tilfigelse fra Øvrigheden til Eguens Mænd om at møde nede ved Bilsund for at hindre de Rendsborger Slaver, der skjændte og brændte, hvor de kom frem, og allerede huserede i Skive. Klyngen fra Lærerskolen vilde da for det første tage til Bilsund og siden lade sig sætte over til Mors og derfra atter til Salling for at slaa til det gruelige Affkum. Der stod vi da, som sagt, med vore Bøsser; men Thyboerne vare mødte med Hotpve, og hvad

de ellers kunde faa fat paa, og forsikrede med fyndige Eder, at Slaverne skulde komme tidlig nok og faa Forken i Ribet. Amtmanden, Kammerherre Rosenkrantz, kom ogsaa ud til os og roste os for vores Aarvaagenhed. Vi Bøssemænd blev foreløbig sat til at være Førere og Tilsynsmænd, indtil vi fik sikker Tidende om, hvordan det hængte sammen, og imidlertid var vores General, Ludvig Müller, til Hest kommen ned til os, den eneste Gang, jeg saa Müller til Hest. Det kommer mig for, at han ikke tog sig videre frigeriff ud, og i statelig Holdning havde Ludvig Müller ikke sin Styrke.

Ud paa Natten kom der imidlertid sikker Tidendeovre fra Mors, at Rygtet om de hærgeude Slaver var „ganske falsk“. Vi vendte da atter tilbage til de fredelige Syster.

I Paasken var jeg en Rejse paa Lihholm og var bl. A. nærværende ved et temmeligt talrigt Møde i Hvidbjærg Kro. Det var godt at mærke, at Folk ikke var fulgt med Udviklingen; men Holger Danske var vaagnet, og det mærkedes, at det var ikke et tomt Ord, naar Kong Frederik paa sin første Mønt havde sat som sit Valgsprog: „Folkets Kjærlighed min Styrke!“

Paaskebad, mens Slaget stod ved Slesvig, var jeg til Kirke i den gamle store Klosterkirke i Vestervig og frydede mig udenfor ved at høre en Bondemand for en Kreds af opmærksomme Tilhørere fortælle om Karl den tolvte, saaledes som han havde læst det i „Bondevennen“. Det var kjendelig nok, at havde den danske Mund været i Baglaas, saa var den nu sprungen op, lige som Uffes i gamle Dage, da det kneb. Paa Vejen fra Lihholm til Vestervig havde jeg Dagen i Forvejen, Paaskelordag, hørt Sagnet om Hjælpenes Bjærg, der knejser derude i Kjæret ved Gjetterup, om Lægedomsilden paa Bjærgets Top, som tabte sin Kraft, da Manden badede sine skabede Og deri, samt om Guldploven eller Guldslibet eller

maaske begge Dele, der laa i Bjergtet, til det i Danmarks yderste Nød skal drages fram til dets Frelse. Men Paaske-dags Aften horte jeg i Hurup første Gang i mit Liv Visen synge om Axel Tordsen og Balborg Ammers-Datter, og det var af min gjæstfri Vært, Gaardmand Jens Andreassen. Dejligt var det at være med at synge Hjempeviser i Smedsted, men dejligere var det at høre denne Bonde synge den for sin Hustru, sine Born og sine Højtidsgjæster, en ung Sædker og mig, Pærlingen fra Lærerskolen. Visen gjorde Indtryk paa mig og sandt at sige, hele Familien, og især Husets dejlige Dotre gjorde Indtryk paa mig i det hyggelige og fredelige Hjem. Det var ogsaa i dette yndige Hus, jeg horte Sagnene, efter gammel levende Overlevering, om Prins Buris og Videns Kirsten, hvis Ligsten jeg samme Paaske-dag havde set, men dog ikke lagt Mærke til Sporet af Dronning Sofias Hesteflo, som Husmoderen sagde, der skulde findes paa den. Her levede ogsaa Sagnet om den stolte Hr. Mollerup paa Vestervig Kloster, der havde for Skik at føre sine Gjæster op paa Næshøjene med den vide og dejlige Ud-sigt ud over Fjord og Land, Bakker og Dale i Thy, paa Mors og Thyholm, ja selv over til Hærshø-fal, Landet mellem Skærnaa og Limfjorden. Den rige Herre kunde da her pege ud over sine vidt udstrakte Ejendomme, de, der i gamle Dage som Sjarlegaver vare blevne lagte til Nonneklosteret, og sige: „Se, dette er mit, og dette der er mit!“ Men for saa Nar siden var den stolte Herres sidste Livsarving død som Almisselem i Vestervig Hospital.

Det var alvorlige, vemodige Sagn; men det var ogsaa alvorlige Sagn, Provst Blichfeldts Sønner fortalte mig samme Paaske, idet de vejlede mig paa min Pillegrimsgang der, hvor man nu var i Færd med at bortføre de sidste Kvaderstene af det gamle ærværdige Klosters Mure, som dog, alt inden det kom saa vidt,

havde givet Ly til ganske andre end Klosterjomfruer, hvis Jomfruelighed nok ogsaa stundom havde sin sorgelige Grændse, hvorom Sagnet, jeg hørte om de i Taarnmuren for Urigt levende begravne, vidnede. Deres sorgelige Grav blev mig paavist af de vatre Dreng, og nede paa St. Thogers Kirkegaard, hvor Kirken var bleven nedbrudt, siden Klosteret blev Sognekirke, paaviste de St. Thogers Kilde og fortalte Sagnet om dens Oprindelse, da de hedenske Thyboer i Oldtiden havde nægtet den hellige Thoger fra Thyringen, men kommen fra England med Kristi Gædesbudskab, Mad og Drikke og Rattely, og den hellige Mand derefter havde lagt sig med brændende Hon til Hvile paa den aabne Mark, mens den styrkende og lægende Kilde, da han rejste sig i Morgen gry, vældede frem, hvor han havde hvilet sit Hoved om Natten. Rægedomskræften tabte Kilden paa samme Vis som Kilden paa Hjælpens Vjærg. Det var mageløst velgjørende i en saadan Paasketid, som den vi havde 1848, at høre saadanne Sagn af trostydige Born og friske, trostydige Bønderfolk. Ja, det var en lykkelig Paasketid, da „Paaskekloffen kined' mildt fra den danske Kyst, mældte over Lande dog om saa haard en Dyst“, og det er umuligt for mig at tale og skrive om denne saare lykkelige Tid med sine Nederlag og sine Sejre uden tillige at tale om de dejlige Sagn, der mødte mig just da, efter at have levet med Folket fra Slægt til Slægt.

Jeg vandt et Navn for min Kjempevisesang; men denne Paasfedag modtog jeg Indvielsen dertil ved Hjælpens Vjærg, St. Thogers Kilde, under Klosterkirkens Buer og ved Jens Andreasens Arne, hvilket imidlertid næppe var sket, hvis jeg ikke ved Ludvig Müllers og Kruses Kjempevisesang var bleven vendt der henimod. Det ene med det andet lod mig føle, at i dette Billedsprog maatte vort folkelige Liv gjenfødes, og hvilken Del har ikke Ingemanns dejlige Billedbøger med Kjempevisernes og Sagnenes

Billedsprog netop i denne glædelige Opstandelse! Saa-
dan en Opstandelses-Tid lader Jagemanns strænge Dom-
mere nok være med at skabe af sikre eller usikre Brevskaber
og selvloste Slutninger. Gamle Breve kan være gode til
sit Brug; men det er en Misbrug med dem at vilde til-
intetgjøre Folkets Livsord, som lever med Folket og giver
Haab, som det giver Liv.

Kristen Mikkelsen, Son af Smeden i Fløvelev
var med godt Lov udgaaet fra Snedsted 1847 og var nu
Huslærer paa Olandgaard hos Dahls. Mikkelsen havde
været min muntre Ledfager fra Oland til Thyholm, og
der havde Johannes Nielsen og Povl Hoelgaard ogsaa
hjemme. Mikkelsen var den Gang meget optaget af J.
H. Bøffel; Johannes Nielsen var godt hjemme i Sted-
sagaerne, ligesom han ikke gav mig noget efter i Kjærlig-
heden til den gamle danske Tunge og til de oldnordiske
Skrifter. Rigtig nok havde han som Dreng ved Vaade
mistet sin ene Arm, men han var bleven udrustet med et
Hoved, der kunde mer end gjøre Fyldest for den, saa han
lagde sig ikke alene efter Oldnordisk, men ogsaa efter ny
og gammel Engelsk, som Müller ogsaa var i Stand
til at give ham Vejledning i; og hos Povl Hoelgaard's
Forældre fandt jeg et gjæstfrit Hus. Det vilde blive
for langt, om jeg her skulde meddele endog blot det
mindste af, hvad jeg saa og horte paa denne dejlige
Paaaskvandring. Blandt andet var Mikkelsen og jeg
Skjærtorsdag Formiddag inde i Rjæmpegravene fra
Oldtiden, som fredes paa Ullerup Mark i Heltborg
Sogn. Mine Venner var ikke med paa Vandringen om
efter Gjetterup, Drenbøll, Vestervig, en Udflugt til Agger,
tilbage til Vestervig og til Hurup, hvorfra jeg nær ikke
var sluppet, saa jeg kom nok ikke hjem til Snedsted inden
trede Paaaskedags Morgen.

Snart kom Tidenden om Tilbageetoget fra
Dannevirke efter Slaget ved Slesvig. Nu ventede

jeg, vi skulde komme med og var mer opfat paa det end nogen Sinde; men det samme var des værre ikke Tilfælde med os alle. De, der havde gjaestet deres Hjem i Paasien, havde faaet Utal for Skridtet, der var gjort, og da det lod til, vi vare blevue glante af Krigsstyrelsen, blev der ikke gjort noget nyt, hvilket A. J. Dahl fra Mors tillige med mig stærkt tilskyndede til; men ene to mente vi dog ikke, vi vilde stikke af, og saaledes blev der da for os ikke andet at gjøre end tjene vort Folk med vort Arbejde paa Lærerskolen, hvilket, saa vidt jeg husker, Müller til sidst ved et Møde, vi havde paa Kruses Bærelse, om end med blandede Følelser, ogsaa raadede os til. Vi gav os da atter hen til vort Arbejde og deltog derunder i Folkets Nørelser, Sorger og Glæder. Jeg fik dette Aar „Stipendium“ af Seminariefondet; men jeg lod Stipendiet gaa i Krigskassen og det med Glæde, skjønt det svæd til mig at undvære det, og da jeg skrev til Yderik om Laan, kunde han ikke give mig anden Trost end den, at jeg var vant til at doje Savn, medens dog gamle Simon Pedersen endnu havde lidt tilovers til mig, og idet han sendte mig de sidste Penge, kunde skrive, at hvad han havde laant mig, maatte jeg en Gang, naar jeg kunde, betale til hans Datterføn; men Henter skulde jeg aldrig tænke paa at svare. „Kan Du saa“, føjede han til, „en anden Gang hjælpe et fattigt Barn, maa det være Henter!“

Nu nærmede Tiden sig med raske Skridt, da vi skulde bort fra Lærerskolen for at gaa hver til Sit. Jeg fik Brev om at modtage „Konstitution“ som Kirkesanger i Døtrup, Vester-Horne Herred ved Varde, og Førstelærer ved Sognets to Skoler. Jeg havde egentlig tænkt at tage til Ho Præstegaard, men endelig blev det dog slaaet fast, at jeg skulde tage til Døtrup, som jeg blev stærkt opfordret til, og nu gjaldt det om at staa sin Prøve den 1—4 August, da skulde Slaget staa. Ved Marsproven

stod jeg mig bravt ligesom forrige Aar. For mit skriftlige Arbejde var Lærerne enige om at give mig Udmærkelse; men denne Udmærkelse gik jeg Glip af ved Afgangsprøven. Vi havde havt 3 Opgaver at vælge imellem, og af dem valgte jeg at skrive om „Undervisning i Bibelhistorie i Børneskolen“, og inden jeg vidste af, havde jeg skrevet mit Forord til Friskolen og gjort et skarpt Indhug imod Ramseriet. Valles Lærebog og de fadvanlige „Katekisationer“ over Stykkerne i den gik heller ikke fri. Det var vist en Fredag, vi sad fangslede ved dette skriftlige Arbejde og havde Lærerne gaaende over os som Slavefogder for at det skulde gaa ærligt til og ikke den ene stjæle fra den anden. Men om Søndagen, da vi gik af Kirke, fik Müller fat i mig ude paa Kirkegaarden og beder mig om at gaa med ham hjem, hvilket jeg gjorde, og han sagde mig da, at det slet ikke kunde gaa at sende min Stil ind til Bispen, for saa var jeg ødelagt. Jeg spurgte da Müller, om der var noget galt i Stilen; men det indrømmede Müller, at der egentlig ikke var, og vist er det, at havde det ikke været Müller, havde han ikke faaet mig overtalt til som uvedkommende at tage bort Indhugget mod Lærebogsramseriet og den dermed forbundne Frittetcomedie. Videre kunde han ikke drive det med mig, og Bispen, den gamle N. Fogtmanu fandt da ogsaa endnu adskilligt upassende i den, og det var nok med Nød og næppe, han uudte mig „godt“ for den. Smidlertid havde under den mundtlige Kundskabsprøve nogle af mine Venner hørt Kundskabsdommerne (Censorerne) sidde og tale om den som særdeles velstrevet, saaledes at det ene udviklede sig af det andet. Jeg havde nemlig som Indledning mindet om Bibelselskaberne, der virkede for Bibelens Udbredelse, og der fra gaaet over til den Paastand, at det nyttede ikke noget med Bibelen paa Hylde, naar den ikke blev læst, og det var derfor rigtigere at gjøre noget for at faa den læst, hvilket kunde

ffe ved levende Fortælling ud af dens Indhold i Steden for at gjere Folk lede ved den med det døde Ramscri. Det var Grundtanken, jeg havde udviklet, og at jeg oprindelig havde Lærebogen med laa i, at den jo er lagt om Skriftsteder af Bielen. „Meget godt“, faldt saa til sidst Højsteretsdommen, som lod mig miste den Udmærkelse, jeg ellers vilde naaet, men som jeg kunde undvære. „Den kunde Du ikke taale!“ sagde Kruse i Spøg; men jeg tænker, han havde Ret i Alvor; ti „den forfængelige Væ er bærst at undvære“, siger Folicordet.

Ved den mundtlige Prove gik det straalende, og jeg mærkede ikke til nogen Uvilje hos nogen. Bispen havde Forfald, og Provst Michelsen fra Thisted saavel som de øvrige Herrer viste mig den ventligste Opmærksomhed, noget jeg vistnok for en stor Del kan takke mine smaa Venner, Skolebornene for. Da vi var oppe og skulde staa vor Prove ved at undervise i den kristelige Børnelærdom gik det noget trangt for de 4—5, der var oppe for mig; men da jeg stod foran de friske Børn, hvis milde Dine straalende mig i Møde, glente jeg næsten, at vi stod her paa Prove, og jeg talte med Børnene, som jeg var vant til det. Det var falden i min Lod efter den derhenhørende § i Valles Lærebogs sjette Kapitel at skulde tale med Børnene om Gudsfrugt, og det skete friskt og livligt under almindelig Opmærksomhed. „Det var godt!“ sagde Provst Michelsen, „kan De saa tale lidt med Børnene om Abrahams Historie.“ „Ja“, sagde jeg øjeblikkelig til Børnene, „der har vi en gudfrugtig Mand! Abraham troede, hvad Gud sagde til ham og gjorde som han sagde, idet han troede om ham, at han nok holdt, hvad han lovede ham til Velsignelse for alle Folk paa Jorden.“ Vi vare i Aande og saaledes rørte vi ved de mærkeligste Træk i Abrahams Liv. „Det er godt!“ lod det saa, og der blev skrevet „Udmærket godt“. Men da jeg gik ud i Gangen, kom den kjære Ludvig Müller,

min faderlige Ven, og udbød saa glad som et Barn, idet han slog mig paa Skuldrene: „Det var ret, Effesen! Du sætter Liv i hele Seminariet!“

Müller havde sagt ved min Optagelse, at det gjorde ikke noget, jeg ikke kjendte Landkort og Verdenshistorie, for det kunde jeg lære hos ham og hans Medhjælper, og nu gav man mig Udmærket godt for begge Dele, og i det hele taget ikke andet end Meget godt'er og Udmærket godt'er. Men hos min Ven, den stærke Zyde, lærte jeg ikke Verdenshistorie; ti sagde han: „Verdens Vennskab er Guds Fjendskab!“ og hvad der blot havde Navn efter Verden vilde han ikke have med at gjøre, skjøndt det er lige saa sandt, at Jesus sagde til Nikodemus: „Saa elskede Gud Verden, at han hengav sin enbaarne Son . . .“, som, at Kjærlighedens Sendebud Johannes skriver: „Elsker ikke Verden eller de Ting, som er i Verden . . .“. Der er mer end en Verden; men hvad den stærke Zyde fik for sin Verdens-Historie, kunde skrives med et rundt Tal. Det faldt i min Lod at tale om Tyrkerne, deres Indtrængen i Europa og Indtagelse af Konstantinopel, samt om hvad der her i Norden indtraf samtidig der med, navnlig om Kristian den første. Min Landkundskab skulde jeg aabenbare ved at tale om Viktor Emanuels, Savours og Garibaldis Hjemstavn, Norditalien, og min Bibelkundskab ved at slaa fast, at man ikke skal komme sin Vin i gamle Læderflasker eller lappe gamle Klæder med nyt Løj.

„Jeg er vis paa, at det er hans alvorlige Ønske og Forsæt, at bruge sine Kundskaber og Evner i Guds Tjeneste, og er derfor overbevist om, at han vil arbejde af alle Kræfter paa sin egen Uddannelse og for sine Disciples Fremgang.“

Saaledes skrev Ludvig Chr. Müller paa mit Afgangs-Bidnesbryd, og hverken han eller jeg bildte os ind, at jeg nu var færdig. Ivertimod sagde jeg til ham,

at havde jeg nu Magt, som jeg havde Agt, saa blev jeg et Aar til for helt paa fri Haand at nyde godt af Müllers Kundskaber; men jeg var alligevel ogsaa glad ved at skulde ud i Livets Skole med det Lys, jeg havde faaet tændt, og i Livets Skole var der just Damp oppe i de Aar. „Vi ses igjen!“ sagde Müller, da vi skiltes, og et Par Aar efter skrev jeg til ham:

„„Vi ses igjen!“ det var Dit sidste Ord,
 da Hedens Søn vemodig gav Dig Haanden,
 og saas vi ej med Dinene af Jord,
 saa saas vi da saa mangen Gang i Aanden.
 Samdrægtig pønse vi paa Danmarks Held
 og bygge paa det nye Dannevirke
 i Pagt med Brødrene ved Elo og Fjæld,
 Gud følge os i Skole, Hjem og Kirke!“

VI.

Øntrup (1848—49).

Over Hovedindgangen til Snedsted Lærerskole stod oprindelig Frederik den Sjattes Navnetræk og Aarstallet 1813; men hvad enten det nu var ved Ungdommens Raadhed eller ved Tidens gnavnende Tand, var F bleven til T, saa nu stod der: Tvi 1813. Det var altsaa 35 Aar, Lærerskolen der var i Virksomhed under sine tre Forstandere: Amtsprøfst Bentzen, Dr. theol. G. P. Frammer og Ludv. Chr. Müller. Den sidstnævnte var nu kaldet til Sognepræst for Ranum og Malle og til Forstander og Førstelærer for den ny oprettede Lærerskole i Ranum. Kruse flyttede ogsaa med til Ranum; men

Bfaff blev ved sin Ejendom i Snedsted og fattes paa Ventepenge, medens Cand. theol. Møller (nu Provst og Præst i Sjelde i Salling) blev anden Lærer.

Jeg skulde møde til Session i Ringkjøbing den 15de September, og nu fik jeg det saaledes indrettet, at jeg kunde være der den Dag paa Hjemrejsen fra Thy. 3 de mellemliggende 6 Uger opholdt jeg mig mest paa Oland, hvor jeg fik Lov til at gaa og fiske lidt i Haven og more mig med Børnene, som der var en stor Flok af. Herfra kunde jeg da ogsaa endnu en Gang se over til gode Venner i Snedsted. Der i Kirken horte jeg Müller holde sin Afskedsprædiken, i hvilken han ingenlunde op-højede sig selv, men gav Gud Æren for, hvad godt der maatte være udrettet, medens han bad om Tilgivelse for mulige Misgreb. Müller kunde nok til sine Tider være noget hæftig og da let overile sig; men var da dobbelt mild bagefter mod den, hans Overilelse var kommen til at gaa ud over. Sine Prækener studerede han ikke, men prædikede, som det gaves ham i Djebbliffet, og hans Tale faldt paa Prækestolen lige saa jævnt, som naar han stod og samtalede eller fortalte paa Lærerskolen. Der var ikke Spor af opstyltet Præketone, og det var der, sært nok, en Del af Sognefolkene, som ikke syntes om. Saa megen Magt har en ond Bane. Han hilsende saa venligt paa Menigheden, idet han kom ind i Kirken og gik op til Alteret, og han sagde selv, at naar han ved sin Indgang i Kirken havde tænkt paa at tale ud af Evangeliet, kunde det godt ske, idet han læsede Epistelen fra Alteret, at han saaledes blev grebet af en Tiltale i Epistelen, saa han var nødt til at bruge den til sin Prædiken, og, at saadanne Prædikener mange Gange blev hans bedste.

Jeg var endnu en Søndag, efter at Müller var rejst, ovre i Snedsted til Kirke; da prædikede Sognepræsten i Sønderhaa og Hørsted, Eidenius, og lagde Sogne-folkene paa Sinde, at glemme det gode Ord, hvis ærlige

Tjener Müller havde været, og bede Vorherre om, at de altid maatte faa saadanne Ordets Tjenere. Jeg var vist nok ogsaa endnu en Gang oppe og se til det elskelige Tegtepar, hos hvem jeg og min Møder samt et Par andre havde boet billigt og godt det sidste Aar. Mine Kaar bød mig at tage stærkt Hensyn til Billigheden; ti Naan maa gaa læffeløs hjem, saa det gjaldt om ikke at vade længer ud, end der kunde være Udsigt til at komme i Vand; men hos Takkemanden Anders Kristian og hans huslige Kvinde Kirsten havde vi det efter fattig Lejlighed udmærket godt. Der var Liv i dem, maaske nok mest hedsens; men det var meget elskeligt, og da de ingen Børn havde selv, blev vi Gjenstand for deres Faderlighed og Moderlighed. Det var saa hyggeligt, naar vor Moder, mens Koffen snurrede, sang med liflig Røst sin hndige Folkeviser om „Dagen, som dages i Øster“.

Jeg fulgtes ogsaa med min Ven A. S. Dahl over til Mors, hvor jeg indførtes i Bennehusse paa Følbygaard og i Tøbring, hvor det var en Lyx at dvæle hos Læreren Sørensen, der var Iysvaagen og godt med baade folkeligt og kristeligt. Han sang for mig, til jeg kunde den, Grundtvigs „Fræm ad“ og „Pak Jer“ med Slutningsomfærdet:

„Det bruser paa Slette, paa Bjærg og i Dal,
det bruser fra Serpen og Østefanal:

Norden har sejret,
Norden har sejret
i Himmelens Raan!“

I Karby Kirke hørte vi Provst Sørensen prædike mod de falske Profeter, og i Galtrup modtoges vi særdeles venligt i Præstegaarden af Præsten Koed. Fra Mors gif jeg atter tilbage til Thy, hvor jeg endnu en Gang gjæstede mine Paaaskevenner i Hurup, hvor jeg aldrig kan glæmme mit Paaaskeherberg, og tilsidst pakfede jeg mit røde

Strin, fik det fragtet hjem, vandrede saa paa min Fod fra Bennehus til Bennehus i Holstebro-Eggen og siden ad Landevejen fra Holstebro til Stjærumbro, samt derfra igien gjennem Ubborg, Thim og Se til Ringkjøbing, hvor jeg fik baade mig selv og mine Papirer synede paa Sessionen, og kunde saa vandre videre efter Hjemmet. I Lønborg Præstegaard havde jeg en Hilsen at bringe fra Nland, og var glad ved derved at faa Lejlighed til at hilse paa Victor Bloch, der dengang var Udgiver af et kirkeligt Blad: „Christeligt Folkeblad“, hvilket jeg læste med megen Deltagelse. Og jeg blev ikke skuffet ved at gjæste hans Hus, hvorvel jeg undrede mig over en Ytring, Fruen lod falde over Borde, da der var Tale om at le ad Folk. Da sagde hun nemlig, at der mældtes i Bibelen to Gange om, at Jesus græd, men ikke en eneste Gang, at han lo. Det har sin Rigtighed; men det kom mig for, at den gode Frue dog satte dette paa Spidsen, og husker jeg ikke fejl, advarede Præsten netop imod at gaa til Yderlighed i den Retning; men derom maatte vi da alle være enige, at det er den onde, der ler, naar det gaar ilde til, og at den letsindige „Stjæmt med Lyder“ er i Slægt dermed. Efter Bordet legede vi med Børnene ude i Haven, inden jeg gav mig paa Vej til Hjemmet, hvor jeg var en velkommen Gæst hos Slægt og Venner. De havde set i Avisen, „hvordan det var gaaet mig“, og det var de tilfreds med. Hvad der ikke mindst glædede dem var Sangen, der nu fulgte mig allevegne, hvor jeg bodes velkommen. Krigsviserne var i Gang, men nu kom med flere af dem Rjæmpeviserne og andre gode danske Sange til.

Rasmus Jensen fra Hejbohl var ogsaa kommen hjem; han var blandt dem, der fra Lærerskolen i Nyugbn var gaaet med i Krigen; men han gjorde sig ikke til af sin Daad og sagde, han kun havde været lidt i Flden ved Stepping. Af ham lærte jeg: „Naar Hornet lyder,

Trommerne gaa, nyt Liv, friskt Mod Soldaterne faa" og „Kongernes Konge ene Du kan skjærme vort elskede Fædreland". Vi to fulgtes ad ned til Sonderomme, hvor vi havde Glæde af at gjæste Præsten Wilhelm Birkedal, hvem jeg hidtil ikke havde kjendt stort andet end af Rygtet og saa hans Prædiken: „Bægter, hvad siger Du om Ratten?" Men da han hørte, det var afgjort, at jeg skulde til Døtrup, sagde han, da han bød os vel at fare: „Tag Vorherre med ind i Skolen, saa gaar det nok godt!"

Den ældste af mine Skolepiger, Karen fra Østergaard, var, mens jeg var paa Lærerskolen, bleven baade Hustru og Moder, og samme Dag jeg i Døtrup Kirke blev indsat, stod den ældste af mine Skolepiger i Vejers, Therkel Bakkensens Datter Karen, Brud i Dørbj Kirke, hvor hun viedes til min Ven, Hans Jensen i Øster Nørby. Det var Allehelgens Søndag 1848. Mine gamle Venner udtalte deres Glæde over, at jeg slet ikke var bleven „fornem"; kun kunde min Fader ikke lide, at jeg omgikkes med „de hellige", som han havde ladet sig indbilde en hel Del Snak om. Paa Ruude var der sket en stor Omkiftelse, hvilket jeg opdagede ved en underlig Hændelse. Jeg havde været oppe hos gamle Simon Pedersen og vilde derfor tage ned til Niels Kristians paa Østergaard. Jeg vilde skide Gjenvej tværs over Heden til Ringkjøbing-Vandvejen; men imidlertid faldt Aftenen paa, og jeg gik vild. Jeg syntes nok, det varede noget længe, inden jeg naaede Vandvejen, og omsider indsaa jeg, at jeg var vildfarende paa Heden, hvor jeg i min Barndom havde vogtet Faar, og der var til alle Sider langt til By. Det var iøvrigt en stille stjærneløs Aften. Jeg hørte Hundeglam og troede, det var fra Sønder-Bium ude i vest, som jeg da vel maatte være i Nærheden af, og maatte da tage til Takke hos gode Venner der. Omsider laa der et enligt Sted for mig, og jeg gik ind for at høre, hvor jeg var. „Hvad hedder den Mand,

som bor her?" spurgte jeg. „Han hedder Eske Knude!“
 Løb Mandens velkendte brede Røst. Jeg var altsaa alligevel, uden at have mærket det, kommen over Vandvej'en og øst paa, som det kunde lade til, over Kjallingsted Mose, hvor det vel ikke var helt uden Livsfare at gaa saaledes ved Aftenstid, paa Grund af de dybe Buxter. Jeg undrede mig over, hvordan dette kunde hænge sammen; men de gode trofaldige Knudefolk var sjæleglade over, at jeg var kommen der, ja lovede og prisede Gud derfor, at han som paa Englevinger og med Englevagt havde ført mig til dem. Jeg maatte blive der om Natten, og vi havde der i Jesu Navn en dejlig Aftenstund og en lige saa dejlig Morgenstund. Vi havde saa svært ved at stilles, at Manden fulgte mig et godt Stykke af Vejen derfra om til Østergaard.

Næst efter Præstens gode Bidnesbryd havde Niels Kristian ladet sin Søn og Eftermand paa Gaarden skrive i min Skudsmaalsbog: „Morten Eskesen har tjent mig i 2 Aar med Flid og Troskab og mig til Fornøjelse“. Og jeg havde lovet ved mig selv, at Flid og Troskab skulde med Guds Hjælp alle Dage pryde mit Liv. Jeg følte, at jeg uværdige tog fra dette Hus Venskab og Belsignelse med mig for hele Livet, og mødte nu ogsaa her det hjærteligste: „Velkommen hjem!“

Medens jeg saaledes gik og slog mig løs, og var da ogsaa baade i Gjellerup og i Vejers, kom Valgdagen, da der skulde vælges Rigsdagsmænd til den grundlovgivende „Rigsforsamling“, og der aabenbarede sig mange Underligheder ved den Lejlighed. I Varde stillede sig til Valg Daugaards Eftermand, Provst E. L. Tobiesen i Thorstrup; men han havde imod sig Bonden Kristen Høj fra Søding i Nørre Nebel Sogn. Jeg var ikke til Stede; men Kristen Høj var bleven opfattet, som om han vilde have Kirkerne gjort om til Stoler og Taarnene til Bejrmøller. Om Præsterne skulde han have ment, at

de gjorde ikke Skillings Gavn men megen Skade, idet de tærede Landets Fedme. Vel fandt Folk, at Manden var baade dygtig og hjært; men dette gif dem dog for vidt, og Provsten blev Rigsdagsmand for Ribe Amts første Kreds.

J. P. G. Jensen var imidlertid bleven kaldet fra Ho og Orby, og var nu Sognepræst for Fanderup og Pillum; men hans Familie var endnu i Raadsensaaet i Ho. Der var jeg omme og med i Orby Kirke sammen med mine gamle Venner fra Vejers, da Jensens Eftermand, en Bondeson fra Søding, C. T. Christensen, af Provst Tobiasen blev indsat i sit Embede. Med Provsten hjorte jeg bort derfra: „Frygt Gud og følg Landevejen!“ sagde han til sin Karl, og under Vejs havde jeg en lille Dyst med min Provst, der ikke nærede de bødste Tanker om Ludvig Müllers Børnetugt.

I Dvtrup Kirke brugtes Kingos Salmehog, og den var jeg vant til at bruge, saa den voldte ikke mig nogen Vanskelighed. Men jeg mærkede nok, at Folk ikke var meget tillidsfulde med Hensyn til, hvordan det skulde gaa i Skolerne, hvor de store Drengene var komne i Bane med at sætte Læreren under Bordet. Det var en halvgammel, halt Mand, der i Dvtrup Skole havde undervist baade Store og Smaa, men som nu herefter blot skulde have Smaabørnene baade i Dvtrup og Vittrup Skoler, medens jeg saa skulde have de ældste, netop dem, den gode Hans Jessen havde havt sin Ulykke med. Han havde kun lidt at meddele Børnene og var ikke meget underholdende, hvilke Mangler han med Ris og Tapp havde stræbt at raade Bod paa, og derved bragt Børnene i den Fortvivlelse, i hvilken de, som sagt, havde puttet ham under Bordet, saa han kunde have Grund til at klage: „For mange Mus de bide en Kat; ti maa jeg rømme af Lunde!“ Det var jo unægtelig en slem Bane, Børnene havde faaet; men jeg trøstede de ængstelige Mødre med,

at den Bane fik vi dem nok i al Skikkelighed værnet af med.

Det første, jeg da tog mig for fra Lærerstolen i Dvtrup Skole, var, at jeg ved et lille Forord gav Børnene Balget imellem i et glædeligt Samliv med mig at blive hjulpen til rette eller faa en meget stræng Skolegang under stramme Tøjler. Da alles Øjne vogtede paa mig, sagde jeg: „Ja, det er mig, der nu er Eders Lærer, og I tænke vel allehaande om mig; men det kan jeg sige Eder, at det staar til Eders eget Valg, hvorledes vi skal have det med hinanden. Jeg har i Sinde at gjøre Eder alt det gode, jeg kan; men naar I nu ser paa mig, kan I maaske ikke tænke Eder, at jeg kan blive vred, og jeg bliver heller ikke vred for Smaating; men den, der vil hindre mig i at gjøre det gode, jeg kan, skal faa min Brede at føle, I skal faa at mærke, at jeg skal holde, hvad jeg lover Jer, om det saa er Hug, som jeg i øvrigt ikke har Lyst til at dele ud, og jeg haaber, at I sjældn eller aldrig vil gjøre det nødvendigt for mig. Jeg skal da love Jer, at I skal faa baade Gavn og Glæde af at komme her i Skolen“.

Det var i al Fald Meningen, og da jeg var i Aande, gjorde Talen sin Virkning. Samme Dag gjorde jeg Tillob til at holde Friskole. Da jeg nemlig havde holdt Skole i alle de Timer og Ting, som Loven bød, sagde jeg: „Hvis I kan blive her i Skolen endnu en Time, skal jeg fortælle noget for Jer; men I maa raade Eder selv og selv vide, om I maa for Eders Forældre“. Nogle faa blev; men de fleste gik, og for de faa, som blev, fortalte jeg af Bibelen paa samme Vis, som jeg gjør det endnu, og for hver Dag kom der fler og fler Børn til disse aldeles frivillige Timer, indtil jeg tilsidst havde dem allesammen. Næste Morgen talte jeg saa med Børnene om det, vi saaledes havde havt for om Aftenen. Værebogen kunde vi ikke aflaffe; men jeg fritog Børnene

for at lære den udenad, medens jeg derimod talte med dem om Bogens Indhold, saaledes som der kan tales derom med Børn. Ringes Salmer brugte vi flittig. Om Jordens Lande og Have, Bjerge og Floder, Byer og Folk, var der ogsaa Tale efter Tid og Lejlighed, og de fædrelandske og folkelige Sange, som vi jævnlig sang, var ret Vand paa Børnenes Mælle, og Visen om Søren Kanne og „Bed Kristianssand, der laa den sidste Orlogsmand“ hørte til deres Yndlingsfange. „Mødets Navn er en himmelsk Lyd“ blev sunget alle Versene. Af Børnene mindes jeg især to, som siden selv blev Lærere: Lavrids Mouridsen fra Thorbøll og Kristen Virk fra Dvtrup.

Kun et Par af Drengene fik min Brede at føle, den ene en lille stridig Fyr fra Allerslev, som en Gang i en Regnetime fik Lust til at sætte min Taalmodighed paa Prøve for en Forandrings Skyld. Den første Gang gjorde jeg lidt Vøjer med det; men da det gjentog sig Dagen efter, sagde jeg ham, hvad han kunde vente sig, hvis det skulde gjentage sig tredie Gang. Dette slete. Jeg fik da i al Ro og Mag den nedravede Lamp fræm, spurgte ham, hvor mange han kunde taale af den, og da han ikke sagde noget, gav jeg ham det første, som han gav sig svært ved. Jeg sagde ham, at jeg blev ved, til han tav, og da jeg ved det fjærde mente, de bødre Følelser var kommen fræm, lod jeg det blive derved; en mere barnlig Graad gav mig Haab om, at det havde frugtet. Præstebørnene havde ogsaa en Dag, de kom fra Præsten, taget Tilløb med lidt Drilleri; men dem talte jeg mig til rette med, og nu var vi enige om, at det var bædst, vi holdt Fred med hinanden.

Hvad der hjalp godt til at jeg blev kjendt med Sognefolkene, var 4 store Bryllupper, der holdtes omtrent hver i sit Hjørne af Sognet. Ved det første af dem, i Vøstgaard, husker jeg blandt anden Gammnen, at da Brudens Fader gik med Tallerkenen for at indsamle Spillemands-

penge for Bordmusikken, vilde han have en fast Bro bygget mellem Danmark og Engelland, det var da den, han under megen Munterhed samlede ind til. Disse Bryllupper varede tre hele Dage til Ende, og til den bar selvfølgelig de Godtfolk al deres Liv og Munterhed i Hob. Kristen Bepsen i Befhuse giftede sin ældste Datter med Stærke Jens, og paa den tredie Bryllupsdag deltog Brudens Fader i Dandsen paa Høsefokker, men otte Dage efter laa han lig. Da var der atter Bryllup nede i Skyhede, hvor jeg paadrog mig en stærk Forkjølelse, da jeg var bleven gennemvaaet paa Bejen fra Bryllupsgaarden til Kirken, hvor jeg den Søndag i Præstens Gravarelse læste Prædiken, og da min glade Vært fra Bækhus skulde jordes, laa jeg ovre i Tegneboligen ihj af Hævelse i Halsen, saa jeg kunde ikke synge over hans Grav. Ved disse Bryllupper og i Zulestuerne var jeg en velkommen Gæst med mine Sange, og Folk løstede let i de Dage baade ved Leg og ved Arbejde.

Ogsaa i Skolen tog jeg mig af Børnenes Lege og lærte derved vist nok alle Dage lige saa meget af dem, som de af mig. Vil man ret lære Børn at kjende, maa man give Agt paa deres Lege; ti i dem er Livet mest ubundet og fræmstiller sig, som det er. Der gives Børn, som ikke kan lege, og dem er der da gjerne noget i Bejen med, som vi gjerne maatte se at faa opdaget for at faa raadet Bod derpaa. Der gives ogsaa nogle, som synes at more sig allerbedst, naar de kan komme til at odelægge de andre Børns Lege. Bedst er det, naar de enten selv har Evne til at sætte Lege i Gang eller dog Børnelighed nok til at kunde glæde sig ved de Lege, som sættes i Gang af „Genierne“. Den Lærer eller Lærerinde, som er ligegyldig ved Børnenes Lege, giver jeg ikke meget for. Der var Folk i Døtrup, som sagde, at jeg paa den Vis „narrede“ Lærdommen i Børnene, og skjønt det ikke var det rette Udtryk, var Meningen dog godt nok truffen.

Bed et Barselgilde her i Dotrup var jeg en Gang sammen med en Gaardmandsfamilie fra Denne Sogn. Manden sagde om sine to Sønner, et Par Drengene paa en 10—12 Aar, at de havde siddet paa Kongens Kæ. „Da han som Kronprins“, sagde Manden, „var herude paa Jagt i Klitterne og var oppe paa Blaabjærg, var jeg Husmand. Vi havde Vinduer staaende oppe, det var jo Sommerdag. Da høre vi Hestetrampen udenfor, og lidt efter raabte Prinsen ind ad Vinduet til min Kone, om hun ikke kunde lave en Kop Kaffe til ham og hans Følge. Min Kone blev hel ilde tilmode, hun mente ikke, at hun kunde lave Kaffe til saa høje Herrer; men det hjalp ikke, hun undskyldte sig. „„Lav Du den““, sagde Prinsen, „„som Du er vant til selv at drikke den““. Hun maatte da til det, og mens nu hun havde travlt i Kjøkkenet med Kaffen, kom Prinsen ind og satte sig ned. Drengene gik derinde og frob i Krog, saadan en Karl var de ikke vant til at se. Men han lod dem ikke slippe, for han sad med dem, hver paa sit Kæ. Den ene af dem (han der) gav sig til at græde; men Prinsen trøstede ham og sagde: „„Du skal ikke være bange for mig, Du kan maasse en Gang komme til at tjene mig““, og saa red han ranke med dem, saa det stod efter. Imidlertid fik han sin Kaffe, og den lod til at smage ham godt“.

Den gamle Sognebegn, Bernhard Ulrik Warncke fra Bergen, havde sine Ejendommeligheder; men vi kunde i meget godt sammen, skjønt han hel og holden var det forrige Aarhundredes Børn. Han havde i sin Tid godt kunnet klare sig paa Prædikestolen, sagde Folk; man maa nemlig vide, at han var Student. Vi trattedes dygtig imellem, men var dog altid gode Venner. Om Kong David sagde han rigtig nok, at han var det største Ufskum, Guds grønne Jord havde baaret, sy, først skjænde en anden Mand's Hustru og saa lumskelig lade ham dræbe! men naar jeg saa sagde: „Ja, hans Synd findes der nok

Mage til; men hans Anger vil det vel være vanskeliggere at finde Mage til!" saa var den Samtale ude, og saa var vi lige gode Venner. Warncke havde en vældig Lyst til at faa sig et lille Slag Kort: Whist eller Brus. Han kunde ogsaa nok faa mig til at spille med; men en Ting vogtede jeg mig altid for, og det var at blive hans Makker; ti den, der i Spil var hans Makker, var han altid paa Naffen. „De er saa mæn en daarlig Kort-spiller, Jens Bahl“, sagde han til en saadan Makker. „Ja“, sagde Jens Bahl og lo, „hver Dævel regjerer i sin Tid!“ og saa tyggede den gamle lidt paa den, til der atter indtraf et lille Uheld, saa var Freden ude paany.

En Gang var jeg en Aftenstund gaaet op til Thorbøl, og som jeg sidder der, kommer der en Dreng fra Lundager, en af mine Skoledreng, grædende ind, han skulde op til Birket ved Siden af Kirken og hente Sukker til sin Moder; men han turde ikke, for han var bange for Spøgeri, især naar han skulde om ved Kirkegaarden. Det var lige ved Sengetid, saa jeg skulde hjem, og samme Vej, som Drengen skulde for at røgte sit Grinde for den urimelige Moder, som havde Ord for at tage sig en Taar over Tørsten imellem. „Har Du nogen Sinde mærket noget til Spøgeri?“ spurgte jeg Drengen, da vi var kommen ud i Nattens Mørke. „Ja“, sagde Drengen, „det spøger hjemme hos os, somme Tider løfter det Moder helt op til Loftet, naar hun ligger i Sengen.“ Det er nok Flasken, det Spøgelse, tænkte jeg, men det var jo ikke at sige til Drengen. „Tror Du virkelig noget Spøgeri kan gjøre Dig noget?“ sagde jeg. Ja, Drengen vidste ikke rigtig, hvad han skulde tro. „Ja da er jeg ikke bange for Spøgeri“, sagde jeg, „for Vorherre holder nok Spøgelserne fra mig“. „Beder I aldrig Fader vor hjemme hos Jer?“ spurgte jeg, „gør det, saa skal Du se Spøgeriet bliver nok borte“. Imidlertid naaede vi op til Kirkegaarden, hvor Bejen kredsede sig omkring; men hvor det er nærm-

ere at gaa ind paa Stien, der forer toers over Kirkegaarden. Uden at sige et Ord hvorfor, gif jeg ad Stien og Drengen mig lige i Hælene, mens jeg blev ved at samtale med ham som før, indtil vi naaede ud gjennem Kirkeporten ved Degneboligen. „Er Du nu bange?“ spurgte jeg Drengen. „Nej!“ sagde han, som hele hans Sjæl laa deri, og han ind paa Birket, lige ved Siden af, for at røgte sit Grinde. Næste Morgen hørte jeg derovre fra, at Drengen alligevel havde været bange, da han skulde paa Hjemvejen, og da fik jeg med Warnke at gjøre, fordi jeg ikke havde rent ud sagt til Drengen, at der intet Spøgeri var til uden i enfoldige Menneskers Indbildning, og han kom saa med mange af de kjendte Historier om Folk, der havde troet at se Spøgeri og ved at se nærmere efter havde opdaget, at det var en hel naturlig Ting eller et rent Blændværk. Spørgsmaalet var om Overtroen skulde vige for Tro eller for Bantro.

Af Warnke fik jeg først at vide, at jeg var en Grundtvigianer, det Ord fandtes ikke tidligere i min Ordbog. Nu vidste jeg altsaa dette med.

Der var nogle af de fræmmeligste Mænd i Sognet, som foreslog mig, om vi ikke i Samling skulde holde Nigsdagstidenden og „Berlingske“ og saa samles i Skolen visse Aftener om Ugen for at læse op deraf. Hovedmanden for dette Forflag var Sognefogden Niels Henriksen Høj i Thorbol, og Forslaget vandt min fulde Tilslutning. Det blev ogsaa sat i Værk, og de Møder, vi saaledes fik i Stand, fødte flere af sig. Idet vi læste op, gif det nemlig op for Deltagerne, at der maatte noget mer Oplysning til, for at de kunde følge med. Vi maatte da have Aftenmøder hele Ugen igjennem dels i Døtrup og dels i Bittrup Skole. I Bittrup var det især Gaardejer Bertel Jensen, Skolens Nabo, der drev paa den Sag, og jeg var villig til at være til Tjeneste. Til Oplæsningen af Aviserne var det

kun Mændene, der indfandt sig, og de Karle kunde ogsaa mere sig lidt ved Siden af; men Morfakten gik ofte ud over den gode Hans Jessen, som jo ikke kunde gjøre ved, at han lærte saa daarlig, som han gjorde. Det var ikke nok med, at han, naar han skulde læse Tscherning, lærte Tærskning, til stor Moro for Sognefogden, som var færdig at rævne af Latter; men han lærte i det hele saaledes, at det var let at mærke, han ikke selv vidste stort til, hvad han lærte. Jeg gav mig da efter Tilskyndelse til at meddele af, hvad jeg vidste baade om vort eget og andre Folks Lande, Vejlighed og Levnetsløb under flittig Brug af Landfortet, og da vi tog Sangen med (Vi havde „Sange for dansk Samfund“), saa indfandt sig snart baade unge og gamle, Mænd og Kvinder, og vi brød os ikke om, at en Nabopræst, som ikke var en Bestynde, fandt, at det smukke Bøn ikke burde være med, medens jeg fandt, at de burde netop først og fremmest være med, især da det saa ogsaa kom Børnene til gode i Hjemmet. De unge Piger tog ogsaa Tillob til at tage Undervisning i Regning og Skrivning; men det blev de snart fæde af.

Vor egen Præst saa meget mildt til alt dette og fandt det meget priseligt. Det var Marcus Peter Teisen, Sognepræst for Lunde og Ovtrup. Omtrent midtvejs mellem begge Kirkerne laa Præstegaarden oppe ved Lundtang og Revsgaard. Her kom jeg stundom, sammen med den gamle Warncke, og spillede en Whist, om Keiserens Skjag, som Præsten sagde. Han var fra Odense, og Lærerinden var ogsaa fra Odense, som de talte om med Kjærlighed og som jeg derved fik et godt Øje til. Lærerinden sang udmærket, fandt jeg, og af hende lærte jeg i det mindste „Holmens faste Stok“, som imidlertid trængtes tilbage efter Tærnførde-Historien. Bort Syn for Skolesagen var jo nok ikke saa lidt forskjelligt, og vi havde af og til, naar Præsten saa ind til

mig i Stolen et lille Sammenstød; men Teisen saa saa meget godt i min Virksomhed, at han ikke nænte at bruge Myndighed, hvor han mente, det burde være anderledes, saa det maa jeg sige, han lod mig aldrig føle den myndige Foresatte men den velvillige Raadgiver, og det gjorde, at Præsten vandt min Hengivenhed, ligesom han i det hele taget havde Sognekfolkens.

Men det er dog et Spørgsmaal, om det vilde gaaet med os i Længden, hvis jeg længe var bleven i Dvtrup, som jeg saa gjerne vilde den Gang; men som jeg af Forholdenes Magt var nødt til at opgive. Embedet som Forstrelser ved Skolerne i Hylدرسlev og Kjørup, Zanderup Sogn, var blevet ledigt, og dette tilskyndedes jeg til at søge — fra forskellige Sider og af forskellige Grunde. Mine Forældre og gamle Simon Pedersen, som selv var fød i Zanderup Sogn, krævede i Grunden af mig, at jeg skulde søge det, da de ikke ønskede jeg nu skulde forlade min Livsgjerning for at blive Krigsmand, hvilket gjerne kunde ske, hvis jeg blev i Dvtrup, som jeg jo da saa alligevel maatte forlade. Præstefamilien i Zanderup saa ogsaa gjerne at jeg fik det ledige Embede, da jeg saa med det samme kunde tage det op igjen med mine Elever fra 1846, og fra Hylدرسlev og Kjørup mærkede jeg i al Fald ikke noget til, at man havde noget imod, at jeg kom. Imidlertid vilde mine Venner i Dvtrup Sogn ikke gjerne, at jeg skulde forlade dem, og de henvendte sig derfor til Præst og Degn for at formaa dem til at skaffe mig fast Embede hos sig. Det kunde ikke ske paa anden Maade end ved, at Degnen afstod sit Embede til mig, hvilket han ogsaa gif ind paa, imod, at han blev ved at nyde Embedets Indtægter, saa længe han levede, at jeg altsaa saalænge nøjedes med, hvad jeg havde som Sætte-degn. Dette blev klappet og klart, og med gode Papirer i Kommunen kom jeg af Sted ud til Bispen i Ribe. Bispen vilde imidlertid paa Grund af min Ungdom

tænke lidt nærmere over den Sag, og imidlertid gaar det op for gamle Warncke, at det hele var umuligt, da han jo var Sogndegn baade for Dvtrup og Lunde og kunde altsaa komme til at miste Lunde med, uden tilstrækkeligt Bederlag. Den gamle Mand rejste da selv ud til Bispen for at faa det hele hindret, hvad det ogsaa blev, hvorfor jeg gav Ansøgning ind om Hylberslev og Kjærup. Provst Tobiasen var paa Rigsdagen og Teisen Sætteprovst saa længe, og saaledes den geistlige Side af Skoledirektionen, den anden Side var Stiftamtmand Grev Sponneck i Ribe, saa nu maatte jeg ud til Ribe igjen, for at faa Kaldet jeg søgte. Greven lod til at omme sig noget ved at kalde mig i den unge Alder, da der var en ældre Mand, som søgte det; men det blev dog mig, der fik Embedet, som jeg egentlig, naar jeg havde maattet raade mig selv, og ikke havde været i Gjæld, helst vilde været fri for.

Den ældre Mand, som søgte dette Embede tillige med mig, var ingen ringere end Kristen Mikkelsen Kold, der selv siden sagde, at han bad saa mindelig om dog at faa dette lille Embede; men søjede han til, „det sagde inden i mig: „„J bede og faa Intet, fordi J bede ilde““!“ Nu kan vi vel nok skjønne, hvad det var godt for, at Kold ikke fik Embedet. Han blev for det første Huslærer hos Præsten Chr. Østergaard, den Gang i Sønderfalding, og siden, da Birkefal var kommen til Ryslinge, kom Kold over til ham, og herovre paa Fyn var det, at Kold rigtig blev Kold.

Pastor Teisen havde, som sagt, altid været venlig imod mig, naar han gjæstede mig i Skolen, og det var han ogsaa, da han var ovre til Foraarsprøven. Han led godt, at der var „Fut“ i det og Fræmgang; men under et lille Ophold hvister han til mig, om jeg ikke vil komme over til ham en Dag, da han havde noget, der laa ham paa Sinde at tale med mig om. Jeg kom

da derover en Dag, der var flere Gæster; men Præsten lod strax mig følge sig op i Salen. „Ja“, sagde han, „De har udrettet meget i Dvtrup Sogns Skoler i Vinter, og De har navnlig udrettet det, at Børnene, som før kun nødigt gik i Skole, nu kommer der med Lyst og Glæde; men der var en Ting, jeg savnede, da jeg var ovre til Examen; Børnene“, fojede han næsten hvissende til, „kunde ikke Bogens Ord.“ „Ja“, sagde jeg, „det er just en af Grundene, hvorfor Børnene har gjerne gaaet i Skole, fordi de har faaet noget at høre, der har tiltalt dem, og er ikke bleve plagede med Udenadslæren af, hvad der dog ligger over deres Faaetevne.“ - „Ja jeg ved nok“, sagde han, „at det er Ludvig Müllers Mening, men De kan være sikker paa, Børnene har godt af noget fast i Hufommelsen.“ — Det var nu imidlertid min Mening ligesaa fuldt som det var Ludvig Müllers, men jeg havde den tilfælles med ham, hvad jeg ikke havde nødvendig at undse mig ved.

VII.

Hølderslev og Kjærup (1849—51).

Nhaarvmorgen 1849 kimeede jeg i Kirkeetaarnet i Dvtrup „Den tappre Landsoldat“, men inden Aarets første Maaned var omme, havde vi hørt om de sonderjydske Bønderes Rejsning og deres blodige Kamp ved Brøns. I Paasken fik vi den nedslaaende Tidende om Ulykken i Eekernsørde Fjord, og Folkfestemningen var noget dæmpet den første Halvdel af dette Aar; ti ogsaa efter det blodige Slag ved Kolding, Aarsdagen efter Paaskefesten ved

Slesvig, gif det tilbage, Rye gif tilbage og Frederik indesluttedes mens Slesvigholstenske Ryttere strejffede omfring og udpressede Fødemidler, indtil Kloppenborg kom ud til os med sine Ryttere og holdt Fjenden lidt i Stak, og saa blev endelig Dommedags=Slaget slaaet ved Frederiks, som vel kostede Rye og mange flere Helte Livet, men som ogsaa gav en Sejr, der var Offeret værdt. Under alt dette flyttede jeg saa fra Døtrup til Janderup Præstegaard, hvor jeg skulde være Huslærer i den Tid, der levedes mig fra Skolerne i Hyldelev og Skjærup. Det var den første Maj, jeg tog ud i den Lejlighed, der i Præstegaarden var mig overladt til Bolig, Stole og Arbejdsvarelse. I min Fritid var jeg her især optaget af at læse „Danfkeren“; og til de af Sangene, jeg ellers ikke kjendte Toner til, vældede der Toner frem hos mig. Saaledes til: „Fædreneland ved den følgende Strand“, „Byg og Bøg og Dannekvinder“, „Det nu Bjarkemaal“ med Dmrvæd: „Op at ride for Dag Danmarks Lyfte i Møde“. Desuden ogsaa til „Mellem Brødre kaldt den lille“, „Kajn plojed rast i Vaar“, „Der var en gammel Skytte, han gif paa Jagt i Fyn“, „Dybt helder Aaret i sin Gang“ og endda flere end disse. Præsten havde en herlig Bogsamling, hvortil jeg havde fri Udgang; men det er let at indse, at der ikke blev faare megen Tid til overs til Læsning, naar jeg skulde gjøre Fyldest i mine 3 Skoler og saa følge med „Danfkeren“ og i Bladene holde Øje med Tingenes Gang. I „Brage og Idun“ havde jeg allerede i Ho læst Hammerich's „Skandinaviske Rejses minder“, og den friskede jeg nu op paa nu og var endnu mere løftet deraf, efter at Leopold Røvenskjold, Erik Lejonhufvud og Sommelius havde blandet norsk og svensk Blod med vore danske Brøders i Rjæmpedansen paa Døbbøl Banke 5te Juni 1848.

Døtrup og Janderup Sogne stødte sammen nede ved

det daværende østligste Hjørne af Fil Sø, der affatte her en lille Vig, som havde givet Herregaarden Søvig sit Navn. Denne Gaard hører til Dvtrup Sogn; men Søvig Mark, syd for Vigen og det Vandløb, der falder ud i samme, hørte med til Kjarup Skolesogn. Kjarup ligger paa den Bassekstraaning, der i Nord falder jævnt ned mod Fil Sø, medens Hylberslev ligger paa den sydlige Straaning ned mod Varde Na, som Vhen ligesom Banderup især skulder sin Velstand, fordi den vander de temmelig vidtstrakte Enge, der ligger til disse Vyer. Det er Storbønder, der boer i disse Vyer, og til samme Side høre ogsaa Bandsberg, Strudvad, Sønderhebo, og Storhebo, medens der er tarveligere Vilkaar for Bønderne i Nørhebo og Kjarup. I den velhavende Del af Sognet satte man en Væge i at holde Skridt med Kjobstadsfolkene, for saa vidt det kunde enes med Landlivet; men man var derfor ikke blind for Landlivets Fortrin. I Kjarup var man af mere gammeldags Sæder ligesom i Nabosognet Dvtrup. Der levede endnu ældre og yngre Sagn og en Del Eventyr, som jeg havde mit Morsskab af at lade Børnene fortælle mig, naar vi holdt Middag i Skolen, eller at faa fortalt af de gamle i Zulestuerne. Et Skaar var det jo nok i Morsskaben, at der ikke saa sjældent blandede sig plumpe Raaheder ind i Fortællingen; men der var ikke andet at gjøre, end at tage det, som det var, og trøste sig med, at for den, der fortalte, var der ikke noget ondt i det. Ligesom Legene blev just saadanne Fortællinger en Kilde for mig til at lære baade Børnene og deres Hjem at kjende, hvad man selvfølgelig vanskeligt vil faa Lejlighed til, naar man ikke vil høre af Børnene andet, end hvad man selv har sat i dem, eller, som de har lært at ramse op efter en Lærebog. Og det gjælder virkelig om baade over for Børn og for Vorne at høre ret for at man kan svare ret paa det, der er Spørgsmaal om hos dem.

Da jeg var i Døtrup, lod jeg ved Lejlighed i et Brev Müller vide, hvordan jeg gik frem der, og fik til Svar af Müller: „Det glæder mig, at Du bruger Din Mund til Sang og Fortælling. Bliv kun ved dermed: ti uden det kan der ikke gives nogen sand Oplysning!..“ Og den samme Vej, jeg gik i Døtrup, gik jeg ogsaa her og gaar den fremdeles, hvilket nu snart ingen finder underligt, da den Vej nu snart er Alfarsvej; men saadan var det ikke den Gang.

Underlæreren Knud Jakobsen boede oppe ved Kirkevejen mellem Vænderup og Kjørup. Han kunde slet ikke finde sig til Rette paa den Vej. Vore Veje krydsedes gjerne, naar vi om Morgenen gik til Skole. Han var nemlig i Hylberslev hos yngste Afdeling, den Dag jeg var i Kjørup hos ældste, og da krydsedes ogsaa tidt vore Tanker og aandelige Veje. Han kunde slet ikke tro, at Børnene fik noget varigt Udbytte af Undervisningen, naar de ikke læste deres Bøger udenad, eller at Børnene kunde blive velopdragne uden Strængthed med Sjtænd, Ris og Tapp.

„Jeg kan ikke forstaa“, sagde han en Dag, vi saaledes mødtes, „hvorledes Du kan faa Børnene til at agte uden at true eller straffe. Jeg kan snart ikke gjøre andet fra Morgen til Aften end sjtænde, og jeg har eudda ondt ved at styre dem.“ „Det finder jeg meget rimeligt“ sagde jeg, „at Børn ikke bliver gode at styre, naar man sjtænder paa dem fra Morgen til Aften.“ „Ja, hvad skal jeg gjøre?“ sagde Knud, „og hvad gjør Du?“ „Jeg fortæller Børnene noget godt, som jeg, ved at omgaaes dem, kommer efter, at de gjerne vil høre. Derved kaldes det gode frem hos dem, og naar det er fremme, saa bliver de ogsaa gode at have med at gjøre. Men ved blot at gaa og fortælle dem, hvor onde de er, saa kommer netop det onde mer og mer frem, og de blive onde at omgaaes.“

Han prøvede jiden selv paa at fortælle for Børnene efter Bibelen og havde lagt Mærke til, hvor glade Børnene var ved at høre og selv fortælle om Josef, hvis Skjæbne de fulgte med Deltagelse.

En Dag var han meget oprørt over, at hans Tamp, som han havde hængende paa Skolevæggen, var bleven borte, og som han paastod, at en af mine Drengene havde taget og ødelagt, og han ligefræm paalagde mig at give Gjærningsmanden en god livfuld Hug. „Ja“, sagde jeg, „først maa jeg da vide, om det er en af de store Drengene, og hvem af dem, det er, for ikke at slaa om mig i Blinde, det kommer der ikke noget godt ud af, og det var jo dog det, vi skulde have.“ „Ja“, sagde han, han var temmelig fister paa, det var Niels Kjeldsen“, og han lagde mig igjen alvorlig paa Sinde, at han fik sine Hug, saa han kunde huske det. Det vilde jeg ikke love ham; men jeg lovede ham, at hvis det var Niels Kjeldsen eller nogen anden af mine Drengene, der havde været Gjærningsmanden, saa skulde han nok faa sin Tamp igjen. Knud gif da til Hyldevælv og jeg til Kjærup.

Da Børnene vare samlede og jeg stod for dem, saa jeg først til Sommet, hvor Tampen havde hængt, og dernæst til Drengene, og Niels Kjeldsens Ansigt røbede snart, at han var Gjærningsmanden. „Hvor har Du gjort af Knud Jakobsens Tamp?“ spurgte jeg. „Jeg har brændt den!“ sagde Niels med Taarer i Øjnene. „Hvorfor det?“ „Jo for den var saa tyk, at den kunde næsten staa ene, og jeg syntes, det var Synd, at de Smaa skulde have Hug af den!“ sagde Niels med Blanding af Graad og skjælmst Latter. „Ja“, sagde jeg, „det kan jeg godt lide, at Du har Medfølelse med de Smaa og ikke selv vil slaa dem; men det har Du jo da heller ingen Grund til. Knud Jakobsen derimod maa nok straffe de Smaa, naar de er uartige, og Du er jo ikke hans Formyndere, der skal holde til raade med ham og svare til,

hvad han gjør. Lampen var heller ikke Din men hans Ejendom, og Du ved nok, at hvem der gjør Indgreb i Næstens Ejendom er en Thy. Vil Du være en Thy?" Nej det vilde Niels da ikke. „Ja saa bringer Du i Morgen tidlig, inden han gaar ind i Skolen, Knud Jakobsen en Lamp lige saa god, som den du brandte, og beder ham om Forladelse. Lover Du mig det?" „Ja". „Godt, og naar Knud Jakobsen saa misbruger den, saa er det hans og ikke Din Sag".

Næste Gang, jeg mødtes med Knud Jakobsen paa Vejen til Kjerup, smilede han mig langt borte fra i Møde. „Naa", sagde jeg, „fik Du saa Din Lamp." „Ja, da jeg kom til Skoledøren, stod Niels der med Lampen og bad mig grædende om Forladelse. Hvad gjorde Du ved ham?" „Ja Du tænker jeg tampede ham?" Ja det tænkte han. „Nej, jeg sagde, han skulde skaffe Dig Din Lamp og bede Dig om Forladelse. Det har han jo nu gjort, og dermed er vel saa den Sag afgjort."

Vi havde en lille Dreng i Hylberslev Skole, der hed Hans Fris, en lille vakker Dreng baade til at høre og til at fortælle. Skolepatronen var Kaptejn Thøger Keenberg Theilmann paa Store Hebo. En Gang, han og Præsten var til Stede ved den sædvanlige Skudstabsprøve i Skolen, fortalte den lille Hans Friis paa bredt Vesterjydsk om Elis Sommer og den lille Samuel: „So waar den lille Samuel døhr henn' ve Eli; men Eli haahd tom Sommer, da waa' saadden nowen flemm' Knæjht. Nær Folk kom sammel for aa offer, saa saaw di aaltihv atter aa find' den fijdest Stykk' Kjob te dem sjæll, aa saa hujret di mæ æ Pigger. — Men saa waar 'et jæn Næt lille Samuel skuld' waahg ind i æ Saulings Tjælt, saa høhr han de' raavt: „„Samuel, Samuel!" — Han vidst' itt' annt, end de waa' Eli de' raavt atter ham, aa saa rænnu han ind te' ham aa saah: „„Hva'

skal a?" — „A raavt itt etter dej“, saa' Eli, „„gaa du hen a ligg' dej.““ Men de waahr itt lænng, inden de' raavt ig'en: „„Samuel, Samuel!““ Han rennd iæn derind; men de' waar itt ham, dæ haad raavt atter ham. Men saa tridde Gaang raavt itt iæn etter ham, aa han rænnnd iæn ind te Eli. Men saa saah' han: „„De' maa viss vær Worhahr dæ vel sæj nowed te' dej. Gaa ind aa pas æ Lamp', te den gaar itt uhd, aa næhr de' raaver iæn, saa ska' du sæjh: Taahl, Worhahr! di Tjenner her 'et.““ Aa saa war'et Worhahr saa' te' ham, te han waar vre' aa Eli, saadi han gjæf aa saaw aa, hudden hans Sonner berr dem ad, aa straffet dem itt for 'et. Dæfor sku' han saa Sorre a' dem, aa di sku' dæe iæn Daw bægge tow. . .“

Nogle Dage efter sagde Præsten til mig, at denne platte Maade at fortælle efter Bibelen paa, havde stødte Kaptejnene, og han var selv kommen i Tvivl om, hvorvidt det var rigtigt at tillade Børn at fortælle paa den Maade. Jeg spurgte da Præsten, om han havde faaet Indtryk af, at Børnene i nogen Maade fjaæde med Fortællingen. Nej det havde han ikke; men der var navnlig en Ting, som han ikke mente burde nævnes for Børn. Men der-til svarede jeg, at det nyttede kun lidt, at vi undlod at nævne det med sit rette Navn, naar Børnene alligevel horte det nævne hjemme og det desværre ikke altid med den Afsty for Tingen, som den bør være Gjenstand for. Papisterne mene, at der er visse Ting, som kun bør nævnes paa Latin og ikke hjaæses med paa alle Tunge- maal; men var det ikke netop en af de papistiske Paastande, Morten Luther, og vi med ham, gjør Indsigelse (pro- testere) imod? Hvorfor skulde de jydsk Børn ikke have Lov til paa jydsk at tale med Afsty om det affhellige og med hellig Verbodighed om det hellige. Vi maa gjøre Forskjel paa Tale sproget og Skrift sproget. Tale sproget er her Jydsk, medens Skrift sproget er Dansk og hverken

Sællandsk, Fynsk eller Jydsk. Lad os ikke bilde os ind, at det døde Sprog paa Papiret er mere helligt end det levende paa Folketunge.

Saadan omtrent lod mit Forsvar, og Præsten gav Sandheden deri Vren, saa Børnene fik Lov til paa Jydsk at tale om Eli og Samuel og alle de hellige, hvorved det blev muligt at tale mer hjærtelig om dem, end dersom de skulde, som de siger, tale efter Skriften. En anden Sag er det med Sange, som ikke godt kan synges anderledes, end de er bleven til hos Skalden. Den lille Hans Friis sang liflig, og jeg hørte ham en Gang gaa ude i Marken og synge, saa det var en Lyst: „Mellem Brødre kaldt den lille“. Det var første Gang, jeg hørte en af mine Frilandstoner saaledes klinge under aaben Himmel. Kort efter bukkede imidlertid den lille Hans Friis under for en Børnesygdom.

Det var ogsaa her i Hyldeerslev, at jeg blev nærmere kjendt med Ambrosius Stub. Uden at vide, det var af ham, var dette Vers almindelig:

„Vel fød er vel en Trøst,
men bødre vel opdragen,
vel gift er Livets Lyst,
vel død er hele Sagen!“

Men nu var det en Søndag, jeg var til Varselgilbe paa en af Gaardene i Hyldeerslev, at der blandt Hjøstjerne var en Mand omme fra Billum. Han spurgte mig, om jeg kjendte Stub. Jeg havde jo nok hørt ham nævne; men hvad jeg ellers kunde have hørt om ham, havde jeg i al Fald glemt. Det kom mig for, at Fortælleren ikke var Herre over sin Lyst, hvor der var nok af stærke Drikke, og han havde heller ikke ved denne Lejlighed taget sig i Agt. Men alligevel fortalte han og sang saa, mens Taarerne strømmede ned over hans Kind: „Hvad vindes paa Verdens det vildsomme Hav?“ sang hele Visen ikke

just ganske som den almindelig synges, men dog væsentlig med den samme Tone i et andet Trit. Sangen gik mig til Hjærte, og jeg blev meget glad, da jeg siden ved Frederik Barfods Arbejde kunde faa endnu nærmere Oplysning om denne Baarlærke ved Kyndelimitse Tid og mere Kundskaab til hans fordringsløse men tiltalende Digte.

Det var den femte Juni 1849, at Grundloven blev underskrevet af Kongen og Thronens Mænd, samt under Tordenbrag udraabt. Og det var omtrent paa samme Tid, at jeg første Gang ret fik Kold at se og fik talt med ham. Jeg var gaaet ud i Præstegaardens Have, hvor jeg just var i Færd med at luge nogle Urtebede, da et „Goddag og Gud hjælp!“ vakte mig op fra min Hvile, og da jeg fik at vide, hvem den hilsende var, sprang jeg glad op, og Arm i Arm gik vi nu ind over Gaarden for at hilse paa Husets øvrige Gæster, Præstefolkene fra Felding. Præsten Chr. Østergaard kjendte jeg dels af vor Præsts ærefulde Dmtale af ham, og dels af hvad han i „Christeligt Folkeblad“ havde skrevet om Gronlænderne og Gronland, hvor han, den vesterjydske Bondesøn, der havde gaaet bag Ploven til sit to og tyvende Aar og derefter gaaet i Præstelære, havde været Præst i 8 Aar. Hos ham opholdt Kold sig og var nu fulgt med hen til os. „Han er en raff Karl“, sagde vor Præst, som selv i sin Ungdom havde prøvet sig i, hvad vi nu kalder en Friskole inde i sin Fødeby Kjøbenhavn, og jeg skal love for, at Seminarist-Vigtigheden og Skolemester-Storagtigheden blev set efter i Sommene. „Skolelærerstanden“, sagde Kold, „finder det saa dejligt at være Gejstlighedens Hale i Steden for, at den skulde være Bondestandens Hoved!“ Gæsterne var hos os i 3 Dage, og i al min Fritid var det mig en Glæde at tale med Kold. Han havde set sig om i Berden, og det var tydeligt nok, at han ikke havde sovet sig

igjennem. At han ikke bar Nag til mig, fordi jeg havde faaet Embedet, han havde bedet saa mindeligt om, fræm-
 gif af meget. Han talte nemlig med mig om lønlige
 Forhold i sit Liv, som man ellers ikke taler med Uved-
 kommende om, og en Eftermiddag, vi gik sammen til
 Barde, kom vi ind paa, hvad der hørte til et lykkeligt
 Ægteskab og et lykkeligt Husliv. Han talte ogsaa om,
 hvad han havde oplevet i sin Udlændighed i Smyrna;
 men vi talte ogsaa om Skoleværet, hvorom vi imidler-
 tid var saa enige, at der ikke fremkom noget mærkeligt
 ved det, undtagen, da jeg endelig vilde have ham med
 op i Hylberslev Skole, hvor han dog ikke mente, han
 havde noget at gøre. Da jeg sagde ham, at Børnene
 nok var værd at fortælle for, de hørte godt efter, spurgte
 han mig, om jeg ogsaa var vis paa, at Børnene vare
 lige saa glade ved at høre, som jeg var ved at fortælle,
 hvilket vakte en Del Eftertanke hos mig og kaldte mig
 til Selvprøvelse, som især kan gøres nødvendig, naar man
 har med Vanetilhørere at gøre, naar Folk saaledes gaar
 til en vis Kirke, fordi det nu en Gang er deres Kirke,
 eller til en vis Skole fordi de nu er vant til at se i den
 deres Skole, o. s. v., o. s. v. Jeg sagde ham, hvor
 uklart min Vej og mit Maal mange Gange laa for mig,
 medens de til andre Tider laa for mig som i Sommer-
 dagens Lys. „Vinder Klarheden eller Uklarheden i Ud-
 strækning?“ spurgte han, og da jeg dog mente, at mærke
 Klarheden ogedes, svarede han: „Saa vær kun rolig,
 jeg er 10 Aar ældre end De, i 10 Aar kan der naaes
 meget i Klarhed.“ I Barde lyste han efter Snustobak,
 indtil han fandt ind til en Lybsker, der havde prøvet
 Adskilligt i sine Dage, og med ham fik Rold en dybere-
 gaaende Samtale, end han kunde komme ind paa de andre
 Steder, hvor han havde lyst efter Snustobak: „Hvor er
 De fra?“ — „Jeg er ude fra Heden!“ var der gjerne
 den korte Samtale.

Med min Ven og Formand i Hylberslev N. Duken, som nu var Degn i Hodde, fulgte jeg i Høsthvilen ned til Sønder Felding for at gjæste Kold og de gode Præstefolk. Da var Kold allerede paa det rene med at vilde over til Birkedal i Ryslinge for der at komme i Gang med en Skole efter sit Sind og sit Syn. Vi havde da meget at tale om, og han fulgte med os et langt Stykke paa Hjemvejen. Hos Duken har jeg tidt vederkvaaget mig og været som hjemme, vi to har tidt aabnet vore Hjerter for hinanden og delt Sorger og Glæder med hinanden. Det var just ikke altid, vi i Enkelthederne delte Syn med hinanden. Saaledes hujter jeg vi var meget uenige, da Striden stod om det Spændetske Forslag om borgerlig Ægtevielse, da jeg var fuldtud paa Spændets Side.

Min Eftermand i Dvtrup J. E. Horsbøll, nu Kordegn i Ribe, blev ogsaa min Ven, og i Orten, Barde Landsogn havde jeg først til Nabo J. E. Laugesen, ogsaa en af Ludvig Müllers Lærlinge, og siden Hans Suusvind fra Østerlinnet i Sønderjylland. Han var udgaaet fra Tellinge Lærerskole. Vi to havde ikke i nogen Henseende lang Vej til hinanden, især da jeg det sidste Aar, jeg var i Vandrup Sogn, var flyttet over at bo i Hylberslev, hvor jeg boede godt hos Bonden Hans Friis og hans Hustru Anna Kirstine. Jeg havde faaet Birkedals „Syn og Naade“, som det snart viste sig, jeg ret kunde glæde min Vartinde med at læse en Prædiken af, saavel som ogsaa Søsterdatteren Andrea, som de havde taget til sig for Datter, da de ikke selv havde Børn; men Hans Friis havde ikke Tid til at høre Prædikener. „Naar vi skifter os det bedste vi kan, forlanger Vorherre ikke mere af os“, sagde han, hvilket ikke var at undres over efter den Lærdom, de havde havt der i Sognet i mange Aar. En af de forrige Præster blev skildret som en Jæns Vældenat, der var dygtigere Pranger

end Præst. En Gang, der havde været Varnedaab i Kirken, havde han været med om Eftermiddagen til Varselgilde. „Det forbandede Bornefrig!“ havde han da udbrudt, mens Moderen tussede paa Barnet og kunde ikke faa det til at tie. „Aa den lille Guds Engel!“ sagde Moderen. „Engel“, vrængede Præsten, „er det en Engel, saa er det en Satans Engel.“

Som sagt, Anna Kirstine holdt af „Synd og Naade“, og da vi skiltes, den Gang jeg skulde rejse til Sønderjylland, var det maaske den hjæreste Mindegave, jeg kunde efterlade til hende. Hun var ellers ikke blodjoden, og da de flesvigholstenske Ryttere, før Kloppenborg og Fredericia-dagen kom, sværmede omkring og hentede Fodemidler, var hun en Dag saa forbitret, at hun sagde, vi var nogle usle Mænd, at vi ikke, hvordan det end gik, skaffede os Bøsser og skjød dem. En Dag kom der en lille Saxer ind i Præstegaarden og bad om at maatte tænde sin Pibe ved Skorstenen. Præsten og jeg stod hver ved sin Side af ham, idet han tændte Piben; men kunde vi end ved et rasst Greb have kneblet ham, havde vi næppe vundet meget ved det. Døre i Kvong havde de nær hængt Degnen, da de ikke kunde faa fat i Præsten, som nogle Dage tidligere havde jaget dem bort ved at gaa dem i Møde i sin Præstedragt, true dem med Kloppenborg og kalde dem sine Fanger, men som nu maatte skjule sig i en Tørvestak ude paa Mosen. Saaledes blev det da i Almindelighed fortalt; Fjænderne var saa gale efter Ug, og det gottede ret Folk, naar de kunde narre dem med et Kuld raadne Ug. En Fortælling, der gik, morede Hans Fri:s sig ret med at lade gaa videre. En fjændtlig Rytter kom en Dag ind til en Bondkone, som var ene hjemme. Konen blev først bange, da hun saa den lige til Tænderne rustede Rytter stige ind til hende. „Aa, Herre Gud!“ udbrød hun. „Hvad?“ sagde Rytteren, der var en af de flesvigholstenske Hallunker, „jeg tror“, bandede han, „hun kalder

paa Gud; men den Ulejlighed skal hun ikke gjøre sig, for han er ikke hjemme, han er rejst nord paa!" „Da var det vel", sagde Konen, idet hun fattede sig, „for saa er han hos vore Folk".

I Krigens Tid havde Hans Friis maaske ikke efter Umgang faaet lagt nyt Straatag; men saa efter Krigen lod han i For sommeren 1851 lægge nyt Straatag paa hele Vestsiden af Gaardens vestre Sidesløj. „Du gjør noget ved det i Aar, Hans Friis", sagde en af Naboerne; „men Du har jo heller ikke nodig at spare, Du har ingen Vorn at samle til, og Du kan ikke tage noget med Dig herfra". „Ja, hvem ved", sagde Hans Friis med et lunt Smil, „her kunde maaske dog været spart til Fortæring i en Kro undervejs".

Da Ungdommen, som havde deltaget i Krigen, tidlig i Foraaret 1851 vendte tilbage fra Krigen, blev den allevegne festlig modtaget, hvorom Aviserne fra de Dage kan vidne ved de mange Meddelelser og Takfigelser. I Randerup stod Gildet i Præstegaarden den 20de Marts 1851, da altsaa de tre Aar vare rundne siden Oprørets Udbrud og Folkerejsningen i Hovedstaden. Der blev da sungen og holdt Taler, holdt Maaltid og leget. Der blev vel især luttet til de hjemvendte Krigsmænds Fortællinger, og især havde de meget at fortælle om Olaf Rye og Schleppegrell og den lille Kaptejn Wilster, samt om, hvad Kongen og deres Føreere havde sagt til dem. Det var sjældent at høre nogen prale med, hvad han selv havde gjort. Jeg havde skrevet en Hurra-Sang, som blev sungen med den almindelige Skaalviisc-Tone:

„Vor elskede Konge
til Fre vi sjunge
Hurra!
Han gav os sit Hjærte
i Fryd og i Smærte
Hurra!

og Bældet i Danfolkets Hjærte
i Faren at kjende han lærte.

Hurra, Hurra!

Vor Konge

vi sjunge

Hurra!

Lad synke Tyranner
med Helhjæmmets Banner

Hurra!

Vor gilbe og gjæve

Kong Frederik leve

Hurra!

Fra Folket, han kaldte til Thinge,
ufstrømtet hans Hæder skal klinge.

Hurra, Hurra!

Vor Konge

vi sjunge

Hurra!"

Ja, der var Højtid i Præstegaardens Højtidsaal, hvor to Dørre førte ind til Gæstefamrene og til Husets vestlige Gavl. Men i disse to Dørre straaledede denne Aften to „Transperenter“. Saadanne Indretninger med deres lysende Indskrifter havde jeg aldrig før hørt nævne, langt mindre set; men her havde jeg faaet Lov at hjælpe vor Præst, min faderlige Ven, med at faa dem bragt i Stand. Fra dem lyfte Kongens Navnetræk, Slagdagene, Slagstedernes Navne og Verset af R. Karstensen:

„Nu bygges paa Dannevirke igjen,
og Ledet hænges i Lave,
takket være de gjæve Mænd,
som hegned' for Danmarks Hæve“

samt:

„Sit Løfte har han holdt
den tapre Landsoldat!“

En Følge af Krigen var, at der blev aabnet en ny Handelsvej mellem Danmark og Engelland. Vi husker nok, at der ved Brønsluppet i Røftgaard blev samlet ind til en fast Bro; men nu kom Vejen alligevel til at gaa over den gamle Gyngebro, „Danstens Vej til Ros og Magt“. Tidligere var vor Kvæghandel gaaet over Hamborg til Engelland, nu gik den med Dampskib fra Hjerting til Lovestoft — London. Blandt andre var der et hollandsk Dampskib („Borgmester Hvidehoved“, kaldte vi det), der med hollandske Søfolk gik i denne Fart. Vi var en Del unge Mennesker fra Hylberslev, der en Sommerdag tog ned til Hjerting for at se Dampskibet. Vi havde aldrig i vore Dage set et saadant. I Selskabet deltog S. M. Sørensen; nuværende Ejer af Store Hebo, og det var nok egentlig ham, der var Mester for, at Udflugten kom i Stand. Men vi havde virkelig Glæde af den Tur. Den hollandske Kaptejn og hans Folk tog overmaade gjæstfrit imod os, viste os rundt paa Skibet og førte os ind i sin Kahyt, hvor han vartede os op med „Bayersh Beer and english Beer“. Vi sang „Byg og Bøg og Dansevinder“ for ham, og han og hans Høflændere sang hollandsk for os.

VIII.

Hnrup i Bestoff Sogn (1851—53).

Min Ven, Hans Svendsen, havde nok sin Del i, at min Hu vendte sig til at rejse til Sønderjylland for at tjene den danske Sag der, hvortil jeg desuden følte mig særlig drevet, fordi det ikke var falden i min Lod at

komme med i Krigen. Jeg havde gammel Kjærlighed til Sønderjylland; ti der ude havde min Farsfader, Morten Roust, boet en Del af sine Ungdoms-Dage og havde ved sine Fortællinger der ude fra, vel uden selv at vide det, lønlig opflammet sin Sonnefon. At Ludv. Chr. Müller lige først i Aaret 1851 var bleven kaldet til Sognepræst i Starup og Grarup, havde heller ikke ringe Del deri. Kunde jeg komme i Nærheden af ham, maatte jeg kunne faa meget godt af ham; der var meget, der nu, efter snart tre Aars Adskillelse, laa mig paa Sinde at tale med ham om. Der søgtes om Lærere til flere smaa Skoler ude i Tørring Len. Jeg tilbød min Tjeneste og den blev modtaget for Hyrup Skole i Bøstoft Sogn. Dette var mig en Glæde; men Glæden blandedes med Sorg, da Svusviind kom over og onskede mig til Lykke, men med det samme mældte mig, at Ludvig Müller var død som Gæst hos sin Ven, Præsten Hansen i Hammerslev Præstegaard, Grundlovsdagen den 5te Juni. Mine Følelser ved den Lejlighed fik til Dels Udtryk i et lille Digt, som, da jeg kom til Haderslev for at faa mit Kaldsbrev, gav mig Orinde til Peter Chr. Koch for at faa Digtet optaget i „Dannevirke“. Hos Koch fik jeg en særdeles venlig Modtagelse, just for mit Orindes Skyld; ti han havde haft megen Glæde af at tale med Müller, havde ogsaa haft Stykker fra ham i „Dannevirke“ i sin Tid. Mit Digt blev optaget, og ikke alene det; men Koch havde opsamlet mine Skoletanker af den Samtale, jeg havde med ham, og deraf lavet et Stykke, som ogsaa kom i „Dannevirke“ under Mærket m 8 n. Hos Amtmanden i Haderslev, Kammerherre William Walcker Stochfleth, modtog jeg mit Kaldsbrev og svor med Haandslag at være Kongen af Danmark huld og tro og gjøre min Skyldighed som Lærer.

Da jeg ad Landevejen mellem Haderslev og Ribe var nærmet mig Haderslev, havde jeg truffen Müllers

ældste Søn, Peter Gustav Müller, som kom fra sin Faders Grav, der var lukket sig over hans Kiste Dagen i Forvejen. Gustav var paa Tilbagevej til Ribe, hvor han var hos sin Faders Venner — fra den Tid, han var Præst der — for at gaa i Skole. Af Gustav fik jeg da at høre om hans Faders sidste Sygdom, og en Vondesøn fra Starup Sogn fortalte, at da Müller Søndagen før Pinse kom ud af Kirken, havde han haft saa gode Stunder til at tale med Sognefolkene, hvis Hengivenhed han havde vundet, og han havde udtalt sit glade Haab om en dejlig Pinse, som forestod, den, han dog ikke skulde opleve i dette Liv. Hans Hustru og Børn boede endnu i Naadsensaaaret i Ranum, saa der kunde jo nok være noget ensomt for ham i Præstegaarden; han gik da om Eftermiddagen den halve Mil ud til Haderslev og derfra atter, med Ribevejen, den Mil, der er ud til Hammelen, hvor en Ven af ham, Hansen, var Præst. Kommen til Bords blev han brat overfalden af den voldsomste Pine i Underlivet og maatte gaa til Sengs, hvor han under Paakaldelse af Herrens Navn sov hen om Torsdagen, der, som sagt, var Grundlovsdagen. Vi har intet Billede af ham til at gjengive hans kraftige, mandige Skikkelse med de store levende Øjne og de aandfulde Træk, der gjorde, at hans noget skjodesløse Gang og Paaklædning let oversaaes. Han gik bort midt i sin Manddoms Kraft (han var født 12te Maj 1806), derom vidnede blandt andet det stærke brune Haar, han tog med sig i Graven. Paa hans Grav satte „taknemlige Disciple fra Snedsted og Ranum“ ham et Mindesmærke, hvorpaa i vort Navn blev sat følgende Vers af Grundtvig:

„Kristen af det ægte danske Blod,
 var han baade Himmelens og Jordens,
 som et Barn han drak af Livets Flob,
 elsket op af Herrens Mand og Nordens.“

Mundens Ord for ham var Liv og Aand,
 blev ved ham og Liv for mange Sjæle.
 Med Guds Ord hans Sjæl er i Guds Haand,
 i vor Mund er Liv hans Eftermæle“.

Jeg har kun en Gang hørt en Matteredgal slaa der paa Eggen, og det var en Sommeraften paa Rejse fra Aarøsund efter Haderslev; men det lød for mine Øren, som det var paa Müllers Grav, den slog sine Triller. Jeg gjorde den Ven, som fulgte mig, opmærksom paa det, og han hørte det samme.

Fra Haderslev gif jeg til Hygum Præstegaard, hvor jeg fik mit Kaldsbrev paastrevet af Provsten for Tøningens Provsti, Hans Henrik Møgen, en af Mændene fra forrige Aarhundrede, men en ægte dansk Mand og dertil frifindet. Jeg fik et meget venligt Indtryk baade af ham og hans Hus, og jeg overnattede der i Præstegaarden i det mindste den ene Gang paa min Vandring til Ribe efter min „Kollats“, som udstædtes i Biskop Jakob Daugaards Navn, men i hans Fraværelse underskreves af den nuværende Ribe Bisp, C. F. Balslev, som da var Stiftsprovst.

Saa kom jeg da til Bestoft, hvor jeg langtes efter at hilse paa Helten fra Rendsborg, Hans Kryger, og derfor var Bestoft Kro det første Sted, jeg var inde; dog traf jeg ikke Kryger; men hans Hustru og Søster, Ingeborg Kryger, traf jeg i fuld Virksomhed i Krostuen — med at stryge Linned. Jeg spurgte Vej til Hyrup; vi blev snart kjendt, og med det bedste Indtryk vandrede jeg af Sted til mit ny Hjem: Hyrup („højere op“). Øgen ligger højt oppe paa den sydlige Straaning ned i nord til den Dal, hvorigjennem Fardeaaen strømmer i vest til nord ud efter Ribe, dér den yder sit store Tilskud til Ribe Aa. Den er nu Vand paa Hans Krygers Mølle, Bestoft Mølle, som endnu paa den Tid, her er Tale om, hørte til Krongodset. Hyrup Skole ligger stikkelig højt,

og vi har derfra en dejlig Udsigt i nord ud over Dalen og Hjartbro Stov paa dens nordlige Skraaning. Her havde jeg en hyggelig Skolestue og et Arbejdsværelse, som tillige var Soveværelse, men ellers kom jeg til at bo hos A. Andreassens Enke, en ellselig Familie. Den var kommen her til Byen længere syd fra, og det varede ikke længe, inden jeg kom efter, at dette var almindelig for alle Familier der i Byen. Det viste sig snart, at medens tyske Familier var trængt ind og trængte sig frem mod nord, var de danske Familier ligesom paa Tilbagetog. Det var gode danske Familier her boede, vistnok ogsaa af dansk Blod, naar undtages lidt italiensk i Familien Lagoni. Der var kun 7 Gaarde i Byen, og paa 2 af de største boede Sognefogden, Nikolaj Peter Lagoni, paa den ene og hans ældste Søn, Peter Lagoni, paa den anden. Stamsfader til denne Slægt her i Danmark var, sagde de, en italiensk Skræder, som havde giftet sig ind i Sognefogdens Gaard.

Sognefogdens næstældste Søn, Peder Lagoni, var Elev fra Rødding Højskole, hvorfra han havde bragt en Del godt med sig hjem, og vi to gik snart ikke saa daarligt i Spænd med hinanden. I en Sænkning lidt vest for Byen havde samme By en smuk lille Bøgeskov, som for mig var en hel ny Herlighed. Her i Sønderjylland lagde jeg for første Gang Mærke til det dejlige Bøgetræ, og nu her lige ved Byen en saadan Bøgeskov! Jeg var snart enig med Peder Lagoni om, at denne Stov maatte vi have noget bragt ud af. Vi hjalp hinanden med at plynke op derinde med Gange, og Marsdagen efter Istedslaget holdt vi saa en Fest derinde. Jeg husker ikke, om der var andre med end Byens Folk; men Festen havde ikke været tillyst i Aviserne. Alligevel havde vi Gammen af vor Fest; Sognefogden var med, og der blev baade talt og sjunget. Jeg havde skrevet Festsangen, der endte saaledes:

„Medens Liv der er paa Jorden,
 Fædres Kjæmpeaand
 leve kongeligt i Norden
 binde Samfundts Baaud!
 Samme Mand ved Thyra's Dige
 frede gamle Danmarks Rige:
 Lyset, Sandheds Lys, herinde
 trodse alle Vinde!“

Sognepræsten for Vestoft og Tirslund, Børgen Christian Randbøll, var meget yndet af Sognefolkene, og det var et stort Held for mig, at jeg i høj Grad vandt hans Velvilje og Tillid. Jeg kan ikke sige det for vist, men det kom mig for, at mit lille Minde= digt i „Dannevirke“ over Müller havde sin Del deri, og den Dag, han fra Prædikestolen oplæste mit Kaldsbrev og Bispens „Kollats“, holdt han en meget varm Minde= tale over Müller, som han i Drengæarene havde fiddet paa Bænk sammen med i Borgerdybskolen paa Kristians= havn, hvor gamle Mikkel Nielsen stod for Styret. Randbøll var ikke saaledes som Müller bleven paavirket af Grundtvig, som han tidt klagede over ikke at kunde forstaa; men han havde heller ikke afgjort Fordom imod Grundtvigs Syn og Tankegang. Det var mange Gange fiden, da vi kom i et fortroligere Forhold til hinanden, at han harmedes over Grundtvigs „Urimeligheder“; naar vi saa havde talt lidt roligt om Tiagene, kunde han ud= bryde: „Ja, nu kan jeg forstaa det; men hvorfor kunde han da ikke lige saa godt sige eller skrive det saaledes, at almindelige Folk kan fatte ham uden videre“. Den gode Mand tænkte ikke paa, at det jo lige saa godt kunde være hans Tankegang, der var hildet, som Grundtvigs Tale, der var opskruet.

Dejnen Bøtcher i Tirslund var en alvorlig Mand, som jeg gjerne saa over til, og han saa nok, at Ranseri ikke var nogen Herlighed i Skolen; men han kunde

ikke frigjøre sig eller Børnene for dets Mæveridt. En Gang jeg om Vinteren var ovre hos ham, og vi kom til at tale om den Ting, siger han: „Lader Du ikke Børnene lære Bøgerne udenad?“ og da jeg svarede Nej, sagde han helt ængsteligt: „Ja, saa gaar det galt med Dig, for Præsten tager den Ting meget strængt“. „Han maa tage det saa strængt, han vil“, sagde jeg, „jeg tvinger ikke Børnene til at lære udenad“. „Ja, saa gaar det galt“, gjentog han med endnu mere Vægt. „Hvor galt kan det vel gaa? Ja, sætte mig af kan man, og det vil Du vel kalde slemt!“ Ja, det mente han rigtignok; men jeg trostede ham med, at jeg vilde tage mig det meget let, om man affatte mig for den Sags Skyld, og jeg vidste ikke af, vi havde nogen Lov, der krævede det.

Skjønt han havde ikke mindre end 5 Skoler i sine Sogne, var Raadbold dog en sikker Mand i Stolen to Gange om Aarsløbet. Men Strængheden, som Botcher talte om, mærkede jeg ikke noget til. Stundom gav han mig jo rigtig nok Raad, som jeg ikke kunde følge; men saa sagde jeg ham det aabent og ligefræm og gav ham Grunde for det. Mange Gange slog det ham da, at min Maade at tage det paa var den rigtige, og saa gav han Sandheden Væren og tænkte ikke paa, at han var Præst og jeg kun en fattig Skolelærer. Men selv om han ikke kunde indse Rigtigheden i mine Meninger og Paaastande, saa greb han dog ikke til at træde op med Myndighed imod mig men sagde da, og det slet ikke i nogen bitter Tone: „Ja, vær saa god, gjør De, som De kan komme til Rette derom med Deres Samvittighed; men jeg tror, De vil komme til at angre det“. Han morede sig kostelig over, at Børnene kunde fortælle efter Bibelen i Landsmaalet. I før var der en lille Dreng, der hed Peder Henriksen, som talte om de bibelske Mænd og Kvinder, ligesom naar han talte om Folk, han omgikkes daglig med hjemme. Til Præsten saa fat paa et ret ejendommeligt

Ord eller Udtryk, han ikke før havde lagt Mærke til, saadan det saa dog gottede ham.

En Dag fortalte Peder om Jakobs Drom: „Saa laa han srej te' aa sjo uhd aa æ Mark mæ hans Hohj aa en Stijn. Han dræmt da, te' han saa en stuvr laang Læhr (Præsten: „Hvad siger han?“). — En stohr laang Læhr“ (Præsten: „En Læhr — Engelsk: Ladder — ha, ha, ha!“).

En anden Gang var det om Ksaks Dfring lille Peder skulde fortælle: „Saa tow Abraham æ Knijs aa vild' te aa offer ham; men saa høhr han, de sjht: „„Abraham, Abraham, ligg' itt Hahnd aa æ Dræng, for no ved æ godt, Du frygter Guj, sijn Du itt haar spahr Di' jæn= nest Søn!““ Saa kigg Abraham om, aa saa soh han en Runnevar, dæ wa renn' fast mæ hans Worn i en Twaan= busk“ (Præsten: „Hvad var det, han sagde, det var?“). „En Runnevar!“ (Præsten: „En Runnevar!“ — og saa gottede han sig ved det).

Saaledes gif det oftere, saa Præsten fik ligesvøm sin Kundskab til det danske Tungemaal øget ved at se op til os.

Jeg gjorde Børnene kjendt med den Rask-Petersenske Retskrivning, da jeg mente, som det ogsaa har vist sig, at den havde Fremtiden for sig. Men det var en af de Ting, Randbøll havde sværest ved at komme over med mig. „Ja“, sagde jeg, „forbyder De mig det, saa lader jeg det være; ti denne Retskrivning er ikke, strængt taget, noget Livsspørgsmaal for mig; men jeg finder dog, det var bedre, vi efterhaanden fritog Børnene for unødvendigt Arbejde, for at der saa kan blive des mer Tid for dem til det nødvendige. Og giver De mig min Frihed, skal jeg nok selv svare for, hvad jeg gjør“. „Ja, vær saa god!“

I Foraaret 1852 skete det en Søndag, jeg var gaaet over til Agerstov Sogn og ikke var i Kirke, at Præsten fra Prædikestolen tilhyste den sædvanlige Aarsprøve i Hyrup Skole til førstkommende Tirsdag. Da jeg ved min

Hjæmkomst Mandag Morgen fik den Tidende, kan jeg ikke nægte, jeg først blev noget hed om Dreene. Inden Aften, da jeg sendte Børnene hjem fra Skolen, var jeg dog kommen til Sindero og sagde derfor rolig til Børnene: „Hvis Præsten i Morgen skulde være kjed af, at I ikke kan Eders Bøger udenad, skal jeg nok tage Skylden paa mig, som det da ogsaa er min Skyld, da jeg ikke har holdt Eder til at lære dem“.

Det var en Lykke, at Præsten havde haft Glæde af det Bar Konfirmander, han denne Vinter havde haft fra Snyrup, blandt hvilke der da ogsaa især var en sjælden Dreng, med hvem vi kunde føre en Samtale, som kunde være til Oplysning og Opbyggelse for hele Skolen. Det maa her huskes, at Drengene i Sønderjylland ikke konfirmeredes, før de var 16 og Pigerne ikke før de var 15 Aar; men fra det 10de Aar gik de i Almindelighed slet ikke i Skole om Sommeren og derimod daglig om Vinteren. Det skete stundom, at Børn kunde være fuldbørne, inden de bleve konfirmerede, og at Pigebørn saa Dage efter deres Konfirmation kunde staa Brud, hvad der dog selvfølgelig ikke hørte til Dagens Orden og heller ikke hndedes i Almindelighed.

Den nævnte Tirsdag havde vi Præsten i Skolen nøjagtig til den fastsatte Tid. Han satte sig paa Lærerstolen, slog Lærebogen op og udfastede et Spørgsmaal, men gled øjeblikkelig ind i en livlig Samtale med Børnene, saa han hel glemte, hvordan Tiden gik. Omfider farer han op, ser til sit Uhr og undres over, hvor Tiden er bleven af. „Kan Du læse mig det Stykke?“ (han nævner en § i Lærebogen, men fik intet Svar). „Kan Du?“ — „Kan Du?“ — „Kan Du?“ — Intet Svar. „Nej“, sagde jeg, „det har jeg ikke travet af dem“. „Det er saamen ogsaa det samme“, sagde han. „Naar I saaledes er inde i det, saa er det mig lige meget, hvorledes det sker“. Han prøvede dernæst, om de kunde Luthers

Katekismus udenad; men heller ikke dette fandt han, og grundede en Stund over, hvorvidt dette ogsaa kunde gaa. „Hverken De eller jeg kan dog bruge bedre Ord end dem, Luther har valgt i sin Katekismus!“ sagde han, og det indrømmede jeg, idet jeg dog føjede til: „men vi kan dog nok i Øjeblikket bedre læmpe os efter Børnens Tare og Trang“. „Ja“, sagde Præsten, „det er saamen ogsaa det samme, naar de saaledes kan“.

Men det kan dog nok være, at det var Præstens Nringer om Luthers Ord og vore, der spogte paa Grandstævnet, da en Herrnhutter ude fra Heden opfastede det Spørgsmaal: Mon Esfesen kjenner en bedre Vej til Salighed end Morten Luther? Hvortil Hans Sorgen Rie's tødt svarede: „Ja, han ved maaffe en Hedevej!“ Samme Herrnhutter, Hans Jensen hed han, havde jeg i øvrigt en Del Bryderi med. Han vilde, at hans Dreng skulde stave ikke i Frolunds Stavebog men i den gamle med Hanen paa forreste Blad, Vorherre paa det næste og med Fadervor, Trosordet og Budordet til Staveøvelser. „Det er dog saa godt“, sagde han, „at Børnene tidlig holdes til Guds Ord!“ „Ja, det har Du Ret i“, sagde jeg; „men det sfer ikke ved at bruge det til Staveøvelser, dertil er det for godt, og ved saaledes at hjaske med det for Børn, gjør vi dem snarere lede ved det end vækker deres Kjarlighed til det, og det skulde vel dog være Meningen med Talem om at holde dem til Guds Ord“. Hans Jensen tav og gik, men overtødet var han ikke; ti han kom snart igjen og klagede over de „Skjøgeviser“, Drengen kom syngende hjem fra Skolen. Saaledes kaldte han Viserne om „Stork Vangeben“, „Gildet i Skoven“, „Storken sidder paa Bondens Tag“ og alle de fædrelandske Sange. „Den stakkels Dreng“, sagde han, „gaar her og traller paa de elendige Viser, og saa kan han ikke en Gang sit Fadervor!“ „Fadervor?“ spurgte jeg, „ja hvad skal han med Fadervor?“ Det gjøs vist nok i Hans

Zensen at høre et saadant Spørgsmaal. „Hvad han skulde med Fadervor?“ gientog han. „Ja“, sagde jeg, „det maa man nok spørge, naar Du kræver af mig, at jeg skal lære Din Søn Fadervor; ti I maa da ikke bruge den, for saa lærte han den ellers bødst af Brugten i Hjemmet; den er ingen Vektie men en kostelig Gave, Børnenes Arvegods“.

Jeg mærkede imidlertid ikke til, at Manden kom paa andre Tanker, skjønt jeg gjæstede ham i Hjemmet og kom ellers godt nok ud af det med ham. Min Hu vendte sig mer og mer bort fra det Skolevæsen, hvor Folk nødes til at sende deres Børn til Lærere, de dog ikke kan sammen med. Det kan ikke andet end gjøre Børnene Stude, tænkte jeg. Hvad om Du havde en Herregaard og derved var i Stand til at kunne samle frivillige Folk, som kunde skjønne paa den Oplysning, Du kan meddele.

„O tyffes, Minsæl, di sejer, te de now ska ha en nøj Trow i æ Skohl!“ sagde Gunder Kies en Dag til mig. „Det ved jeg ikke af“, svarede jeg; „ti det er den ældgamle Kristentro, jeg holder mig til“. „Da tyffes a, Minsæl, di sejer, te I sjonger om e Stork“. „Ja“, sagde jeg, „vi synger om ham, men vi tror ikke paa ham“.

Søndagen efter den omtalte Kundskabsprøve i Hyrup Skole stod vi 5 Skolelærere derfra Sognet udenfor Kirke-døren og talte med hinanden, da Præsten, idet han gik ud af Kirken, traadte hen til mig, tog mig under Armen og sagde: „Følg med mig hjem“. „Naa“, tænkte jeg, „her har vi nu igjen den samme Historie som med Teisen i Lunde“. Men det tog jeg dog fejl i, det var ikke den samme Historie men en ganske anden. Da vi kom ind i Præstegaarden, stod og sad Præstens store Børneslok i Klynge udenfor Døren og smilede os i Møde, og da Præsten havde faaet mig ind paa sit Værelse, sagde han: „Hør, Esfejen, jeg har hidtil holdt Lærerinde til mine Børn; men hun er nu bleven Præstene, og jeg kan ikke

selv overkomme hele deres Undervisning. Nu vilde jeg gjerne bede Dem, om De ikke vilde gaa herved og undervise dem i Sommer hver Eftermiddag, jeg skal nok lønne Dem for det". Jeg undskyldte mig med, at jeg skulde holde Skole lige til Kl. 3 om Eftermiddagen for Smaa-børnene i Hyrup, de store gif, som vi ved, ikke i Skole. Men Præsten blev ved, og jeg lovede ham at prøve paa det. Jeg blev da nu med det samme Huslærer i Vestoft Præstegaard, hvorved jeg fik Lejlighed til mange Samtaler med Præsten, Præstekonen og Husets Gæster, ligesom jeg ogsaa fik fri Afgang til Præstens Bogsamling, tog derfra adskillige gode Bøger hjem med mig og læste i min Celle der oppe i Skolen paa Vaffen. Her fik jeg saaledes blandt andet Lejlighed til et grundigere Kendskab med Ohlenschläger, mens jeg gjorde mit bedste med Præstens Børn. Jeg undgik ikke altid nogle venkabelige Brydninger med Præsten, men, sagde han, saa havde jeg gjerne hans Hustru til Sagfører; hun stod nemlig gjerne paa min Side, hvoraf det vel kan skjønnes, det ikke var Fjændligheder, der var mellem hendes Mand og mig. Da Ludvig Blædel var kommen til Nustrup, drog jeg tidt derover om Søndagen, og Randbøll mærkede nok, at jeg havde mere ud af Blædels Prædiken end af hans; men det gjorde aldeles ikke noget Skaar i Forholdet imellem os, snarere det modsatte. „Jeg hører til den gamle Skole“, sagde Randbøll; „men vi kan have meget at lære af hinanden gjensidig, det gælder kun om, at hver er tro efter sit Syn“. Randbøll var i Grunden et ungdommeligt Menneske, der blev ung med de unge; men det trykkede ham en Del, at hans gode Hustru led af et skrøbeligt Helbred og var tidt meget nedtrykt i Sindet. Børnene vare vel opdragne og gode at komme til rette med, men selvsølgelig ikke alle af lige gode Evner. Jeg sporede i Almindelighed ikke andet end god Vilje, og mindes med Glæde Dagens i Vestoft Præstegaard.

En Gang var Provst Møgen der for at efterse Præstegaarden og Kirken. Da opstod der inde i Dagligstuen en Strid imellem Præsten og mig om Trosfrihed og Frimenigheder, som vi vel endnu ikke havde, men som jeg fandt det ønskeligt, at vi fik, medens Præsten tog Sigte paa de Bildskaber og Udskjelsler, som kunde følge med en saadan Frihed. Provsten og Degnen, Hr. Frank, gik i Samtale frem og tilbage oppe i Salen, indtil vi blev meget højroste; ti vi vare begge i Uande. „Hvad er det for en Strid her staar?“ spurgte Provsten venlig. „Na“, sagde Præstekonen, „det er Trosfager de to lærde Herrer tvistes om“. „Maa jeg høre det?“ sagde Provsten, og Præsten sagde ham, hvorvidt vi vare komne, og skjönt jeg nok syntes, Præsten løb for let hen over mine Grunde og lagde for megen Vægt paa sine, kom det mig for, at Provsten i denne Sag stod mig nærmere end Præsten, medens Degnen ikke var fri for at vilde gjøre det hele til Vojer, hvad det i Sandhed ikke var for nogen af os, der stred. Vi vilde egentlig, tror jeg nok, det samme Maa, men det var om Midlerne, vi tvistedes.

Den „evangelisk-kristelige Salmebog“ brugtes i Vestoft Kirke, og jeg talte med Præsten om, vi ikke kunde faa indført Mønsters Tillæg. Hvordan Præsten tog den Sag med Sognefolkene, mindes jeg ikke noget om; men det blev overdraget mig at skrive til Boghandleren for at faa skaffet det nødvendige Tal af Tillæget, som faa blev solgt til Sognefolkene og indført ved Kirketjenesten. I dette Tillæg har Mønster, som det skjælnsk er bleven sagt, kun optagen en eneste Salme af Grundtvig, og faa endda skreven oven over: „Herre jeg har handlet ilde“. Det var „Søndag Morgen fra de Døde“, der synges med den nævnte Tone, og som jeg havde saare hørt fra Smedsted af, hvor vi sang denne Salme hveranden Søndag, den Søndag der var Formiddagstjeneste, mens der var Eftermiddagstjeneste i Nørhøa. Denne

dejlige Salme tog Randbøll en Søndag Eftermiddag og talte om og ublagde for Ungdommen paa Kirkegulvet til stor Uergrelse for Degnen Hr. Frank, som ikke led Salmens Billedsprog og især fandt det taabeligt at tale om, at Døden gyser hver Søndag, og at Mørket kunde skjælve. — Dette kan vel være nok til at give en lille Forestilling om den Degn, som havde oplært og optugtet Hans Kryger, da han som Dreng gik i Vestoft Almueskole. Frank gav sig i Øvrigt nu ikke mer selv af med at undervise i Skolen, det overlod han til sin jævnaldrende Meningsfælle J. Stenderup; men Degnetjenesten i Kirken stod han selv for, og det gik saa lettelig; ellers var hans Tid og Kræfter optagne af en Brandsikringskasse, han var Kassefører for.

Den første Gang, jeg ret kom Hans Kryger i Tale, var, da jeg havde skrevet en Sang om ham og faaet den indrykket i „Dannevirke“ og hvori jeg i Glæde over hans Færd paa Rendsborg-Mødet 18de Marts 1848 havde sammenlignet ham med Ole Stam, hvem han tilige efter Skildringen, Saxo har givet os af Ole Stam lignede noget i sin Udtale. En Dag, jeg kom hjemme fra Øhrup og gik ned til Vestoft, mødte jeg Kryger, som gav mig sin ærlige danske Haand med Tak for Bisen. „Men“, føjede han til, „det er knap jeg forstaar den, hvad er det for en Ole Stam, De lignede mig ved?“ „Kjender De ikke ham? Har De da aldrig læst Saxos Danmarks Krønike?“ „Nej ingen af Delene.“ — „Ja da maa De have den læst, den vil De faa Glæde af!“ Og med den første den bedste Lejlighed bragte jeg ham min gamle forslidte Saxo, som det siden rigtig gottede „Vestoftmanden“ at læse; men hvad der ogsaa gottede ham, var Biskop Abjalons Snildhed i sin Underhandling med den slaviske Udsending Dumber. Men det blev ikke sidste Gang, da han fortalte mig dette, at jeg havde godt af Hans Krygers friske, hjærtelige Ratter, ti jeg var snart en velkommen

Gjæst i hans Hus, hvor vi i vor Fritid morede os med at spille sammen paa Violin, skjønt hverken den ene eller den anden af os var nogen *Die Bull*; men vi havde da heller ikke ham til at sammenligne os med. Ingeborg Kryger fortalte mig, at hun paa en Rejse til Kjøbenhavn havde været i Bartov Kirke, hvor hun var bleven meget indtaget i Menighedssangen og især, naar „Guds Menighed syng for vor Staber i Løn“ blev sungen, hvilken Salme hun sagde blev sungen der, ligesom hun hørte mig synge „Hr. Willemann og hans Mø saa pur“. Kjømpevisesangen var velkommen i Hans Krygers Hus. Selv sang han udmærket. Han kunde nok synge morsomme Sange til at vække en friskende Latter; men han kunde ogsaa synge uhyre tungfimdige, som naar han sang: „Det blanke Sværd paa Bæggen hang“. Han var paa den Tid her er Tale om, i sin friskeste Manddoms=Ålder, i sit 37te Aar.

Ved denne Tid var der en Del Familier der fra Egnen, som vandrede ud til Amerika, og Sjælen i denne Udvandring var, saavidt jeg skjønnede, en Broder til Kromanden i Nederjerstad, Peder Skobhy. Han havde allerede som Sømand været i Amerika og udsat Lejlighed der. Han havde mer end en Gang talt med mig om at drage med og stillede mig endog i Udsigt at blive Præst iblandt Landsmænd derovre; men jeg havde ingen Lust til at forlade Hjemmet i Danmark og den Virksomhed, jeg her havde, med endnu bedre i Vente. Jeg gif nemlig i mit stille Sind og drømte om en endnu friere Virksomhed at ligge for mig her hjemme. Den tungne Skolegang vilde ikke kunde holde mig. Men hvor skulde Ferregaarden komme fra?

Mandbøll gjorde sig tidt lystig over mit rige Bøhave. Det var mit lille røde Strin, hvori jeg gjæmte mine Klæder og i dets Løbte mine Smaafager. Men jeg var et saare lykkelig Menneske; ti vel var det mig

Klart nok, at jeg var ikke alles Ven; men jeg havde Sol og Bind paa min Side. Koch var ikke knap med at optage mine Digte og Meddelelser i „Dannevirke“, saa jeg var ikke fri for at komme i Ry for Skjaldfskab, og baade unge og gamle kunde prise sig lykkelige ved blot at modtage et lille Vers fra mig. Et Digt, jeg havde sendt til Grundtvig: „Sønderjyllands Pris“, havde han taget med i „Danstøeren“ endog saa foran sine egne: „Den danske Havfrue“ og „Sjællands“. Hvor kunde jeg saa tvivle om, at der dog maatte være noget ved det at gjøre, og det var der, som sagt, mange, der ikke tvivlede paa. Blandt de Stamboogsvers, jeg gjæmmer fra Venner i Sønderjylland, skal jeg blot her medtage et fra den for længe siden afdøde, men den Gang ligesaa livsfriske, som elskelige Lærer Erik Hansen fra Gestrup. Det er understrevet Gestrup Skole, den 6te Oktober 1852:

„Nordens Søn!
 aaben Erlighed
 faar til Løn
 ren Kjærlighed.
 Hjerter Vej har fundet
 til dit aabne Brøst,
 Hjerter Du har vundet
 ved din milde Røst.

Broder min,
 kjær som Brødre saa,
 Harpen Din
 fædse lydt Du flaa!
 Mens den toner, Hæder
 vorde skal Dit Liv,
 rig paa stjerne Glæder,
 delt med ædel Bid!”

Erik Hansen var fra Roost i Arild Sogn, Hans Rostgaard's Fædreby, og han var maaske blandt de unge Skolelærere der paa Egnen, den der fik mest Gavn af den

Oplivelse og Oplysning, jeg havde med at fare. Han havde været paa Lærerksolen i Lyngby, og jeg syntes fra først af, at han vel meget lignede en slagrende Sommerfugl; men efterhaanden fandt vore Hjærter hinanden, og vi havde da megen inderlig Glæde af hinanden. Han hørte ogsaa til dem, der blandt andet fik Gavn af gamle Sæge, og hvad han kunde prise sin Lykke for, var, at han var kommet til at bo i et Hus, hvor der var baade Hjørterum og Husrum for det gode Ord i Tale og Sang, baade det kristelige og det folkelige. Det var hos Gaardejer Mathias Refslund og hans venlige Hustru. I dette Hus samledes vi en Del unge Mennesker der fra Omegnen, et Par Gange om Maanedene i Vintermaanederne, til Sang, og Samtale, og fra disse Sammenkomster gjæmmer jeg endnu nogle af mine lifligste Minder. Blandt den Ungdom, som samledes, var Lærerne Andrefsen i Neder Tersdal, Jensen fra Møllerup, A. Nielsen fra Kurup, og foruden Husets Ungdom, Brødrene Lars og Kristen Laurup fra Grefstrup, Jes og Hans L. Müller fra Galsted, Bunde og Kresten, samt Bunde M. Refslund fra Bøvlund, Brødrene Fausbøll fra Mandbjerg, samt Brødrene Topp fra Agerstov.

Disse Møder var det vel især, der gav Stødet til Folkefesterne i Mandbjerg Skov i Branderup Sogn. Den første af disse Fester blev holdt den 25de Juli 1852, og det var noget andet end den lille Fæst vi Aaret forud samme Dag havde høvt i Hyrup. Der var Sognefogden, men her var Herredsfogden fra Løftlund, Frederiksen ikke alene med; men jeg tror næsten, han ogsaa lod sin Røst høre. Jeg havde som Medlem af „Komiteen“ været paa Færde for at faa Talere, og dem fattedes vi ikke. Jeg havde ogsaa til denne Fæst sunget ny Sange, som vare trykte tilligemed ældre danske Sange, deriblandt „Velkommen i den grønne Rund“, som fra den Dag af kom

paa alles Læber. Jeg har ikke det trykte Sanghefte ved Haanden; men i en af mine Sange stod der:

„Den gamle Skrap vi atter hørte sjunge,
til Fjænder strakt med braadne Bander laa!“

Og disse Ord tog Præsten Koch fra Skjorbat som Indgang til sin Tale, medens Ludvig Blædel fra Nustrup brugte Grundtvigs: „Det var en Sommermorgen“. Ellers talte Hans Krøger, J. W. Marckmann, Husfoged Brøchner, o. fl. Jeg fik Talerens egne Op-
skrifter til deres Taler; men Marckmanns var saa skræp, at Koch ikke kunde tage den med i Meddelelsen, som jeg gav ham til „Dannevirke“.

Blandt Indbyderne til Folkefesten i Mandbjerg Skov var ogsaa Hjelpepræsten i Agerstov, Vaupell, som Folk der paa Egnen ikke fandt præstelig nok. Jeg kunde godt lide den muntre unge Mand, og især var jeg lutter Øre, naar han talte om sine Brødre, som alle havde deltaget i Krigen, men især om ham, der havde været Schleppegrells Adjutant og ikke tabte Hovedet, fordi hans General faldt. Det var en stor Højtid at se Vaupell ride paa Schleppegrells Hest, vel den Hest, han red, da han fik sit Banesaar, idet han kaldte „fræmad!“ Vaupell var ret i sit Øs, naar han sang sine lystige Studenterviser; men paa Prædikestolen lod det ikke til, han var det, i det mindste ikke efter det Indtryk, jeg fik af ham, den eneste Gang, jeg hørte ham i Kirken, hvorfor jeg ogsaa en Gang vi skæmtede lidt med hinanden, sagde til ham, at jeg egentlig kun havde en Ting at udsætte paa ham, det nemlig, at han var Præst og ikke Krigsmand. Det var saadan mit Syn paa det. En af hans Brødre Hr. Vaupel havde i Krigen ofret sin ene Arm, han var Naturforsker og gik og granskede i Moserneovre hos os.

Fuletiden var ogsaa her paa denne Egn en Gæste-

buds-Tid, ligesom paa de Egne, hvor jeg tidligere havde haft hjemme, og jeg mødte ogsaa her med den Underholdning, som det var givet mig at hyde. Jeg mindes fra disse Gæstebud megen Venlighed og Nygge. To Gange holdt jeg for denne Sinds Tul hos de kjære Venner i Sønderjylland. Men saa var det kort efter Tul, kun nogle faa Dage ind i det ny Aar 1853, jeg en Morgen mødte paa Skolen, der laa et Brev til mig fra Kjøbenhavn og med adeligt Vaabenmærke i Seglet. Brevet var fra Franziska Carlsen, Fru Marie Grundtvigs Søster, og deri var Spørgsmaal, om jeg kunde og vilde overtage den højere Bøndeskole i Uth, som Grevedatteren Emmy Suel-Wind-Fris var i Færd med at stifte. Konnen, der lovedes, var kun lille og Bønsfelighederne, der stilleedes i Udsigt, vare store. Det kan altsaa ikke siges, det var Egentjærligheden, der kaldtes ad, og det gjaldt derfor om at sene en god Sag, som var værd at give sig hen til. Jeg gif hen til Ludvig Bladel i Nustrup og raadspurgte mig hos ham, Randbøll gif jeg ikke først til, fordi jeg mente, han saa uden videre vilde raade mig fra det. Da vi havde overvejet det med hinanden, rigtig nok med en Forudsætning, som det snart viste sig ikke var til Stede, enedes vi om, at jeg burde sige Ja. Jeg var i en ikke ringe Klæmme ved at skulde rive mig løs fra et Vennelag, hvor jeg havde udfoldet mig, som Frugttræet udfolder sig med sine Blomster. Men ligesom Svanhvide rakte Regner Sværdet og vinkede ham til sin Livsdaad, saaledes syntes jeg Dannekvinden vinkede mig til Friskolen, der saavidt jeg ved, ved denne Lejlighed blev første Gang nævnet ved det Navn, den siden har baaret. Om Randbøll, Hans Kryger og andre Venner, jeg raadforte mig med, fraraadede mig dette Skridt, husker jeg ikke; men i al Fald modtog jeg mine Venners hjærtelige Lykønskning, da Valget var gjort. Fra Provst H. S. Møgen modtog jeg følgende

Vinier: „Derjom De vil søge det ledige Embede i Endrupskov, skal jeg gjøre alt, hvad jeg kan, for at De kan faa det.“ —

Saaledes vinkedes jeg ogsaa venlig fra den Side. Endrupskov paa Gram Gods var paa Embedsvejen med Udsigt til at rykke fræm, og til Efterløn. Der kunde man sætte Fod under eget Bord, medens alt dette syntes paa det Uvisse i Friiskolen. Men der kom atter Brev baade fra Franziska Carlsen og Emmy Frijs. „Nornerne sidde ved Urdas Kilde, stærke Aften af Vældet og spinde Skjæbnens Snorer“, sang vore gamle Nordboer, og nu følte jeg mig dragen af saadanne stærke Snorer, og skjønt Hindringernes Norne i rigeligt Maaal har ytret sig, kan jeg med Sandhed sige, at Snorerne faldt for mig paa de lifligste Steder. Lærningerne vare fastede; jeg gik til Præsten og takkede ham for hans Venlighed men bad ham ligesaa venlig undskyldte, at jeg nu ikke kunde søge Endrupskov men i det Sted maatte bede om at blive løst fra Embedet, jeg havde. Provsten sagde da, at han gjerne havde set mig blive, og skjønnede især paa den Indskyldelse, jeg øvede ved min Sang; hvis Værd som folkelig Oplivelsesmiddel, han ikke var blind for; men det undrede ham ikke, at jeg hellere valgte den fri Stilling, i hvilken han ønskede mig Lykke og Velsignelse, og bad mig da ogsaa at mindes ham. Jeg bad nu ham om at tænke paa min Ven J. H. Andreasen i Jersdal, hvilket han lovede, og det blev da ham, der kom til Endrupskov og satte Fod under eget Bord.

Provsten bad mig om at blive ved Skolen i Hyrup til 1ste April, fra hvilken Tid jeg saa skulde være løst fra Embedet der. Dette skete, og det sidste jeg tog mig for i Hyrup Skole, var at synge Kampevisen om „Hr. Bismer i Uelvehjæm“, idet jeg ønskede, at vi danske, hvor vi end bo, i Sønderjylland eller der udenfor, maatte slippe for som Hr. Bismer at tabe os i Djævliffets

Nydelse og derover glæmme Fortidens Minder (Fader og Moder) og Fremtidens Haab (Fæstemøen), at vi, blivende det Gud skabte os til, maa undgaa at blive overløstede og overvældede af det fræmmede fjændlige der, fortill deilig og from, men bagtill hul og tom, frister, som Ellefren fristede Hr. Bismar.

IX.

Højskoleliv i Rødding, Uth og paa Hindholm (1853—55).

I min Stambog gjæmmer jeg 2 Blade, et rødt og et hvidt, de minde mig om to unge troslovede, som fandt et fristed hos mig paa mit Vænkammer i Hyrup Skole. De havde efter megen Kamp og Lidelse vundet Samthkke af de nærmeste Slægtninge till at de maatte faa hinanden, og Trineke havde tidt af Taknemlighed plejet mine Plomster. Men nu, da de syntes at staa ved deres Dnsfers Maal: et lykkeligt husligt Samliv, fastedes Fæstemøen paa det Engeleje, hvorfra hun ikke mere rejste sig. Hun laa netop paa sit Yderste, da Tiden kom, at jeg maatte bort, og da jeg atter vendte tilbage, kvadrede Kirkesvalen over hendes Gravtue; men hverken hendes eller hendes elskedes Træk ere udslettede i min Sjæl. Paa hendes det hvide Blad stod: „Fra mit Hjærte Dnsfer lyde: Gid Du maa i Livet nyde, alt hvad tjener till Dit Vel...“ og paa hans det røde stod: „Lev vel med Fryd og Glæde, min uforglæmmelige Ven, gid Lykke med Dig træde, i hvor Du drager hen...“. Ludvig Müller kaldtes bort, just som jeg skulde her till Hyrup

og havde haabet at kunde gjæste ham i den ikke fjærnt liggende Starup Præstegaard. Min Barndoms-Ven til langt ind i Ungdomstiden J. W. Thjelleesen var nu ogsaa gaaet herfra, og jeg havde for kort siden faaet Brev fra Enken om at følge min faderlige Vens J. P. G. Jensen's Stov til Graven paa Zandrup Kirkegaard. -- De var gaaet ind i det gaadefulde Livets Land, og min Sangfugl havde kvidret over deres Gravtuer; men for mig laa Fræmtiden med sine Gaader.

Da jeg i Paaften gjæstede Jensen's Efterladte, tilbød Enken mig, at jeg maatte forlange, hvad jeg onskede mig af den Hedengangnes Bogsamling; men da jeg ikke saa mig i Stand til at yde noget Vederlag derfor, tillod min Folelse mig ikke at gjøre Brug af denne Tilladelse. Efter at jeg ligeledes havde gjæftet mine Forældre og de Vennehuse derhjemme, som Tiden tillod, tog jeg til Rødning Højskole for i en Maanedstid at faa lidt indsamlet til Gavn for min ny Virksomhed. Men da jeg kom til Rødning, laa der fra Grev E. Frijs-Friisenborg et Brev, hvori det gaves mig til kjende, at der havde dannet sig en Styrelse for Højskolen i Uth med Greven som Formand. De andre Medlemmer af Styrelsen vare Provst Palludan i Nebstager, Sognepræsten for Thyrsted og Uth, J. C. Schmidt, Præsten E. Boesen i Horsens, Forvalter Aug. Ravn paa Møgelhær og Sognefoged R. Christensen i Uth. Det kunde ikke andet end glæde mig, at saadanne højstillede Mænd vilde tage sig af Skolen, hvis de havde Skjøn paa Værdien af en saadan Skole og de Midler, hvorved dens Virksomhed skulde frammes. Men da jeg saa Planen, de havde lagt for Skolen og som skriftlig fulgte med, fandt jeg, at dette langt fra var Tilfælde. Og Poulsen Dal, som gjæstede os i de Dage, kunde lige saa lidt som Høgsbro og Knudsen se det anderledes. „Harmen lyser ud af Dem“, sagde Knudsen, da vi sad sammen

inde paa Høgsbros Bærelse, „hug til, saa det kan mærkes der er Staal i Rlingen“. Og jeg skrev til Komtesse, at saadan en Skole som den, der var bleven sendt mig Billedet af, var det ikke, jeg agtede at tjene eller havde paataget mig at tjene, saa hvis den sendte Skoleplan skulde staa ved Magt, maatte hun se sig om en anden til at føre den igjennem. — Sagen var den, at Planen gik ud paa, der skulde holdes baade Afgangss-Prove og Ufgangss-Prove, og drives paa saa megen Kundskabstilværelse paa en Vinterstid, at man naar det kom til Stykket blev nødt til at nøjes med Skiinet, som intet vindes, men meget tabes ved. Rigtignok havde Greven givet mig Udjagt til, at der vilde muligvis blive taget Hensyn til enkelte „Bemærkninger“ af mig; men det, hentes mig, kunde kun blive at lappe gamle Klæder med ny Klude, og jeg lod mig henrive til at skrive til en Nærersmand, som jeg dog maatte antage mente det godt med, hvad han gjorde, noget skarper end jeg nu vilde gjort: „at jeg havde kun en Bemærkning at gjøre til en saadan Plan, og det var, at den kunde ikke bruges, hvor jeg skulde være Lærer.“

Til Franziska Carlsen skrev jeg noget lignende og bad hende spørge Grundtvig til Raads, for her syntes jeg næsten gode Raad var dyre. Grundtvig raadede mig fra at tage til Uth, dersom i det mindste ikke Udgangss-proven kunde falde bort, og Fru Marie Grundtvig skrev mig til, at hvis jeg ikke saa mig i Stand til at tage til Uth, saa maatte jeg tage til Konnebaksholm, hvor jeg skulde finde baade Underhold og Arbejde. Kort efter fik jeg imidlertid Brev fra Komtesse, at Greven var fratraadt Styrelsen og at Planen ikke var saa strengt ment, som det saa ud til, men at det jo ikke kunde skæde, vi havde en saadan Plan paa Papiret, da vi alligevel kunde gjøre, hvad vi vilde. Dette Svar smagte mig ikke; men for at komme paa det rene med, hvordan det

skulde være, da jeg „enten maatte lærse eller af Vaden“, saa tog jeg til Boller, hvor den gamle gode Grevinde Henriette tog meget vel imod mig, men da hendes Datter ikke var hjemme, men paa Frisenborg, viste hun mig til Præsten Boesen i Horsens. Med ham havde jeg, om end i al Venlighed, lidt Strid, da jeg slet ikke vilde lade mig binde af Forskrifter med Hensyn til, hvad jeg skulde tale med de unge Menneſker om. Jeg mente, man ikke burde vælge en Lærer, man ikke havde anderledes Tillid til, end at man for en Sikkerheds Skyld maatte give ham Mundkurv paa, for at han ikke skulde gjøre Skade. Vi skiltes imidlertid i al Venlighed, og det var bleven Enden paa det, at jeg skulde udstyres med Penge til at blive i Rødding om Sommeren, mens Skolebygningen opførtes, og saa i Oktober Maaned være paa Møgelhøj for derfra at se mig om og blive kendt med Folk og Forhold der paa Egnen, til Skolen saa kunde aabnes til November.

En lille Afstikker gjorde jeg hen til Uldum Højskole, hvor E. M. Rottvidt som Rasmus Sørensen og Kolds Eftermand var Manden for det hele, ligesom Meningen var, jeg skulde være det i Uth. Jeg blev meget vel modtaget, og kunde godt lide Rottvidt, og syntes, han maatte nok kunne opmuntre Ungdommen; men jeg mente rigtignok, han havde lovlige mange Færu i Alden, til at han ikke maatte saa nogen af dem brændt. I Rødding blev jeg den Sommer; men det var ikke den allerbedste Tid paa Grund af Spliden mellem Lærerne, som den Gang nok ellers var mer end en „offentlig Hemmelighed“. Om Stridens Gjenstand er det ikke her Stedet at mælde; men Lærernes Uenighed gik igjen blandt Lærlingerne, saa „Røddingaanden“, som der en Gang var Tale om, var ikke saa god, som den burde være. Hos Høgsbro fik vi imidlertid en grundig Fremstilling af den franske Rigsomvæltning, dens Mand og dens

Følger. Hos J. V. Knudsen arbejdede jeg, det bedste jeg kunde i Engellø ved at læse „Tales of a grandfather“. Hos Edv. Thomsen tog jeg ivrig Del i Landmaalingen og Landmaalingstegningen og hos Th. Schiøtz fik jeg min Sands for Naturen sat i Virksomhed, saa jeg er ham meget taknemlig for de Morgentimer, han gav mig uden at modtage noget Bederlag derfor. Det hændte sig da ikke saa sjældent, at vi ogsaa kom ind paa andre Ting til gjensidig Underholdning.

Den første Tid, jeg var paa Skolen, havde jeg Bærelse sammen med en udmærket Angelbo Bernt Bruhn, som jeg havde megen Glæde af at tale med. Han var, syntes mig, saa hjærnesund. Jeg husker, vi havde Luthers Levnet af N. M. Petersen at læse, og hvor han gottede sig ved at læse Luthers Lovprisning af Musikken og især den Ytring: „Musikken driver Djævelen ud!“ Bruhn rejste ud paa Sommeren til Skotland for at sætte sig ind i det skotske Agerbrug, og da flyttede jeg ind til Rasmus Fenger, som vel var meget forskjellig fra Bruhn, men derfor ikke ringere at bo sammen med, naar man havde Lust til at faa noget udrettet. Han var et sjældent alvorligt Menneske og især i det Stykke langt forud for sin Alder; men af det brændende Spørgsmaal der paa Skolen havde hver af os sin Opfattelse. — Der var ellers mange af vore ungdommelige Medlæringer, der havde adskilligt Morstab af „Skolemesteren“. Det var slet ikke saa næmt for mig. Da det spurgtes, at jeg, „Seminaristen med bedste Karakter“ vilde tage paa Højskolen for der igjen at gaa i Lære, saa fandt maasse nok flere Degne end Degnen i Bestoft, at det var at vanære Lærerstanden og Lærerskolen, og den lystige Ungdom havde fra den anden Side Lejlighed til at gjøre sig lystige over mig. Skolemestersærheder mente jeg dog ikke at være ladet med; men en Skolemester var en Skolemester, og hvad saa mer? Jeg var maasse den første Skolemester,

der af fri Drift og Trang gjorde et saadant Stridt; men jeg blev ikke den sidste, og nu finder man det ikke saa sært. Det gode jeg fik paa Lærerskolen blev ikke taget fra mig paa Højskolen; men der blev givet mig mere til, og det er nu en Gang en af mine Grundsætninger, at „vi maa lære mens vi leve“, ligesom det er en anden, at „hvem, der vil være noget, maa ogsaa lide noget“.

En dejlig Udflugt foretog vi os til Fyn, til Møens Klint og til Falslev, hvor vi gjæstede Landbrugs-skolen paa Næsgaard og den driftige Statsraad Tesdorpf paa Durupgaard, hvor vi modtoges med stor Hjælpfrihed, men hvor en af de unge var kommet galt fra at vilde slaa sig til Ridder paa Tydsferne. Ved Indsejlingen til Faaborg hilsendes vi med Kanonstød, og i denne By var det især Agent Voigt, der var vor gjæstmilde Vært. Jeg nød den Ære at blive givet det Hverv at udbringe Skaalen for Faaborg, men havde ingen Ære af Udfo-relsen, idet jeg ikke har min Styrke i Skaaltaler og jeg desuden, med Skam at tale om, havde været søsng paa denne min første Seiltur og havde i denne Tilstand faaet mit Løj revet, saa mit første modne Vrende i Faaborg var hos Skræderen, at han kunde hjælpe mig ud af den Nødvendighed, at maatte skjule mig i Thomsens Regu-kappe. Paa Møens Klint kom jeg bedre fra det, da jeg med det blotte Dje opdagede Rynge, medens selv Høgsbro paastod, at dette var umuligt, indtil han fik Rifferten og Kortet fram, og de bægge gav mig Ret. Mon det var „Skolemesteren“, der ikke kunde modstaa Fristelsen til at gaa paa Vventyr ved at klatre op ad en høj og temmelig stejl Klintvæg? Det gik godt men kunde let gaaet galt. Naaret op til Randen, hvor jeg havde faaet fat i Bøgegrenene, taber jeg Huen, som triller et Stykke ned. Jeg fik den samlet op og slap vel fra det, men jeg mærkede nok Forskjellen paa at lige ned til Haastoffen og se op til Bøgekronen om Klintens Tøse.

Under Høsthvilen deltog jeg i Mandbjerg-Festen, hvor det dette Aar var C. Appel fra Tønder, der var saa skarp i sin Tale, at Koch ikke kunde optage en Gjengivelse, fordi Øvrigheden saa ham skarpt paa Fingrene, og Præsten i Skjerbæk saa sig nødt til, da jeg, med hans Tilladelse, havde frit gjengivet hans Tale, at tilintetgjøre nogle skrappe Udtryk, jeg havde faaet med efter ham. Saaledes var Tilstanden bleven, og Folkestemningen var alt andet end venlig overfor den „danske Øvrighed“, der lige saa vel holdt Danskerne i Nordfløvig som Tydskerne i Sydfløvig under stramme Løjler. Der kunde endog saa blandt gode danske Folk, naar de tænkte Tydskerne ikke hørte det, være Tale om de danske Embedsmænds Fornemhed i Sammenligning med Tydsernes Ligefræmhed, isjont de helst vilde give alt dansk Fortrinnet.

Den 8de September var Grundtvig 70 Aar. Det var jo den Dag, der blev ham overrakt 7000 Rd. (14000 Kr.) til Grundlæggelsen af hans Højskole. Jeg havde ondt ved at faa mine Penge til at slaa til, men tænkte paa at byde Arbejde til Højskolen efter bedste Evne. Jeg har siden haft ondt af, at jeg dog ikke ydede lidt Penge ogsaa til et Vidnesbyrd. Imidlertid fejrede vi Dagen ogsaa paa Højskolen ved et Festbord med Tale og Sang. Sidst i September tog jeg halvlyg bort fra Højskolen og om efter Nustrup, hvor Blædel teg mig i Halsen, om det ikke var den stemme Syge, jeg havde, hvad det dog heldigvis ikke var, og her modtog jeg fra en af Højskolens Elever (Hubschmann) dette „Farvel“:

„Jeg hilsed Dig, men nu Farvel Dig byder,
 en Stund vi stilles; men det er min Trøst,
 at der som her den danske Lunge lyder,
 jeg er dog hjemme ved min Moders Bryst.
 Naar nu en Aftenstund Du Harpen stemmer
 og Hjærtet pulser op og rives hen;
 i saadan salig Stund ej mig Du glemmer,
 men venlig Tanken flyver til Din Bent!“

I Bilstrup Præstegaard saa jeg første Gang F. E. Boisen, og derfra gik det over Aarøsund til Åsøens, Odense og om efter Ryslinge. Det var egentlig Kold Rejsen gjaldt; men Kold var ikke i Ryslinge, han var i Dalby, hvor han just byggede paa Højskolen. Birkebald var heller ikke hjemme men i Kjøbenhavn for at hente „Koleraborn“, det vil sige Børn, hvis Forældre vare bleve bortrevne af Koleraen, som havde raset i Kjøbenhavn. Og „hvad er der“, blev der sagt, „ved at komme til Rom, naar man ikke faar Paven at se“. Men saa var der Frederik Larsen og hans Johanne og Albrekt Bæver. Og naar de var hjemme, var man ikke gaaet forgjæves til Ryslinge, ja der var desuden endnu Ane Kold omme paa Højskolen. Lars Frederiksen kjendte mig, sagde han, af min „Sonderjyllands Pris“ i „Danfferen“. Han skulde paa Rødding Højskole til Vinter, og der var meget for ham at spørge om, da jeg kom lige derfra.

Hos Kold opholdt jeg mig et Par Dage i Dalby, hvor vi blandt andre gjæstede Folketingsmanden Kristen Larsen. I Friskolen hørte jeg blandt andet Poulsen Dal spille og synge: „Naar kommer Baaren vel?“ og det syntes jeg var et godt „Mød“ i Friskolen. Men Kold sagde mig, at Grundtvig ikke havde det bedste Haab til, at det vilde komme til at gaa med Skolen i Uth. Jeg mente imidlertid, det burde prøves. Jeg vilde ikke have det at trækkes med, at der havde været en Lejlighed, som jeg havde ladet gaa unyttet hen, og jeg mente desuden, at en Sag saa god, som vor, maatte nok kunne taale et Nederlag, om det skulde være; hvor der da falder en, rejser der sig en igjen. Kold fulgte mig ned til Fjorden, hvor vi bød hinanden Farvel, da jeg blev sat over til Sletten, hvor jeg paa Landevejen til Bogense traf Forvalter Langhorn fra Boller, et Møde, hvorved vi begge blev lige overraskede, og jeg kunde nu saa

en hel Del at vide om, hvordan det stod til derovre, og hvad jeg horte saaledes, oplivede mit Haab, medens jeg just ikke kan sige det samme om det, Rold sagde. Vi lagde os ned paa Bejen og lod Kortet, jeg havde kjøbt i Odense, sige os, hvor vi var, og vejlede os videre, hvorpaa vi gik hver til sin Side, for dog siden at mødes i Uth.

3 Oktober Maaned var jeg atter paa Møgelkær, en af Grevens Gaarde, liggende i Raarup Sogn i en Dal ved Foden af Bjerrelide. Her fra Møgelkær faldt min Vej op til Skjold Kirke og Præstegaard, hvor jeg det Aar, jeg var i Uth, fik mit uforglemmelige Søndags-Hjem. Ja, her har jeg liflig hvilet og vederkvæget mig efter 6 Dages tidt meget strængt Arbejde i Skolen. Men Præsten Carl Fog's Hvile om Søndagen var der Maade med; ti han havde et umaadeligt Arbejde med at faa sine Prædikener i Stand, og paa Prædikestolen stod han næsten som en Slave lænket til Papiret. En Søndag ud paa Vinteren sad Fog og sukede over al den Møje, hans Prædikener kostede ham hele Ugen igjennem. Da stak Stjælmeriet op i mig, og jeg sagde: „Aa er det noget, er det værd saaledes at gaa og tænke paa de Prædikener altid. Hvis jeg skulde det, glænte jeg rent at leve; men naar vi leve, maa vi sagtens kunne prædike, vi kan da prædike ud af det vi lever, lige som naar vi ellers taler til Folk“. „Ja“, sagde Fog, „det skulde De bare prøve, De ved ikke, hvad det er“. „Ja, ved De hvad“, sagde jeg, „dersom jeg skulde prædike, saa tror jeg ikke, jeg holdt mig til de sædvanlige Texter“. „Hvad for Texter vilde De da holde Dem til?“ „Jeg tror, jeg vilde tage Kjømpeviserne og prædike ud af, for der er en god Prædiken i hver af dem!“ „Kjømpeviserne! Ha, ha, ha! det vilde nok blive nogle gode Prædikener, ha, ha, ha!“ „Ja, de skulde blive gode nok, lige saa gode, som dem, De holder!“ „Ja, ha, ha, ha! lad os da høre en saa-

dan Prædiken, hold den nu, ha, ha, ha!" Ja, nu sad jeg godt i det, Fruen og Børnene stemte i med Præsten, jeg maatte holde for og tog paa maa og faa Bisen om „Agnete og Havmanden". Præsten havde maaske aldrig lyttet til nogen Prædiken, bedre end han nu lyttede til min, og da vi naaede til Billederne, der vendte sig omkring, da Havmanden traadte ind i Kirken, saa de blev til Brangebilleder, da lo han vel ikke men udbrød: „Det var mageløst!" Om de var det i Forvejen, kan jeg ikke sige, men fra den Dag af var Kjempeviserne i Skud i Skjold Præstegaard, og det varede heller ikke længe, inden Præsten brød ud af Slaveriet og talte frit ud om Faderen i Jesu Navn og ved Aandens Fuldmagt.

Den første Gang, jeg skulde ind paa Voller og tale med Komtescen, var det ikke uden en vis Frygt og Bæven; men den gik snart over, da jeg havde talt et Par Ord med denne ædle Kvinde, en af de ædleste, jeg har modt paa min Vej. Hun saa ikke paa Stads eller Stand men paa Mennesket, hun vidste godt, at der under grove Klæder kunde slaa et fint Hjærte. „Hvordan er Vejen op til Uth?" spurgte hun mig. „Den er meget solet", sagde jeg. „Tror De ikke nok, vi kan gaa med derop, Froken Hanch", sagde hun til sin Selskabsdame. „Jo", sagde Froken Hanch smilende, og dermed var den Sag afgjort. Begge var de snart i Løjet og vi i Gang ad den solde Vej, den Fjærdingvej, der var op til Uth, hvor vi først saa til Skolebygningen, som nu omtrent var færdig, og den fandt jeg smuk og hensigtsmæssigt indrettet. Derfra førte hun os saa over i Huset ved Siden af. Det var Hospitalet. Der gik vi rundt til de fattige, og allevegne faldt der et venligt Ord, og vel at mærke, ikke med den ækle paatagne Venlighed; men der var Hjærteslag deri, og et enkelt Sted blev der Vejlighed til at synge en Sang til Oplivelse for den syge, som laa der. Siden gik vi et Par andre Steder i Byen, hvor der laa fattige og

hge, som Grevedatteren satte sig paa Sengen hos, og sagde endogfaa til en gammel Kone, hvor der saa meget griset og elendigt ud: „Jeg er jo Din Søster“, og saa sang hun ogsaa for hende.

Siden sendte hun mig over til sine Slægtninge paa Stensballegaard, hinsides Horsens Fjord. Der blev jeg modtaget af to venlige Baronesser med fordringsløs Gjaestfrihed, og Baronesse Elise Krog=Fuel=Vind=Urenfeldt viste mig omkring i Værelserne med de historiske Minder, deriblandt ogsaa et Billede af Griffensfeldt, som hørte til Slægtens Aner. Jeg havde Natteherberg derovre, men om Morgenen saa jeg mig lidt om paa Gaarden. Da kom der en midaldrende Mand til mig og var meget ivrig til at spørge mig ud, noget jeg fandt noget usædvanligt af saadan en simpel Mand, som han syntes at være. Da han havde faaet at vide, hvad han vilde, gik han ned i Kjælderen heune ved Siden af eller maaske ind under Hovedtrappen. Da jeg staar og grunder paa, hvem det vel kunde have været, kommer der netop et Menneske, som jeg spurgte om det. „Det var Baron!“ fik jeg til Svar og blev noget skamfuld over, at jeg havde ydet ham saa liden Opmaerksomhed.

Næsten lige saadan gik det mig omme i Præstegaarden, hvor Baronesse Elise bad mig at gaa hen for at hilse paa Provst Høeg=Guldberg, og til hvem jeg maaske endog havde Hilsen fra Komtescen. Jeg kom ind i Præstegaarden, hvor jeg ser en Mand i Træsko komme hen over Gaarden. Jeg hilkede ham og spurgte ham, om Provfsten var hjemme. Ja, det var han da. Om han vilde være saa god at sige mig, hvor Provfsten havde sit Værelse. Ja, jeg kunde følge med ham. Det gjorde jeg. Manden førte mig ind paa Provfstens Værelse, satte sine Træsko ved Dørren, tog et Par Morgenso paa, bød mig sidde og satte sig selv til Sæde. Det var Provfsten, der

viste sig at være lige saa jævn i sin Tale som i sin Færd, og andet har han aldrig været over for mig.

Herrumme paa samme Kant gjæstede jeg min gamle Lærer fra Seminariet, J. S. Tvilstedgaard, der nu var Lærer i Serritslev, og det havde jeg særdeles megen Glæde af; ti han var nu fuldt ud med paa vor Side.

Paa Møgelkjær var jeg snart som hjemme hos den effselige Familie, der, hvor Hedevig Ravn var Husmoder, Dronningen i Kuben, og den gamle Ravn var meget flink til at staffe os Læringer til Skolen. Blandt disse var en Grobo, H. V. Jensen, som var Teglbærder, og det var en stor Nykke, vi fik ham, han var Bæsen iblandt Læringerne der paa Skolen og kunde tale rent ud af Posen, naar de andre ikke kunde eller turde. Der var fra først af 15 Karle; men de 3 af dem fandt sig ikke rigtig hjemme hos os og gjorde sig usynlige for os, efter at de kun havde gaaet saa Dage. Til Husholderesse havde vi Maren Kristensen fra Nyborg ved Vejle, og hun havde Dngtighed nok til at holde os Huset i Stand; hvad vi skulde bruge, fik vi fra Boller, saa vi havde ingen Næringsforger; men derfor gik alting just ikke glat af. Jævnlig havde vi den Glæde at se Komtesse og Froken Hans paa Skolen, og det lavede altid op. Det samme var Tilfælde med Geheimeraadinde Keetz fra Balsgaard (Bispinde Grundtvig). Ogsaa Grevinden fra Frijsenborg saa ud til os en Gang; men det havde nær bleven os en dyr Historie, vist nok uden hendes Vidende og Vilje. Den grevelige Familie foretog sin en Udenlandsrejse. En af Tjenerne skulde blive tilbage, og saa skulde han paa Skolen. Han fik der eget Kammer, og som han var vant til at leve flot paa Herregaarden, vilde han ogsaa hos os, og han trumfede op med, at han skulde lære Tjandsk. Jeg prøvede ham i det danske og fandt ham at være overmaade tynd deri, hvorfor jeg raadede ham til først at lære Dansk, inden han

tænkte paa at lære Tydsk. Han skulde og vilde lære Tydsk, sagde han, og da dette ikke kunde lade sig gjøre hos os, gjorde han sig ogsaa ushyelig; men det værste var, at han havde faaet de øvrige Elever sat Fluier i Hovedet, som det kostede Bryderi at faa ud igjen.

Niels Hansen fra Brigsted havde jeg sagt noget til en Dag, fordi jeg mente, han lagde ikke Kræfter nok i, hvor det gjaldt om at øve sig i de nyttige Færdigheder, jeg tror, det var hans Oplæsning, jeg fandt noget skjodesløs. Jeg vidste nemlig ikke af, at det var hans Hælsot, han gik med, som det siden viste sig. Det var kort efter den grevelige Tjeners Bortrejse. Niels Hansen mente at være fket Uret, hans Fæller vel ogsaa, og nok er det: den næste Morgen, som jeg sidder inde og nyder min Morgendrik, kommer H. L. Jensen ind og siger, at saadan en Overhaling, som den N. Hansen havde faaet, vilde de ikke finde sig i, og dersom det ikke kunde blive anderledes, blev der ikke en mer paa Skolen. Jeg tog det med Ro, bad H. L. Jensen hilse, at de bare skulde passe deres Arbejde, jeg skulde nok passe mit. Jeg bad ham kalde Niels Hansen ind. Da han kom, talte jeg mig snart til rette med ham, og bagefter gik jeg saa ind, og fra Lærerstolen talte jeg mig ogsaa til rette med de øvrige, idet jeg lod dem vide, at naar jeg alvorlig mindede dem om at arbejde selv med, maatte de jo nok kunne indse, at det var til deres eget Gavn. De saa jo nok, jeg laa ikke paa den lade Side, det mente jeg heller ikke, de gjorde, men der kan jo nok være Forskjel, og en alvorlig Paamindelse mente jeg nok, man maatte kunde taale af sin Lærer.

Et Par Dage efter kom de og bad mig om at maatte gaa til Horsens, hvor der var Marked, og hvor de, som de sagde, havde Venner og Frænder at træffe. Efter en kort Samtale gav jeg dem Tilladelse. De rejste til Horsens, og jeg gik hjemme og summede mig. Om

Afstenen husker jeg, at Smeden og Sognefogden var kommen om til mig, og medens jeg sad i en Samtale med dem, kommer Huskholderfken ind og siger, om jeg ikke vilde komme ud i Kjøkkenet, der var nogen ude og vilde gjerne tale med mig, og da jeg kom der ud, hvem var det saa andre end vor Skoles Ungdom, der med straalende Glæde bragte mig en Mindegave, som jeg blev lige saa glad ved at modtage, just efter en saadan Færd, som den vi lige forud havde haft med hinanden. Men fra denne Stund af vare vi som sammensmæltede og ingen gik mere hos os mellem Bark og Træ. — En af Eleverne havde vaft allehaande Tanker hos mig fra først af. Han havde været meget strengt opdraget af en Kloster, som hørte til de stærke Byder, og hun havde ved sin urimelige Strængighed kuet ham, saa han vidste knap, hvad han turde give sig hen til. Han turde nok lære at skrive og regne; men om han turde læse i de Bøger, vi havde, det var han kjendelig nok ikke paa det rene med. Naar vi sang vore fædrelandske Sange efter P. D. Boisen's Sangbog eller Kjømpeviser efter Grundtvigs Kjømpeviserbog, saa var det rent galt, og naar jeg fortalte enten om vore egne hedenfke Fædre eller om andre Folks hedenfke Daad og Idrætter, saa var det vel, om muligt, endda værre. Han vendte mig Ryggen med en saadan Kingeagt og Afsky, som om det var selve Fanden, der var paa Spil. Solstraaler maa der alligevel fra Sagatalen og Sangen have trængt sig ind i hans Sjæl; ti lidt efter lidt vendte han Ansigtet til mig, og omfider naaede det mig, at han kom til at smile glad til, hvad han hørte, og de bundne Kræfter løste sig efter Haanden i hans Sjæl, efter hvad jeg mærkede, til ikke liden Skrak for hans Frænder i Hjemmet, og den Ubilje, han nu mærkede hos dem, var maaske ikke den ringeste Aarsag i, at Slyngelelen ogsaa stak op i ham. „Der kan Du se, hvad det fører til“, blev der sagt til mig, „af al den megen Frihedstale kom-

mer der megen Vildskab". „Ja", sagde jeg da, „saalænge Jorden ligger frosfen om Vinteren, gror der hverken Korn eller Ukrudt, men den samme Sol, som kalder den gode Sæd fram af Jorden, kalder ogsaa Ukrudtet, og dette er i Almindelighed først paa Færde; men skulde vi da ønske evig Vinter for at blive fri for Ukrudtet. Mon ikke dog en saadan Vinter er værre end Ukrudtet? Ligesaa, hvis Havet var bundfrosset, da kastede dets fraadende Bølger intet Skib omkuld eller knuste det mod Klipper og Skjær, men det var heller intet Skib med Fragt mellem Landene. Det er nu en Gang ikke anderledes i denne Verden, end at ondt og godt htre sig imellem hinanden, og vil vi ikke tage imod det gode, fordi det tidt misbruges, faar vi aldrig noget godt; ti det allerbedste misbruges netop allerværst og allermest ved at eftergjøres af den onde".

En Dag, jeg gik paa Vejen mellem Bjerre og Møgelshjør, indhentedes jeg af en Rytter, en Bondemand fra Naarup. Da han naaede mig, lod han sin Hest gaa i Fodgang, og der opstod følgende Samtale imellem os:

„Jeg kan godt lide Dig", sagde han.

„Ja", sagde jeg, „saa har vi det ens, for jeg kan ogsaa godt lide Dig".

„Ja", gjentog han, „jeg kan godt lide Dig; men Du er for fri".

„Hvad mener Du med det, at jeg er for fri?"

„Jo, Du siger jo, det er ikke Synd at danse".

„Ja, men det er det jo heller ikke".

„Er der da ikke kommet meget ondt ud af, at Folk har gaaet til Dans?"

„Jo, men der er ogsaa kommet meget ondt ud af, at Folk er gaaet til Bords og til Sengs. Skal vi derfor sige, det er Synd at gaa til Bords eller Synd at gaa til Sengs?"

„Mad og Søvn kan ingen undvære; men Dansen kan nok undværes!"

„Ja, Du kan maaske undvære den; men lidt Veg maa der til, for at Livet kan udvikle sig sundt og ikke komme til at lide af værre Ulemper end dem, Dansen kan føre med sig. Gaar Du i Dans, se til, hvem Du tager ved Haanden! siger Ordsproget, og det er et godt Ord. Det siger ikke: Lad være med at danse, men va'r Dig, hvem Du danser med. Det var en syndig Veg, Israelliterne havde for, da de dansede om Guldkalven; men naar de paa deres store Højtider legede for Herren, var det vel ikke rent, for hvad er rent af vores, men vi kan da heller ikke uden videre kalde det Synd. Da David dansede for Herrens Ark, var det Synd af Sauls Datter, Davids Hustru, at hun blev stødt over det og skjældte ham saa godt som ud for en Gadedreng. Og hvem gjorde Synd, enten den vildfarne Sønns Fader, der gjorde Gilde og holdt Veg (Dans), da Sønnen var vendt tilbage fra sin Elendighed, eller Broderen, der optog sin Fader det saa ilde?“

„Ja, Du er mig for klog; men jeg kan ikke lide, Du siger til de unge, det ikke er Synd at danse, for Du ved jo nok, at giver man først Handen en Finger, tager han hele Haanden“.

„Har Du nogen Sinde set mig danse?“

„Nej, det ved jeg nok, Du gjør ikke, og det kan jeg godt lide; men Du skulde ikke give de unge Lov til det!“

„Hvorfor ikke det? Naar jeg, siden jeg kom her paa Egnen, ikke danser, er det ikke, fordi jeg mener, Vorherre ikke kan lide det; men det er, fordi jeg ved, at Du og mange flere, som jeg holder meget af, og som jeg ved, Vorherre holder endda mere af, vilde saares ved det. Da det er slet ikke noget stort Offer, jeg der bringer; ti min Danselyst er nu ikke saa overmaade brændende; men jeg kan ikke skjønne rettere, end at der er lige saa megen Fare ved at lade være med at danse; ti det kan let føre til Selvophøjelse, og det ved vi af paalidelig Skilde, at

„hvo sig selv ophøjer, skal fornædres““. Jeg vil sige til de unge: Jeg I kun, det kan I have godt af; men jeg, som der blev leget i Faderhuset, da den vildfarne Søn var vendt tilbage dertil, og ikke, som der i Selvraadighed blev leget i Orken omkring Guldkalven“.

„Det kan ikke nytte; vil vi være Guds Børn, kan vi ikke skikke os lige med denne Verden og tage Del i dens Lystigheder; Verden forgaar med dens Lyster; men den, der gjør Guds Vilje, bliver til evig Tid“.

„Ja, ved Du hvad, min gode Erik, Du har mere Fighed med den Verden, Du taler om der, end Du ved af at sige; ti, ser Du, Verden kan ogsaa bruge Skriften. Naar saaledes Paulus siger: Glæder Eder i Herren, saa siger Verden ogsaa: Glæder Eder! men glemmer i Herren. Og naar Vorherre selv siger: Salige ere de, som sørge; ti de skulle husvales, saa indskjærper Du det første men gaar i det mindste alt for let over det sidste, og tager det, som om der ikke her i dette Liv kan være Tale om Husvalelse. Og er det ikke Husvalelse, naar Herren lyder sin Fred over os, og hans Ord giver, som de lyde“.

Paa Skolen gjæstedes vi en Gang af Doesen og adskillige Gange af Sognepræsten, J. C. Schmidt, som vist nok nødig vilde staa noget godt imod. Men Skolen i Uth var ham en Gaade, og det var tydeligt nok, at han ængstedes for, at den skulde blive et Arnested for alffens Sværmeri, noget jeg imidlertid lige saa nødig som han vilde se, og som jeg just mener, at den Oplysning, vi lader straafe ud af Levnetsløbet („den historiske Oplysning“), skal blive et godt Middel imod; ti det er i Bankundighedens Mærke, at Sværmeriet ret trives.

En Dag, vi sang Bisen om „Gildet i Skoven“ og just stemte op:

„Og Ravnen skulde ogsaa
være deres Præst,

hans sorte Kjole viste,
at han var kaldet næst".

bankedes der paa Dørren, og ind traadte Sognepræsten. Hvad vi sang, var ikke mynnet paa ham, som han, hvis han havde været lidt mere end almindelig mistænkelig, dog let kunde faldet paa at tænke. Han vilde dog ikke være vor alvidende Gud, som det viste sig en Dag, han kom over til os, mens jeg talte med Karlene om de siberiske Tundra's; ti det tilstod han for os alle, at dem havde han aldrig hørt tale om før. En Gang voldte Komtescen og jeg ham en ingen ringe Kvide. Hvordan han tog sig af de aandelig lidende, kjender jeg ikke noget til, men han syntes at mene, at Om sorgen for Folkets aandelige Vel alene paahvilede Præsten, og i det Stykke havde han, og har vel endnu, Tusinder og atter Tusinder af Meningssvæller. Der boede i Nærheden af Skolen en Mand, som var i stor aandelig Nød. Dette gjorde Komtescen mig opmærksom paa og bad mig om at gjaeste ham, hvilket jeg ogsaa gjorde af og til og syntes at spore gode Følger deraf, indtil ind i Foraaret anden Indflydelse gjorde sig gjaldende, idet han modtog Trost af en mere verdslig Nød end den, jeg havde at bringe. Men det førte kun til, at hans Tilstand blev endnu værre, og da han i lang Tid ikke havde set mig, kom han til mig, klagede sin Nød og bad mig om at se ind til ham, hvilket jeg da ogsaa gjorde, men kun til liden Vaade, da den anden Troster, eller rettere Trosterinde, lagde sig imellem og der blev klaget over mig til Sognepræsten, hos hvem jeg fik Skyld for ukaldet at have trængt mig ind i Mandens Hus og ved min Tale bragt ham til Fortvivlelsens Rand. Jeg gik over til Præsten, der ogsaa havde skyldt mig for, at jeg ukaldet var trængt ind i Præstegjærningen, hvilket jeg dog fralagde mig, da jeg hverken havde døbt eller taget nogen til Alters. Og naar jeg saa nogen i Nød, hvad enten det saa var timelig eller aandelig,

faa mente jeg, at hver Kristen ikke blot maatte men endog burde tage sig af de nødsidende, og jeg havde i det Stykke en god Samvittighed og kunde ikke paatage mig Skylden for, hvad den daarlige Trøsterinde havde gjort.

Jeg gjorde Præsten Rede for min Færd og det baade mundtlig og skriftlig, som han krævede. Med mit skriftlige Indlæg horte jeg siden, han havde været hos Provsten for at føre Klage over mig; men at han af Provsten havde faaet den Trost, at han snarere maatte være mig taknemlig, fordi jeg havde hjulpen ham med Sjæleomsorgen. Han maatte gjerne hilse mig, at hvis jegovre i Provstens Sogn, Naarup, hørte om nogen, der saaledes led Nød, saa skulde jeg være velkommen, naar jeg vilde tage mig af dem. Vist er det, at Præsten siden var meget venlig imod mig og ikke gjorde mindste Vanse-lighed, da jeg bad ham om at maatte gaa til Alters i Skjolde, hvilket han fandt meget rimeligt, da jeg der havde mit Søndagshjem.

Nogle lignende Møder, som de Ungdomsmøder, vi havde hos Mathias Refslund i Gestrup, fik vi ogsaa i Gang her i Uth paa Højskolen. Til disse Møder, der holdtes hver Tirsdag Aften, samledes med Ungdommen fra Møgelhøj, Gartner Slengerich og Langhorn fra Boller en ikke ringe Del af Omegnens Ungdom, saa vi havde gjerne fuldt Hus den Aften. Det var især Sangen, og da atter især Rjæmpevisesangen og Taler i Flugt med den, der samlede os. Der var Liv i disse Møder, og vi mærkte endnu, hvor vi modes, at Hjærtet flammer i Mindet derom. Præstefolkene i Skjolde havde Sommeren efter taget sig en lille Udflugt til Bjærrelide, med den herlige Skov og den henrivende Udsigt over Land og Hav og Fjord. Det faldt sig da saaledes, at Ungdommen fra Præstegaarden stemte op med Rjæmpevisen: „Hr. Duf han rider saa vide om Land!“ og dbyere inde i Skoven hørte de da Røster falde ind i den samme Sang.

De gik efter hinanden, og mødtes under Kjømpevisesangen: Præstefolkene fra Skjold og — Brændehuggere, som arbejdede i Skoven. „Var det ikke dejligt“, udbød Fru Emmy Fog, da hun med straalende Glæde fortalte mig dette, „at Folk saaledes fra alle Sider kan mødes i Kjømpevisesangen. Der kan De se, det var alligevel ikke forgjæves, De var i Uth“.

Nej, det var ikke forgjæves, og jeg vandt min gode Del af Udbyttet i de liflige Minder. Om Torsdag Aften havde vi Oplærings-Moder mest for Byens Mænd. Da læste jeg blandt andet F. E. Boiseus „Nordiske Gudeaagn“, som syntes at falde i udmærket god Jord. Om Lørdag Eftermiddag gjæstedes vi stundom af kirkelige Venner, deriblandt de Godtfolkovre fra Brigsted, og jeg mindes, Thekkel Madsen siden tilstod, at han især havde følt sig løftet af min glade Kristendom. I Brigsted fik de i øvrigt en meget levende Paamindelse om, hvorledes Hvedefornet ved at falde i Jorden og dø just kommer til at bære mange Fold Frugt. Niels Hansen, som jeg i min Sver var kommen til at saare, men som siden jublede over, at han ikke løb sin Vej men blev, mens han kunde, blev kastet paa Sygelejet, hvorfra han ikke rejste sig men hvor han aflagde et Vidnesbyrd, der blev Sæd til ny Vidnesbyrd om Ordets Kræfter, og som sikkert nok havde sin Del i, at mens Højskoleporten smækkedes haardt til i Uth, sprang der en anden op i Brigsted.

Af Peter Larsen fra Dons og A. E. Poulsen Dal gjæstedes vi ud paa Foraaret. Det var da et brandende Spørgemaal hos os, om vi skulde afholde Foraarsprøve eller ikke. Det var bleven mig tilkjendegivet, at Styrelsen vilde komme og afholde en saadan først i Maj Maaned. Altsaa skulde Skoleplanen dog gennemføres i det Stykke. Jeg havde sagt baade til den ene og den anden af de Herrer, at de skulde være velkomne

naar som helst, de vilde gjæste Skolen, kun ønskede jeg den fritagen for de urimelige Kundskabsprøver, der efter mit Syn ikke kunde andet end fremme Overfladisthed, idet man let fristedes til at jage efter at se mere paa, hvad der kunde tage sig ud ved en saadan Prøve, end hvad, der virkelig var Trang til. Poulsen raadede mig ivrig til at afværge, at dette Uværden ogsaa kom ind paa denne Skole, medens Peter Larsen ikke var paa det rene med, hvad der kunde være det klogeste. Jeg vidste godt, at Skolens Tilværelse i Uth fattes paa Spil ved at nægte Afholdelsen af denne Kundskabsprøve; men ikke des mindre blev det Enden paa det. Efter at jeg havde fulgt mine Gjæster paa Vej og var vendt tilbage til Skolen, stod jeg just og raadførte mig med Ungerfvendene om, hvad vi skulde gjøre, da Komtesfen kom ind i det samme. Hun mærkede snart, at Ungdommen helst vilde undvære den Høitidelighed, der var dem tiltænkt; men hun vidste lige saa godt som jeg, hvad det kunde føre til at foje dem. De fleste af dem sagde imidlertid, at de kunde ikke blive længer end til Majdag, og naar de rejste, kunde der ikke blive noget af det. Hun tog sig da paa at skrive til de gode Mænd, at der ikke kunde blive nogen Kundskabsprøve af til den aftalte Tid. Jeg gav da Ungerfvendene det Vidnesbyrd, jeg saudt stemmede med Sandheden. I Niels Hansens Skudsmaalsbog skrev jeg mindre smagfuldt, at jeg haabede, han havde dog lært saa meget, at han kunde skjælné mellem et levende Menneffe og en Muldvarp, og nærede derved Uviljen hos de Folk, som maatte finde et saadant Billedsprog usømmeligt i en Skudsmaalsbog. Selv af Peter Larsen maatte jeg høre dette, maaske den sidste Gang, vi saas i dette Liv.

Peter Larsen gav mig i øvrigt, da han var min Gjæst i Uth, den Bog, han havde skrevet mod D. Poppidan i Ribe: „Veiledning til Bedømmelse af Opvækkelsen i vore Dage“, hvori han giver en meget livlig

Fræmstilling af den Opvækkelse, der udgik fra Hjertemindes-
Eggen, og hvori Kristen Madsen var Hovedmanden. Ud
paa Sommeren var jeg indbudt som Gæst hos Peter
Larsen sammen med en talrig Benuetfreds, hvoriblandt
Præsterne Boisen og H. Sveistrup, og hvor Barten fræm-
stillede mig, da han førte mig til Bords, som „det Faar,
der var tabt og var funden igjen“.

Efter endt Vinterfskole gav den gamle Grevinde mig
Rejsepenge, for at jeg kunde faa Lejlighed til at se mig
lidt om i Sjælland. Det var først Hindholm og Hol-
steinsminde, Rejsen skulde gjælde, dernæst Herfølge
og Kjøbenhavn. Hos Anders Stephensens og hans
aandrige Hustru, Dorothea Svenningsen, folte jeg
mig særdeles vel tilpas; men det faldt mig ikke ind, at
jeg skulde lægge det næste Aars Arbejde hos dem.
Stephensens havde et godt Dje til Erik Bøgh, hvis
Forældre boede der i Nærheden, og selv havde han været
Degn i Fuglebjærg. Jeg havde haft Glæde og Morfskab
af det, jeg kjendte af Erik Bøgh, og skrev følgende
Hilsen til ham:

„Tak for Bien med sin Brod
og med Blomstersødmen,
Tak for Spydet med sin Odd
dnyppet godt i Fættersødmen“.

Erik Bøgh sendte mig fiden sin Oversættelse af Runebergs
„Sven Dufva“ med det Spørgsmaal i al Stilhed gjen-
nem Fru Stephensens, om jeg ikke syntes bødre „om
Runebergs Simpeltend end Grundtvigs Ordskvalder“.
Det var en bedst Bille, jeg fik der i al „Venfskabelighed“,
og som jeg slet ikke havde ondt af; men Grundtvig tabte
ikke noget derved i mine Dine. Han gav mig selv en
Gang og endnu mere venfskabelig en lignende Paamind-
else. Og bødre er Vennenap end Fjændeclap.

I Herfølge havde jeg nær ikke kommen fra den gamle

blinde Præst, Willemoes, Broder til Søhelten. — I Kjøge lod jeg mig af Degnen vise omkring i Kirken, og han viste mig da med det samme Skolen. — I Kjøbenhavn var det især mit Ørende at gjæste gamle Grundtvig, som jeg endnu aldrig havde set men dog havde saa megen Gavn og Glæde af. Men hvordan vilde det gaa mig hos Grundtvig? Der var bleven mig sagt, at han var det urimeligste Menneske at komme nær, naar det stak ham. Men jeg tænkte, kommer han med sine Urime-ligheder til mig, skal han ikke dø i Synden. Han skal faa raat for usødet; han skal ikke have Lov til at være urimelig imod sine Venner. Jeg vil ære ham som en Fader; men jeg vil ikke lade mig træde under Fod af ham. I saadanne og lignende Tanker nærmede jeg mig Grundtvigs Bolig. Jeg havde fra Grevedatteren Brev til Franziska Carlsen, og af hende fræmsstillede jeg da for Grundtvig, der tog saa jævnt og venligt imod mig som nogen, og aldrig har jeg mærket noget til alt dette, der var bleven mig foregjoglet. Han spurgte mig ud om adskilligt, og han syntes vel tilfreds med, hvad jeg havde at mælde ham. Jeg fortalte ham blandt andet, at da Degnen i Kjøge havde forevist mig Kirken, viste han mig ogsaa ind i Skolen, og da jeg der fandt iblandt Bøgerne Lindbergs „Harpen“ og spurgte ham, om de ogsaa kunde bruge en saadan Bog i Kjøge Skole, svarede han: „Nej, her bruger vi ingen Harpe!“ „Godt“, sagde Grundtvig og lo, „der sagde han mer end han vidste!“ — Det var den Dag, da Grundtvigs yngste Søn blev født. — Ved denne Lejlighed gjæstede jeg ogsaa første Gang C. J. Brandt og J. T. A. Tang, som jeg skulde komme til at arbejde sammen med paa Grundtvigs Højskole, noget der vel næppe den Gang var tænkt paa fra nogen af Siderne.

I Uth havde jeg lidt Børneskole om Sommeren, og lidt arbejdede jeg med Thøger Sørensen, som den

Gang var Lærer ved den lille fri Børneskole i Lund, Raarup Sogn, men som tænkte paa at gaa til Grønland som Missionær, hvilket siden skete. Ham er det gaaet saadan omkring for, at han nu er Præst i Ulborg og Kaafted.

For Skolen i Uth saa det meget vanskeligt ud. De, der havde Magten, krævede nu af mig, at jeg skulde bruge visse foreskrevne Lærebøger, høre Eleverne efter dem og dermed skulde det være nok. Det var kommet saa vidt, at enten maatte jeg bort eller ogsaa Styrelsen. Da fik jeg Brev fra Stephensén om at komme til Hindholm, hvor der var indmeldt 52 Ungersvende, hvor jeg ikke skulde være eneste Lærer og hvor der ikke krævedes saadanne Urimeligheder, som de, der nu krævedes af mig i Uth, hvad der i mine Dine maatte gøre det hele til et Skin. Det vilde jeg ikke ind paa. Det var en haard Fristelsens Tid for mig dette Efteraar. Et Haab om huslig Lykke var ved en utidig fremmed Indblanding blevet tændt hos mig; men det truede snart med, at hvis dette Haab skulde opfyldes, da maatte jeg bort fra den Vej, der med Styrke stod for mig skulde føre mig til Maalet for mit Liv og min Virksomhed, men det maatte ikke ske; ethvert andet timeligt Haab maatte vige for dette ene: at blive tro i mit Dagværk. Jeg kunde ikke andet med god Samvittighed. Komme, hvad komme vilde; Hindringernes Mørke skulde ikke have det sidste Ord.

Med Komtessens Minde tog jeg mod Opfordringen fra Hindholm, og vi lovede hinanden, at hvis der skulde atter tilbydes Lejlighed, saa Gjærningen kunde gennemføres, saa skulde vi atter tage den op i Uth. Præstetonen i Skolde gav mig et lille ny Testament, som kan stikkes i en Bestelomme. Det saa jeg tidt til, det mindede mig om Giverinden og drog mange dejlige Minder med sig. Vi havde lidt et Nederlag, og det var et stort Spørgsmaal, om jeg nogen Sinde fik øvet nogen Daad.

Med saadanne Tanker hørte jeg med en Bonde derovre i Sjælland mellem Korsør og Slagelse. Jeg tog mit lille ny Testament og slog op. „Da han var tredive Aar, kom han til Jordan, til Johannes!“ var det første, jeg læste. Og nu spurgte det op i mig: Hvad gjorde han for den Tid? Han adløb sine Forældre og voksede i Visdom og Yndest hos Gud og Mennesker. Det slog mig, at jeg havde nok svarere været for tidligt end for sent paa Færde. Jeg skulde samle ind og søge Raad hos de Gamle, baade dem, der levede iblandt os, og de Hørfarne i Eftermælet; ti som Ingemann synger:

„Lad Sjælene bortfare, dog Aanden er igjen
i evige Tider,
ret aldrig for evigt det store farer hen,
i Kjærlighed er en stor Glæde“.

Da jeg havde summet mig en Stund paa dette, mens vi gled fræmt ad den sjællandske Landevej, og jeg fandt Trost i endnu kun at være et ungt Menneske i Blomstrings-tiden, og hvis Tid endnu ikke var kommen til ret at hvide den modne Frugt, paakom der mig atter en Trang til at flaa op i min lille Bibelbog, og da jeg gjorde det, var det dette, der mødte mig: „Timen er kommen, da Menneskens Son skal herliggjøres; uden Hvedekornet falder i Jorden og dør, bliver det ene; men dør det, bærer det mange Fold Frugt!“

Ogsaa dette blev mig til stor Trøst, og i saadanne Tanker naaede jeg til Hindholm, hvor jeg bodes hjærtelig Velkommen, ligesom ogsaa paa Holsteinsminde. Anders Stephensen var her Manden; men paa Højskolen var dog Cand. theol. Niels Julius Jensen den, der havde den daglige Ledelse, og da Arbejdet blev delt imellem os, fik jeg Verdenshistorien, de skriftlige Arbejder og Folkepoesien (Sagn og Hjempeviser). Landmaaler Peter Teilmann havde nok den matematiske Side af Undervisningen.

Fra 1ste November 1854 havde jeg altsaa min Del i Arbejdet paa Hindholm, hvor jeg boede, men var dog ogsaa som hjemme paa Holsteinsminde, hvor der altid var gode Raad at hente og Oplivelse i den aandrige Frues Selskab. Jeg ved aldrig at have været paa Skant med hende, hvad jeg derimod nok kunde komme med gamle Stephensen, naar han stundum med Fingren paa Næsen kunde lade Ord falde om, at Ludvig Müller var hoven, eller, at Kold var ond eller lignende, som rørte mig paa det ømme Sted. Klarhed var ikke altid Stephensens stærke Side, og han maatte da ty til Jørgen Hønseskrammers Raad: „Na Dorthæa! sig Du Esfesen, hvad jeg mener!“ sagde han da, og Dorthæa kunde da altid klare Sagen. „Stephensen mener . . . saaledes indledede hun gjerne sin Forklaring . . .“ og enten det nu var mig eller en anden, den var rettet til, kunde man gjerne med lettet Bryst udbryde: „Nu det var Meningen!“ og saa var Freden, Venkabet og den gode Forstaaelse gjerne fuldstændig gjenoprettet, hvis den ellers havde truet med at bryde. Der var en hel Del Misfornøjelse i disse Aar mod den Ørstedske Rigsstyrelse ikke alene i Sønderjylland, som vi har hørt, men ogsaa i Kongeriget. Det saa ud til, at vi igjen skulde knibes ind under den kongelige Enevælde. Mod Talefrihed, Skrivefrihed og al anden borgerlig Frihed var Rigsstyrelsen saa nærgaaende som mulig. Vi skulde kobles sammen med det tydske Holsten, og derefter skulde det danske Folk læmpe sine Sager. Til dette Aars Grundlovsdag var det Grundtvig havde skrevet den ypperlige Grundlovsfang:

„Frit at tænke, tro og tale,
det er Folkets gamle Ret,
som paa Bjerge og i Dale,
saa paa Marken Bideslet . . .“

Ligeledes havde han ladet høre fra sig til Kongens Aars-

dag den 6te Oktober, da han i den danske Forenings
Blad „Dannebrog“ tilskrev Kongen:

„Kønning i Ministerklæmme
Inf ej paa Din Fødselsdag
Øre Dit for Folketæmme...“

Grundtvig havde det ikke alene paa Følelsen, hvor elendigt det var at skulde være sammenfoblede med Holstenerne, at det ikke kunde føre til andet end en Dødens Fred og Enhed, ti hans Følelse var ved Levnetsløbets Uds klaret sig til sikkert Indblik og Overblik. Men det var desværre langt fra hele Folket, der delte hans Klarhyn. I Uth havde det saaret mig, at en ædel Kvinde kunde finde Grundtvigs Færd i det Stykke endog latterlig, og her paa Hindholm saarede det mig ikke mindre at finde Ungdommen hildet i den Wildfarelse, at Aftalen i London 1851 var den Grundvold, hvorpaa det danske Rigshus for Fremtiden maatte bygges. Den samme Ungdom fik desværre alt for snart og alt for bittert at føle, hvilket Grundlag de nævnte Aftaler var. Det saarede ogsaa min danske Følelse, som var bleven stærkt udviklet i Samlivet med de danske Sønderjyder, at sjællandske Bønderkarle under en Vinters Ophold paa Højskolen kunde finde det nødvendigt at lære Tydsk for det Tilfælde, at de som Krigsfolk skulde komme til at ligge i Borgelejr i en sydslesvigsk eller holstensk Stad. Jeg kunde ikke skjønne rettere, end at hvor gode Evner de end kunde have, saa havde de paa saa kort en Tid ingen til overs fra Arbejdet paa Udviklingen af vore egne Hjælpekilder, og jeg kunde ikke skjønne rettere end at Jensen tog fejl, da han føjede dem i at lære Tydsk med dem. Det stodte mig altid meget, naar jeg mente, der blev firet for meget for den evropæiske Nødvendighed, og saa lod det gaa, som det kunde, med den danske Nødvendighed. Og det var, mente jeg den Gang som endnu, en dansk Nødvendighed,

at Samfølelsen med vore Fædre oplivedes, som er den danske, ja den oldnordiske Følelse, og at denne Følelse klares ved at finde sit rette Udtryk i Modersmaalet. Først naar dette er sket, synes mig, der uden Skade kan være Tale om at dyrke fræmmede Sprog for Samlivets Skyld med fræmmede Folk til gjensidig Gavn. Tensu mente, det kunde ikke skade at føje Ugersvendene, da han, ved at læse Tydsk med dem, vilde ad Sammenligningens Vej hjælpe dem til at faa Indsigt i Modersmaalet, og at Meningen var god fra hans Side, nærede jeg heller ikke den fjærneste Tvivl om; jeg er vis paa, han føjede ikke Folk i noget, som han vidste maatte blive til Skade for dem eller for andre ved at føre dem paa Vildspor, og det samme er jeg vis paa, han mente om mig, naar han fandt mig for hensynsløs, som jeg fandt ham for hensynsfuld.

Var jeg stundom for hensynsløs, saa maatte jeg da ogsaa bøde for det ved at enkelte af Værlingerne ogsaa blev hensynsløse imod mig, saa de endogsaa kunde støde sig over min skjodesløse Paaklædning, og det kunde de sagtens, da jeg vist sjælden er i Stand til at staa Maal under Skræderens Aen, og har man saa vaft Folk til at se paa sig med Uvilje, bliver Dun let til Fjær og Fjær til fem Høns. Jeg er imidlertid ikke nogen Diogenees men ved meget godt, jeg er heller ingen Plato.

Det var Skyggesiden; men Uysfiden er ikke glæmt, fordi den er gjæmt. Jeg havde megen Glæde af Samlivet med Ungdommen paa Hindholm og var ogsaa en velkommen Gjæst, mærkede jeg nok, naar jeg tog imod deres Indbydelse og fulgte dem til deres Hjem. Derved fik jeg mig atter set lidt om paa Møen, i Bønderup ved Næstved, hvorfra vi var ude at se det nærliggende Holmegaards Glasværk, til Sigersted ved Ringsted, hvor vi valfartede til Tomten fra Signes Jomfrubur, til Signes Kilde, til Bassen, hvor Hagbard hængtes,

til Højene ved Allested, hvor Haketampen stod, og nød godt af de sjællandske Bønders Gjæstfrihed. Vi var ogsaa i Ringsted Kirke ved Valdemarernes Grave, alt til Oplyselse af den Følelse, som havde suget Næring af Kjempevisen og Folketsagnet, Midler, hvorved det især var falden i min Lod at dyrke Folkefølelsen hos Ungdommen paa Hindholm. Ogsaa i Marbjerg ved Roskilde og hos Hedebonderne i Sengeløse fik jeg saaledes Indgang.

I Julen var jeg i Kjøbenhavn, hvor jeg første Gang var til Kirke i Bartov, fjerde Søndag i Advent. Det var just i de Dage Søren Kierkegaard havde taget fat paa vor Tids Sandhedsvidner ved nogle Stykker i „Fædrelandet“. Og Ludvig Müllers Broder, Pædellen paa Universitetet, Valdemar Müller, som jeg den Gang gjæstede og siden ofte, sagde, at det var kjendelig paa Grundtvigs Prædiken, at han havde lagt Mærke til Kierkegaards Stormløb. „Vi fløjtede for Eder, og I vilde ikke danse, vi sang Sammersange, og I vilde ikke græde, Johannes Døberen kom og hverken aad eller drak, og om ham sagde I, at Fanden stod i ham, Menneskenes Søn kom, og baade aad og drak, og saa sagde I: Hvilken Fraadser og Dranker, Tolderes og Snyderes Ven! Men Visdommen er retfærdiggjort i sine Værn!“ Det var Ordene, Grundtvig tog frem til Opklarelse af Forholdene ogsaa nu om Stunder, da man ogsaa ser saa meget paa det nyere, i Steden for at holde sig til Guds Visdom i hans Ord, der retfærdiggjøres ved sine Virkninger i dem, der er af Sandhed.

Da jeg gjæstede Grundtvig, fandt jeg ikke den allerblideste Modtagelse. Der sad to Mænd hos ham, da jeg kom, N. Hasle fra Lovegaard og A. Fleischer. Da Grundtvig ikke lod til at lægge Mærke til mig, i det jeg traadte ind, gjorde Fleischer ham opmærksom paa mig. „Ja jeg holder ikke af saaledes at fortovle“, sagde Grundtvig. Jeg lod imidlertid de to Mænd blive færdige med,

hvad de havde at tale med Grundtvig om, og, saavidt jeg mindes, var det nok deres Grinde at foreslaa Grundtvig at tage Hindholm Højskole som sin, idet han saa satte sine Penge ind i den og raadede for Valget af Lærerne. Jeg ved i al Fald, at der var tænkt paa det. Men da saa de to Mænd var gaaet, tog jeg det op med Grundtvig og sagde, at jeg var slet ikke fortvivlet. Jeg spurgte ham, om han mente, at der var sket nogen Skade for den gode Sag derved, at jeg dog havde været i Uthet Nar og havt god Ørenlyd, saa han kunde være sikker paa, det ikke skulde blive uden Frugt. At jeg nu blev nødt til at tage derfra, det maatte vi jo nok kalde et Nederlag; men den kunde Sagen vel nok taale, idet mindste havde jeg den Tro, at Sagen var bedre tjent med det, end om der slet ingen Ting var bleven gjort. Nej Sagen mente Grundtvig da ikke var sket nogen Skade ved det. Og hvem, sagde jeg saa, har tabt mere ved det end jeg, der vel ikke har vundet noget Navn ved det? „Ja men det er ogsaa slemt nok“, sagde Grundtvig. „Ja vist er det slemt nok; men var jeg en gammel Mand, var det endnu værre. Jeg er ung, og hvad jeg har mistet, dels ved egne Misgreb, dels ved andres Fordomme, det faar jeg vel nok for den gode Sags Skyld Tid til at faa oprettet.“ Det hjalp paa Grundtvig; men saavidt jeg husker, fandt han det ikke rigtigt, at jeg var tagen til Hindholm, hvor man, mente han, havde andre Formaal end hans, idet de nemlig for meget saa paa den europæiske og for lidt paa den danske Nødvendighed. Jeg havde egentlig tænkt hos Grundtvig at tale et godt Ord for Hindholm, og jeg gjorde det ogsaa, saa meget som min Samvittighed vilde tillade; men videre kunde jeg ikke gaa.

Søren Kierkegaards „Øjeblikket“ blev meget ivrig læst hos Stephensens, og Ungdommen paa Skolen havde ogsaa faaet Farten af dem; de tog det da paa deres Vis.

Præsterne skulde brændes og Herremændene hænges! kunde man høre en eller anden sige halvt i Spøg og halvt i Alvor. Nej da, sagde jeg saa i samme Tone, hvor skal vi saa saa Herremænd fra? I hvordan vi vender og drejer det, saa vil altid nogen blive de første, andre følge bag efter og nogle blive de sidste. Men saa skal vi se, at I, der vil have de Herremænd, vi nu har, hængte, selv blive Herremænd. Og tror I saa, I blive bedre? Ja det troede de da. Ja lad os nu se, om der er noget, der kan give Haab om det. I har Tjenestefolk hjemme hos Jer. Omgaaes I nu dem som Eders Jævnlige, saaledes som I ville, at Herremændene og Præsterne skal omgaaes med Eder. Lader I Eders Tjenestefolk være til Stede og dele alt med Eder, naar der kommer gode Venner til Eder? Ja vær nu ærlige imod Eder selv. Ikke sandt? I deler alt med Eders Tjenestefolk og lader dem ikke sidde i deres Fritid og ligge i daarlige usunde Rum, og frier Tjenestekarlen til Eders Søster, er han da en ligesaa velkommen Vejler som den rige Gaardmands Søn? Huff paa, at den, som vil vasse Pletter af, maa have rene Fingre. Vi kan ikke kræve af andre, mer end vi selv vil yde.

Ligesom i Uth lod jeg de unge Karle paa Hindholm øve sig i at skrive deres Modersmaal ved at optegne Sagn og Eventyr, de havde hørt fra Hjemmet. Naar jeg da havde rettet Fejlene, lod jeg Karlene skrive det hele om, hvor efter jeg kunde sende Svend Grundtvig en ikke ringe Del, og lidt af det findes ogsaa optaget i hans „Gamle danske Minder“, men mere har han at gjæmme paa. Dette Arbejde var mig en stor Glæde paa Hindholm saa godt som nogen Steds, og jeg fandt tid derved en Lejlighed, som jeg ellers ikke vilde have funden, til at komme de gode Svende i Tale. Ved en saadan Lejlighed var det maasse, jeg kom til at foreslaa, om vi ikke skulde samles en Gang om Ugen et Par Aftentimer for at drøfte

et eller andet Emne. Forslaget faldt i god Jord baade hos Svendene og hos Jensen, som da ogsaa deltog i vore Møder, hvor der jo vistnok stundom kom nogle politiske Randestoberier frem, men hvor der virkelig ogsaa blev Lejlighed til klare at Livsspørgsmaal, som vi maaske næppe ellers vilde faaet. Niels Peter Larsen fra Solbjerg fik da ogsaa tidt Lejlighed til at lægge for Dagen, at han var et sjældent godt Hoved.

Jeg havde i øvrigt ikke været ret længe paa Hindholm, inden jeg fik Lejlighed til at lægge Mærke til ham. En Dag havde jeg talt om Uellefolk, Nisser og deslige og paastaet, at disse Væsener, som var bleven Gjenstand for Overtro, neppe havde været dette oprindelig men derimod Billedtale (Runer) for usynlige Kræfter i Menneskelivet, onde og gode, men de forstode altid onde. Den Tankegang kunde Niels Peter Larsen slet ikke gaa ind paa, og næste Morgen, da jeg kom i Skolen, overrakte han mig en skriftlig Indsigelse, som endnu findes i mine Papirer, hvorefter jeg fik en ikke ringe Dybt med ham.

I Foraaret ved Paasketid fik Jensen en Tur bragt i Stand til Sorø, hvorhen vi havde et Par Mil at gaa. Vi fik da Lov at se os lidt om paa Akademiet, hvor bl. A. en af Herrerne meget livligt og tydeligt fremstillede det menneskelige Aandedræt. Vi var ogsaa inde i „Saxø's Celle“ og blev vist omkring i Klosterkirken med sine herlige Mindesmærker. Skal vi nu gæste gamle Ingemann? sagde Jensen til mig, og det vilde jeg selvfølgelig gjerne. I hans Bolig blev vi først venligt modtagne af Fruen, der mældte os hos Skjalden, som sad inde paa sit Arbejdsbærelse. „Nu skal min Mand snart være til Tjeneste“, sagde den venlige Frue og bød os imidlertid Kage og Vin, samt fremviste os sine Billeder, hvormed alle Bæggene næsten helt vare dækkede og som for en stor Del var hendes eget Arbejde. Omjæder kom den gamle med de lange hvide Loffer næsten

jom en Manke flagrende om Isfen, mens hans venlige Nafn straalende os i Møde og han livligt bød os sin Haand. Jensen havde han vist talt med i Forvejen og ham henvendte han sig først til, mens jeg i ærbødig Afstand lyttede til; men siden henvendte han sig dog ogsaa til mig, og vi kom til at tale om Grundtvigs Oversættelse af Saxo, som han kaldte et „Sprogmonument“ og om Ludv. Chr. Müller, hvem ogsaa Jørgemann kjendte og skattede højt. „Men hvad siger De om Nyheden fra Rusland?“ spurgte han os begge. „Mon det er gaaet naturligt til?“ Det var Kejser Nikolaus's Død, vi just havde faaet Tidende om, samme Dag vi gjæstede Jørgemann, og det saa unægtelig ogsaa noget mistænkeligt ud, at dette Dødsfald spurgtes, uden at vi havde hørt noget om, at Kejseren var syg, og saa just nu, da det paa Krim var gaaet Russerne ilde i Kampen mellem dem og Bestmagterne (England-Frankrig-Sardinien), som vare komne Tyrkerne til Hjælp, da det havde set ud til, at de skulde bukke under i Kampen med Rusland. Men nu havde vi gjæstet gamle Jørgemann og fundet ham, som hans Digtning mild og elskelig.

En af Ungersvendene, som jeg tidt siden har haft Glæde af at mødes med baade i hans og i mit eget Hjem, er Gaardmand og Gartner Rasmus Hansen Rasmussen i Rissbjærg, Rudkjøbing Landsogn paa Vangeland. Det er mig en Glæde i min Have at plukke Frugt af Træer, der først ere opelskede i hans.

Om Sommeren havde jeg et Par Timer om Ugen her til at underholde de fattige Børn i Børnehjæmmet paa Holsteinsminde med Sang og med Tale, og vi havde stor Glæde af hinanden. Jeg husker en Dag, vi sang: „I Aftes kom den jydsk Post med nyt fra Nørre Sne“, saa hele Gaarden kom paa Benene og skulde hen til Binduerne og høre. Om Vinteraftenerne prøvede jeg lidt paa at underholde Tjenestefolkene paa Hindholm, hvor de

fad for sig selv i Borgestuen. Det kom mig nemlig for, deres Underholdning var noget fattigt. Hver eneste Aften, naar vi fad til Bords, hvor Forvalter Hansen og Frue vartede os op bl. A. med en Perikum, stemte Folkene op med den Visé, som man da isvrigt horte allevegne paa Sjælland: „O, hør I mine Venner, om I vil gi' eu Pægl, en Visé vil jeg synge Jer om Maren og mig selv“. Jeg talte med Hansen om, at han burde gaa ind og underholde sine Folk og fik til Svar: „Gjør det selv!“ Jeg gif da ind og morede dem ved at læse op for dem bl. A. af Sage.

Om Sommeren fik vi nogle Møder i Stand for Omegnens Folk, lig dem vi havde i Uth. Der kom ogsaa Folk og syntes glade ved det; men der var dog knap saa megen Deltagelse som i Uth. Her var det vi fik „Bed Toldboden steg en Matros i Land“ med Melodien: „En stjærneklar Aften i Roligheds Lund“.

X.

Hos Hans Krnger (1855—56).

Fra E. J. Brandt modtog jeg Brev med Hilsen fra Grundtvig om at blive Lærer paa hans Højskole, naar den kom i Gang, som dog ikke vilde blive for det første. Dette kunde jeg ikke sige Nej til. Men fra Kold havde jeg ogsaa modtaget Brev om at komme over til ham, da han tænkte paa at søge Degnekaldet i Dalby, og han saa nok kunde trænge til flere Kræfter. Dette syntes jeg ikke rigtig om og heller ikke, at han slog paa, at han ikke vilde staa under mig; ti det havde jeg aldrig

tænkt paa, og jeg blev bange for, at det kunde være sир egen Skygge han saa; men jeg krævede ikke andet end Frihed til at udfolde mig og saa gjerne, at andre udfolde sig i den samme gode Sags Tjeneste, som blev mig mer og mer klar. Til Grundtvigs Højskole lovede jeg at komme, og dermed var den Sag for saa vidt afgjort. Men jeg havde en uimodstaaelig Vængsel efter at komme til Sønderjylland; ti ingen Steds havde jeg følt mig bødre hjemme end der, saa det er ikke for ingen Ting, at mange har troet, jeg var en indfødt Sønderjyde, saa der endog ved en Skyttefest her i Odense er bleven udbragt et Leve for Sønderjyden Morten Esfesen. Jeg skrev til min gamle Ven Blædel, som nu efter Mågen var bleven Provst i Tørring Len, og havde det været et Degne-Embede, jeg havde bedt ham om at skaffe mig, havde jeg rimeligvis faaet det, saa det var kanske ikke bar Spøg, da en af mine Venner nogle Aar efter sagde til mig: „Ja havde Du skiftet Dig derefter, havde Du nu været Degn i Rustrup!“ Men det bad jeg ikke om, jeg bad ikke Provsten, men min Ven om at hjælpe mig til at faa en Frikskole sat i Gang. Det saa han sig ikke i Stand til, og jeg skrev da til Hans Krøger. Han raadede mig ogsaa fra det og spaaede mig, at som Forholdene var, vilde det let blive mig „et andet Uth.“ Imidlertid var der dog noget i hans Brev som gjorde, at jeg maatte over og tale med ham. I Høsthvilen rejste jeg da først over til Rold og derfra til Hans Krøger, som strax bød mig for at under- vise hans 3 Sønner alt frit i Huset foruden 100 gamle Daler (320 Kr.) i Løn, og saa maatte jeg tage saa mange Børn, jeg for Resten vilde, til. Kromanden havde 2 og P. Madsen i Hjartbro havde 3, de maatte vel kunne give andre 100 Daler mente Krøger. Saa megen Løn var der aldrig i mine Dage før bleven budt mig, og jeg stod vel snart, „som jeg var falden ned fra Maaenen“.

Ja, sagde jeg, det er meget mere end jeg kunde hitt:

paa at fræve i Von, og det tager jeg imod med Tak; men der er dog en Ting, jeg maa være paa det rene med, inden jeg tager ind i Deres Hus som Værer for Deres Børn. Mer fik jeg ikke sagt, Krøger vidste nok, hvad jeg mente. „Sa det er med Hensyn til Religionen!“ sagde han, „og De ved vel nok, hvordan jeg er stillet i det Stykke, at jeg nemlig ikke gaar til Alters, fordi jeg ikke kan finde den Betsignelse deri, som andre siger de finde, men jeg har den største Respekt for dem, det er Alvor med, naar de gaar til Alters, og jeg taaler ikke, der drives Spot dermed. Jeg kjender godt Dem og ved, at det er Sandhed for Dem. De ved nok, jeg er meget borte fra Hjemmet, og derfor overlader jeg ganske mine Børn til Dem. Jeg giver Dem samme Myndighed over dem, som det var Deres egne, og det vil glæde mig, om de kommer paa den Vej, De er paa“.

Jeg kjendte Hans Krøger saa godt, at jeg tvivlede ikke om, det jo var hans Hjartens Mening; men om det kunde blive ved at være det, det var noget andet; men ligesom i Uth — det maatte prøves, og her blev jeg i ingen Henseender skuffet. Jeg kunde altsaa vende tilbage til Hindholm og sige, at til 1ste November havde jeg en Fristole i Vente i Hans Krøgers Hus i Vestoft. „Hans Krøger!“ sagde Maler P. E. Olsen fra Skjælskør, som jeg første Gang saa paa Hindholm, „han er en Hjærnekarl!“ Og til den aftalte Tid, November 1855, havde vi Skolen i Gang med 8 Børn, Hans Krøgers egne 3: Thomas, Georg og Niels Schmidt. Saa var der Alfride og Anna Møller fra Kroen, samt Marie, Emilie og Peter Madsen fra Hjartbro.

Madsen i Hjartbro var en Slesvig-Holstener, som han ærlig vedkjendte sig; men hans Børn havde jeg ikke mindst Fornøjelse af i Skolen, og paa dem saa jeg det flaaende stadfæstet, at den, der tager Børnet ved Haanden tager Moderen ved Hjærtet. Moderen var fød i Flens-

borg af tydstalende Forældre, og der var slet ikke noget tilovers for hende med at tale Dansk. Men saadan hun glædede sig ved, hvad Børnene bragte hjem fra Skolen. Og Manden morede sig. En Aften, jeg gjæstede Huset, var der en anden Slesvig-Holstener, som gjæstede ham. Da jeg nu kom, blev han maaske noget undselig ved det lige strax; men det gik snart over. „Det er farligt alt det, de Børn kommer hjem fra Skolen og fortæller. Somme Tider kan vi knap komme til at sove for dem. Men somme Tider bliver det dog næsten for galt. Saadan kom de hjem den anden Aften og fortalte om, at Vorherre kom til Trollden (e Troll) ude paa en Heide, og saa sagde Trollden til Vorherre, at han vilde give ham hele Verden, naar han vilde bede til ham.“ Nu var han kommen i Aande, og saa kom han i Tanker om, da han nu talte om Trollden, hvordan han var kommen af Sted en Gang for ikke længe sidenovre i Skrydstrup Kirke, da han skulde holde et Drengébarn over Daaben. „For-sager Du Djævelen?“ sagde Præsten. „Æ vidst' Ja'u, va æ sku sej, saa sa' æ Nej; men saa sa' 'e Præst Ja.“ Og saadan gik det med det hele. Han sagde det modsatte af, hvad han skulde, Præsten rettede ham, og saa døbte han paa sine Kettelser. — Saadan stod det til med Kristendom og Folkelighed hos ham, efter hvad han selv sagde. Han sagde ogsaa selv, at hans Forældre var gode danske Folk, og da jeg saa spurgte ham, hvordan han da var bleven tydstjindet, sagde han, at det havde en Lærer, De havde, sat i ham. Samme Lærer var ellers, sagde han, et grueligt Skarn til at slaa. Ja, sagde jeg, saa var det ikke saa svært, at Tydstheden bed paa, naar det saaledes blev banket ind. „Den Gang han skulde rejse“, vedblev Madsen, „skulde vi pent følge ham ned til Skibet; men da gik jeg hen og lagde Brædtet saaledes, at det maatte vippe med ham.“ Da det vippede, uden at han

dog kom videre til, vendte han sig meget højtidelig til mig og truede med Fingeren: Bæter, Bæter!"

Nogen mere graadig til at sluge Danmarks Historie end denne Slesvigholsteners ældste Datter har jeg aldrig havt med at gjøre, og hun var saa dansk, er der bleven mig sagt, at det hjalp slet ikke, hun blev skiftet op til Holsten for at der kunde blive sat lidt Stik paa hende, Dansk var hun, og Dansk blev hun. Hun kunde bruge J. T. A. Tangs „Børnelærdom i Danmarks Historie“, og hun kunde bruge mer end det. At hendes Moder ikke var vred paa mig for den danske Føde, jeg gav hendes Børn, fik jeg især at mærke en Gang, jeg var bleven stammelig rakket ned i Noisen. Det havde gjort hende ondt; men hun trøstede sig med, at det var ikke de værste Bæter, Bræmserne var efter.

Hans Kryger mente om den ældste af Drengene, at han fik nok ikke meget lært, og det saa heller ikke ud til det i Førstningen; men det var morsomt at se, hvor der kom Liv i Fyren, da nogen Tid var gaaet, og hvor han da kunde tale med om næsten alt muligt. Kræfterne løstes og da viste det sig, der var Fut i ham. Vakre var de alle tre, men den yngste havde vi mest Morstab af. Han lærte fuldstændigt at læse paa et Aar, og det uden anden Stavebog end Andersens Eventyr. Da han var i sit syvende Aar kom han en Dag, jeg var i Rødning, ind til sin Farmoder, gamle „Ellen Krofene“. Saa giver Drengen sig til at fortælle hende om Stærkodder. „Det er jo ikke sandt“, sagde den gamle, „det Du der fortæller!“ — „Jo det er“, sagde Drengen, „for Eskesen har fortalt det“. — „Saadan en har der aldrig været til“, sagde hun. — „Jo han har“, sagde Drengen, „og han er ogsaa til endnu“. — „Har Du da set ham?“ — „Kan man se en Aand?“ — „Er det en Aand?“ — „Ja det er jo Holger Danske.“ — „Holger Danske! er det en Aand, hvad er det da for en Aand?“ — „Det er

Dansernes Aand." — „Er det ikke ogsaa Tydsfernes Aand?" — „Nej, Tydsfjerne har ingen Aand!" — „Godt", sagde Grundtvig, da jeg fortalte ham dette, det var Vand paa hans Mølle.

De Moder, vi havde havt hos Mathias Refslund, var gaaet ind; men nu fik vi stiftet et „Danst Samfund", som mest holdt sine Moder i Agerstov, og der blev det danske Liv plejet i adskillige Aar ved Tale og Sang. Jeg plejede ogsaa Livet ved at „gaa et lille Løb ned til Bilstrup", som Krønger plejede at sige, naar Folk spurgte efter mig, naar jeg var der nede, og det var jeg for det meste hver anden Søndag. Der var det, jeg gjorde straalende Enkelt med en Bryllupsfang den 19de Juni 1856, da Boisens ældste Datter, Nauna, havde Bryllup med min Ven fra Hindholm N. J. Jensen. Jeg havde været der nede Søndagen før, og da blev jeg saa pindigt af Brudens Søster bedt om at møde med en Sang; det hjalp ikke, jeg undsløg mig, og Sangen blev ogsaa til om Natten, da jeg gik hjem til Bestoft, saa jeg med Tone og samt kunde sende den til Trykken næste Morgen og møde med den til Brylluppet om Torsdagen.

Amtmanden var ogsaa med til samme Bryllup, og nu vilde man gjøre mig den Ære at fræmstille mig for ham; men det fik de ingen Glæde af, ti det havde truffet sig saa uheldigt, at jeg lige kort før, maaske Dagen forud, havde hørt noget om Amtmanden, som havde vakt min Fornærme. Det var nemlig bleven mig sagt, at han gik og bildte Folk ind, at han virkede hos Rigsstyrelsen for at faa oprettet et Amtsraad for Haderslev Amt, medens det var Ministeren, der vilde Amtsraadet, og Amtmanden, der fraraadede det. Det var kanske en Fejlstagelse; men nok er det, jeg var kommen i Harnisk, og da jeg ser Amtmanden, der hilsende noget nedladende paa mig, tog det selv for mig. Der var ingen Krænkelse i Ordene, jeg sagde; men Tonen var ikke god, og jeg mærkede nok, den

gode Amtmand blev stødt over det. Og hvad godt kunde der saa komme ud af det? Det var intet Under, at Boisen kaldte mig en „Børste“, paa samme Tid, som han syntes aldrig at kunne blive mæt af af synge min Sang, og sagde, at naar det skete, vilde han ikke have mange Haar paa sit Hoved.

Laurids Skau havde faaet Ord for, at siden han havde taget imod Amtsforvalter-Embedet i Haderslev, var han bleven en daarlig Talsmand for Folket. Nu gik han, hed det sig, med Rigsstyrelsen i tukt og thundt, og det var ikke altid sundt for den folkelige Udvikling. Han havde, hed det sig, i Stænderfalen misbrugt den Tillid, Folket havde havt til ham, til at fraraade Folkefriheden. Hans Krieger havde ogsaa været tilbudt et Embede, men havde ikke fundet det stemmende med sit Kalb, som Folkets Talsmand, at tage imod det. Han vilde ikke lade sig binde ved et Levebrød, og han havde i Almindelighed Folkets fulde Tillid. Da der i det tidlige Foraar 1856 var Valg til Rigsraadet, deltes ved Valget i Haderslev Stemmerne mellem Krieger og Amtmanden saaledes, at Krieger blev Medlem af Rigsraadet for sin Hjemkreds. Da han kom hjem og var valgt, var han meget langt fra at være stolt af det. Jeg gik ud for at ønske ham og Kredsen til Lykke; men han svarede: „Ja nu føler jeg meget dybt Savnet af flere Kundskaber og en bedre Dannelse; ti jeg er ikke i Stand til at følge med de lærde Herrers Fræmstillinger, da meget af det, de fræmsører, er mig aldeles fræmmed.“ Hertil svarede jeg ham, at den evropæiske Dannelse ingenlunde var et utvivlsomt Gode for den, som skulde være Tolf for det danske Folks Tarv og Trang, jeg mente, at den Dannelse og de Kundskaber, han havde vundet sig ved at leve med Folket, var meget mere værd end en stor Mængde „Teorier“, hentede hér og dér fra, men som ikke stemmede med den folkelige Virkelighed.

Hans Kryger skulde altsaa have Sæde i Rigsraadet. Da han derfor skulde til Kjøbenhavn, spurgte jeg ham, om han ikke kunde have Lyst til at gjæste gamle Grundtvig? Jeg syntes, de maatte kunne have godt af hinanden, de to danske Kjemper: den ærlige danske Hedning med Ærbødighed for ærlig Kristendom, og den ærlige danske Kristen med Ærbødighed for ærlig dansk og nordisk Hedenskab. Kryger lod ikke til at have Mod paa det, han havde ogsaa hørt Rytet om Grundtvigs Lunefuldhed og Urimelighed imod sine Gjæster. Men saa i Paasken havde jeg Ærinde til Kjøbenhavn og til Grundtvig. Jeg talte da med ham om Hans Kryger, som Grundtvig selvfølgelig godt kjendte og havde gode Tanker om, og jeg udsatte ham ikke. Jeg spurgte ham, om han ikke kunde have Lyst til at se Hans Kryger hjemme hos sig. Det vilde han gjerne, og jeg fik Lov til at bringe ham en Hilsen fra Grundtvig om at gjæste ham, naar han kom til Kjøbenhavn. Det hjalp, og da Kryger siden vendte tilbage fra Rigsraadsamlingen fik jeg med ham en varm Hilsen fra Grundtvig: „Jeg skal hilse Dem fra den gamle! Han er en Mand, der er værd at tale med!“ Siden paatog Kryger sig sammen med Grundtvig og K. V. Rundsøn til Trojborg og Bisby Hedegaard at være Tillidsmand for Rødding Højskole. Derved fik han oftere Ærinde hos Grundtvig, som vandt hans fulde Tillid.

Kryger var ogsaa tidt en velkommen Gæst hos Kong Frederik den syvende, og han roste meget Grevinde Danners Forstandighed og Indsigt i Rigs-husholdningen og Rigsstyrelsen. „Kongen kan dog“, sagde han en Gang, han kom hjem fra en Kjøbenhavnsrejse, paa hvilken han ogsaa havde været paa Frederiksborg, „Kongen kan dog huske, hvad man siger til ham. Da vi sad ved Bordet, sagde han: „„Kan De huske, Kryger, hvad De sagde til mig i Haderslev? Kan De se, det hjalp!““ Jeg spurgte da Hans Kryger om, hvad det

var, han havde sagt til Kongen. Da denne sent om Efteraaret 1854 havde rejst i Hertugdømmerne, maatte han efter den Smiger, han horte, tro, at der var almindelig Tilfredshed med hans daværende (den ærstedske) Rigsstyrelse. „Men jeg“, sagde Rryger, „havde sat mig for, at han skulde høre Sandheden. Den Dag han skulde komme til Haderslev, tog jeg da derud, og da han var tagen ind paa Amt huset, gik jeg til Amtmanden og bad ham skaffe mig Afgang. Det blev imidlertid sagt mig, at jeg maatte ikke tænke paa at komme Kongen i Tale før næste Dag; ti der var baade den og den (der blev nævnet en hel Del høje Herrer af Rang) som skulde ind for Kongen, for der kunde være Tale om mig. Men jeg sagde, at jeg kunde ikke tøve til den næste Dag, og bad om, at man dog vilde sige dette til Kongen“. Lidt efter mældtes det Rryger, at Kongen havde sagt: „Lad Hans Rryger først komme ind, ham vil jeg først tale med!“ „Jeg kom da ind“, vedblev Rryger, „og Kongen saa meget lykkelig ud, da han møder mig med Spørgsmaalet: „„Nu hvordan har De det, min kjære Hans Rryger, og hvordan har mine kjære Slesvigere det?““ „Det er Pineød Skidt, sagde jeg, det er ikke ved Tyranni og Trældom, Deres Majestæt skal vinde Slesvig!“ — Kongen foer sammen og skiftede Farve. „„Det er heller ikke Meningen!““ stammede han, og jeg mærkede da, at jeg maasse havde talt noget stærkere end jeg vilde, men fik dog Vejlighed til at tale ud for Kongen om Forholdene, som de vare!“

Kongeriget's Folketing var just opløst i de Dage, da denne Samtale fandt Sted; men Valgene gik atter Rigsstyrelsen imod, og nu maatte Ørsted vige.

I hvor optaget Rryger var af sine folkelige Tillids-hverv, glemte han dog ikke derfor at tage sig af de hjemlige Syssler, og han lod udføre adskillige Arbejder til Udbædring af sin Mølle og sine Enge. Det saa tidt ud

for mig, som han lod saadanne Arbejder udføre for at skaffe Folk, som levede af Haanden i Munden, Brød, naar det ellers kneb for dem at faa Arbejde. Han var en hjælpsom Mand; men arbejdsføre Folk hjalp han heller med velkønnet Arbejde end med Almisse, og ikke saaledes, som jeg desværre alt for tidt har set Folk gjøre, der lønner deres Folk meget daarligt for saa siden, naar de just paa Grund deraf er kommen paa Knaerne i Fattigdom og Sygdom, at spille Belgjørerere. Saadanne Belgjørerere er i mine Dine meget værre end Mestertyven Jakob Rast i Sønder Bium, der stjal fra de rige og var rundhaandet imod de fattige; ti disse stjæler i Grunden fra de fattige selv. Jeg vil ikke en Gang tale om saadanne Folk, der ved at knibe paa deres Arbejders Løn, skaffer sig Midler til flotte Gjæstebud, hvor de leve i Sus og Dus med de rige og ryggesløse, som altsaa i Grunden stjæler fra de fattige og giver til de rige. Deres Mand var ikke Hans Krygers; jeg har aldrig mærket noget til, at han har ydmyget nogen med sin Hjælp. Og saa i dette Forhold kjendtes det, at han havde Hjærte i Livet.

En danskere Mand end Hans Kryger har jeg aldrig funden; men just fordi han er saa hjærnedanskt, taaler han ikke, at der gjøres Tjndskerne Uret, og smaalig Hævnen vendte han sig fra med Afsky. Jeg har desværre tid nok været Vidne til hjællingagtigt Drilleri overfor Tjndskere og Slesvigholstenere; men aldrig har jeg mærket til slikt fra Hans Krygers Side. Jeg glædede mig i mit stille Sind, naar uskadelige Slesvigholstenere søgte og fandt Hjælp hos Kryger, naar man havde hævnet sig paa dem ved at tage Mæringen fra dem. „Hvorfor skal vi gjøre en Ulykke paa os selv“, sagde Kryger, „ved at affjære dem fra at lade deres Arbejde komme vort Samfund til gode“. Men det forstaar sig, det var kun de vildledte, han tog det saaledes med, de, der havde ondt i

Sinde, fik noget andet at føle. Ogsaa de holsteniske Riddere og Rigsraadslemmer kunde han omgaaes ridderligt. Hans Skikkelse og hans Færd minder om vore Oldtidskonger, og naar jeg, efter at være flyttet til Kjøbenhavn, fra Tilhørerpladsen saa ham stride ind i Rigsraadsstuen, lo Hjærtet i mit Bryst, som det vilde le mod Rolf Krake eller Hellig Olaf, hvem jeg næsten ikke kan tale om, uden at se ham i Hans Krygers Skikkelse.

Jeg spurgte ham en Gang, vi sad ene to der hjemme, hvordan han egentlig havde det, da han den 18de Marts 1848 i Rendsborg stod i Gabet for Nordflesvigsk Danskhed, og han gav mig da en meget levende Fremstilling deraf og sagde, at han, mens det stod paa, følte sig lige saa tryk og rolig, som mens han nu sad ved sit Bord og fortalte mig det; men da han kom ned, fik han travlt med at komme bort fra Staden, hvis Porte kort efter lukkedes, og nu var han fredløs, saa vidt Oprørernes Magt strækkede sig. Ogsaa dette kunde han tage med Ro; „men“, sagde han, „da jeg kom til Kjøbenhavn og i Kasino, af den der samlede Mængde, modtoges med Hurra og Bisaldsraab — det var jeg ikke saa rolig ved og havde der værre ved at komme til Mæle“. Og som 1848 i Rendsborg, saa nu i Berlin. Da jeg en Gang gjæstede ham i hans Hjem, hvilket jeg nødes til at gøre meget, meget sjældnere, end jeg gjerne vilde, sagde han: „De ved nok, jeg er ikke veltalende i mig selv; men min Sag gjør mig veltalende. Naar jeg (i den tydske Rigsdag) gaar op til Talerstolen, ved jeg ikke et Ord af, hvad jeg skal sige; men naar jeg saa skal til at tale, er det, som naar en Flok Faar stimler sammen og vil ud af en lille Dør!“

Fru Bolette Kryger, som har faaet en Del af sin Opdragelse paa Kristiansfeldt, er desværre ikke i Stand til at glæde sig fuldt med os over alt dette; hun er mere „Dydens“ end Danskhedens Ven, og naar

Kryger ikke var hjemme, snakkede vi dydig med hinanden om Borneopdragelse og deslige og kom godt ud af det med hinanden. Hustruen maatte da ogsaa sagtens være glad ved, selv om hun kun halvt fattede det, at jeg op-
 højede hendes Mand for hans Danskhed og Ridderlighed; men Søsteren, Ingeborg Kryger, giver ikke Broderen noget efter i Danskhed og finder intet timeligt Offer for stort for den danske Sag; for hende, som for os, er Danskheden Dyd i Danmark!

Ligesom Kornegjæst fandt det friest hos de danske Konger, saaledes kan jeg sige med Sandhed, at jeg intet Steds har aanded friere end hos Haas Kryger i Bestoft Mølle. Der sang jeg med Krygers Drenges Smaadrenge-
 nes Sang; der sang jeg Femaarsdagen efter Ludvig Müllers Hjemgang en ny Mindefang om ham; der sang jeg Bryllupsfangen, der kunde løste Sindene „i Frejas Sal“, Bryllupspaulnet i Bilstrup Præstegaard, og der sang jeg for Børnene en ny Sang om Grundtvig, den Dag, han fyldte de 73; men der var fræmsfor alt Liv i den gamle Sang og i Fædres og Mødres Tale til Danskhedens Oplivelse; og Guds Naades Ord var derfor ikke bundet. Naar jeg fra Bestoft gjæstede Vennerne i Bor-
 lund, saa jeg ogsaa gjerne ind til den gamle livsfriske Kvinde Kjesten Marie Helvigs paa Agerstov Ny-
 mark; ti hun var fuld af gamle Sange og gamle Ord, som jeg maatte have hjærget til det gamle Livs For-
 plantelse og til Glæde for Svend Grundtvig og Andreas Peter Berggreen. Skjønt min Ven og Lærer fra Rødning, J. L. Knudsen (Præsten i Vejstov), havde høftet godt ind hos hende, fik jeg dog nu en ikke ringe Efterhøst, især da vi kunde sige „Do“ til hinanden og jeg havde sunget og tydet for hende Bisen om Ungen Svægder, og især Gaverne, hans Moder steg op af Graven og bragte ham: Dvins-Hesten, Iduns-Frugten, Heimdals-Sværdet og Frejrs-Skibet. Kristendom fandt jeg ikke

noget af hos Kjesten Mari men godt Hedenstab, som kan kristnes. Det var saaledes ikke kristeligt, som hun havde baaren sig ad med sin Kæbe, hvem hun havde været Uven med, men som, da han laa paa sit Yderste, sendte Bud efter hende. Hun opfyldte nemlig ikke hans Ønske, men lod ham dø uden det Forlig fra hendes Side, som han muligvis trængte til for at kunne gaa bort med Fred.

Det havde den gode Kone vistnok ogsaa faaet en Følelse af, da hun oplod sit Hjærte for mig og skriftede Sandheden, mens jeg ikke vidste andet Raad end at vise hende hen til Guds naadige Tilgivelse for Jesu Kristi Skyld.

XI.

Paa Grundtvigs Højskole og i Kjøbenhavn (1856—58).

Udriig har det været strangere for mig at bryde op fra noget Sted, end det var for mig at rejse bort fra Vestoft Mølle og fra den hjære Gjærning, jeg der havde, og havde jeg ikke følt mig bundet ved mit Ord, saa var det ikke blevet af, at jeg var rejst derfra til Grundtvigs Højskole, skjønt det rigtig nok var det Sted, jeg helst vilde flytte hen, fordi jeg haabede, at jeg ogsaa der vilde faa god Vejledning til at udfolde mig. Og saa den Vejledning, jeg maatte kunne faa hos den vise Olding, som ikke blot var hjærnedanskt men ogsaa Kristenmand! Aftenen, før jeg skulde rejse, overraskede Hans Kryger mig med et Gilde, hvori Husets Folk deltog og drak min Staal paa hans Ord med Ønske om, at jeg nu efter fuldendt Gjærning her, maatte faa Lykke til min Virksomhed, hvor

jeg drog hen. — Hvor det Ord „fuldendt“ brændte mig. Nej, sagde jeg, her var ikke noget fuldendt, og jeg sagde, jeg vilde onske, jeg ikke skulde rejse. „Ja, rejse De kun“, sagde Kryger, „og Bladsen her skal blive staaende aaben for Dem i en Maaned, og hvis De da efter den Tid vender her tilbage, skal De være velkommen“.

Næste Morgen fik jeg da mit Tøj fort til Flensborg og fulgte selv med for at affeile derfra til Kjøbenhavn. Det var første Gang, jeg saa Flensborg, og jeg blev snart optaget af de mindere og skjønne Omgivelser af Flensborg Fjord. Vi havde en svensk Stradersvend ombord. Ham fandt jeg nogen Tilfredsstillelse i at tale med om svenske Forhold, og da Sønderborg Slot laa for os, pegede jeg paa det og sagde: „Der var det „Kristjern Tyran“ maatte bøde for det svenske Adelsblod, hvormed han farvede Stotholms Gader“. „Ja“, sagde Svenskeren, „en sådan Konung sakne vi nu om dager i Sverige; th de stora herrarne der hjämme tränger att blifva ett hufvud kortare; men den konungen vi nu har gör dem snarare et hufvud hogare!“

En af de ombordværende Herrer spurgte mig meget flittig ud om min Rejse, og jeg maatte gjøre ham Rede for, hvordan en saadan Skole kunde kaldes Højskole eller Friskole. Paa en Højskole, mente han, man maatte blive højlærd og paa en Friskole maatte man faa alt frit uden Bederlag, og det kunde der jo ikke være Tale om paa en Skole, hvis Lærere ikke var Kongens lønede Embedsmænd. Hos Grundtvig, der bød mig Velkommen, kunde jeg næsten ikke tale om andet end hvor strengt det havde været mig at rive mig løs fra Bestoft, og hos C. J. Brandt varede det endda noget, inden jeg kunde faa sagt, hvad Hans Kryger og jeg havde aftalt med hinanden ved Bortreisen, og da det saa skete, vilde Brandt ikke høre noget om min Tilbagerejse; men det var endda nogen Tid efter, at han sagde, jeg stod altid med Haanden

paa Klinken. Og det var mig altid en Trøst, naar Hans Krøyer kom til Kjøbenhavn til Rigsraadet, da at modtage en Hilsen fra mine kjære Dreng. „Glemmer Du nu ikke alt det, Du hørte af Ejsesen“, fortalte han mig, han havde sagt til Georg. „Nej“, havde Georg sagt. „Lad mig da høre, hvad Du kan huske!“ sagde jeg, og saa fortalte han om den forlorne Søn, ikke som han kunde have læst det i en Bog, men som han selv havde set det, ligesom man kunde høre Dem fortælle“. Jeg kunde mærke paa Krøyer, at dette var gaaet ham til Hjærte, og det var en Trøst for mig.

Den 3die November 1856 var der et lille Venne-møde paa Marielyst. Da blev Højskolen aabnet med „Solfangen“, som Grundtvig den Gang kaldte den („Hvad Solfskin er for det sorte Muld“), hvori Verset:

„Dyrind da over Marielyst
 Dplysnings Sol med Din Morgenrøbe,
 syng, Ungdoms Fugl, af dit fulde Bryst;
 ti Modersmaalet har Toner søde!
 Trods Mørkets Harme,
 med Straalearme
 af Lys og Varme
 er Nøsten klar!“

Grundtvig holdt selvfølgelig selv Indvielsestalen, som der blev vrænget med i „Dagbladet“ og i „Dannevirke“, saaledes at særlig jeg fik et Tak for sidst for noget af det sidste, jeg havde gjort, før jeg rejste fra Sønderjylland. Sagen var den, at Peter Chr. Koch havde afhændet „Dannevirke“ til Godske Nielsen; men efter den almindelige Mening iblandt Folk, var det egentlig Regjeringen, som nu havde faaet Bladet i sin Magt, og det var man ikke glad ved. Koch var flyttet til Kjøbenhavn, og nu var den Tanke opstaaet i Grundtvigs Vennekreds, at Dansk Forenings Ugeblad „Dannebrog“ kunde med Koch som Leder gaa ud som Dagblad, og det var noget,

Roch gjerne gif ind paa; maaste det endogfaa var ham, der havde tændt Tanken. Der var da bleven udfærdt Indbydelse til at tegne sig som Holder af det ny Dagblad, og denne Indbydelse var undertegnet af Grundtvig og Mænd af hans Bannekreds. Denne Indbydelse fik jeg i Hænde en Gang, jeg var i Bilstrup hos Boisen, og paa Vejen derfra til Bestoft var jeg flere Steder inde med den, og var velkommen, fordi Roch var med i Sagen. Jeg samlede i det hele mellem 20 og 30 Holdere, og de sagde da øjeblikkelig „Dannevirke“ op til 1ste Oktober. Men da 1ste Oktober kom, kom der intet nyt Blad, Roch havde faaet Forfald, han havde nemlig med Sort paa Hvidt lovet ikke at udgive noget politisk Blad, inden en vis Tid var gaact, og han har vel ment i Faderslev; men det rækkede videre. De ny Gjere af „Dannevirke“, saa vel som de skuffede Holdere, blev selvfølgelig vrede over det Tillob, der havde været gjort, Gjernerne, fordi, at dersom det var lykkedes, vilde det have tilføjet dem stort Tab, og Holderne, fordi de var bleven tagen ved Næsen og derved let kunde komme i et slettere Forhold til Presens Magthavere, end de fandt ønskeligt.

Vist er det, at jeg fik mere end en Gang de nævnte Magthaveres Uvilje at føle, saa mit gode Navn og Rygte vandt ikke ved dette Uventyr, i det mindste ikke i Øjeblikket, saa jeg maatte gribe til Kingos Trøst:

„Gaf, syng din Sorig hen, det tør vel blive godt;
ti Ure fødes tidt ud af vanartig Spot“.

Det første Aar, jeg var paa Grundtvigs Højskole, blev Bartov Kirke gjort i Stand, og Grundtvig havde faaet Lov til at samles med sin Menighed i Slotskirken. Der gif efter Ruslands Nederlag paa Krim en friere Luftning gjennem Evropa, og jeg tror nok, vi kan sige med Sandhed, at Grev Cavour og Vestmagternes Helte paa Krim havde deres Del i, at Tilbagegangsfolkene her

hjemme maatte vige fra Magten, og at Mændene fra 1848 igjen kom til Roret. C. C. Hall styrede nu fri-
 findet for Kirke og Skole, og det var under hans Styrrelse,
 at Sognebaaundslovingen blev lovlig, medens man tid-
 ligere i det Stykke havde maattet tigge sig frem, saaledes
 som jeg halvvejs gjorde det, mens jeg var i Uth. Fri-
 skolen blev ogsaa fra 2den Maj 1855 mere lovlig, og at
 Grundtvig og hans Venner fik Lov til at bruge Slots-
 kirken, det var maaske ogsaa noget, som ikke vilde være
 sket i Orstedes Tid. Men vi havde det hyggeligt der, og
 det var dejligt at kunne mødes med Venner trindt om fra
 Landet her under Kirkens Hvalvinger og med en levende
 Forkyndelse og Salmesang, endvidere udenfor at kunne
 stifte mangt et hjærteligt Ord og Haandslag! Og saa
 Vennehusedene, som der ikke var lang Vej imellem i Kjøben-
 havn. Det var et vidunderligt elskeligt Samliv.

Og nu ude paa Skolen. Ja der var jo vel det,
 der kunde være bedre; men jeg var i al Fald ikke over-
 læstet med Arbejde. Jeg havde gjerne taget mig paa at
 undervise i Historie; men det kunde der ikke være Tale
 om; ti Tang havde Fædrelandets og Brandt Menneffe-
 slægtens Historie. Jeg fik Kæmpeviserne og Jordkund-
 staben; men Regneundervisningen, som jeg troede Tang
 bedre kunde tage end mig, navnlig naar der var Tale
 om at undervise voksne Mennesker, skubbede jeg fra mig,
 hvilket jeg havde Ondt af siden, da Brandt saa skulde
 have den at trækkes med; men jeg havde min store Glæde
 af, saa vidt muligt, at være til Stede i Brandts Timer,
 især naar han, støttende sig til Kronike-Rim, underviste i
 Verdens Historie. Men Grundtvig var dog Grundtvig,
 og naar han kom, da gav det noget af sig. Svendene
 sad omkring et aflangt rundt Bord, og Grundtvig stillede
 sig ved den nederste spidse Ende, hvor han, fattende med
 Hænderne om Bordkanten, stod og talte saa jævnt og dog
 saa dybt om Menneffelivets Lødomme, idet han meget

klædte sin Tale i det gamle nordiske Billedsprog. Enkelt Ting bed sig især fast hos mig. Saaledes:

„Menneskehjertet er det vidunderligste, Gud har skabt; ti det er saa lidet, at det kan rummes i et Menneskebryst og dog saa stort, at det kan rumme hele Himlen, hele Helvede og sædvanlig noget af begge!“

„Der er en Kamp, som opstaar af Misforstaelse, som den mellem Aser og Vaner, og den maa ende med Forlig; men der er ogsaa en Kamp, som kun kan ophøre, naar den ene af de stridende tilintetgjøres. Saaledes er det med Kampen mellem Sandhed og Løgn (Tor og Midgaardssormen), Liv og Død (Odin og Fenris), Lys og Mørke (Frejr og Surt)“.

„Bøgerne er at ligne ved Mimers Hoved, der naar Anden opliver dem, kan bringe Tidender fra Dødningsriget“.

„Den uoplyste Trosthyldighed er som den blinde Søder, og kan let komme afsted som han, da Loke lagde ham Misteltenen i Haand“.

„Dannet er den, der kan tænke, hvad han føler, sige, hvad han tænker, og ved, hvad hans Mund siger“.

Det var en Gang ved Fastelavnstide, han var ude hos os og bad da Brandt oplæse af Nytaarsgaven „Hejmdal“ det første og det sidste af Kornegjæsts Saga, hvorpaa han fremstillede Kornegjæst som et Udtryk for vort Folks aandelige Liv. Det var netop samme Dags Aften, jeg første Gang indleedes i den norske Billedhugger Christopher Borchs Hus, hvor jeg, med flere, siden skulde have saa megen Glæde. Der traf jeg ogsaa første Gang Bjørnstjerne Bjørnson, der just, da vi traadte ind, var i Færd med at oplæse „Mellem Slagene“. Han havde den Gang intet Navn; men han skulde snart faa det, og det var vist nok alle Tilstedeværende vis paa. Jeg var det ikke alene paa Grund af hans eget Digt, han læste, men snart endda mere paa Grund

af hans Oplæsning af Snorros Fortælling om Harald Haarderaades Fald, saaledes at det blev et Digt, uagtet han læste Ord for Ord, hvad der stod i Jakob Malls Oversættelse. Jeg fik en temmelig lang Samtale med ham om Slægtskabsforholdet mellem Nordens Stammer og om Sprogslægtskabet. Endelig, da han hørte, jeg var fra Grundtvigs Højskole, blev han meget opsat paa at blive sat ind i, hvad en saadan Skole stiledede efter. Jeg valgte da, for at klare dette for ham, at fortælle ham om en Dags Arbejde og netop den sidste Dag. Jeg mærkede, at havde han usædvanlige Evner til at fremstille, saa havde han ogsaa usædvanlige Øren til at høre med, saa der gik næppe meget tabt for ham. Men Grundtvigs Brug af Sagnet om Noruegjæst med Lyset i Harpen vandrende blandt Nordens Folkesfærd og vandrede med i deres Daad, fulgte han især med Opmærksomhed, og næste Søndag saa jeg ham i Kirken med den samme Opmærksomhed lyttende til Grundtvigs Prædiken; men at han da blev stærkt tiltalt, har han selv vidnet; og Morgenen efter mit første Møde med ham i Borchs Hus udraabtes han paa Grundtvigs Højskole som norsk Skjald, og det var han, skjønt han endnu ikke havde vundet det store Navn, som mange nu have angret at have givet ham. Jeg for mit Bedkommende trøster mig imidlertid med, at jeg har ikke nødig at tage mine Gaver igjen, jeg har ikke givet ham mere, end han gjerne maa blive ved at have, og han har altid givet mig mer end jeg ham. De af hans Frembringelser, jeg ikke har havt Brug for, har jeg ladet ligge til andres Fryd eller Regrelse. Da „Synnøve Solbækken“ var kommet ud, var Brandt den første af os, der læste den, og læste den siden, til almindelig Glæde, op paa Skolen.

Underneben i Sidesløjen havde jeg mit Bærelse, hvor jeg tidt gjæstedes af de unge Karle, saa jeg ofte om Aftenen havde Bærelset fuldt af dem, og min Deltagelse

i de Samtaler, der fortælles, var maaske min frugtbareste Gjærning der paa Skolen. I disse Samtaler blev det tidt taget op i igjen, hvad der havde været ført frem oppe paa Skolen, dels af Grundtvig, dels af Skolens daglige Lærere eller af Ludvig Helveg, som kom ud og fortalte Kirkehistorie, mens han boede inde i Rjøbenhavn, indtil han i Foraaret 1857 kaldtes til Præst i Odense, omtrent paa samme Tid, som jeg havde mit ovenanførte første Møde med Bjørnson, og jeg i et af vore Aftenmøder havde en lille Strid med Eleverne med Hensyn til Grundtvigs Tale om Kornegjæst. Karlene kunde ikke lide, Grundtvig havde sagt, at Kornegjæst skulde fremstille vort Folkeliv, og saa tillige, at nu var Tiden for os kommen til at tage Lyset ud af Harpen; ti saa mente de, at vi fik kun kort Tid at leve, ligesom det snart var ude med Kornegjæst, da han havde tændt sit Lys. Jeg maatte have misforstaaet Grundtvig paastod blandt andre Niels Peter Frandsen fra Vendskysel. „Ja“, tænkte jeg, „saa hellere gaa til Hovedet end til Halen, Grundtvig maa da bødst vide, hvad han har ment“. Jeg greb den første den bedste Lejlighed til at tale med Grundtvig derom en Eftermiddag, jeg var inde hos ham. Vi stod just ude paa Svalen og saa ud over Øresund, da jeg gav ham min Opfattelse og fik hans Svar: „Ja, naturligvis! Var det da bedre, at vi tog vor Livslys med os i Graven!“ — Det gjælder netop ogsaa folkeligt om at arbejde, mens Dagen er; ti Natten kommer, da ingen kan arbejde. De af Karlene, jeg især havde Glæde af at tale med, var Gunni Buscks Søn, Johannes Busck, Peter Larsens Søn, Johannes Larsen, Jens Jørgensens Søn fra Bjerregaard, Jørgen Jensen, ovennævnte Frandsen, Bøber Jens Hansen fra Braaby, samt Sognefogdens Søn fra Brøndbyvester, Søren Jørgensen eller Jørgen Sørensen, det ene hed Faderen og Sønnen det andet. Tang boede ovenpaa og

havde tidt sin Tid stærkt optagen, dels med at læse og dels med at skrive Bøger, saa han fik mindre Tid til saaledes at give sig af med Svendene.

Tang kunde heller ikke faa Tid til at gaa ud til Kristianshavn for at fortælle for Drengene i Frelserø Kirkeskole, hvilket Sognepræsten P. A. Fenger gjerne ønskede. Jeg tog mig da paa at gaa derud et Par Gange om Ugen, og i Førstningen tegnede det særdeles godt; men siden fik jeg ikke ringe Bryderi derude. Gamle Fenger var selv med den første Gang og sagde til Drengene, at han gjerne selv var kommet hen og fortælle for dem, naar han havde haft Tid; men da han ikke kunde for Tiden, havde han bedet mig om at gaa derhen paa hans Vegne. Han blev der Timen ud og hørte mig fortælle om Bjarke og Agnes Ingelsen, som paa sin Bryllupsdag gif smilende i Døden, hvilket gav Fenger Lejlighed til at lægge Børnene paa Sinde Verset:

„Hvem, der smile kan ad Døden,
ham har Himlen smilet til,
og som Sol i Aftenrøden
lukker han sit Øje mild.
Oder Kristentøj i Daaben
han isjeres Purpurkaaben“.

Paa Grund af det Arbejde, vi saaledes havde sammen i denne Skole, havde jeg ofte Grinde til gamle Fenger, gjæstede ofte hans Hus og var der som hjemme, fik ogsaa Gavn af de Møder, der holdtes til Indøvelse af gode Salmemelodier. I Skolen fik vi en Del Bryderi, og først adskillige Aar efter fik jeg ret Grunden at vide. Det var en Dag i Efteraaret 1864, jeg gif om ved Slottet i Odense og hørte mit Navn nævne, uden at jeg først skjønnede, af hvem det nævnedes; men efter at det havde gjentaget sig, opdagede jeg, det var Skildbagten, der havde kaldt paa mig. „Kjender De mig?“ spurgte

jeg. „Ja“, sagde han, „kender De ikke den gale Jens Petersen fra Frelsers Kirkeskole paa Kristianshavn“. „Hvad, er det Dig, Din Gavty! hvordan kan det være, Du er her, hvor gammel er Du?“ „19 Aar; men jeg mente, der faldt saa mange af de, der har Alderen, og saa mældte jeg mig og fik Lov til at komme med“. — „Det kan jeg lide Dig for“. Han fik nu at vide, hvor jeg boede, gjæstede mig flere Gange og sagde mig, hvor glade alle Drengene i Skolen havde været ved mine Sange og Fortællinger, men hvorledes Skolens Lærere havde sat Dndt i dem og opmuntret dem til at øve Sjælmsstykker i min Time, og at det kom dem dyrt at staa, naar de gav nogen Glæde til kjende over det, jeg havde med at fare. Jeg havde hvert Aar i Høsthvilen nogle af disse Dreng medovre hos sønderjydske Benner, og en Dag havde jeg ført dem alle hen i Borchs Billedhuggerværksted. Borch havde der i Ler fræmstillet Kristus med Haanden let hvilende paa en lille Drengs Hoved. „Kan I se, hvad han vil sige?“ sagde Borch. „Han siger“, svarede Jens Petersen: „„Uden I blive som Børn, kommer I ikke ind i Guds Rige!““ „Det var mageløst!“ sagde Borch, om hvem jeg siden skrev:

„Hvis mageløst paa Jord var alt,
var Borch sig aldrig her fortalt“.

Men Drengene var glade ved den friske Nordmand, som med stor Venlighed viste dem sine Arbejder og sagde dem Meningen med dem. Det var nok ikke vidt fra, at Jens Petersen var kommen i Lære hos Borch.

En anden Skole, hvor jeg fik Timer, var Pigeasylskolen paa Nørregade. Undervisningen gaves der frit af unge Studerende. Af saadanne, som jeg traf sammen med der paa Skolen, mindes jeg Præsterne H. S. Brauneiser, Grove-Rasmussen og Overlærer Wilhelm Larsen, som i Udseende havde en saadan

Righed med mig, at Frøken Ida Rieg en Gang, vi havde Suletræ, stod længe og talte med ham i den Tro, at det var mig, hun blev helt elendig, da hun opdagede Fejlstagelsen, skjønt der ingen Ulykke var sket. Lærerinder ved Skolen var Frøknerne Bagger, Jørgensen og Marie Meinert, som Prof. Stephens en Gang sagde om, at hun var en god Student. Frøken Bagger havde den daglige Ledelse af Skolen, som var delt i to Afdelinger. Jeg havde paataget mig at undervise i den kristelige Børnelærdom, havde en Del af den historiske Undervisning og Sangen som Oplivelsesmiddel. Den gode Frøken Bagger paastod, at Børnene var ikke gode at styre for dem, der kom bag efter mig, fordi, som hun mente, Børnene var blevne vilde, uagtet jeg med Sandhed kan sige, at jeg mærkede ikke til nogen Vildskab, saa længe jeg var hos dem, da var de gjerne lutter Dre, og sang vi, var der Liv i Sangen; vi kjædede os ikke, og det er let at skjønne, at de ikke gjerne lige oven paa med Ro kunde finde sig i at lade sig kjæde, og at Vildskabet stak op i dem, naar sligt bødes dem, efter at de først vare frigjorte. — En Dag skete der en skrækelig Ting, som vi sang Pinsesalmen: „Den signede Dag med Fryd vi ser“. — Vi sang just Verset:

„Som Guld er den aarle Morgenstund
naar Dagen staar op af Døde,
dog kysjer os og med Guld i Mund
den liflige Aftenrøde,
saa tindre end maa de matte Bliit,
de blegnende Kinder gløde“.

Da lød Raabet som fra en Mund: „Aa, en Svale! en Svale!“ og Dørren blev revent op ind til Frøkenens Bærelse: „Hvad er det for en Uorden!“ Jeg stod da med en lille Svale i Haanden. Den var ind ad det aabne Vindue næsten fløjet mig lige i Haanden, og jeg

fandt det fuldkommen i sin Orden, at Børnene derved afbrød Sengen og jublede; men det fandt den gode Frøken Dagger ikke. Saadan en Forskjel kan der være paa Folk, og denne Forskjel aabenbarede sig her i mange Dele; det var derfor intet Under, at Frøken Dagger græd med tørre Øjne, da Tiden kom, at jeg skulde bort, medens Børnene, som jeg mærkede, heller havde set, jeg var bleven.

Ved en af Kundskabsprøverne der paa Skolen, den sidste jeg var med til, nemlig i Vaaren 1858, kom jeg paa Kant med min gamle Ven, Dr. Frederik Hammerich, fordi jeg ikke havde sørget for, at Børnene kunde en Del udenad. Han fandt det helt urimeligt, at Børnene ikke en Gang kunde Trosordet, det maatte de dog kunne allefammen. Jeg mente, det maatte være nok, naar jeg af Hjærtens Grund bekyndte min Kristentro med dem eller for dem, før jeg talte med dem om, hvad der hører til Kristentro og Kristenliv, og tilsidst havde han da heller ikke andet at støtte sig til end, at vi ikke kunde slippe igjennem med det hos de borgerlige Myndigheder. Jeg undrede mig meget over, hvad dog en Mand, som maatte vide, hvad levende Kristendom er, kan lade sig drive til, naar Vinden blæser fra den Kant. P. D. Boisen, som ogsaa sad paa Dommerstødet, søgte at komme bort ved at bede mig samtale med Børnene om Joh. 1, 1: „I Begyndelsen var Ordet, og Ordet var hos Gud, og Ordet var Gud o. s. v.“. Men Børnene, som for havde været i Solffinskag under den Samtale, jeg havde ført med dem, var nu kommen i Graavejrsstemning, og alting gik trevent. Jeg kunde da ikke bare mig for i Børnenes Paahør at tale deres Sag og sige, at jeg vilde ikke være med til at framtvinge noget, der hverken kunde blive til Velsignelse for Børnene eller i nogen Henseende til Kristendommens Frømme men kan kunde blive en Sæd til Hyfleri og Vantro.

Og da jeg siden talte med Grundtvig om den Sag,

gav han mig fuldt ud Ret og sagde om Hammerich i dette Tilfælde: „Han kræver da mer end Vorherre, for han nøjes da med et „Ja““ (og kræver ikke Trosordet lært paa Romsø). Og jeg havde da ogsaa haft den Glæde at se Solfkinsvejret vende tilbage hos Børnene og følte mig derved fuldt lønnet for at have talt deres Sag, at de skulde have Lov til at være Børn og i alle Maader omgaaes som Børn.

For de største af Pigerne i denne Skole oplæste jeg første Gang „Synnøve Solbækken“, og det var under denne Oplæsning, at Melodien til Synnøves Sang: „Nu Tak for alt ifra vi var smaa“, vældede op, saaledes, at jeg kunde synge den med Børnene, og de faa den lært, inden jeg gik fra dem. Og med denne fulgte siden: „Beste Blomme, Engeblomme“, som den gode gamle Stephensen paa Holsteinsminde glædede sig saa hjærtelig ved og fandt den at være mit udtrykte Billede, ligesom den ogsaa tiltalte P. D. Boisen saaledes, at der hjalp hverken Løn eller Bøn, vi maatte synge den for Enkedronningen, da hun lille Juleaften saa ind til os paa Skolen.

Med disse Melodier gik jeg op til gamle A. P. Berggreen for af ham at faa at vide, hvad disse duede til, og paa: „Nu Tak for alt“, havde han ikke det mindste at udsætte. Og lad os nu blive lidt hos Berggreen. Ham har jeg haft megen Glæde af at gjæste, og jeg havde ret mit Frisprog hos ham. Han kunde saa godt lide mig, sagde han, fordi jeg ikke stak under Stol men sagde min Mening rent ud; men min Mening var rigtig nok tidt langt fra hans. Tonekunst, Digtetekunst og i det hele al Kunst fatte jeg ikke sonderligt højt. Jeg sagde som saa: Før Syndefaldet var der ingen Kunst, da var alt oprindeligt ligesom det friske Vælb, og saadan mente jeg ogsaa, at de Toner, der aldeles uden Kunst vældede frem som et Vælb, saaledes som Tilfælde var med mine,

de var de bedste Toner. Og Berggreen støbte sig ikke over mine fripostige Paaastande, men sagde ganske sagtmodig, at det var sandt nok, at før Syndefaldet gif Mennesket nøgent; men nu var Syndefaldet sket, og saa maatte vi være glade for, at der ved Kunst var tilvejebragt Klæder til at skjule vor Nøgenhed. Han priste den dejlige, friske Skov; men en smuk Have og en vel dyrket Mark syntes jeg vel heller ikke saa ilde om, og var dette ikke frembragt ved Kunst? Det kunde jeg ikke nægte, og det klarede sig for mig, at jeg ikke havde skjælnet tydeligt imellem Kunst og Kunstleri, imellem hvilke der er lige saa megen Forskjel, som der er mellem nette og narartig udmaajede Klæder. Berggreen kunde ikke lide, at man sang Salmer med Bisetoner, og om den Ting havde jeg en lang Dyst med ham, indtil jeg fik Djuene op for, at han hovedsagelig havde Ret. Jeg maatte da hen og tale med gamle Grundtvig om den Ting, var næsten bange for, jeg nu skulde faaet en Dyst med ham fra modsatte Side, men det blev der dog ikke noget af; Grundtvig holdt ogsaa paa de langtrukne Salmetoner, „naar bare der var Liv nok til at udfylde dem, saa de ikke blev slæbende; ti i saa Fald maatte man hellere lade det gaa lettelig og raff“. Hvad vi imidlertid havde den haardeste Dyst om var Grundtvigs Salmer, i hvilke Berggreen mente at finde mange Smagløsheder og en Del Sogt og Tvungent. Skjønt Berggreen vel ikke altid havde Uret i det Stykke, gif han dog for vidt der, og det var en Aften, vi paa denne Balplads holdt et Slag i fire samfulde Timer. Men Berggreen var aldrig ondskabsfuld i sin Kamp.

Hvad der egentlig bandt os til hinanden, det var Kjømpevisen og Folkevisen, som vi begge elskede. Jeg var ung i min Kjærlighed, men han var gammel i sin, og han havde allerede den Gang snart i 40 Aar ofret Folkesangen og Kjømpevisen sine bedste Kræfter. Det var de Kjømpeviser og Folkesange, jeg bragte med

mig, der gjorde mig til hans velkomne Gæst. Ved Siden af Berggreens Holig ude ved Nørrevold laa den Skole, hvor Kallehauge indøvede de Børn, der sang for oppe paa Orgelet i Bartov. Naar vi nu havde fordybt os i Rjampewisefangen, skete det mer end en Gang, at Berggreen fór op og blev hel elendig, idet det skraalede op derinde hos Kallehauge. Han fór sammen, holdt sig for Munden og Dreue og hylede, som om han havde den voldsomste Tandpine, og vi maatte da holde inde, til Kallehauge var færdig. Jeg lod ogsaa Berggreen høre mine egne Melodier, skrev ogsaa nogle af dem op, som han gjemte. Saaledes havde han ogsaa adskillige af Præsten Valles Melodier.

Peter Christian Koch, Stifteren af „Dannevirke“, var nu kommen til Kjøbenhavn at bo. Ham kunde Berggreen mindre godt lide, fordi han fuskede ham for meget i Musiken. Men Berggreen kunde jo ogsaa tage fejl, og i al Fald har Koch ikke hjulpen mig saa lidt og saa i det Stykke, saa jeg fik mere Klarhed over, hvad jeg ellers kun havde paa Følelsen. Han gennemgik med megen Taalmodighed mine Ting med mig men indsaa ogsaa nok, at som Kunstner kom jeg ikke vidt i Tonernes Rige. „De er en ren Natursjanger“, sagde han. Jeg tænkte dog paa, om det ikke kunde blive til noget mere, hvis jeg kunde saa lært at spille Fortopiano, og den gode Musiklærer Frederik Ferdinand Wiencke tilbød mig, og det uden Bederlag, at give mig et Par Timers ugenlig Undervisning. Vi tog fat paa det; men saa efter nogle Maaneder kaldtes jeg bort fra Kjøbenhavn og fik andet at vare paa. Men jeg skylder Wiencke og hans Hustru Tak for deres venlige Opoffrelser. „Det er ikke noget at tale om mellem os“, sagde Wiencke; „ti vi ere jo Brødre!“

Af Frøken Marie Meinert førtes jeg en Sommerdag sammen med Prof. Georg Stephens ude i Sønder-

marken ved Frederiksberg, og jeg mærkede nok, at af ham, Engellsmanden med den store Kjærlighed til Nordens Oldtid, kunde der være meget for mig at lære. Han tilbød mig fri Udgang i sit Hus og til hans Forelæsninger paa Universitetet. Jeg takkede for Tilbudet; men fik ikke andet ud af det, end en vedvarende Følelse af Taknemlighed til den gode Engellsmand; ti, som sagt, jeg kaldtes snart bort fra Kjøbenhavn. Nogle Forelæsninger paa Universitetet af N. M. Petersen om islandsk Skjaldskab naaede jeg netop, inden min Vortrejse, at faa godt af og har godt af alle Dage. Ligesom til Berggreen gav Kjømpeniserne mig ogsaa imellem Grinde til Svend Grundtvig, som paaskjønede mit Samlerheld, og kunde da ogsaa oplade mig sine Skatte. Men en Gang fik jeg Stam til Takke af ham. I en Gjengangerhistorie fra Bejers forekom der en Tiltale af Gjengangeren paa Bers. Og dette Bers var Grundtvig særlig glad ved og sagde, det saa ud til at være Lævning af en Kjømpenise; men min Samvittighed tillod mig imidlertid ikke at dølge, at jeg havde ikke oprindelig hørt det paa Bers, men at det under Opfrivningen var lige som løben i Bers for mig, og jeg forvandlede derved Svend Grundtvigs Glæde over at være kommen paa Spor efter en Kjømpenise til Uvilje, saa jeg maatte finde mig i at modtage en Røvelse for utilbørlig Omgang med Danesæ. Jeg mente i Forvejen, at naar bare Indholdet var der, saa gjorde det ikke saa meget, om Formen skiftede, som jeg jo vidste, den gjorde uvitterlig i Folkemunde.

H. C. Andersen fik jeg ogsaa Grinde til et Par Gange. Den første Gang blev han meget lykkelig ved den Hilsen, jeg bragte ham fra hans og mine smaa Venner i Skolen hos Hans Krøyer. Men da jeg spurgte ham, om jeg ikke skulde sammenskrive ham Raastoffet til et Par Folkeæventyr, som han maaske kunde vinde Guldet ud af og tilदानe til et kosteligt Smykke, sagde han: „Det

kan De selv gjøre; men jeg føler Kræfter til at skabe noget nyt. Anden Gang jeg var hos ham, var det Borch, der havde overtalt mig til at gaa op til ham med „Hede-lærken“, hvilket blev særdeles vel optaget af Andersen. Han omfavnede mig og trykkede mig til sit Bryst; men meget fik jeg ikke talt med ham, da han stod rejseklædt og skulde ud. Siden hørte jeg, at et Bud fra ham for-gjæves havde gaaet og spurgt efter min Bolig, og jeg ved, at han havde tiltænkt mig et Hefte af sine Eventyr, som jeg saaledes ikke fik.

Paa Højskolen havde vi tidt Gæster og stundom høje Gæster. Af saadanne mindes jeg især Entedronning Karoline Amalie, Gehejmeraadinde Hall, Biskop D. G. Mourad og Biskop P. C. Kierkegaard. Entedronningen kom en Dag sammen med Grundtvig, og idet Døren gik op, hørte jeg hende sige: „Vi har kun set saa lidt af det endnu!“ „Ja, Deres Majestæt“, sagde Grundtvig, „vi har dog set noget; men vore Børn skal se mere“. „Ja, men vi vilde gjerne se noget mere“. Brandt talte samme Dag om Island, og Grundtvig oplæste selv Krønikerimet: „Isklædt med Ild i Barmen“, og det, saa det havde Klam. Men jeg sang Kjæmpevisen om Dronning Dagmar med Omkvædet: „Der sejler Herr Strange med Dronning Dagmar“. I Mourads Nær-værelse fortalte Tang Griffensfeldts Historie, og for Kierkegaard sang jeg min Yndlingsvisen: „Olaf Koning og Broder hans“, og som jeg hørte Biskoppen ogsaa havde Forhærlighed for. Han var den Gang endnu ikke bispe-viet, hvilket han blev Fastelavns Søndag, St. Peders Dag (22de Februar) 1857, da han talte indtrængende om Klippetroen og Daabens hellige Kilde. Men det var dog først ved det nordiske Kirkemøde i Juni samme Aar at denne Mands Tale gennemstraalede mig, idet han vidnede om Trosordet, Daabsordet, som det Evangelium, der er ældre end det ny Testaments Skrifter, som ikke

for den første Menighed kunde være Troesregel og Livsord, da Menigheden er ældre end disse Skrifter. Dette Møde var, med sine Røster trindt fra Norden, for mig som et styrkende Bad. Især tiltalte mig blandt Svenskerne Lunds Biskop Thomander og Kyrkoherdan Hamar; men fra Norge var det især Præsten Faye, Forstander for Lærerskolen i Klæbo. Ved dette Møde kom Grundtvigs gamle Ven og senere Modstander, Dr. Rudelbach, fremt til Kort med sin Skriffløgsfab. Kierkegaard var det især, som gjorde det af med den.

Jeg var i to Aar Lærer paa Grundtvigs Højskole; men det sidste Aar boede jeg inde i Bhen, hvor jeg efter Haanden havde faaet mere at være paa. Men de ikke saa Timer, jeg havde paa Pigeaskulskolen, var hoed man kalder brodbøst Arbejde. Da kom Brygger Jens Westberg en Dag op til mig, hvor jeg boede i Nørregade i Farver Grundtvigs Gaard og sagde: „Jeg skulde hilse Dem fra min Kone og mig selv, om De vil være saa god at spise til Middag hos os i Dag og siden hver Dag!“ — Denne Indbydelse tog jeg med Glæde imod, saa nu var jeg der en daglig Gæst, mens jeg boede i Kjøbenhavn, medens jeg om Vinteren havde min Bolig først i Nørregade, siden i Store Larsbjørns-Stræde og om Sommeren ude paa Vesterbro, overfor Alhambra, hvor jeg daglig havde fri Musik og kunde i sin Tid se Ballonen stige op og stryge ud over Nørrefæled. Mens jeg boede paa selve Marielyst, var det Ungdommen der fra Højskolen, jeg havde til Aftengæster, men i min Vinterbolig i Kjøbenhavn var det tillige og især Ungdommen fra Lærdoms-Højskolen. Bag Raad- og Domhuset i Hestemølle-Stræde boede Bogfabrikant James Fife og i samme Gaard boede flere unge Studerende sammen og holdt egen Husholdning. Det var „Anstalten“, hvor vi bl. A. kunde gaae P. Voisen, Brødrene Nikolaj og Karl

Hasle, og hvor der allerede forrige Vinter var bleven stiftet et „Bragesamfund“, dels af Studenter og Polyteknikere og dels ogsaa andre unge Mennesker, der iblandt mine Læringer: den unge Robert Groth og N. P. Frandsen (Groth var ikke paa Højskolen, ham gif jeg hjem til og hjalp i Danmarks-Historie.) I „Bragesamfundet“ samlede vi vistnok en Gang om Ugen under M. S. Hestbeks Forsæde, og foruden de nævnte mindes jeg især de studerende N. P. Christensen, P. S. Bertelsen, J. H. G. Stampe, Carstensen, Jens Palludan-Müller; og Brødrene Ludvig og Frederik Wagner saa vi ogsaa imellem; men jeg husker ikke, om de var Medlemmer af Samfundet. Der blev drøftet mangfoldige Ting baade nærliggende og fjærnt-liggende og maasse især det sidste. Jeg husker, at jeg en Gang, for at der dog kunde være noget at vælge imellem, indbragte paa en Gang vistnok omtrent 50, om ikke flere Emner til Drøftelse efter Haanden. Jeg husker, at jeg som oftest fandt mig særdeles vel tilpas blandt disse unge friske Svende, hvorvel jeg ikke skal nægte, at der ogsaa kunde løbe noget ind imellem, som jeg ikke rigtig forstod mig paa. Dette Samfund havde den sidste Vinter tidt sit Samlingssted paa mit Børelse i Store Lærøbjørns-Stræde.

I en Restaurations-Vejlighed i Bingsaardsstræde havde vi i Sommeren 1857 faaet et Sted, hvor Grundtvigs Benner daglig kunde finde hinanden, og hvor der ogsaa var henlagt Bøger og Blade til fælles Bædste. Det var især Borch, der havde faaet dette bragt i Stand, og vi havde tidt Glæde af at samles der. Der hørte jeg første og sidste Gang gamle Dr. Jakob Kristian Lindberg tale. Det var første Trefoldigheds Søndag. Da havde jeg været i Frelser Kirke, Boisen havde i Bartov Kirke stødt Folk ved at udtale, at der var i Evangeliet adskilligt, der tydede paa, at den rige Mand

ikke var evig tabt. Denne Sag kom nu for oppe i For-
eningen om Eftermiddagen, og da det blev lidt stivt, sagde
Boisen: „Hvad mener De, Dr. Lindberg?“ „Ja“, sagde
Lindberg, „jeg mener nok, der er meget der taler for, at
den rige Mand ikke var det Uffum, som man gjerne
mener; ti han taalte jo dog den fattige Mand ved sin Dør.
Hvormangen rig Mand i vore Dage vilde ikke lade Poli-
tiet sørge for at faa en saadan fort bort! For Resten
mener jeg nok, vi gjør bædre i at tænke paa, hvordan
den fattige Mand kom i Abrahams Skød end paa, om
den rige Mand kan komme i Himmerige.“

Lindberg døde et halvt Aar efter. Mens han laa
Lig, var jeg oppe hos Grundtvig. Vi kom da til at tale
om det Ord, jeg havde hørt af Lindberg og om Til-
standen efter Døden. Grundtvig fik derved Lejlighed til
at sige, at naar der, med Hensyn til Tilstanden efter
Døden, tales om Sted, kan dette kun være billedlig, og
naar der er Tale om Svælgel lige saa; det er der som
her, at der er et Svælg imellem Aanderne og Sjælene.
Vi kan gaa her legemlig ved siden af hinanden og kan
dog ikke raabe hinanden op aandelig talt. Og den
samme Tanke gik igjennem Grundtvigs Prædiken Son-
dagen efter.

Hos Brødrene Larsen (Handskemagerne N. F. og
Chr. og Strædermesteren Carl L.) havde jeg megen
Glæde af at komme, lige saa hos N. F. Spangenberg.
Et vakker Hus var det ogsaa paa Kristianshavn hos
Stræder J. H. Winther og hos Sønnen Carl
Winther, lige saa hos min Skomager H. Førgensen
i Bingsaardsstræde, som nok var den første, der satte
Melodi til „Hyggelig rolig“, og lige saa Maler Benni-
kes Hus. Jeg nævner med Taknemlighed alle disse Huse,
fordi de alle har ydet deres Skjærv til min Manddoms-
Gjærning. De unge Ugtefolks B. og Elvira Schjær-
rings Hus burde ikke nævnes sidst; ti der har jeg tidt

vederfærget min Sjæl; men det bliver heller ikke sidst: ti endnu har vi det Hus tilbage, hvor jeg og ikke faa med mig samlede hyppigst og glædeligst -- er det vel ikke for meget sagt. Det var hos vor Kjære Borch og hans Thora. Vi levede faare meget sammen, der gik ikke mange Dage hen, uden at vi saas. Ved Omgangen med disse velsignede Mennesser fik jeg Sansen vaft for Aandens Tale gjennem de bildende Kunster, saa jeg kunde faa et rigere Udbytte af at gaa paa de kostelige Samlinger, vor Hovedstad indeslutter, som Thorvaldsens, Olduordisk, Folkemundskabens (Etnografisk), Samlingen fra Asyrien, Ægypten, Grækenland og Rom o. s. v. (Antiksamlingen), Billedsamlingerne, og ikke mindst Kunstudstillingerne paa Charlottenborg, hvorfra jeg mindes hyperlige Ting, Borch netop gjorde mig opmærksom paa. Og vi havde gjensidig Glæde af hinanden. Vi brød ogsaa omtrent saamtidig op fra Kjøbenhavn. Ved et Afkedsmaaltid, vi holdt med vor glade Bort og Bortinde den 21de September 1858, bød jeg ogsaa Farvel. Julius Winther og jeg havde bragt Sange til Festen, og den ene af dem var:

„Nys blomstrede Engen, hvor Bækkene smaa
sig risle tilfammen og vorde til A.“

XII.

Rudme (1858—64).

Grundtvig takkede mig for min Deltagelse i Arbejdet paa hans Højskole, og hans sidste Ord, da jeg sagde ham Farvel, var: „Nu vil jeg ønske Dem Guds Belsignelse til Deres Gjerning paa Fyn!“

Jeg syntes, han havde lidt at takke mig for; men han var stor i meget og maaske størst i sin Taknemlighed. Jeg havde næst Gud maaske ham mest at takke af alle Mennesker; ti det var ved ham og hans Venner, jeg blev ret vendt, da det var blevet vildsomt for mig, og de stille Timer, tidt mange paa Råd, jeg tilbragte med ham i Kontammeret, dem tror jeg nok, jeg tør sige, jeg havde mer ud af end alle hans Prædikener to Aargange rundt, og alt hvad jeg ellers hørte af ham i de to Aar, jeg tjente sammen med ham. „Naar jeg er hos Grundtvig“, sagde Kold engang, „føler jeg ret min Storhed, da kan jeg tale rent ud og blive forstaaet; men N. N. og N. N. luffer Munden paa mig, saa jeg ikke kan faa et Ord indført!“ „Ja“, sagde jeg, „i Grundtvigs Nærværelse føler jeg, at jeg er noget; ti han er en virkelig Stormand, stor nok til, at han kan lade os tilfulde udfolde os.“ Naar jeg gav Grundtvig mine Tanker, mine Oplevelser, og maaske mine dunkle Følelser, saa gav han sig Stunder til at høre ret og kunde derfor ogsaa svare ret, ved i Grunden at give mig selv forklaret tilbage. Nu sagde jeg Farvel til Grundtvigs Højskole paa Marielyst; men sagde, at hvor jeg end stødtes, der skulde den samme Skole findes, ikke som et elendigt Aberi, men som et Bærk, der skulde udfolde sig ogsaa af mit Liv. Jeg skiltes venlig og vel fra Marielyst og mine Bærkfæller. Brandt og Tang blev der endnu et Aars Tid, Tang længst af vi tre, saa vi havde kun været med at slaa det i Gang; men da sagde Grundtvig og skrev det aabenlyst, at Bærket med os „var vel begyndt i alle Maader.“

Det var min Ven og Lærling fra Hyrup Kristian Appel i Ryslinge, som vinkede ad mig, da de i Rudme i Herringe Sogn fik Trang til en Friskole, og Povlsen Dal, som havde været medvirkende til, at det var kommet saa vidt, kom selv til Rjøbenhavn og kaldte ad mig. ligesom jeg ogsaa af ham fik Rejsepengene. Jeg husker,

at blandt dem, jeg raadførte mig med ved denne Lejlighed, var ogsaa gamle Fenger, som jeg havde stor Tillid til, husker ogsaa nok, at det, der egentlig gjorde Udslaget, var, at der var Fare for, der ellers ikke blev noget af det med Fri-skolen i Rudme. Jeg maatte altsaa af Sted og kom af Sted. Den første til at hilse mig velkommen i Rudme var Smeden Hans Jakob Alsing, som stod ude paa Vejen, for ved Smedien, og udbød: „Her har vi Manden, vi har længtes efter saa længe!“ Og i Gaardejer Hans Jørgensens Havestue, aabnede vi Mikkelsdag 1858 Skolen med 12 Børn og i Forældrenes Nærvarelse under Afhængelse af „Alt staar i Gud Faders Haand.“ Jeg mærkede snart, at her maatte tages fat fra Grunden af. Holger Danske og Bussemanden kjendte Børnene ingen Forskjel paa, og med den kristelige Børnelærdom stod det lige saa smaat til. Det viste sig snart, at Skolen fik sin meste Tilgang fra Voltinggaard, Voltinggaards Skov og Boldstrup i Ringe Sogn, og inden en Maaned var gaaet, krævedes Børnene derfra til Rundskabsprøve i Brangstrup Skole, hvor de tidligere havde gaaet i Skole. Jeg raadede Forældrene til baade at lade Børnene møde og selv møde med, hvilket ogsaa skete, og her mødtes jeg atter med min gamle Præst F. C. Bloch, som for henved 18 Aar siden havde glædet sig ved at spore min Lærdom hos Karen fra Østergaard. Han var nu Sognepræst i Ringe, og derfor mødtes vi da her i Brangstrup Skole. Han var meget mild; men ved at tale med Børnene om Abfalons Oprør var han ikke fri for at skotte lidt skjælnst hen til mig. Hvis han kjendte „Hedelærken“, som jeg dog ikke ved, om han gjorde, var det ikke underligt, om han havde følt sig krænkert ved den uheldige Maade, hvorpaa jeg havde omtalt hans Undervisning den Vinter, vi gik til ham, og som var alt andet end hensynsfuld overfor en Mand, som havde ydet mig det bedste, han vidste. Denne Rundskabsprøve havde imidlertid ikke stort at sige for os, da

vi kun havde havt Børnene saa kort; og Børnene krævedes ikke mere til Kundskabsprøve i Brangstrup Skole.

Kort efter gik jeg op til Herringe Præstegaard for at hilse paa Sognepræsten Chr. Camradt. Han modtog mig først noget køligt og spurgte mig bl. A. om, hvilken Lærebog jeg lagde til Grund for Kristendoms-Undervisningen. — „Jeg lægger ingen Bog til Grund!“ — „Da maa De jo da have en Grund!“ — „Ja det følger af sig selv, at der maa være en Grund!“ — „Hvilken Grund lægger De da?“ — „Jeg lægger ingen Grund“. — „De siger, der maa være en Grund, og saa siger De igjen, at De lægger ingen Grund. Hvordan faar De disse to Ting til at falde sammen?“ — „Det faar jeg ved at blive ved den Grund, som er lagt: Jesu s Kristus.“ — „Ja det er godt nok, hvorledes bygger De paa den Grund?“ — „Ved at holde mig til hans Ord, det Ord, hvorved vi ere kristnede“. — „Det er alt for vag en Grund!“ — „Da er det dog den Grund, hvorpaa Børnene ere kristnede, og som Fadderne, hvis de skal træde i Forældrenes Sted, er paalagte at opdrage dem paa, opdrage dem i den kristelige Børnelærdom, ligesom de ved Daaben indpodedes i ham. Altsaa ved Ordet i Daaben er Børnene indpodede i Kristus, og ved den Børnelærdom, der grunder sig paa dette Ord, opdrages de til at blive i ham!“

„Vi er egentlig ganske enige“, sagde Præsten omsider, da Samtalen havde bølget sig lidt frem og tilbage. „Ja“, sagde jeg, „bare vi kan nu for det første være enige om, at vi lader hinanden sejle hver sin egen Sø, saa skal Tiden og især Enigheden vise, hvor meget og hvor lidt, vi i Øvrigt er enige om!“

Denne Tale lod til at støde Præsten, og han sagde: „Ja jeg ved nok, De mener at være bedre end mig.“ — „Saa ved De mere end jeg ved“, sagde jeg, „og det vilde være værst for mig selv, om jeg troede det. Nej jeg

tror ikke, jeg er bødre end Dem; men jeg vil ikke hylle for Dem og derfor rent ud sige Dem min Mening, at jeg mener at være forud for Dem i kristelig Oplivelse og Oplysning; men det har jeg ikke af mig selv, og De kan meget snart være forud for mig; ti i dette Forhold ved De nok, at Første kan blive Sidste og Sidste blive Første."

Jeg tror ikke, at Præsten nogen Sinde siden nærede Uvilje mod mig eller Skolen, men han kunde ikke altid frigjøre sig for Paavirkning af Folk, som bægge Dele var Tilfældet med. Efterat han allerede i flere Aar havde gjæstet Skolen et Par Gange om Aaret sammen med Børnenes Forældre, for at se, hvordan det gik, fandt han en Gang for godt at skrive til Hans Jørgensen i Rudme om, at han skulde tilsige Børnene i hans Skole til at møde ved den halvårlige Prøve i Herringe Skole. Hans Jørgensen vidste knap, hvad han skulde gøre ved dette; men da han spurgte mig til Raads, svarede jeg ham, at han jo ikke havde noget at sige over de andre Forældres Børn, og havde altsaa kun at afgjøre, om han vilde lade sine egne Børn møde efter den nævnte Tilsigelse. Det blev da mig, der maatte op til Præsten for at faa ham paa andre Tanker. I Forstningen stod han paa, at Loven ikke indeholdt noget Bud om, at han skulde møde som hidtil i Friskolen; men jeg gjorde ham opmærksom paa, at den heller ikke indeholdt noget Forbud, saa der mente jeg, han havde sin Frihed til at handle, som vi kunde komme til Rette om, efter Ordet „et er Ret (hvad Loven byder) og et andet Sæt (hvad vi enes om, hvor Loven tier)". „Ja saa lad det da være Sæt", sagde han saa til sidst, og det blev med os ved det gamle. Han var meget rimelig, naar han kom i Skolen, og den allerførste Gang (17de Maj 1859) skrev han paa den forelagte Liste: „I Undervisningen er Friskhed og Liv, der nødvendigvis maa blive Skolen til

Gavn". Og den 16de Maj 1864, da jeg var i Færd med at skulle flutte til Odense, gav han mig følgende Vidnesbyrd:

„Mr. Morten Esfejen, demitteret fra Snedsted Seminarium den 4de August 1848, har en Tidlang bestyret den her i Sognet oprettede Friskole. Jeg skal ikke undlade at bevidne, at han, efter den Lejlighed, jeg har haft til at lære ham og hans Gjærning at kjende, med gode Kundskaber forener en usædvanlig Gave til at undervise og Nidfærthed for Opfyldelsen af sit Kald. — Mine bedste Ønsker om Guds Betsignelse paa hans Fremtids Bane ledsage ham.

Herringe Præstegaard, den 16de Maj 1864.

Chr. Samradt.“

Botcher i Tisfnd mente i sin Tid, at jeg gif gjorde mine Hoser grønne for Præsten i Bestoft, hvortil jeg svarede, at saa var det i al Fald ikke ved at smigre ham, og det var heller ikke ved Smiger, jeg vandt det gode Dommene af Præsten i Herringe. Begge tror jeg, de fandt sig vel ved, at jeg ikke forestillede noget andet, naar jeg talte med dem, end jeg var, og ikke gav dem Ret i mer, end jeg til enhver Tid kunde staa ved. De mærkede ligesom gamle Berggren, at Mund og Hjærte fulgtes ad, og at jeg var villig til at tage imod gode Raad, hvor de end var at finde, og just derfor kunde de ogsaa finde gode Raad hos mig.

En Gang jeg efter min Bortrejse fra Bestoft gjæstede Randbøll, traf jeg hos ham Præsten E. Appel i Rødding, den Gang Lærer i Tønder. „Der har vi dette Spritmenneske!“ udbød Præsten, i det jeg traadte ind. „Mage til Skolehold, som det, han holdt i Hrup, har jeg aldrig set i mine Dage. Naar jeg kom der op, kunde jeg finde Børnene sidde og læse en i Sage, en anden i Snorre og omtrent allesammen hver i sin Bog. Dette

maatte blive en dejlig Redelighed, tænkte jeg; men ved nærmere Eftersyn fandt jeg god Rede i det. Og saa maatte de selvfølgelig ikke lære udenad; men det kunde jeg finde mig i, for Børnene fik virkelig noget lært. N. N. vilde heller ikke lade Børnene lære udenad; men saa lærte han dem ingen Ting, og noget maa de dog lære". — Randbøll havde, ved min første Vortrejse fra Bestoft, ved et Selskab i sit Hus, ladet affynge Sangen: „Der er et yndigt Land", og efter Slutningen

„Dg ædle Kvinder, skjønne Mø'r
og Mænd og raske Svende
bebo de danske Ør",

udraabt et hjærteligt Leve, som Selskabet istammede for mig som en af „Danmarks raske Svende". Og nu mente han ret, jeg maatte have fundet mit Stade i den fynske Friskole; hvilket „hjærtelig glædede ham!"

Men allerede den første Sommer indvirkedes jeg i en Kamp, hvor jeg fik den Præst, som først havde givet mig det gode Vidnesbyrd, F. C. Bloch, imod mig. Ved de ugentlige Aftenmøder i Friskolen, hvortil især Ungdommen stiftedes ligesom i Uth, og hvor det ligesom der for en stor Del var Kjømpeviserne og Oldsagnene, der gav Emnet til Talerne, saas et Par Gange i Løbet af den første Vinter Husmand Knud Pedersen i Boldstrup. Han var af den gamle Opvækkelse, og blev den første Gang, han var med, frygtelig stødt over min Fortælling om Thors Rejse til Hejerøds Gaard og Paavisningen af dens Tilsvarende i Mennekelivet gennem alle Tider, og han advarede alle, som havde deres Sjæls Salighed hær, mod denne farlige Skole. Imidlertid havde Præsten J. N. L. Schjørring, som den Gang havde Friskolen i Sødinge, talt Knud Pedersen til Rette, saa han atter gik derhen Lørdagen før Fastelavns Søndag; og denne Aften talte jeg om Johannes-Døberens Gjerning at vende

Børnenes Hjærter til Fædrene og Fædrenes til Børnene og derved gjøre Folket rede til at tage imod Herren. Derefter paaviste jeg, hvorledes den folkelige Friskole ved at optage Fædrenes aandelige Efterlædenskab just havde den samme Gjærning her i Danmark og Højnorden. Dette kunde den gode Knud vel ikke helt faa fat paa; men han havde dog fundet noget Tiltalende deri. Og efter en vistnok ikke ringe Kamp med sig selv, enedes han med sin Hustru om, at deres to Fosterbørn ikke længer skulde gaa i Brangstrup Skole, men skulde til Friskolen i Rudme.

Det var imidlertid to Børn, som Fattigvæsenet i Kinge havde sat ud hos det barnløse Ægtepar som de, der tog dem billigst; men de holdt dem og havde dem saa kjære, som det kunde været deres egne. De vilde derfor ogsaa unde dem den bedste Skolegang, de vidste og kunde overkomme, og Skolepengene gik ud af deres Pung. Men dette Offer skjønnede Sogneraadet i Kinge ikke paa og vedtog mod to Stemmer, at Børnene skulde bringes tilbage til Brangstrup Skole, og vilde Ægtefolkene ikke gaa ind paa det, skulde Børnene tinges ind i et andet Hus. En Aftenstund, jeg gik igjennem Voldstrup, kom den gamle Mand ud med sine slagrende graa Haar og var helt fortvivlet over Brevet, han havde faaet fra Sogneraadet om, at han enten skulde sætte Børnene i Brangstrup Skole, og det inden en given, meget kort Frist, eller ogsaa Børnene blev tagen fra ham. — „Hvad tænker Du da at gjøre?“ spurgte jeg ham. Ja det vidste han ikke, men Børnene kunde han ikke give Slip paa. „Gødt! jeg skal se, hvad vi kan gjøre“, sagde jeg. Den 6te Juli var jeg til Folkefest i Masum ved Odense og talte der med Folketingsmand Kornelius Petersen om Sagen; men hos ham fik jeg ingen Trøst. „Fattigvæsenet har Hals og Haand over saadanne Børn“, sagde han. Dermed kunde jeg imidlertid ikke lade Sagen falde,

og da jeg atter var hos Knud Pedersen, spurgte jeg ham, om der ikke var nogen skreven Aftale mellem ham og Fattigvæsenet. Jo der var. „Staar der noget om, at Børnene skal gaa i Brangstrup Skole?“ „Nej det gjorde der ikke, der stod bare, han skulde holde dem ordentlig i Skole.“ „Godt! har Du denne Aftale ved Haanden?“ „Nej den staar optegnet i Fattigvæsenets Protokol.“ „Skaf os da en Afskrift af den.“ Knud turde ikke gaa til Præsten, men han gav mig Lov til at gaa i hans Grinde. Dagen efter var jeg hos Sognepræsten F. C. Bloch.

„Hvor kan det være, at De som en udenfogns Mand kommer her og vil have en Afskrift af Ringe Sogus Fattigprotokol?“

„Det er i Knud Pedersens Grinde.“

Præsten bad mig sidde ned, tog Bogen frem og skrev; men alt som han skrev, mærkede jeg nok, han skiftede „baade Lod og Vnd“. Han havde hidtil talt mig temmelig barsk, men tiltvang sig nu en mildere Tone:

„Hvad er Hensigten med denne Afskrift?“

„Det er Hensigten at indgaa med Forespørgsel til højere Bedkommende, om det ikke er ordentlig Skolegang at gaa i Rudme Friskole. Knud Pedersen vil værne om sin Ret til i den Sag at handle efter sin Overbevisning, og jeg vil ikke finde mig i, at Friskolen kræntes, den vil jeg værge, mens jeg kan!“

„Og jeg skal værge om den offentlige Skole.“

„Nu ja, lad os saa begge gjøre det bedste, vi ved. Jeg vil gjøre mit bedste i Friskolen, vil ogsaa gjøre mit bedste i denne Sag!“

Saavidt var jeg kommen, da jeg gik over til Folketingsmand Jens Jensen i Trunderup og fik ham, som den, der havde Øvelse i sligt, til at stille en Forestilling til Amtet. Denne Forestilling og Fræmstilling skrev

Knud Pedersen under og gif da selv til Amtmanden, Kammerherre Cederfeldt de Simonfen med den. Ved sin Hjemkomst gjengav han følgende Samtale mellem ham og Amtmanden.;

„Hvorfor tog Du Børnene ud af Brangstrup Skole?“

„For Læreren er faa flem ved Børnene. Den lille Pige paa 9 Aar har han flaaet med en tyk Reb-tamp, og det er ikke nødvendigt“.

„Gud bevare os! flaa en lille Pige med en tyk Reb-tamp; det maa man ikke en Gang flaa en Soldat med, end siden da en lille Pige. Slaar Læreren i Friskolen da ikke?“

„Nej!“

„Hvordan holder han da Ethr paa Børnene?“

„Ved at fortælle dem noget godt, de gjerne vil høre, og ved hjærlig Omgang“.

„Det er da ogsaa meget bædre. Men det koster vel Penge, at holde dem i Skole der“.

„Ja, 4 Rd. om Aaret for hver“.

„Har Du da forlangt af Kinge Fattigvæsen, at det skal udrede de Penge?“

„Nej, dem vil jeg gjerne selv betale, for at Børnene kan have det godt og lære noget godt“.

„Jeg synes Kinge Sogn burde takke Dig for Din Omhu for disse fattige Børn. Rejs Du kun hjem, min gode Mand, der skal ikke være noget i Vejen, dersom Du da ikke har ladet Børnene forsømme Skolen, mens de gif i Brangstrup Skole“.

„Tager de ikke Børnene fra mig?“

„Nej, for den Sags Skyld tager de dem ikke fra Dig“.

Børnene blev ved at gaa i Friskolen. Det gif fram og tilbage mellem Amtet og Sogneraadet, indtil tilsidst Ministeriet gav Amtmanden Ret, og jeg fik først Udfaldet at vide af Præsten M. Melbø i Åsperup, den Dag,

han ægteviede mig til min Maria, som havde tjent i hans Hus. Det var den 13de November 1860, da der var gaaet 20 Aar, siden jeg kom til at gjøre Skole-tjeneste.

Samme Aar om Sommeren saa jeg sidste Gang i dette Liv min Moder i en meget lidende Tilstand; men da jeg talte til hende om det gode Ord, hun i min Barndom havde lagt mig paa Siude, kom hun til sig selv, og da jeg gik bort fra hende, stod hun i Dorren og lyfte Velsignelse over mig smilende igjennem Taarer. Da jeg saa kom her hjem til Fyn, saa jeg for første Gang den Kvinde, som gav mig sit Hjærte og sin Haand og bragte Smil til mit Manddomshjem, blev Moder til mine Børn og Veninde for mine Venner. Hans Jørgensen havde kjøbt en Jordlod paa 4 Tønder Land og derpaa ladet opføre en god stærk og rummelig Bygning, som i Oktober Maaned indviedes ved Sang og Tale af Birkedal, Schjørring og Kr. Røster, saa vel som af mig selv. Birkedal holdt en meget munter Tale over Ordsproget: „Nu sidde vi alle saa vel, sagde Ratten, han sad paa Flasket“. Røster mindede om den græske Sagusanger Orfeus, der sang, saa Stene kom dansende til Bys, hvilket han var bleven mindet om ved Tilblivelsen af denne Skole med dens Bygning. Han bad godt for Fuglen i vort Bryst: „Lad Fuglen ikke dø!“ I denne Rede byggede da vi to Sangfugle, og Frænder flokkedes til os, saa det var en Lyst. Vi sluttede os til Menigheden i Ryslinge; men Menigheden sluttede sig ogsaa til os, og der gik vel ikke tidt nogen Dag hen, undtagen vi havde Gjæster i Skolen, især Omegnens Kvinder, som tog deres Strikketøj med sig og sad saa, mens Fingrene var slittig i Gang, og frydede sig ved Undervisningen. Det var da især Mødrene, der gjæstede os og undrede sig over alt det, deres Børn nu fik at høre, og som de ikke

havde hørt noget af i deres Barndom og for en stor Del heller ikke siden.

Men de, der ikke vilde have med os at gjøre, skumlede tidt slemst over os, og hvad der saaledes kunde snige sig om i Mørket, fik jeg allerede en lille Prøve af, da jeg gjorde mig i Stand til at rejse til Kirkemødet i Lund 1859. Da var der en Kendeskjærling, der havde aabenbaret en Dannekvinde den Hemmelighed, at det var intet Under, jeg rejste; ti jeg var paa Grund af noget, jeg ikke her kan navne, nødt til at rejse bort og kunde aldrig mer komme tilbage, og jeg fik saaledes tidt fra den Side stabfæstet Sandheden af det engelske Ord: „Every man's neighbour is his lookingglas“, svarende til det danske: „Thv tror, Hvermand stjæler, og Hore, at der ingen ærlig er til“.

Blandt de, der vilde vide Sandheden og derfor saa ind til os og blev Vidne til det Liv, der bar oppe i Skolen, og det Arbejde, der var i Gang, var ogsaa Mads Hansen fra Hundstrup. Det var første Gang, han saa en saadan Skole, og han var strax tiltalt af den og var med i den Sag, der var særlig vor Sag men er hele Folkets Sag, ja en Livsfag for det. Det samme var Tilfælde med Degnen i Vejle, Jesper Jensen, en Sjæl den elskelig Ven, der jævnlig gjæstede vort Hjem. Ogsaa de unge, ugifte Friskolelærere havde vi tidt den Glæde at se hos os; men især Hr. Appel i Nyslinge, P. Olsen i Lunde, Diderik Johansen i Højby og Lebak i Ferritslev.

Indtil jeg blev gift, gik jeg om Vinteren op til Sødinge og hjalp Schjørring med den Højskole, han der fik i Gang sammen med Børnefriskolen. Der naaede det sig, at jeg hen efter Jul 1860 fik tre af Ungerøvendene at læse oldnordisk med. Den ene af dem var nuværende Folketingsmand Anders Lange, som snart kom saa vidt, at han med ikke ringe Færdighed læste gamle

Sagaer i Oldsproget. Det gav Mod paa mere, saa jeg fik flere unge Karle der fra Egnen, saa vel som de nævnte Friskolelærere, at læse med. Knud Rasmussen fra Sødinge var ogsaa med, og Lærerne Lumholdt fra Bøjstrup og Jensen fra Vejle tog fat med, som Vejlighe-
heden gaves. Til noget fuldkomment drev vi det ikke; men selv arbejdede jeg mig derved efterhaanden bedre ind i det, og de fleste fik dog vel ogsaa lidt dybere Indblik i Modersmaalets Helligdom. „Hvor langt kan I rejse med dette Sprog?“ spurgte os en Gang en Handelsmand. „Vi kan“, sagde jeg, „gjæste vore nordiske Fædre og Frænder og komme dem i Tale til at lære Visdom af dem“. Den Visdom gav han ikke meget for; nej, saa var det da bedre at lære Tydsk, for „med det kan man rejse Alverden rundt“. „Vil Du være fuldkommen i Visdom“, siger den gamle Vismand i Kongespejlet, „saa lær alle Tungemaal, især Latin, Tydsk og Vælsk (Fransk), men od dog ikke Dit eget Tungemaal“. Det gjælder altsaa først om at blive vel hjemme i det; men dertil hører mer end de fleste tror, mer end at kunne den overfladiske tid endog meget urimelige „Grammatik“.

Kjæmpeviserne dyrkede vi fræmdeles, og jeg gjorde en temmelig rig Høst her i Rudme. Den gamle Bødker Hans Jørgensen, „Holte-Bødkeren“, vidste ikke rigtig, hvad han skulde tro om al denne Kjæmpevisesang og Talen i samme Land; men en Dag, jeg gjæstede ham sammen med Jensen fra Vejle, fik vi Hul paa ham, og han sang os nu den ene Kjæmpevise efter den anden, og jeg var mig ad med hans Kjæmpeviser, ligesom Grundvig havde baaren sig ad med mine Meddelelser til ham: gav ham dem forklarede tilbage, saa han blev dobbelt glad ved dem. Han havde vel for over tredive Aar siden ladet sig indbilde, at det hele var noget ukristeligt Kram; men nu kom han efter, hvilket desligt Billedsprog de var, herlige Helligdomme.

Blandt de Huse, vi særlig udenfor Rudme havde Glæde af at gjæste, maa nævnes Jens Jensens i Trunderup. Der var det dejligt, at finde og at give gode Raad, og min Hustru havde ingen Veninde, hun skattede højere end Anna Jensen, skjønt der var ikke saa, hun skattede højt. Her i dette Hus havde den fynske Friskole et af sine første og friskeste Væld. Det var nok egentlig ogsaa hos Anna Jensen, at Tanken først opstod om Pige-højskolen, og hendes ældste Datter hørte med til det første Hold paa Schjorings Højskole, endnu forend Kold fik Pigeskole om Sommeren. I øvrigt var det først i Bilstrup Præstegaard hos F. E. Boisen, jeg saa noget, der laa paa Vejen dertil, idet unge Bondepiger der fra Sognet sænledes om Haandarbejde, Sang og Fortælling; ti Moderne i Dvtrup Skole 1849 tør jeg vel ikke tale om paa Højskolevejen.

Af nogle Statskolelærere fik jeg Indbydelse til at deltage i Skolemøderne i Odense trede Pinsedag; men det viste sig snart, at der var ikke noget for mig enten at bringe eller at hente. Provst Bloch i Kjerteminde var Formand i „Selskabet for den danske Almueskole“, som især vilde støtte den unge Friskole med Penge, hvor der var Trang til dem. Hos Kold kom jeg ofte, han kom ogsaa et Par Gange ud til os, og vi havde da gjerne meget at drøfte med hinanden. Hos ham gif man sjælden vild om et godt Raad. Somme Tider kunde man jo ogsaa nok tage sig den Frihed at mene noget andet end han; men vi kjædede os ikke i hinandens Selskab. Børnene hos os var lutter Dre, naar han talte, lige saa vel som vi voksne. Og da sagde han en Gang til mig: „En Højskole kan De ikke drive saa godt som jeg; men De er den bedste Børnelærer, jeg kjender, ikke en Gang mig selv undtagen“.

En Sag, der optog mig mer end almindeligt i de Aar, jeg var i Rudme, var „Dannevirkeforeningen“,

som gif ud paa at forberede en retfærdig Opgjørelse imellem Danmark og Tydskland. Vi mente, det vilde være en saadan, naar Holsten og Lauenborg løstes fra al Forbindelse med Danmarks Rige, og dette fik sin gamle Grændse ved Ejderen. Og det var mig en stor Hjertesorg, at der ingen Mulighed viste sig for en saadan Opgjørelse, og at man spottende kunde sige, at jeg vilde forære Tydskerne Holsten og Lauenborg, eller ogsaa man i usalig Blindhed sagde, at uden Holsten og Lauenborg kunde Danmark ikke bestaa. Det var en „Tankedovenskab“ hos Folk, sagde Hans Krøyer. Kejser Wilhelm og Bismark syntes i 1861, i deres Bældes første Dage, at ville en rimelig Opgjørelse, og det var især Bligen-Finecke, der førte Ordet derfor hos os. Det var i den Tid, E. Krabbe redigerede „Milos Avis“, og han var en af de virksomste til her paa Fyn at arbejde for den Sag.

I Ryslinge Kirke og i Birkedals Hus var vi som hjemme, og det var os en Glæde, naar Birkedal kom over og talte i vore Møder, da havde vi altid fuldt Hus, skjønt vi havde ikke blot Hjerterum men ogsaa Husrum til mange. Men vi snakkede ikke hinanden efter Munden, og det var maaske mere end en Gang, at jeg maatte paatage mig at være Mund hos Birkedal for Folk, som ikke kunde tale rent ud til ham. Men en Gang husker jeg det tydeligt. Da kom der to Mænd fra Ryslinge Sogn og klagede over, at Birkedal pinte Præstebørnene med Udenadslæren. „Det tager I fejl i“, sagde jeg, „for jeg har ingen hørt udtale sig skarper ind mod Kamseriet end Birkedal“. Ja, da troede Børnene, at han krævede det af dem, og led meget under det. „Tal med Birkedal derom“, sagde jeg, „det nytter jo ikke noget at tale med mig om det“. „Vi tør ikke“, sagde de. „Vil I da, at jeg skal tale med ham om det?“ Ja, det vilde de gjerne. „Ja, men saa maa I staa ved, hvad I har sagt til mig“.

Det skulde de nok. Næste Søndag efter Kirketid gik jeg da ind og talte med Birkebal om den Ting, og Birkebal svarede, at det var en ren Misforstaaelse. Imidlertid kom det mig for, at Birkebal ikke var hel uskyldig i Misforstaaelsen, idet han nemlig kunde stamme Børnene ud, naar de ikke ordret kunne fræmsige Joh. 3, 16: „Saa elskede Gud Verden o. s. v.“ „Jeg kan ikke“, sagde jeg, „være med til at stamme Børn ud, fordi de ikke i et givet Øjeblik kan fræmsige et saadant Ord, som derved bliver kun Gjenstand for forfængelig Øreog Stam, og er det ikke at bringe fræmmed Rogelse paa Alteret?“ Det har sin store Vanskelighed at trættes med Birkebal; ti der er noget i, hvad George Stephansen sagde til Sir Robert Peel: „Af alle overjordiske og underjordiske Magter er Veltalenhed den største!“ Birkebal gav mig imidlertid Lov til at sige til Bedkommende, at han, som det efter Voven var hans Skyldighed, brugte Lærebogen men ønskede ikke tvungen Udenadslæren af Børnene.

Birkebals Veltalenhed var til Tjeneste ved de Folkefester, vi i disse Aar holdt. Den første, jeg var med til, var i Hans Jørgensens Skov i Rudme, den Dag D. S. Ingemann fyldte sit 70de Aar, da der holdtes Taler af Birkebal og Schjørring, og min Sang blev sunget:

„Ved Sorg Lysalfer Blomster strø
i Engemajen den skjønne,
og Himlen lysjes i klare Sø
med Bøgen den lysegrønne.

Der bygged fra Arids Tid en Fugl,
han bygged der Nætter og Dage,
og drog han end bort fra Skoven gul,
i Baar kom han atter tilbage“.

Samme Aar gjæstede jeg i Sønderjylland mine gamle Venner, der holdt Fest i Mandbjerg Skov paa Danmarks Riges Grundlovs Dag, og sang bl. A. mine

Sange: „Paa Dybbøl Banke gif der Dans“ og „Stole vi paa Frihedsbreve af Papir og Kalveskind?“ og paa min Melodi sang de Grundtvigs Sang: „Sonderjylland glemtes længe, hvor om Danmark Fugle sang“, samt sang Kjømpevisen om Hertugen og Dauncvinden, og der holdtes Taler af Bunde Refslund, Sofus Høgsbro, J. E. Knudsen og Siegfred Ley, til Dels Haabets Taler om, at Danmarks Riges Grundlov maatte komme til at svare til sit Navn som Grundlov for hele Danmarks Rige, og ikke blot for Kongeriget. De følgende Aar 1860—63 var min Sang og mine Sange ogsaa med ved Grundlovsfester i Gultvedholms Skov, Peder Pedersens Skov i Boldstrup, paa en Plads i Nærheden af Ringe, og til Mindefester paa Danmarks Sejersdage i Fuglehaven ved Hvidkilde, ved Skjoldmose og i Palleshave, og til en Mindefest i Klingstrup Skov den 20de Juni 1861 for Stavnsbaandets Løsning. Den sidste Fest, hvori jeg deltog i disse Aar, var den i Nørrebroh Præsteskov den 18de September 1863, hvor jeg mødte med en ny Sang om „Nordens Kjømpelit“ med dette Slutningsvers:

„Nu er i Nord vi meget mere tamme,
 ja alt for tamme synes det iblandt;
 men gid for Alvor blive ej til Stamme
 den stærke Kjømperod, hvoraf vi randt.
 I Stammen podet blev i Tidens Fylde
 en hellig Kvist, gid Frugt den bære maa,
 at Livets Sol kan Nordens Kvæld forgylde
 i Rosenstjær, trods Uvejrsstyer graa“.

Denne Sang var bleven til i Ferritslev ude paa Thyge Hansens Hestmark, hvor jeg laa paa et Neg og skrev, mens Leerne blinkede og Kornet seguede. Ved Festen i Palleshave havde jeg imidlertid fundet det nødvendigt at minde om, at Gud ikke gav os Seire, for at vi skulde have dem til at brogte af, eller Nederlag for at vi skulde

fortviøle, men begge Dele for at vi ſkulde tage os ſammen, vidende, at efter Sejer kan følge Nederlag og efter Nederlag Sejer. Og der ſang vi min Viſe fra Dannevirkeforeningens Dage: „Tiden er kommen!“ i Anſen om, hvad der var nær for Haanden:

„Naar mon da Tiden
kommer at rejſe
op ſig af Dvalen
med Manddom og Mod?
Kommer den forſt, naar
Fjænderne knejſe
der, hvor vi før for
Kong Frederik ſtod?“

Snart kom den tunge Tidende om Frederik den ſyændes Død, og ſaa kom Krigen med Nederlagene, trods Heltemodet, lige ſaa vel paa Dybbel Banke ſom ved Miſunde, Bagel, Sandelmark og Helgoland. Og imidlertid var Oſen i Lunde blandt de, der kom med i Krigen, medens jeg maatte overtage hans Friſkole til- ligemed Rudme, og hen i Foraaret fik Sønderjyden Nikolaj Dam til min Medhjælper. Jeg havde Hænderne fulde her hjemme, og der kunde ikke godt være Tale om andet end at blive ved det; men jeg tænkte dog ikke ſaa lidt paa, om det ikke kunde blive muligt for mig at komme med i Krigen, i det mindſte ſom Feltdegn. I Paafſen var jeg med Oſens Benner paa Als, hvor vi horte Kanonerne drøne paa nært Hold, og hvor vi var tilſtede, da en Del af Oſrene i Kampen ved Bøffel- fabbel den 17de Marts paa Krigerviſ jordeedes paa Auguſtenborg Kirkegaard.

XIII.

Odense (siden 1864).

„Seminarist og Skolelærer i Fanderup Sogn, Morten Eskesen, var i Halvaaret fra 1ste November 1848 til 1ste Maj 1849 konstitueret Forstelærer ved Dvtrup Sogns Skoler. I dette sit Embede viste han sig som en meget flittig og duelig af sand Iver for sit Kald besjælet Lærer, der ogsaa forstod at vække Karelshten hos Børnene, som under hans Vejledning gjorde meget god Fræmgang. I samme Tid forestod han med megen Duelighed Sangen i Dvtrup Kirke. Og da han tillige stedse har ført en kristelig og ustraffelig Vandel, saa tør jeg paa det bedste anbefale hans Ansøgning om Befordring til ved passende Lejlighed at komme i højgunstig Betragtning.

Lunde Præstegaard, den 28de September 1849.

M. P. Teisen,

Sognepræst for Lunde og Dvtrup Menigheder“.

Saaledes skrev en af Odenses Sønner med mig, da jeg efter Opfordring af Sognepræsten H. Wiborg og Bønderne i Kvong Sogn, støttet af et Bønbrev fra dem, søgte hos Bispen i Ribe om det ledige Degneembede i Kvong. Bispen fandt imidlertid ikke, paa Grund af min Ungdom, denne Lejlighed passende. Men 15 Aar senere var det ikke noget Degneembede, jeg søgte i Teisens Fødeby, eller gaves Udsigt til af adskillige af hans Bysbørn. De ønskede at faa mig til Lærer ved den Friskole, de havde oprettet, og som det saa lidt broget ud for. Der var allerede blevet flaaet paa det hos mig Aaret forud; men jeg mente imidlertid ikke da at kunne gaa bort fra Rudme, og de havde da søgt og faaet en anden. Imidlertid gav Hans Jørgensen mig Udsigt til paa særdeles

billige Bilkaar at blive Ejer af Skolens daværende Bygninger med tilliggende Jordlob, og Friskolefolkene, som havde Del i Opførelsen af Bygningerne, var i Færd med at skyde sammen for at tilvejebringe Halvparten af den billige Kjøbesum, 2000 Rd., medens den anden halve Del saa fra Hans Jorgensens Side maatte henstaa uopsagt og rentefrit, mens han havde Børn i Skole — dog alt under den Forudsætning, at hvis jeg flyttede anden Steds hen, skulde jeg overlade Ejendommen til min Eftermand paa samme billige Bilkaar.

Men i det samme blev Opfordringen fra Odense mere indtrængende, og hvad der gjorde Udslaget, var, at Kold meget indtrængende, jeg kan næsten sige, paalagde mig at komme de Forældre, som af forskellige Grunde attraaede en Friskole, til Hjælp. Omfider gik jeg ind paa, sammen med Kold at holde et Møde med disse Forældre i den lille Lejlighed paa Nørregade, hvor de foreløbig havde indrettet Friskolen. Det saa mig noget mat ud det Hele, og det var en mærkelig Trøst, jeg fik af Kold: „Tag De kun herind, Eskesen, om to Aar kan De have helt andre Folk. Odense er en stor By!“ Pastor Helweg raadede mig til at søge Skolen godkjendt af Myndighederne; jeg fulgte dette Raad og fik den attraaede Godkendelse. Kold lovede at støtte Friskolen og vilde holde to Fripladser; Præsten, Dr. Helweg, Stadslægen og flere støttede ogsaa Skolen ved Fripladser. Eftermiddagen om Sommeren og om Vinteraftenerne skulde jeg efter Egne og Lejlighed være til Tjeneste paa Højskolen, især med min „Folkepoesi“, lige som i sin Tid paa Hindholm. Af Friskolens midlertidige Lærere skulde jeg afløses i Rudme, hvor min Kone og mine Børn fik Lov til at blive boende, indtil vi til Oktober Flyttedag kunde faa en fuldestgjørende Lejlighed baade til Bolig og til Skole.

En af de sidste Dage i Maj Maaned havde jeg

mine gamle Venner samlede i Rudine Friskole for at sige dem Farvel. Jeg sagde da til dem, at nu skulde jeg saa til Odense og se, om der var noget af Odin derude; men jeg rejste ikke i Haab om at saa bødre Vilkaar der end dem, jeg havde, men fordi det var mig et Kald nu for det første at hjælpe de Forældre, som efterhaanden kom saa vidt, at de selv kunde overtage deres Børns Undervisning og Opdragelse, og selv vælge den Hjælp, som Børnene trængte til efter deres Alder og Evner. Jeg forestillede mig, at det kunde blive noget strængt; men med Guds Hjælp kom der nok noget godt ud af det. — Det var vemodigt at skilles fra dette Sted, hvortil jeg var bundet ved saa mange gode Minder. Der havde Børnene og Vennerne flokkedes saa mildt omkring os, hvorved den frosne Fordom og den gruenende Dummhed kun sjælben havde faaet Magt til at gjøre os Sindet bittert, som det ellers saa let bliver under saadanne Forhold. Der havde min milde Hustru havt Trøst til mig og jeg til hende, alt som vi trængte til det. Dette haabede vi dog at finde ogsaa i Odense; men ogsaa vort Samliv blev kun saa kort ovenpaa denne Sommers Skilsmisse.

Den sidste Dag i Maj Maaned flyttede jeg ind til Byen, og den 1ste Juni, den første Skjarsommerdag, tog jeg fat paa min ny Virksomhed. Vor kjære Ven, Jensen fra Vejle, gjæstede mig kort efter, og han græd ved at se paa de smaa Raar, der var Udsigt til for mig og mine, og i det hele taget ved de Udsigter, Friskolen syntes at have. Vi vilde ikke udelukke de fattige, derfor maatte Vilkaarene blive noget tarvelige for os, og vi havde maaske ikke tænkt tilstrækkelig klart, at en Trolld ved Navn „den honette Ambition“ da vilde udelukke de rige og velhavende, medens den samme Trolld tidt i Stikkelse af Gameliel den vises Raad voldte, at Sonne i Steden for at hjælpe til med at saa Sagen i den gode Gjænge, har stillet sig som orkesløse Tilskuere for saaledes at se, „om

Sagen var af Gud eller af Mennesker“. „Folk ser paa det ydre, Herren ser paa Hjærtet“, det er en gammel Saga. Træstøfler, Træsko og Blauklæders Stovler eller vel endog Silkestøvler gjør en mærkvoerdig stor Adskillelse, lige saa grove og fine Klæder. De i de grove Klæder kan imidlertid godt baade legemlig og aandelig være lige saa renlige som de i de fine; og hvad der gjælder for fine Sæder, er ikke det samme som rene Sæder, heller ikke er raat det samme som raadent.

Hovedsagen er, at vi saa Børnene fra gode Hjem, det vil sige Hjem, der ere vendte til Sandheden, og ikke fra saadanne, hvor det ikke tages saa nøje med, hvad Tingen er, naar bare den tager sig godt ud. Det er saa dejligt at saa Børn, der hjemme fra bringer med sig baade Sind og Evne til at tage imod det gode, som vi har at byde, og som der er Rimelighed i at byde Børn.

Misbrugt kan Friskolen ikke undgaa at blive. I en stor By er det saa let at flytte sine Børn fra den ene Skole til den anden, lade dem gaa lidt i Skole, holde dem hjemme, undlade at møde med Skolepengene, og naar saa dette ikke kan gaa længer paa et Sted, saa prøve paa det et andet Sted. Børnene fra saadanne Hjem lærer tidt ingen Ting i de Uger eller Par Maaneder, de drive deres Uvæsen under Paaskud af Sygdom eller deslige. De bryde dem ikke om at give det Udseende af, at saadan staar det til med hele Skolen. Er der saa mange, der har Tilbojelighed til at tro slygt, ja saa er Rhygtet paa Spil og figer: Kom ikke der, der lærer Børnene ikke noget.

Saa siger vore Venner: Saadanne Børn skal I ikke tage imod, de ødelægger Skolen, som Kold sagde en Gang: „Den lille Pige der skal De ikke have, for hun vil ødelægge Dem Skolen“. Jeg saa maaske Bamskelighederne lige saa godt som Kold, og lidt Bryderi havde vi med den samme lille Pige; men hun fik godt af Skolen

og blev til noget. Saadant maa der lides noget for. Vi ved jo dog ikke, hvad der kan ligge og slumre i et saadant Barn, inde: vi ret faar prøvet det. Der kan være mange Bausfeligheder ved et Barn, og af det kan vi siden faa den allerstørste Glæde. Ti hvor den gode Ford er, er Ukrudtet ogsaa paa Spil, og det meget ofte allerførst. Det gjælder da om at faa de gode Spirer loffet frem. Og i min Skole bærer jeg mig ad som i min Have: der er visse Slags Ukrudt, som gjør sin Tjeneste ved at vogte de spæde Spirer mod Solens altfor brændende Straaler. Det lader man da staa urørt, til den rette Tid kommer til at tage det bort. Der er i en Skole meget, som man maa se og endda ikke se.

Vi har haft megen Glæde af Skolen, og den har ikke været uden god Frugt. Vel kan vi endnu ikke pege paa nogen Stormand eller fremragende Kvinde, der er udgaaede fra Skolen; men for det første kan ingen Skole udflække Stormænd uden af Stormandsæmner, og hvem kender Fremtiden for de smaa Dreng og Piger, der sidde lyttende paa vore Bænke og leger i vore Gaarde eller over sig i de nødvendige Færdigheder? Der har adskillige taget Tillob til at være med os i vort alvorlige Arbejde, men adskillige af dem ere faldne fra i Fristelsens Tid, og det er maaske, naar de skulde tælles, ikke mange, der har holdt ud; men det er kun dem, der holder ud til Enden, som faar Del i Glæden og Frugten af Dagværket.

Det er nu paa attende Aar, siden Skolen kom i Gang, og det er alligevel mærkeligt, hvor Binden har vendt sig siden den Tid. Den fri Fortælling, som der den Gang rhympedes Næse af, er nu snart alle Begne godkjendt, og selv, hvor man ikke har Evne til at udføre den, fustes der dog paa den, medens Kamseriet, som den Gang agtedes for en Nødvendighed, viger som Avner for Binden, selvder, hvor der skumles over og striges mod

Friskolen. Her i Odense og Omegn er Mænd og Kvinder, som, bærende Frugt i Taalmodighed, tager hjertelig Del i Friskolens Arbejde, og blandt de henfarne maa jeg især nævne Bagermester Georg Ibsen, som baade var en af de første til at kalde mig til Hjælp her og som i mørke og lysc Dage blev tro til sidste Aandedræt. Han støttede Skolen med Raad og med Daad, hvortil han særlig fik Lejlighed som en af de Mænd, der stod for Skolebygningen, hvor Friskolen har Husly, og han har, som han sagde, tidt „for Skolen bidt sin Næse i Skaar“, det vil sige gjort Ende paa Bøgvaskelsen, naar den kom ham for Dre.

Blandt de henfarne Kvinder maa jeg især nævne min Hustru Maria, som ofrede sig i Trofskab til det sidste, og ved sin milde Bortgang gav sin Sjæl i Guds Haand og hendes Efterladte i hans Varetagt. Hun døde en Søndag Morgen ved Kirketid. Det var anden Søndag i Fasten, den 12te Marts 1865, og den 17de Marts fulgtes hendes Stov til Graven af et talrigt Følge fra By og Land. Jeg glemmer aldrig ny og gamle Venners Deltagelse ved denne Lejlighed. Af hendes og Skolens Veninder ere siden bortkaldte Fru Marie Østergaard, der har hendes Datter til Daaben, samme Dag som hendes Stov bæres til Graven, og Birgitte Sofeldt, som ikke alene ved denne Lejlighed var som Moder for vor ældste Datter; men til det sidste en tro Veninde for Skolen, for vort Hus og for den Kvinde, som siden i Trofskab blev min Hustru og Moder for Børnene: min Anna, der ogsaa trofast, trods sit skrøbelige Helbred, og med Dygtighed har delst Arbejdet med mig i Skolen, hvor hun afløste Frøken Fischer og A. Nielsen (nu Fru Jakobsen). Blandt Sagens udholdende Venner maa jeg nævne Brødrene Helveg (Præsten og Stadslægen), der med deres Evner og Indflydelse har støttet Sagen det bedste de vidste og efter Forholdene kunde. Fra deres

Kreds har unge Kvinder, som havde Tid tilovers dertil, støttet Skolen ved at deltage i Arbejdet i Pige-skolen, medens Præsten Dr. theol. L. N. Helveg selv ved en Times Undervisning om Ugen har støttet os. Jeg kunde nævne mange flere, men dels ved jeg ikke om de holde af saaledes at nævnes her, og dels vilde det ogsaa blive en lang Liste, om alle vore Medarbejdere skulde nævnes. Blandt de, som ere flyttede bort fra Odense, men som var med, mens de var her og opofrede sig for Sagen, maa jeg nævne Borgmester F. Bruhn, Præsten M. L. Bredsdorff, og Fruen Marie Luun. I Efteraaret 1870 gjorde Ida Bø, Søster til Gaardbruger Per Bø i Gausdal i Norge, Gavn her paa Skolen. Den gamle Lægprædikant, Gaardejer Rasmus Nielsen fra Ejby bragte ikke ringe Lfrc for Skolen. Peter Larsen fra Dons deltog i sine sidste Levæaar i vore Insegninger og lagde ogsaa sin Indflydelse i Vægtfaalen. Paa Dalumgaard, i Sanderum, i Hunderyp og i Ejby har Skolen Venner, og iblandt dens opofrende Lærere maa jeg endnu nævne nuværende Folketingsmand Jørgen Pedersen, Lærer Knud Larsen paa Kolds Skole, og vor nuværende Tegnelærer, min Ungdomsven H. B. Jensen.

En Støtte har Skolen ogsaa haft i de Møder, der har været holdt her hver Vinter Søndag Aften, og jeg er meget taknemlig mod de Mænd, der ved deres gode Foredrag har hjulpen til at bære Lys for den gode Sag saavel som for de Mænd og Kvinder, unge og gamle, som trods Fordømmenes stærke Modvind har vovet sig med til disse Møder. Jeg kunde med Væger Ibsen og Træskomand Jørgen Nielsen nævne mange, der saaledes har glædet os og støttet Gjærningen; men vi lade det blive hermed. Efter Ibsens Død er Jørgen Nielsen indtraadt i Bygningsraadet, og han saavel som hans heder-gangne Hustru har Skolen meget at takke for, og det er

de færreste, der som de er i Forstaaelse med Skolens Arbejde og dets Maal. Som Ordførere i de nævnte Møder har vi haft Støtte af R. Hansen og P. Thomsen fra Ryslinge Højskole, J. P. Lebak og Knud Larsen fra Kolds Højskole, Førgen Pedersen fra Egebjerg Friskole, men især af Præsterne Dr. L. Helveg og E. Koch samt Lærerne Fr. Kjær og P. Trauberg, og tidligere de nuværende Præster M. T. Bredsdorff, Alfred Henn og N. E. N. Munkebo, Borgmester Bruhn og Lieutenant Joh. Speyer. Ogsaa Højskolemandene Norregaard og Nuzhorn, saavelsom Præsterne Dr. Nielsen fra Rudkjøbing, E. Appel fra Rødding og L. B. Povlsen fra Bøvlund, maa vi i den Henseende bringe vor Tak.

I Sommeren 1859 havde Kold hos sig i Dalby et Møde af Højskolelærere og Friskolelærere. Der var ogsaa Professor E. Flor til Stede, og havde, da han vendte tilbage til Kjøbenhavn, sagt til Grundtvig: „Der traf jeg min Overmand!“ Men saa var det en Eftermiddag i Efteraaret 1864, Kold sad, som han ofte gjorde, paa Brændekassen ude i Kjøkkenet, og jeg stod eller sad henne ved Bordet; Kold siger: „Lumholdt fra Bøjstrup var her forleden Dag og sagde til mig, at hvis De vilde komme herud og læse Islandsk og syngte Kjøppeviser, og jeg vilde holde Foredrag for dem, saa vilde en Del unge Lærere, udgaaet fra Tellinge, gjerne samles her i August Maaned. Nu kan De tænke over det; siger De Ja, saa bliver det, og siger De Nej, saa bliver der ikke noget af“. „Ja“, sagde jeg, „det har jeg ikke uødigst at tænke mer over, det kan jeg godt sige Ja til med det samme.“ „Ja“, sagde Kold, „saa er dermed den Sag afgjort“.

Saa kom da de Høstmøder i Stand, som vi alle havde stor Vederkvælgelse af, ja var noget af det glædeligste, jeg har oplevet, og de har med deres Efterfølgere

paa de andre Højskoler havt en overordenlig Indflydelse paa Undervisningen, ikke alene i Friskolen, men ogsaa i Statskolen, hvorved iøvrigt den Tanke er opstaaet hos adskillige, at Statskolen ved at optage Friskolens Undervisningsmaade maa kunne gjøre Friskolen overflødig, og det er dog at gaa til den fejle Side, da det kun kan være Hjørneme, der kan gjøre Friskolen overflødig og i hvilke Friskolen gjør sig selv overflødig. Kold læste ikke meget, men han tænkte des mer over, hvad han læste, men især over hvad han oplevede, og derfor havde han gjærne sine Svar paa rede Haand, naar der blev stillet Livsspørgsmaal til ham; men naar han fremsagde sine Meninger og Grundsaetninger, fattede han dem gjærne saaledes paa Spidsen, at Folk, der lob med et halvt Bejr, let fik noget ravgalt ud af dem. Saaledes husker jeg tydelig, at han en Gang i Talens Løb kom til at sige: „Børnene skal nemlig ikke lære noget“. „Skal de ikke lære noget?“ spørger da En ganske spændt. „Nei de skal ikke lære noget!“ sagde Kold rolig som før, og da der saa ikke blev gjort Indvending, gik han videre i Samtalen. Men Kold havde ikke sagt, at Børnene maa ikke lære noget, og dog var han ikke langt fra at blive opfattet saaledes af enkelte. Saaledes løb det ogsaa en Gang, som om Kold prisste det som den allerfineste Opdragelse, naar man lod Børnene ligge og grise i Møddingen eller gaa for Rud og koldt Vand. Sligt sagde han kun, naar der var Tale om det, der værre var, som den evige Netten og Manen, der gjør, at Børnene til sidst ikke ved, hvad de maa og tør; saa hellere ligge og grise i Møddingen. Kold havde et skarpt Blik for den menneskelige Tilbojelsighed til at gaa fra den ene Yderlighed til den anden, og det var maaske af den Grund, han med Vilje fattede det paa Spidsen for at vække Opmærksomheden for disse Yderligheder. Naar jeg horte en eller anden tom Tønde buldre med saadanne Sætninger

af Kold, kunde jeg i al Stilhed blive „ironisk“ og slynge paa Tonen: „Na, lille Karen, aa ved Du hva“:

„Nu sidste Vinter jeg var hos Kold
og Foredragen hørte,
han hug til Fætte og slog til Trold,
bevares, hvor han dem smørte.
Jeg hørte og af den store Mester
om arme Degne og usle Præster,
med Mand i Moser
med røde Hoser
til Dørs han alle dem tjørte!“

Kan gjerne være, at et Udbrud af mig, i Slægt med dette, kan i et svagt Øjeblik have bragt Kold paa de Tanker, at jeg vilde ud over ham. Dette mærkede jeg 2 Gange hos ham, den ene er alt omtalt. Den anden Gang var en Dag i August Maaned 1865; mens de øvrige Deltagere i Mødet var gaaet ned til Dalum, sad jeg oppe og tænkte lidt paa det oldnordiske, jeg skulde gjøre godt med, naar de kom tilbage. Kold kom da ind med et Blad i Haanden: „Se her staar det!“ sagde han og løftede Bladet hen imod mig. — „Hvad staar der?“ — „Ja det er det, De ikke vil indrømme!“ — „Er det da noget godt, jeg ikke vil indrømme? for saa var det dog bødst, jeg indrømmede det!“ — Det var Ugebladet „Danmark“ han stod med i Haanden, og det han mente, jeg ikke „vilde indrømme“ var et Stykke, C. Appel havde skrevet om Friskolen her paa Fyn, og hvor Kold var fremstillet som Hovedmanden. „Jo“, sagde jeg, „det vil jeg nok indrømme, De har aldrig hørt andet af mig, og har andre sagt noget andet efter mig, kan De trostlig gaa ud fra, det enten er ligesåframt Vogn eller Misforstaaelse. Men De ved nok, Kold, at der er noget, De har ondt ved at indrømme.“ — „Ja“, sagde Kold, „jeg skal indrømme, at de andre ogsaa kan noget. Ja det er min Strøvelighed!“ Han havde imid-

lertid fat sig ned paa Bænken, hvor han sad sammenbøjet, idet han sagde dette med en inderlig ydmyg Røst, og jeg har aldrig dybere end i dette Øjeblik følt, at jeg holdt af Kold, jeg har aldrig set Kold større, end just i dette Øjeblik, og jeg saa ret, ti „større er den, der overvinder sig selv, end den, der undertvinger en Stad.“

Under det sidste af de Høstmøder, vi holdt tilsammen (1869), sagde en Dag et Par af Deltagerne, at de havde en Anelse om, at Kold ikke blev stort ældre end han var, ja, de vilde endogsaa tale om, hvem, der skulde være hans Afløser, noget, jeg imidlertid ikke holdt af at komme ind paa. Men det viste sig snart, at Kræfterne trak sig tilbage med stærke Skridt. Han havde den sidste Vinter ikke saa lidt over 100 Karle paa Skolen; men han havde svært ved at magte dem og sagde derfor en Gang til mig, at han mente ikke, de var saa flinke som de, han havde haft de foregaaende Aar. Jeg mente, de var meget flinke, og han blev noget estertænkfuld, da han hørte, at jeg til Søndagsmoderne hjemme havde mange flere af dem end tidligere Vintre, saa jeg havde fuldt Hus. En Aften, lidt længer hen i Tiden, traf jeg et Par af dem ude paa Gangen. Kold havde just faaet laaet en Indretning foran Døren til at holde Regnen borte fra Gangen. Jeg priste Kolds Dygtighed, og de to Karle sagde da: „Ja, Kold kan vi ikke undvære“. „Saadan maa vi ikke tale for højt“, sagde jeg, „at vi ikke skal gjøre Vorherre skinnende paa Kold; ti han er skinnende paa fræmmede Guder“.

Men da jeg kom ind til Kold, var det noget trangt for ham den Aften. „Ja, nu gaar jeg op paa Skolen, mens Aanden vil følge med; men naar det ikke sker mere, vil jeg blive siddende her nede!“ Den inderlige Veimod, hvormed dette blev sagt, greb mig dybt, og jeg udbrød: „Nej, Kold, det sker ikke, at Vorherre tager Aanden fra Dem og saa lader Dem sidde her som en

Slygge. Skal Deres Dagværk snart være endt deroppe i Skolen, er han Dem nok saa naadig, at han tager Dem hjem til det, der er bedste!" „Det tænker jeg ogsaa", sagde Kold med vaade Øjne. — Efter Jul blev han meget svag; men han stred imod, stod, saa længe som muligt, op fra sit Leje og gik op paa Skolen for at tale lidt til Svendene; men til Marts maatte han sende dem bort: jeg gjæstede ham jævnligt, mens han laa paa Sygelejet, plejet af den ømme Hustru. Men han troede nok, han skulde komme op igjen, og saa skulde han tage bedste fat, hvad der hidtil var gjort, var kun en lille Begyndelse. Ja, skulde han dø, saa vilde han nok alligevel komme til at holde Skole der, hvor han saa kom hen. Og han gik bort saa Dage efter, at han var fyldt de 54 Aar.

Men den Aand, der levede i hans Tid og gjorde det saa magtigt, lever endnu i Eftermælet. I Eftermælet holder Kold Skole endnu. Han kunde næsten lige til det sidste lege med sin lille Datter, og noget af det sidste han sagde, før Mælet gik fra ham, var: „Pip, lille Mi!"

I sine sidste Leveaar holdt han paa Skolen Møde to Gange om Aaret: Tredie Paaskebadag og Mikkelsdag. Det sidste, Mikkelsdag 1869, var usædvanlig talrigt, saa der ikke var Rum til det i Skolens Høresale. Det blev derfor holdt nede i Kjøreladen, hvor en Bogn var haas Talerstol. Fastelavnsmøderne, som nu i en lang Række af Aar har været holdt her i Odense, spirede maaſte frem i Rudme, hvor Ungdommen kom sammen ved Friskolen til Leg om Eftermiddagen, og hvor ogsaa de ældre samledes om Aftenen til Sang, Tale og Samtale. Omegnens Friskolelærere og Friskolens Ven Jensen fra Vejle kom da ogsaa med, og det var ved et af disse smaa Møder, Jensen opdagede, at han kunde holde en Tale. Da vor Skole her i Odense i 1866 havde faaet sin egen Bygning, og denne ved Indvielsen af Dr. Helveg var bleven

kaldt „den danske Skole“, var det især ham, der bad om at faa Lejlighed til her Fastelavns-Mandag at famles med Friskolens Venner, og Appel i Nyslinge og Kl. Berntsen i Højby var blandt de første, der gik ind paa det, og Kl. Berntsen blev siden, da Møderne udvidede sig, vor Ordstyrer, ligesom han var den første, jeg gjorde Aftale med om Udgivelsen af „Folkebladet Fylla“ (1869—76). 1872—73 holdt vi vore Fastelavnsmøder paa Industriforeningens Sal, 1874 paa Raadstuen i Nyborg, 1875—76 atter paa Industrifalens og siden 1867 paa Raadstuen her i Byen. Det var noget af det sidste, den gamle Borgmester Mourier tog sig for i dette Liv, at give os Tilladelse til at holde vort Friskolemøde paa Raadstuen, ligesom til Bod for, at det kneb for ham at skaffe mig Drenghd, da jeg 1873 ved Folketingsvalget stillede Bøgtfabrikant H. Sørensen.

Vi har en Mængde Foreninger her i Byen, og hvor jeg har troet at kunne være til Tjeneste, har jeg med Glæde været med i deres Arbejde, saaledes i „Svendeforeningen“, „Folkeforeningen“, „Arbejderforeningen“ og „Foredragsforeningen“, selvsølgelig ikke altid med lige Held, men i Haab om at faa noget godt derud af, og skjønt det er kommet tidt til at se smaat ud, er mit Haab dog ikke bleven til Skamme.

Ligesom Kold sagde, at jeg havde min Styrke i Sangen, saaledes har der været stor Held med mine Sangbøger, hvilke imidlertid neppe var bleven til, hvis jeg ikke var bleven ført ind paa det af Boghandler Chr. Milo. Milo havde alt for flere Aar siden talt med sin Svoger Seminarieforsøger H. J. M. Svendsen i Jellinge om Udgivelsen af 'en ny Sangbog; men Svendsen havde den Gang sømmet sig ved det af Hensyn til P. D. Boiesens Efterladte; men nu var det med hans Minde, at Milo henvendte sig til mig, da Svendsen ikke paa Grund af det nedbrudte Helbred selv kunde give sig

af dermed. Dette, at han i modsat Fald havde tænkt at samle en saadan Sangbog, var ikke nogen ringe Opmunt-
ring for mig til at lægge Haand paa Værket, som fra
først af forekom mig noget overflodigt, eftersom vi alle-
vede havde foruden Boisens, adskillige andre Sangbøger.
Da første Samling var udkommet, sagde Svendsen til en
af sine Venner: „Hils Morten og sig, at det er en god
Vog, som han kan have Ære af og mange blive glade
ved!“ Den Gang priste han min Sangbog, ligesom han
ved et Skolemøde i Vejle den 18de Marts 1872 priste
Fristolen med de „rullende Bølger“. Og ligesom P. N.
Boisens Sangbog i min Ungdom var min Ledfager i
det selskabelige Liv, saaledes er nu min Sangbog det for
unge og gamle, det sidste maaste ikke mindst paa Grund
af „Menighedens Lovsange“, som kom til efter Dr. Milos
færlige Dødsfald.

Den Ungdom, som har dvælet hos os for under
vor Vejledning at øve sig i Skoleværket og derved har
tilført os gode Kræfter, skyldte vi vor Tak, og iblandt
denne Ungdom vare det tilladt særlig at nævne Frilæreren
i Tøstrup Børgen Andersen Bo. Men ogsaa den
gamle norske Præst, J. E. Gunnerus, mindes vi med
Tak, og især hans Ord: „Det maa være rigtig, men De
har Tiden (Banen) imod Dem“. Har vi end havt Banens
Bind imod os, saa det af den Grund ikke har været let at
værne mit Hus, idet Modvinden ogsaa er trængt ind
paa det, saa er det vist, at vi har glædet os saa meget
des mer ved de milde Solskinsdage, der har smilet til
os i venlig Paaskjønelse, og saadanne Dage har vi havt
ikke saa af; men især mindes vi den 5te Januar 1876,
da en Vennegave fra hele Landet oplivede vort Haab, og
ligesaa den 31te Marts 1878, da Fristolens Venner i
Odense mindedes min 25 Aars Tjeneste i Fristolen lige-
ledes ved en Vennegave, overrakt af Dr. E. Helweg i et
saare venligt Møde. Ogsaa Fastelavnsmøderne var saa-

danne Solskinsdage, og jeg er taknemlig mod de Mænd, der med os Frilarere har opladt deres Koft for Friskolen ved disse Lejligheder, især Dr. Helveg, Ludvig Schrøder, Nukhorn, Præsterne V. Birkedal, N. Lindberg, N. Petersen, Joh. Clausen, Th. Kordam og Joh. Møller samt Højskolemandene P. Boisen, Jens Lund, V. Maltzen, Fr. Jørgensen og U. S. Sørensen. Lad være de ikke alle dele vort Syn paa Friskolen, de har dog ved at følge vor Indbydelse vist, at være Friskolens Venner, og fortjener vor Tak, fordi de venstabelig vil drøfte Sagen med os.

XIV.

Rejseliv.

Jeg har havt megen lyst til at se mig om i Verden, og havde jeg havt Magt, som jeg har havt Agt, var jeg endda kommet meget videre, end jeg er kommet, baade her hjemme og hos Frændefolkene, ti dem vilde jeg dog før gjæste end Folk, hvis Slægtskab er længere ude. Jeg har hidtil maattet nøjes med at se Himmelbjærgget i Afstand, og Bornholm har jeg ikke en Gang set, heller ikke „Dannevirke“ og dens minderige Omegn. I Everig har jeg vel været i Land ikke mindre end 5 Gange, og dog er Lund det længste Sted, hvor jeg har været oppe i Everig. I Norge kom jeg noget højere op: til Præstekirken imellem Gausdal og Gudbrandsdalen, og i England til Newcastle, Durham og York. Det er ikke vidt ud i den vide Verden, men naar der tages Hensyn til mine Vilkaar, er det slet ikke til at kimse ad.

Min første Udflugt ud over Danmarks Grænse var til Kullen i Skaane, i Sommeren 1856. Der var tre Ting, der tiltalte mig strax: Udflugten fra „Kärnan“, det gamle Borgtaarn i Helsingborg, Nedstigningen i Kulgruben ved Höganäs og Opholdet paa Kullen. Ved Höganäs blev vi hilset af unge Sangere, og underligt var det i Bjærgfolkene's Dragter at blive færede ned i Dybet, og der fra det store Baal at se os om i Staldene og jiden, med Lys i Haand, at blive ført ad Jærnbane omkring i Gangene, se der Bjærgmændene hugge ud „prima Kolan“, „andra Kolan“ og „Skifer“. Da vi førte tilbage til Baalet under Grubens Aabning, hilsendes vi inde fra en Sidegang med Sangen:

„För Danmarks folk och för Danmarks kung,
 hurra, hurra, hurra!
 stat upp treeniga Nord och sjung
 hurra, hurra, hurra!
 Hurra för hjälten,
 som nu vid hälten
 för friheten gjuter sitt ädla blod,
 hurra för den kämpan så god!“

Paa Kullen var der intet, der tiltalte mig mere end Samlivet med de svenske Børn. Især var der 3 smaa Sødsfende, som jeg havde min store Glæde af; men det havde nær kommet mig dyrt at staa, da jeg i Spøg sagde, jeg vilde tage lille Axel med hjem til Danmark, ti Axel tog Spøgen for Alvor og vilde virkelig fulgt med mig til Danmark. De fortalte mig, at deres Moder boede i „et stort Hus, der kaldtes Fattighuset“, og da jeg med Børnene gjæstede Moderen derne i „Väna“, fortalte hun mig, at hendes Mand havde været Skovfoged, men „dog“ for 3 Aar siden og „lemnade“ hende med de 3 Børn. Det lod næsten heller ikke til paa hende, at hun havde haft noget imod, jeg havde taget hendes lille Axel med hjem. Og da jeg sagde hende, at jeg var

Suslærer hos Rigsraaden Hans Krøger, mærkede jeg nok, hun troede, det maatte være en overmaade fornem Herre.

„Jeg har set Eders Konung, han har været herovre, han er så tjaf och så fet!“ sagde en stor Dreng; men da jeg fortalte ham om Slaget ved Frederits, udbred han med stor Selvfølelse: „Men Svenskan kan flo Dansk!“ „Kan han ogsaa flo Rusen?“ spurgte jeg. „Nej“, sagde han Drengen, „vi er i Slægtskab med „Rusen““. „Ja“, sagde Knudsen, som kom til i det samme, „ligesom Faaret er i Slægt med Sagen“. „Vi er ingen Faar!“ sagde Drengen. Børnene viste mig Kullemandens Hule; men han boede der nu ikke mere, han var flyttet bort fra Landet. Den svenske Majsang fik flere af os lært at synge af Børnene.

Paa Tilbagevejen fra Kullen til Helsingborg traf vi Dr. Fr. Hammerich, som med sin Familie holdt Waaltid i det grønne og indbød os til at gjøre Selskab.

Det var min første Udenlandsrejse. Den varede i flere Dage; men den næste endtes paa en Dag. Det var den 4de Juli 1858, et stort Selskab fra Kjøbenhavn sejlede til Helsingborg og drog derfra ud til Ramløse, hvor der paa Kong Oscars Aarsdag var rigt paa Taler baade Svenske og Danske; men blandt andet kunde vi Danske ikke lade være med at høre vore Trætter fram for Svenskens Øren. Det var Carl Bloug og Fr. Frølund, der skar sammen; men ellers var det en dejlig Dag. Vi fik et godt Indtryk af en svensk Bondes Tale: „I Begyndelsen vare alle Bønder! o. i. o.“ Ligeledes af en svensk Bladsfivers for Kvinden: „For Hagbards Signe, Azels Valborg og Hjalmars Ingeborg!“ Men, den der især gjorde Lykke, var gamle Frederik Barfod med sit:

„Ingen Glemsel, mindes skal
Helsingborg og Frederikshald!“

Han gjorde især stormende Lykke hos Svenskerne og man sagde, han blev baaren i Guldstol, et Optrin, der dog undgik mine Øjne.

Min tredie Udenlandsrejse gik til Kirkemødet i Lund sammen med flere, deriblandt den unge Langkilde fra Langkildegaarden. Det var efter Høst 1859; men den Gang var paa Grund af Kong Oscars Død Lunds Domkirke klædt i Sorg. Af Talerne var det især Biskop Thomanders Prædiken i Domkirken om Kristi Kors, og Prof. Højens om den ærverdige Kirkebygning, jeg fik godt af.

Det var her i Lund, at Ludvig Schröder fra Aftov siger, han første Gang saa mig, si det jeg sad paa en Stentrappe og underholdt mig med en Flok svenske Børn. Jeg husker ikke, jeg saa Schröder den Gang; men jeg saa to svenske Studenter, som til min Sorg kom og jog Børnene fra mig, i det de bad „Herran udsäfte“, at der var saa daarlig Politi i Byen. Men jeg glemmer aldrig Bispens rige Gjæstfrihed mod vi Danske, og hvorledes vi, ført af E. J. Brandt, den sidste Aften bragte ham vor Tak i Tale og Sang. Der saa jeg første Gang de to den Gang meget unge Nordmand Ole Arvesen og Herman Anker, og hvilket Liv var der ikke i Talen og Sangen under Sejladsen fra Malmø til Kjøbenhavn. Det kunde maasse med Rette kaldes vort første kirkelige Bønnemøde — det der holdtes.

De andre to Gange, jeg satte min Fod paa Sveriges Grund, var paa Rejsen til og fra Norge kort efter Midsommer 1875. Det var Søndag Morgen, vi lagde ind til Gøteborg begge Gange, og hvad der undrede mig var, at man ikke kunde saa Mad paa Gjæstgiveriet, fordi det var Søndag. Ellers fandt jeg Gøteborg at være en overmaade malerisk Stad, og Masteskoven i Havnen kunde mælde om, at den er en mægtig Handelsstad. Men jeg saa ogsaa et Glimt af Helcpigen, der frister den

unge Sømand. Hun stod for mine Dine, som hun lige kunde være skudt op af Jorden; men ved mit Svær paa Tiltale, var hun ogsaa borte igjen som et Lyn.

Paa Gustav Adolfs Torv, omkring Heltetongens Billedstøtte, traf jeg et fint Selskab af Svenske, som spurgte mig, hvem dette Billede forestillede. Det lod til at være overmaade fine og flinke Folk; men jeg tænkte ved mig selv, at det var ikke godt, om Dannelsen i Sverig i Almindelighed holdt sig saa fræmmet for de folkelige Mindesmærker. Det var en af de fire aarlige Bøds- og Bededage, jeg fulgte Strømmen ind i Kirken og hørte lidt paa Sangen, men fik dog ikke stort ud af det; jeg maatte af Sted, at ikke Skibet skulde sejle fra mig, for var det sket, var det ikke sagt, jeg var kommet saa vel fra det som Hellig Anders fra Slagelse, da Skibet sejlede fra ham i Foppe. Her har vi Fjældene saa smaat, og Skjærene, og her er Stuepladsen for en af Tordenskjolds raske Helteidrætter. Herude er Den Hisingen, hvor de nordiske Konger mødes: navnlig Magnus Barfod, Inge Stentilsen og Erik Egeod.

1874 om Sommeren gjæstedes vi her i Odenje af Storbonden Per Bø fra Gausdal med hans Hustru Nikoline og hendes Søster Elise Kraabøll. De kom fra Askov Højskole og rejste til Vallefælde. Mig indbød de til at gjæste Norge. Det var ikke første Gang, jeg havde modtaget en saadan Indbydelse; Borch havde for længe siden budt mig derop, og til det nordiske Kirkemøde i Kristiania 1861 var jeg ventet, men udeblev paa Grund af huslige Forhold. Noget før Midsummer 1875 fik jeg fra Per Bø Brev, hvori han gjentog sin Indbydelse og bad mig om at tage flere Venner med op til Folkemødet i Lillehammer (Wetlehamar). I Følge med nuværende Præst F. Nygind og Rasmus Poulsen fra Sanderum gik Rejsen for sig. Hvilket Syn! I Skjærsummer-Skjar at se Klippelandet! Den dejlige Op-

fejling i Kristianiafjorden! Husene paa Grund af de mægtige Omgivelser tagende sig ud som Duffehuse! Kristiania, en stor, dejlig By, og saa med sin Maastrafk i Havnen! Her er dejlig i Norge nu i de lange Dage og de lyse Nætter, da man kan tydelig se at læse ved Midnat og se Fjæld og Dal med Træer, Græs og Blomster i de rette Farver. Her skal ikke klages over Ensformighed, idet vi fare med Toget fra Kristiania til Gjødsvald og op over Mjosen med Rommerige, Hedemarken og det dejlige Ringsaker paa den ene Side og Toten og Bired paa den anden, til Lillehammer. Her var meget at se men og meget at høre, som godt var; ti hvor vi lagde ind, kom flere og flere ombord paa „Skibladner“ af Gjæster til Lillehammer mødet, et folkeligt og kirkeligt Bennemøde, og her var Liv i Sangen og i Samtalen. Det var Aften, da vi kom til Lillehammer, og dog maatte vi under vor Ben, Anders Solliens Forelæse op og se Mesnafossen oven for Byen. Det var en Musik den opførte, som vi ikke havde hørt Mage til, det skulde da være i Vesterhavets Brummen og Brølen i sin oprørte Stillelse.

Det var dejlige Dage, vi havde paa Mødet. Der var Mænd, som virkelig havde Ordet: Kristoffer Bruun, Kristoffer Fanson, O. Arvesen, Frits Hansen, B. Ullmann samt Præsterne H. Wexelsen og Lange. Ogsaa vi danske, Nygind og jeg, fik Lov til at lade vor Røst høre. Min Tale var en Meddelelse af nogle Smaatræk fra Friiskolen i Danmark, og Talen faldt i særdeles god Jord.

„Nu er vi i Gudbrandsdalen, nu sige vi alle Du til hinanden!“ sagde Wexelsen, da vi siden førte ad Landevejen langs Loughen, som vi maatte krydse for at komme ind i Gausdalen. Her havde vi først Faberg, hvor vi paa Tuagerud gjæstede Udskiftningsformand E. Ramstrup og hans uskkelige Familie, havde et kirkeligt

Møde oppe i Stolen, og fra Zungerud gik Bejen om til Bø, hvor vi „favnedes vel“; men hvor der var Sorg i Huset, fordi de unge Egtefolks eneste Søn, den lille Ivar, laa syg uden nogen Udsigt til, at han kunde faa sin Helsen igjen. Her var ellers meget at se og at høre. Mens vi havde vort Stade her paa Bø, gjæstede vi ogsaa Bruun og Bjørnstjerne Bjørnson, hvor vi ogsaa fandt en særdeles hjærtelig Modtagelse og ikke faa Gjæster, deriblandt min gamle Ven C. Borch og hans Thora, men ogsaa Frits Hansen og Kr. Janzon og deres Husfruer. Jeg nød den Ære at blive bænket ved Bjørnsons Side men tænker, jeg tog ikke selv mere af Æren, end jeg kunde med god Samvittighed. Jeg glædede mig meget ved her at hilse paa Bjørnsons Moder, som jeg fik et særdeles hyggeligt Indtryk af. Hun fortalte, hvorledes hun dernede i Kristiania, hvor hun boede, maatte være Vidne til, hvorledes hendes Søn blev dænget til; men det var der bleven givet hende Kraft til at bære, og hun glædede sig over, at han paa en af de Tider, da han var bleven allerværst tilredt, havde kunnet skrive „En glad Gut“. „Og det var jo ham selv“, søjede hun til.

En Sommer-Søndag i det dejligste Vejr tilbragte vi paa Boldsliens Sæter. Vi kom dertil Torsdag Aften og blev særdeles gjæstfrit modtagne af Ungdommen fra Boldslien: Kristiane, Ola, Olaus og Gjøterguttens Ola. Inden vi gik til Hvile, sang vi: „I Danmark er jeg født, der har jeg hjemme“, til stor Glæde for den friske norske Ungdom. Søndag Morgen stod vi op Kl. 2 for at gaa til Præstekampen og se Solens Opgang; men nu saa vi, at om det skulde naaet sig, maatte vi slet ikke lagt os til Hvile; ti da vi saa ud af Sæterhyttens Dør, smilede Morgensolen til os og var allerede et Stykke oppe over Synskredsen. Men det varede vel henved 2 Timer, inden vi stod paa Præstekampens Top, hvorfra vi havde en overmaade vid Synskreds med høje Fjælde yderst ude,

ifær i Nord og Vest. Det var et stort Syn ud over dejlige Dale og skovklædte, nøgne og snedækkede Fjælde. Hvilken Friskhed her i den rene, klare Fjældluft!

Om Eftermiddagen flokkedes Sæterjænterne Ingeborg, Anna og —, jeg husker ikke Navnet paa den tredje, hos vor gode Værtinde. De var meget glade ved at tale med Danskerne og blande deres Røst med vores i Sang. Havde vi haft bedre Tid, var vi maaske kommet med til Bryllup omme i Gudbrandsdalen; men vi maatte af Sted og Anders Sollien førte os op over Fjældene til Nordre Land til sin Fædrenegaard Sollien. Under Vejs opvartedes vi i Solliens Sæter med „Rømmegrød“, og det var nok over Midnat, da vi kom til Hvile paa Sollien. Om Morgenens kom Konen op til os med Kaffe. „Dig kender jeg nok!“ sagde hun til mig. „Hvordan det?“ „Jo, for Billedet Dit har vi hængende paa vor Bæg!“ — Der var tre Mænd paa Gaarden: gamle Anders Sollien, som var ved de 90 Aar, Sønnen Andreas og vor tro Fører, Anders. Den gamle sagde, han var en Dansker, han havde tjent den danske Konge, Andreas var af det Kuld, som havde hørt faa meget om det danske Tyranni og den danske Rørigheid; men Sønnen var Lærling fra Sagatun Højskole. Han havde Dje og Hjærte for det nordiske Broderskab.

Den 6te Juli mindedes vi her ude paa Lunet, hvor Norges Flag viftede over os, Olaf Rye, hvis Bugge havde ghyget ikke langt borte herfra, ovre i Valders, hinfibes Dalen i Vest.

Vi var nu paa Hjemvejen og sit Steds ned til Odnæs ved Randsfjord, ned ad hvilken vi sejlede næste Dag paa „Harald Haarfager“ i godt Selskab, navnlig var Gudbrand E. Tandberg dngtig til at gjøre os Rede for de minderige Steder: Olaf Trygvasons Fødes Ejd, Stedet hvor Halvdan Svarte druknede, Rognvald Kettelbeins Gaard og Bjornsons Fædregaard. Ved Høne-

jos skiltes jeg fra mine danske Vedsagere og tog op over Ringerike, var ude paa Tanberg, „Algrevens“ gamle Gaard, saa Tanbergmoen, hvor Grundtvig i Pinsetiden 1851 talte om Nordens Aand, der vilde gjøre Bønderne til Konger, saa Rorderhaug Kirke og Præstegaard og Gaarden Sten ved Stensfjord, kom Dagen efter i fint Selskab oppe i Kongeudsigten ved Krogkleven. „Jeg kjender Dem nok“, sagde Fru Otto, en Søsterdatter af Ejfert Sundt, „vi sejlede igaar sammen ned ad Randsfjord paa „Harald Haarfager“; men jeg sejlede paa første og De paa anden Plads, hvor De havde det saa dejligt, men paa første Plads tænkte hver bare paa sig selv!“ „Sejler Egenfjærligheden paa første og Kjærligheden paa anden Plads, saa ved jeg nok, hvor jeg helst sejler!“ svarede jeg.

Jeg holdt ogsaa Skole der oppe i Kongeudsigten, idet jeg underviste baade Fru Otto og hendes Søster samt en rejsende Engellmand — i Runcr. Dejligt Landskab og store Vinder ligger for os fra Kongeudsigten: Tyrifjord og Stensfjord under vore Fødder; Ringerike i Forgrunden i en Kamme af Fjælde til alle Sider. Fra Sundvolden sejlede vi bort over Tyrifjord og gik med Toget om efter Drammen op igjeennem det dejlige Vier og videre om til Kristiania, hvor jeg især glædede mig ved at gjæste Smed Hellen og gamle Lindemann. Jeg fik mig set om i Stortingsbygningen, som giver os et godt Billede af Norges Grundlov. Kristiania er en dejlig opblomstrende By med ikke saa Mindesmærker, mærkelige Bygninger og herlige Omgivelser.

Da min Ven N. J. Bjerre i Newcastle paa Faste-lavnsrådet i Odense 1877 indbød mig til at være hans Gjæst i England, blev jeg jo nok glad ved det; men jeg tænkte alligevel: „Haode det dog været til Norge!“ Der vilde jeg meget heller op igjen og være der noget længer end jidst; ti der er meget at hente. Men Dr.

Felbeg sagde: „De maa til England, hvad der saadan kommer af sig selv, det maa vi agte paa!“ — Jeg seilede da Lørdag Morgen den 28de Juli 1877 paa Dampskibet „Esbjerg“ ud fra Esbjerg Havn. Vi var saa tidlig paa Færde, at da vi saa det første Glimt af Morgensolen, dulgte Klitterne sig i det samme bag Havets Bølger, og nu saa vi Lørdag og Søndag intet andet end Himmel og Hav; det første, jeg saa af Englands Kyst, var Blinkfjæret ved Sunderland, hvor Wearfloden udgyder sig i Vesterhavet. Det blinkede og vinkede saa mildt, og strax efter saas længer omme til højre de to Fjæ ved Tyneflodens Udløb ved North Schield og South Schield. Snart seilede vi ind imellem disse Fjæ, og den første engelske Hilsen, jeg hørte, var af Tolderen, der kom ombord ved Tynewmouth: „Free neight!“ Selv denne Søndags Nat var det æventyrligt at seile op ad Tynes dybe Dal og se Lydene blinke paa Skraaningerne og Skjæret fra de flammende Kulovne, og Værkstederne, som var ved at optage deres Virksomhed efter Søndags-Hvilen.

Knap 4 Uger blev jeg i Nordengland i det gamle „Danelagen“, hvor Folket er saa jndsk i sin Tale, at man et Øjeblik gjerne kunde tro, man som ved et Trylleflag var bleven henfat i Thy, men dog ikke saaledes, at man uden videre kommer igjennem med sit jndske, skjont Engländeren snarere vil forstaa Thyden end Thyden Engländeren, med hans forskjellige Udtryk for en og samme Ting. Hvad jeg især lagde mig efter, foruden at opfatte Landets Ejendommeligheder, var Ordsprogene. Og jeg gjorde i det Stykke en ganske god Høst. Jeg sagde til Folk, at de vidste jo nok, at vi dansk fra gammel Tid var vant til at søge over Havet til England. Det var Guldet, der loffede os. Det var ogsaa Guldet, der loffede mig. Jeg vilde have „money of gold“ med mig tilbage. Man saa stivt paa mig: men da man kom efter, at det var

„Kraftordet“, jeg mente, Folkets Visdomsord, saa var det ikke noget i Bejen, ingen pruttede med mig. Og da jeg en Lørdag Aften holdt Foredrag i „Skandinaviske Klub“, greb jeg Lejligheden til ogsaa at lægge mine nordiske Landsmænd paa Sinde, at de ikke nøjedes med det døde Guld men søgte det levende i det engelske Folks Visdomsord.

En Søndag var vi ude i Hylwell hos Mr. Trother, en god ærlig Farmer: hans „wifesister“ (Svigerinde) mærkede, at jeg var meget indtaget i Egnens Skjønhed, den dejlige Udsigt over Tynefloden fra Northumberland til Durhamshire (Deira-heim). Paa hendes Spørgsmaal, om jeg syntes godt om dette Land, svarede jeg med Glæde Ja; men da hun spurgte mig, om jeg ikke syntes bedre om England end Danmark, blev jeg taus, og hun vedblev: „No, Home is home. in where we come!“ (Hjem er Hjem ihvor vi komme), og det var den første Guldmønt, jeg fik med mig hjem fra England. Siden kom til: „The good shal come from home“ (Det gode skal komme fra Hjemmet); „My house is my castle“ (Mit Hus er min Borg); „When anyman is been great, he has had a good mother“ (Naar en Mand er bleven stor, har han havt en god Moder); „Work for money and marry for love“ (Arbejd for Mønten men gift Dig for Kjærlighed); „Work is salt of the life“ (Arbejdet er Livets Salt). Og mange flere fik jeg lige af Munden; men den lærde Dr. Bruce, som gav mig sit Skrift: „The old castle“ (Den gamle Borg), i Newcastle hjalp mig ogsaa til at faa en engelsk Ordsprogsbog, som jeg siden har havt overmaade megen Glæde af.

Et Par danske Mil vest for Newcastle ligger Wylam, Georg Stephanstens Fødeby, og halv saa langt øst for Byen ligger Beda den ærværdiges Fødeby Monthon. Begge ere Stormænd, hver fra sin Tidsalder, Beda fra Middelalderen, en udmærket flittig Munk og

Sagamand, i det Stykke som Fader til vor Saxe, og Stephansen, en Mand fra vor egen Tid, Lokomotivets endelige Opfinder og Jærnbauerne Grundlægger. Over ham er der rejst et prægtigt Mindesmærke i Newcastle ude paa Pladsen ved hans Lokomotiv-Værksted og ikke langt fra hans Sønns Stovværk: Jærnbanebroen over Tyne, mellem Newcastle og Gateshead, og „the central station“ (Jærnbanestationen). Bøda har til Mindesmærke en Kilde imellem hans Fødeby og Farrow, hvor han i Klosteret arbejdede troligt til sin Død, lige efter at han havde oversat Johannes Evangelium, hvorom Billederne paa Korvinduet i Farrow minder og hvor endnu hans Stol findes i Kirken. Hans Grav forevises i Bor Frues Kapel ved den store delige Domkirke i Durham, og den endnu større og deligere York-Minster ved Erkebispesædet i York hvalver sig om et af de deligste Minder, han har fredet, Mindet om Kong Edvin, Dronning Edelborg og Biskop Paulin.

Det var mange delige Minder, jeg tog hjem med mig fra England, baade om Land og Folk, som jeg fit det elskeligste Indtryk af. Fra Midtartaarnet paa York-Minster har man en vid Udsigt ud over det gamle North-umberland til Valpladserne for mange af Oldtidens og Middelalderens Kampe og ud over Eginhards Fødeby, Staden, hvor Konstantin den store først hilsebes som Kejser. Men paa Bejen fra York til Newcastle sang engelske Piger for mig: „Home, home, sweet home!“ efter at jeg havde givet dem en Skildring af mit Hjem i Danmark. Saa hjemligt fandt jeg det imidlertid i England, saa det undrede mig ikke, at mangan Biking kunde glemme, han var ude, og blive i England.

Mine Rejser her hjemme har gjerne været hen, hvor jeg har havt Grinde med min Tale og min Sang, og dermed har jeg havt Grinde bl. A. i Bendshøvel i Paasken 1870, paa Mors i Sommeren 1875 og atter

der og i Salling 1879, ligeledes hos Frisfolens Venner paa Langeland. Tidt har jeg ogsaa haft Grinde til vore Folkehøjskoler, især til Aftov, Gjedved og Teftrup, dels paa Gjafteri med min Hustru til Styrkelse og Bederværgelse, dels ogsaa for efter Tid og Lejlighed at gjøre Gavn, især med min Kjampevisesang. Og det har været os til stor Opmuntring og Bederværgelse at finde aabne Dørre til Vennehuse paa de Steder, hvor den gamle Mornegjæst har paa den klistnede Folkfonges Bud taget sit Lys fræm af Harpen og tændt det op til at lyse for alle i Huset!

Underlig Tak til udholdende og opofrende Venner, Mænd og Kvinder, ude og hjemme, ikke mindst til dem, hvis Navne ikke findes i denne Bog; men det sidste Navn skal være Navnet over alle Navne: Jesus Kristus!

Men hvor vi end færdes i Øst eller Vest,
i Syd eller Nord, bliver Hjemmet dog bædst.
Ja selv, naar vi rejse, vi Hjemmet har med,
det spreder sit Lys over ukjendte Sted.
Hvor Kvinden i Hjemmet paa Arnen har Sld,
hun Guldraaden spinder saa Lys og saa snild;
og Traaden os drager til Hjemmet med Sld;
med den selv i Kulmet er Lykken os blid.
Paa Guldraaden Minder, som Parler i Rad,
os Tanken opklarer og Sindet gjør glad.
Først er det vor Moder og siden vor Liv,
som Guldraaden spinder til Fryd for vort Liv;
og hjemme hos hende, der trives de smaa,
mens hende de ligne i Livets Attraa.
Men som hun er ydmyg for Gud, er hun prud,
ham Ydmyghed dog er det fineste Skrud.
Da fostrer hun Børn, som i kommende Slægt
har Guld, som kan veje paa Sandhedens Vægt.
Saa glæde Gud Eder, som hygger mit Liv
i Hjemmet, min Datter, min Søn og min Liv!